

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

**YETİŞKİNLERDE DİN OLGUSU VE
KUR’AN KURSLARINDA ÖĞRETİM**
(Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)

Doktora Tezi

Ali ÜNAL

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

YETİŞKİNLERDE DİN OLGUSU VE KUR'AN KURSLARINDA ÖĞRETİM

(Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)

Doktora Tezi

Ali ÜNAL

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Cemal TOSUN

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

YETİŞKİNLERDE DİN OLGUSU VE KUR'AN KURSLARINDA ÖĞRETİM

(Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemal TOSUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Mualla SELÇUK

.....

Prof.Dr. Kamil ÇAKIN

.....

Prof.Dr. Ramazan BUYRUKCU

.....

Doç.Dr. Nurullah ALTAŞ

.....

Tez Sınav Tarihi: 08.10.2008

ÖNSÖZ

Türkiye’de yetişkinlere yönelik din eğitimi planlama ve yürütme görevi Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, anayasa tarafından kendisine verilen (22.06.1965 tarih ve 633 sayılı kanun) “*toplumu din konusunda aydınlatma*” görevini cami’de vaaz ve hutbe, Kur’an Kursları, Yaz Kursları, yazılı ve görsel yayınlar, internet hizmeti şeklinde yerine getirmektedir. Bu yaygın din eğitimi faaliyetleri arasında Kur’an Kursları nicelik ve nitelik itibariyle önemli yere sahiptir. Zorunlu ilköğretimi bitirmiş her yaştan insanların devam ettiği bu kurslar çeşitli açılardan bilimsel araştırmalara konu edilmiştir.

Kur’an Kursları üzerine yapılan araştırmaları iki ayrı dönemde değerlendirmek gerekir. Birinci dönemde yapılanlar sekiz yıllık “Zorunlu Temel Eğitim” öncesi şartları incelemeyi hedef alan araştırmalardır. İkinci dönem ise, sekiz yıllık “Zorunlu Temel Eğitim” ile başlar. Her iki dönem özellikle öğrenenlerin profilleri açısından farklı karakterler arz eder. Dolayısıyla, bulguları öne çıkan araştırmalarda bizim çalışmamız açısından önem arz edenler bu ikinci döneme rastlayanlardır.

Araştırmamız, Diyanet İşleri Başkanlığı’nca Türkiye genelinde Kur’an Kursları’nda 2004–2005 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konan “Kur’an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin)”nın yetişkin öğrencilerdeki din olgusuna ne derece uygun olup, onların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine hangi ölçüde cevap verdiğini, yetişkin özellikleri ile örtüşme düzeyini, yetişkin öğrencinin dini tutum ve davranışlarının oluşmasını nasıl etkilediğini (Ankara örnekleminde) ölçmeye çalışmıştır ki, bu konuda henüz bir alan araştırması yapılmış değildir.

Birinci bölümde, araştırmamızın problemi, amacı, önemi, hipotezleri ve yöntemi ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, önce yetişkin, yetişkin eğitimi, yetişkin din eğitimi, yetişkinlik dönemi gelişimsel özellikleri ve dini ihtiyaç, yetişkinlerde öğrenme konuları ele alınarak işlenmiş sonra da yetişkinlere yönelik olarak öğretime devam etmekte olan mevcut Kur’an Kurslarında uygulanan “Öğretim Programı”nın temelleri, amaçları/hedefleri ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde, Öğretim Programının yetişkin öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ne derece cevap verdiğini incelemek amacıyla geliştirilen ölçme aracı ile elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, bu değerlendirmelerden çıkan sonuçlar ortaya konarak, bunlara öneriler geliştirilmiştir.

Doktora ders ve tez dönemi süresince yönlendirmeleri ve kaynak kullanımı konusunda çok değerli katkılarından dolayı tez danışmanı hocam Prof. Dr. Cemal Tosun'a, istatistiksel analizlerdeki yardım ve yönlendirmelerinden dolayı hocam Doç. Dr. Nurullah Altaş'a ve değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Kamil Çakın hocama saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışmam esnasında bana katkı sağlayan herkese teşekkürlerimi arz ederim.

Ali ÜNAL

Ankara- 2008

KISALTMALAR

A.Ü.: Ankara Üniversitesi

A.Ü.A.Ö.F.: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.dr. tezi: Adı geçen Doktora Tezi

a.g.a.: Adı geçen araştırma

bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

D.İ.B: Diyanet İşleri Başkanlığı

İLO: Uluslararası Çalışma Örgütü

Krş.: Karşılaştırınız

OECD: Dünya Ekonomik İşbirliği Örgütü

S.: Sayı

s.: Sayfa

ss.: Sayfalar

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

vd.: ve devamı

vb.: ve benzeri

Y.: Yıl

Y.y: Yüzyıl

yay.: yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	4
4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	6
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	9
5.1. Araştırmanın Modeli	9
5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	10
5.2.1- Araştırmanın Gerçekleştirildiği Kur'an Kursları	10
5.2.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı	12
5.2.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	14
5.2.4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı	14
5.2.5. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	14
5.2.6. Ailenin Aylık Ortalama Geliri	15
5.2.7- Öğrencilerin Din Anlayışı	17
5.2.8- Öğrencilerin Dindarlık Düzeyi	18
5.2.9- Öğrencilerin İbadetlere Katılım Düzeyi	18
5.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	19
5.3.1. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması	19
5.3.2. Verilerin Toplanması	20
5.3.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi	21
II. BÖLÜM	22
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	22
1. YETİŞKİN	22
2. YETİŞKİN EĞİTİMİ.....	25
2.1- Yetişkin Eğitiminin Tanımı.....	25
2.2-Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	27
2.3- Yetişkin Eğitiminin İçeriği.....	31
3. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ	32
4. YETİŞKİNLİK DÖNEMİ GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ VE DİNİ İHTİYAÇ.....	32
4.1-Fiziki Gelişim	33
4.2- Psikolojik Gelişim	33
4.3- Toplumsal Gelişim	34
4.4- Bilişsel Gelişim	35
4.5- Ahlaki Gelişim	37
4.6- Dini Gelişim.....	40
5. YETİŞKİNLERDE ÖĞRENME	44

5.1- Yetişkinlerde Öğrenme Şekilleri.....	47
5.2-Yetişkinlerde Öğrenme Güdüsü.....	50
6. KUR’AN KURSLARI	53
6.1-Mevcut Kur’an Kursu Öğretim Programı	53
6.1.1- Temel Yaklaşımı	53
6.1.2- Amaçları/Hedefleri.....	54
III. BÖLÜM	56
BULGULAR VE YORUMLARI	56
1. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR’AN KURSLARINA GELİŞ AMAÇLARI	56
1.1- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarının Ortalama Puana Göre Sıralaması	56
1.2- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarına Cinsiyetin Etkisi.....	58
1.3- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarına Medeni Durumun Etkisi.....	59
1.4- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarına Öğrenim Durumunun Etkisi.....	63
1.5- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarına İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	66
1.6- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçları İle Yaş İlişkisi	68
1.7- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçları İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	69
1.8- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçları İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	70
1.9- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarında Etkili Olan Bağımsız Değişkenler.....	71
2. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR’AN KURSLARINA GELİŞLERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	79
2.1- Kur’an Kurslarına Gelişlerde Etkili Olan Faktörlerin Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	79
2.2- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörlere Cinsiyetin Etkisi.....	80
2.3- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörlere Medeni Durumun Etkisi.....	81
2.4- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörlere Öğrenim Durumunun Etkisi	83
2.5- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörlere İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	87
2.6- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörler İle Yaş İlişkisi	89
2.7- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörler ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	90
2.8- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	91
2.9- Kur’an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörlerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler.....	93
3. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN İTİKAT-İNANÇ ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	97
3.1- Yetişkin Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular	97
3.1.1- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan’a Göre Sıralaması	97
3.1.2- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi	98
3.1.3- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi	100
3.1.4- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	102
3.1.5- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi.....	105
3.1.6- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Yaş İlişkisi 106	
3.1.7- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	107
3.1.8- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi.....	108
3.1.9- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	109

3.2- Yetişkin Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İsteddiği Konular 114

3.2.1- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	114
3.2.2- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi	115
3.2.3- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi	117
3.2.4- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	118
3.2.5- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi..	120
3.2.6- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Yaş İlişkisi	122
3.2.7- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	123
3.2.8- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	124
3.2.9- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	124

4. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN İBADET ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 127

4.1. Yetişkin Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular 127

4.1.1- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	127
4.1.2- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi.	129
4.1.3- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi.....	130
4.1.4- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	132
4.1.5- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	134
4.1.6- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi	136
4.1.7- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	138
4.1.8- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi ilişkisi	139
4.1.9- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	139

4.2- Yetişkin Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular 143

4.2.1- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	143
4.2.2- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi	145
4.2.3- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi	146
4.2.4- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	148
4.2.5- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	151
4.2.6- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Yaş İlişkisi	155
4.2.7- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	156
4.2.8- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi ilişkisi	156
4.2.9- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler ...	157

5. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN AHLAK ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 161

5.1. Yetişkin Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular 161

5.1.1- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	161
5.1.2- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi ..	162

5.1.3- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi.....	164
5.1.4- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi.....	166
5.1.5- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi.....	170
5.1.6- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Yaş İlişkisi	172
5.1.7- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	173
5.1.8- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	174
5.1.9- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	174
5.2-Yetişkin Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular	178
5.2.1- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	178
5.2.2- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi	180
5.2.3- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi	181
5.2.4- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi.....	182
5.2.5- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi.....	184
5.2.6- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Yaş İlişkisi	186
5.2.7- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	187
5.2.8- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Din Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	187
5.2.9- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	188
6. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN SİYER ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	191
6.1. Yetişkin Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular	191
6.1.1- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	191
6.1.2- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi ...	193
6.1.3- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi.....	194
6.1.4- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi.....	197
6.1.5- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi.....	201
6.1.6- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Yaş İlişkisi	202
6.1.7- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	204
6.1.8- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	204
6.1.9- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	205
6.2- Yetişkin Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular	210
6.2.1- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	210
6.2.2- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi	211
6.2.3- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi	212
6.2.4- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi.....	214
6.2.5- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi.....	216

6.2.6- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Yaş İlişkisi.....	219
6.2.7- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Aylık Ortalama Geliri İlişkisi	220
6.2.8- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	221
6.2.9- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	221
7 - YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR'AN KURSU PROGRAMINA KONULMASINI İSTEDİKLERİ DERSLER	225
7.1- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslerin Ortalama Puana Göre Sıralaması	225
7.2- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere Cinsiyetin Etkisi	226
7.4- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere Öğrenim Durumuna Etkisi	231
7.5- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	235
7.6- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Dersler ile Yaş İlişkisi	238
7.7- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Dersler ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	239
7.8- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Dersler ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	240
7.9- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	241
8- YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR'AN KURSUNDA ÖĞRETİLEN KONULAR ARASINDA ÇOK FAZLA İHTİYAÇLARI OLMADIĞINI DÜŞÜNDÜKLERİ KONULAR	246
8.1- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	246
8.2- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığını Düşünülen Konulara Cinsiyetin Etkisi	248
8.3- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığını Düşünülen Konulara Medeni Durumun Etkisi	249
8.4- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	252
8.5- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	256
8.6- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konular İle Yaş İlişkisi	257
8.7- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	259
8.8- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi.....	260
8.9- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler.....	261
9- YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN MEVCUT KUR'AN KURSU PROGRAMINDA İHTİYAÇLARINA EN ÇOK CEVAP VEREN KONULAR	267
9.1- Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	267
9.2- Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaça En Çok Cevap Veren Konulara Cinsiyetin Etkisi	268
9.3- Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konulara Medeni Durumun Etkisi	269
9.4- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	271
9.5- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi.....	274
9.6- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konular ile Yaş İlişkisi	276

9.7- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	278
9.8- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	278
9.9- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	279
10- YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR'AN KURSUNDA ÖĞRETİLEN KONULardan ANLAMAKTA ZORLUK ÇEKTİKLERİNİ DÜŞÜNDÜKLERİ KONULAR.....	281
10.1- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	281
10.2- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konulara Cinsiyetin Etkisi	282
10.3- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konulara Medeni Durumun Etkisi	285
10.4- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi	288
10.5- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi	292
10.6- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konular İle Yaş İlişkisi	294
10.7- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	296
10.8- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	297
10.9- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler	298
IV. BÖLÜM.....	307
SONUÇ VE ÖNERİLER	307
1. Sonuçlar	307
2. Öneriler	315
KAYNAKÇA	322
ÖZET.....	325
ABSTRACT	326
EKLER	327
Ek. 1 Anket Formu	327
Ek. 2 Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Formu.....	327

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Göre Dağılımı	11
Tablo 2:	Kur'an Kurslarının İlçelere Göre Dağılımı.....	12
Tablo 3:	Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı (Frekans).....	12
Tablo 4:	Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı (Recod)	13
Tablo 5:	Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	14
Tablo 6:	Öğrencilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı	14
Tablo 7:	Öğrencilerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	15
Tablo 8:	Öğrenci Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri	15
Tablo 9:	Öğrenci Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri (Recod)	16
Tablo 10:	Öğrencilerin Din Anlayışı	17
Tablo 11:	Öğrencilerin Dindarlık Düzeyi.....	18
Tablo 12:	Öğrencilerin İbadetlere Katılım Düzeyi.....	19
Tablo 13:	Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Düzeyleri ve Aşamaları.....	39
Tablo 14:	Dindarlığın Oluşum Basamakları ve Yansımaları	41
Tablo 15:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Ortalama Puanı Göre Sıralaması	56
Tablo 16:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	58
Tablo 17:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Ait Ortalama Puan Dağılımları	60
Tablo 18:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)	61
Tablo 19:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Ait Ortalama Puan Dağılımları	63
Tablo 20:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)	64
Tablo 21:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Ait Ortalama Puan Dağılımları	66

Tablo 22:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)	66
Tablo 23:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları ile Yaş ilişkisi.....	68
Tablo 24:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	69
Tablo 25:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	70
Tablo 26:	Öğrencinin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarını Etkileyen Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	72
Tablo 27:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişlerinde Etkili Olan Faktörlerin Ortalama Puana Göre Sıralaması	79
Tablo 28:	Kur'an Kurslarına Geliş Etkileyen Faktörlerin Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	80
Tablo 29:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Ait Ortalama Puan Dağılımları	81
Tablo 30:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlerin Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	82
Tablo 31:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Ait Ortalama Puan Dağılımları	84
Tablo 32:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlerin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	85
Tablo 33:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Ait Ortalama Puan Dağılımları	87
Tablo 34:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlerin İbadete Katılım Düzeylerine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	88
Tablo 35:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörler İle Yaş İlişkisi	90
Tablo 36:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörler ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	91
Tablo 37:	Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi.....	92

Tablo 38:	Öğrencilerin Kur'an Kursuna Gelişini Etkileyen Faktörlerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu.....	93
Tablo 39:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	97
Tablo 40:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	99
Tablo 41:	Öğrencilerin İtikat -İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları	100
Tablo 42:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	101
Tablo 43:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları	103
Tablo 44:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	104
Tablo 45:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi.....	106
Tablo 46:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	107
Tablo 47:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı veDindarlık Düzeyi İlişkisi	108
Tablo 48:	Öğrencinin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	109
Tablo 49:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması....	114

Tablo 50:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	116
Tablo 51:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	117
Tablo 52:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)	117
Tablo 53:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	119
Tablo 54:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)	119
Tablo 55:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	121
Tablo 56:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)	121
Tablo 57:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi	122
Tablo 58:	Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	123
Tablo 59:	Öğrencinin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	124
Tablo 60:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puanına Göre Sıralaması.....	128
Tablo 61:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları	129
Tablo 62:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları	131

Tablo 63:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	131
Tablo 64:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları	133
Tablo 65:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)	133
Tablo 66:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları	135
Tablo 67:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)	135
Tablo 68:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi	137
Tablo 69:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	138
Tablo 70:	Öğrencinin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu.....	139
Tablo 71:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	144
Tablo 72:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi sonuçları	145
Tablo 73:	Öğrencilerin İbadetle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	146
Tablo 74:	Öğrencilerin İbadetle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	147
Tablo 75:	Öğrencilerin İbadetle Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	149

Tablo 76:	Öğrencilerin İbadetle Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	150
Tablo 77:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	152
Tablo 78:	Öğrencilerin İbadetle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	153
Tablo 79:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi	155
Tablo 80:	Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	156
Tablo 81:	Öğrencinin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu.....	157
Tablo 82:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	161
Tablo 83:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları	163
Tablo 84:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	164
Tablo 85:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	165
Tablo 86:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	167
Tablo 87:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	168
Tablo 88:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	170

Tablo 89:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	171
Tablo 90:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi	172
Tablo 91:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	173
Tablo 92:	Öğrencinin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	174
Tablo 93:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	179
Tablo 94:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları	180
Tablo 95:	Öğrencilerin Ahlak İle İlgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	181
Tablo 96:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	181
Tablo 97:	Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	183
Tablo 98:	Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	183
Tablo 99:	Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	185
Tablo 100:	Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	185
Tablo 101:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi	186
Tablo 102:	Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	187

Tablo 103:	Öğrencinin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu.....	188
Tablo 104:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	192
Tablo 105:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi sonuçları	193
Tablo 106:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	195
Tablo 107:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	196
Tablo 108:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	198
Tablo 109:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	199
Tablo 110:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	201
Tablo 111:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	201
Tablo 112:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Konular İle Yaş İlişkisi	203
Tablo 113:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	204
Tablo 114:	Öğrencinin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu.....	205
Tablo 115:	Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması.....	210

Tablo 116: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları	212
Tablo 117: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	213
Tablo 118: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	213
Tablo 119: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	215
Tablo 120: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	215
Tablo 121: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	217
Tablo 122: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	217
Tablo 123: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi	219
Tablo 124: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi	220
Tablo 125: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	221
Tablo 126: Öğrencinin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu.....	222
Tablo 127: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Ortalama Puanına Göre Sıralaması	225
Tablo 128: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	227
Tablo 129: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslere Ait Ortalama Puan Dağılımları.....	229

Tablo 130: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA).....	230
Tablo 131: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslere Ait Ortalama Puan Dağılımları.....	232
Tablo 132: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	233
Tablo 133: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslere Ait Ortalama Puan Dağılımları.....	236
Tablo 134: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	236
Tablo 135: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Dersler İle Yaş İlişkisi.....	238
Tablo 136: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Dersler İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	239
Tablo 137: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Dersler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi.....	240
Tablo 138: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	242
Tablo 139: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığı Düşündükleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması	247
Tablo 140: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi sonuçları	248
Tablo 141: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	250
Tablo 142: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)	251

Tablo 143: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	253
Tablo 144: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	254
Tablo 145: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	256
Tablo 146: Öğrencilerin Kuran Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	257
Tablo 147: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konular İle Yaşı İlişkisi.....	258
Tablo 148: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	259
Tablo 149: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	260
Tablo 150: Öğrencinin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	262
Tablo 151: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Veren Konuların Ortalama Puana Göre Sıralanması	267
Tablo 152: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	268
Tablo 153: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	269
Tablo 154: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)	270

Tablo 155: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	272
Tablo 156: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA).....	272
Tablo 157: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	274
Tablo 158: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	275
Tablo 159: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konular İle Yaş İlişkisi	277
Tablo 160: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	278
Tablo 161: Öğrencinin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu	279
Tablo 162: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektikleri Konuların Ortalam Puana Göre Sıralaması.....	281
Tablo 163: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları.....	283
Tablo 164: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	285
Tablo 165: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)	286
Tablo 166: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	289

Tablo 167: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)	290
Tablo 168: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları	293
Tablo 169: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA).....	293
Tablo 170: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konular İle Yaş İlişkisi.....	295
Tablo 171: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi.....	296
Tablo 172: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi	297
Tablo 173: Öğrencinin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konularda Etkili Olan Unsurlar Sonuç Tablosu	299

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Öğrencilerin Yaşı	13
Grafik 2: Öğrenci Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri	16

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Ülkemizde din eğitimi ve öğretimi örgün ve yaygın olmak üzere iki şekilde devam etmektedir. Örgün din eğitimi ve öğretimi okul öncesi, ilköğretim, orta ve yükseköğretim kurumlarında, yaygın din eğitimi ise örgün eğitim dışındaki Cami, Kur'an Kursu, sesli ve görsel yayınlar, internet, aile, cemaat ve dini gruplar vb. ile gerçekleştirilmektedir. Örgün din eğitimi ve öğretimi yolu ile özellikle çocuk ve gençlere yönelik din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilirken, yaygın din eğitimi yolu ile başta yetişkinler olmak üzere toplumun her kesimine yönelik din eğitimi hizmeti sunulmaktadır.

Yaygın din eğitimi yapılan en önemli yerlerden biri de hiç kuşkusuz Diyanet İşleri Başkanlığının anayasal görevi olan (22.06.1965 tarih ve 633 sayılı kanun) *“toplumu din konusunda aydınlatma”* işini gerçekleştirdiği 32 hafta süreli Kur'an Kurslarıdır.

“Kur'an Kursları; hedef kitlesine, Kur'an-ı Kerimi yüzünden okumayı öğretme ve temel dini bilgileri vermenin yanında milli birlik ve beraberliği kazandıran, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendiren, vatan, millet, bayrak, sancak, şehitlik, gazilik gibi milli değerleri kazandıran, bir arada yaşama ve sorumluluk bilinci oluşmasına katkıda bulunan kurumlardır”.¹ Kur'an Kurslarında bu değerlerin özümsemişi amaçlanmaktadır.

¹ D.İ.B. Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden okuyanlar İçin), Ankara 2004, s.1.

2003–2004 öğretim yılı itibariyle Türkiye genelinde Kur'an Kurslarına devam eden (yüzünden okuma) 94.330 öğrencinin; 7.272'i okur-yazar, 69.318'i ilköğretim, 13.471'i ortaöğretim, 1.269'u yükseköğretim mezunudur. Yaş dağılımları ise şöyledir: 11–14 yaş: 10.533 (% 11), 15–17 yaş: 31.936 (% 36), 18–22 yaş: 19.624 (% 21), 23–44 yaş: 21.531 (% 23), 45 yaş ve üzeri: 10.706 (%11). Araştırma örneklemimizi oluşturan Ankara anakent ve taşra ilçelerinde 2003–2004 eğitim-öğretim yılında eğitim-öğretime açık olan 325 Kur'an Kursu'nda; (yüzünden okuma) toplam 8.096 öğrenci eğitim-öğretime katılmıştır. Bu öğrencilerin yaş dağılımı ise şöyledir; 11–14 yaş: 135 (% 1,5), 15–17 yaş: 1.982 (% 24,5), 18–22 yaş: 2.055 (% 25), 23–44 yaş: 2.727 (% 34), 45 ve üzeri: 1.197 (% 15).²

Yukarıda verilen Türkiye geneli ve Ankara ili yaş dağılımından anlaşılabileceği gibi, Kur'an Kurslarına devam eden öğrencilerin çoğunluğunu ilk yetişkinlik dönemi (17–45) içinde bulunan yetişkinler oluşturmaktadır. Bu rakamlar 2004–2005 yılında da ilk yetişkinlik dönemi lehine artarak şu şekilde oluşmuştur: Türkiye geneli Kur'an Kurslarına devam eden 103.954 öğrencinin; 10.759'u okur-yazar, 67.459'u ilköğretim, 16.492'i lise, 6.885'i meslek lisesi, 2.359'u yükseköğretim mezunudur. Bunların yaş dağılımları ise şöyledir: 15–17 yaş; 33.099 (%31,8), 18–22 yaş; 27.014 (%26), 23–44 yaş; 29.488 (%28,4), 45+ yaş; 14,353 (%13,8). Ankara anakent ve taşra ilçelerinde 2004–2005 eğitim-öğretim yılında eğitim-öğretime açık olan 374 Kur'an Kursunda toplam 9.727 öğrenci eğitim-öğretime katılmıştır. Bu öğrencilerin yaş dağılımı şöyledir: 15–17 yaş: 2.175 (%22,4), 18–22 yaş: 2.795 (%28,7), 23–44 yaş: 3.164 (%32,6), 45+ yaş: 1.593 (%16,3).³ Gelecek yıllarda da ilk yetişkinlik döneminde büyük bir yoğunlaşma olacağı varsayılabilir. Bu sebeple araştırmada

² D.İ.B. **İstatistikleri**, 2005.

³ D.İ.B. **İstatistikleri**, 2006.

genel çerçeve yetişkinler olmakla birlikte ağırlıklı olarak ilk yetişkinlik dönemi göz önünde bulundurulacaktır.

Eğitim-öğretimin her tür ve kademesinde öğrencilerin gelişim basamakları ve düzeyleri önemlidir. Her gelişim düzeyinin eğitim-öğretimin amaçlarını, muhtevalarını, öğretme-öğrenme süreçlerini doğrudan veya dolaylı etkileyebilen nitelikleri vardır. Bu, din eğitimi ve öğretimi için de geçerlidir. Yetişkinlik de, eğitim-öğretim açısından bakıldığında, kendine özgü nitelikleri haizdir. Dolayısıyla yetişkinlere yönelik her tür eğitim-öğretimin yetişkinlerin temel niteliklerini göz önünde bulundurularak programlanması ve yürütülmesi gerekir. Kur'an Kurslarına devam eden öğrenci kitlesinin önemli bir kesimi, hatta çoğunluğu yetişkinlerden oluştuğuna göre Kur'an Kursu Öğretim Programı'nın amaç, muhteva ve öğretim-öğrenim süreçleri açısından yetişkinlerin dini ihtiyaç ve öğrenme-öğretme ile ilgili temel özelliklerine uygunluk arzemesi beklenir.

Bu çerçevede araştırmanın temel problemi: Yetişkin Kur'an Kursu öğrencilerinin Kur'an Kursları Öğretim Programı hakkındaki görüş ve beklentilerini ve bunları etkileyen faktörleri tespit ederek değerlendirmek ve Kur'an Kursu Öğretim Programı'nın yetişkinlik dönemi dini ihtiyaç ve öğrenme özelliklerine uygunluğunu Ankara ili örnekleminde Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin öğrenciler üzerinde yapılan alan araştırması yoluyla ortaya koymaktır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkiye genelinde Kur'an Kursları'nda 2004-2005 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konan "Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin)"nın yetişkin öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ne derece cevap verdiğini Ankara örnekleminde yapılan

araştırma yoluyla incelemektir. Bu amaç çerçevesinde, araştırmanın alt amaçları ise; Kur'an Kursuna katılanların,

- Geliş amaçlarını,
- Gelişlerini etkileyen faktörleri,
- İlgilendikleri konuları,
- Öncelikle öğrenmek istedikleri konuları,
- Mevcut öğretim programındaki dersler ve konular hakkındaki değerlendirmelerini,
- Program dışı ihtiyaç duydukları dersleri,

tespit ederek bunların hangi faktörlere göre farklılaştığını ortaya koymak ve program geliştirmeye yönelik öneriler geliştirmektir.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kur'an öğretiminin tarihi süreci incelendiğinde, Kur'an öğretimine yönelik olarak çeşitli kurumların oluştuğu görülmektedir. Kur'an'ı yüzüne okumanın öğretildiği, bazı ayet ve surelerin ezberletildiği, dini inanç, ibadet ve ahlaki bilgilerin verildiği yerler "*Küttab*" veya "*Dar'ul Kur'an*", Kur'an'ın tamamen ezberletildiği yerler "*Dar'ul Huffaz*", ilm-i kıraat ve ilm-i meharicü'l huruf gibi ilimlerinin yüksek seviyede öğretildiği yerler "*Dar'ul Kurra*" olarak adlandırılmıştır.⁴ Cumhuriyet döneminde ise isteklilere hafızlık yaptırmak, Kur'an'ı usulüne uygun olarak okumayı öğretmek, namaz surelerini ezberletmek ve dini bilgiler vermek üzere "*Kur'an Kursları*" açılmıştır.

⁴ Daha geniş bilgi için bkz: Ramazan Buyrukçu, **Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma** (Göller Bölgesi Örneği), Fakülte Kitabevi, İsparta 2001, ss.25-51.

Kur'an Kurslarının bu isim ile faaliyete başlaması 1925 bütçesine "Hafız-ı Kur'an yetiştirmek üzere 10 kişi için 50 bin liralık ödenek" konması ile olmuştur. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1925 yılı bütçesine "Huffaz Muallimlerinin Ucuratı" olarak ayrı bir ödenek konmuştur.⁵

Kur'an Kursları bu tarihten itibaren Müslümanlara Kuran-ı Kerim ve temel dini bilgiler öğretmeye, istekli ve kabiliyetli olanlara hafızlık eğitimi vermeye başlamıştır. 1951 yılında İmam-Hatip Okullarının açılmaya başlamasıyla (1972'den itibaren İmam-Hatip Lisesi olarak) dolaylı da olsa İmam-Hatip Okullarına öğrenci hazırlama fonksiyonunu da ifa etmeye başlamıştır. 1997 yılında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkartılmasıyla birlikte Kur'an Kursları da fiili ve ağırlıklı olarak yetişkin eğitimine geçiş yapmıştır. (Mevcut durumda) kız öğrencilerin sayısı artmakta, erkek öğrenciler ise ekseriya hafızlık eğitimi almak için Kur'an Kurslarına devam etmektedir.⁶

Kur'an Kurslarına devam eden yetişkinlerin yaş dağılımı ilk yetişkinlik döneminde yoğunlaşmaktadır. Yetişkinlik döneminin, insanın çocukluk ve gençlik dönemleri gibi kendine özgü özellikleri olan ve insan hayatının uzun dönemini içine alan bir süreç olması, yetişkin nüfusun devamlı artış eğilimi içinde oluşu, bu yetişkinlerin bir kısmının Kur'an Kurslarında din eğitimi alması, Kur'an Kurslarındaki öğretimi; yetişkinlerdeki din olgusu, amaç, muhteva ve öğretim-öğrenim süreçleri açısından inceleyen bir araştırmanın olmayışı, Kur'an Kursları ile ilgili yapılan çalışmaların az denebilecek sayıda olması⁷ yapacağımız araştırmanın

⁵ Cahit Baltacı, "Cumhuriyet Döneminde Kuran Kursları", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul 1999, S.6, s.16; Kemal Güran, "Halk İçin Din Eğitimi", Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmi Seminer Tebliği, Ankara: Aydınlar Ocağı, 9-10 Mayıs 1981, s.312.

⁶ D.İ.B. **İstatistikleri**, 2005, 2006.

⁷ Süleyman Zihni Şen, **Kur'an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları**, Y.Lisans,

program geliştirme/değerlendirme çalışmaları ve hizmetiçi eğitim programlarının oluşturulmasına katkı sağlayabilecek olması önemini ortaya koymaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmanın hipotezleri şunlardır:

1. Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçları; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
2. Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kursuna gelişlerinde etkili olan faktörler; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
3. Yetişkin öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/ zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.

Bursa 1995; Eyüp Kirpitçi, **Kur'an Kursları Ders Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma**, Y.Lisans, Konya 1996; Yusuf Genç, **Kur'an Kursları'nda Eğitim ve Toplum** (Sakarya örneği), Y.Lisans, Sakarya 1997, İslamî İlimler Araştırma Vakfı, **Kur'an Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000; Ramazan Buyrukçu, **Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma** (Göller Bölgesi), Fakülte Kitabevi, Isparta 2001; Mustafa Büyükdinç, **Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur'an Kurslarında Eğitim ve Öğretim**, Y.Lisans, Sakarya 2001; Ayhan Ergün, **Kuran Kursu Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar** (Isparta Örneği), Y.Lisans, Isparta 2002; M.Akif Kılavuz, **Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi**, Düşünce Yayınları, (Baskı tarihi ve yeri belirtilmemiş); Ahmet Koç, **Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik**, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005.

4. Yetişkin öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
5. Yetişkin öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
6. Yetişkin öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
7. Yetişkin öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
8. Yetişkin öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.

9. Yetişkin öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
10. Yetişkin öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
11. Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kursu Öğretim Programı'na konulmasını istedikleri dersler; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
12. Yetişkin öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda yer alan konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.
13. Yetişkin öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda ihtiyaçlarına en çok cevap veren, mutlaka yer almasını istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.

14. Yetişkin öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, Kur'an Kurslarında okuyan yetişkin öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarının, gelişlerini etkileyen faktörlerin, derslere ve ders konularına yönelik ilgi, beklenti ve değerlendirmelerinin hangi faktörlere göre önemli şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı, anlamlı ilişki olup olmadığı araştırılacaktır. Bu nedenle tez, “*İlişkisel Tarama*” modeli ile yapılacaktır. Bu tür modelde ihtiyaç duyulan veriler, hedef kitle olarak tanımlanan araştırma evrenindeki bireylerden çeşitli araçlar kullanılarak toplanır. Bu araştırmada nicel ve nitel araçlar birlikte kullanılmıştır. Nicel veri toplama aracı örneklemin tamamına, nitel araç ise bir kısmına uygulandığı için araştırmayı nicel desenli nitel destekli olarak nitelendirmek mümkündür.⁸

Araştırmanın bağımlı değişkenleri; öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçları, Kur'an Kurslarına gelişlerini etkileyen faktörler, itikat-ibadet-ahlak ve siyer öğrenme alanlarında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular, itikat-ibadet-ahlak ve siyer öğrenme alanlarında öncelikle öğrenmek istedikleri konular, mevcut öğretim programı dışında programda yer almasını istedikleri dersler, mevcut

⁸ İlişkisel Tarama modeli ile ilgili geniş bilgi için bkz. Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayınevi, Ankara 1998, ss.79-81.

öğretim programında olup da ihtiyaç olmadığını düşündükleri konular, mevcut programda bulunan konulardan mutlaka olmaya devam etmesini istedikleri konular ve anlamakta zorluk çektikleri konulardır. Bağımsız değişkenleri ise; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaş, ailenin ortalama aylık gelir düzeyi, din anlayışı ve dindarlık düzeyidir.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Ankara ili genelinde 2004–2005 öğretim yılı itibarıyla eğitim-öğretime açık olan 325 (kız/erkek) Kur'an Kursudur. Araştırmanın örneklemini ise; alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzey dikkate alınarak atama yoluyla belirlenen 50 Kur'an Kursu oluşturmaktadır.

5.2.1- Araştırmanın Gerçekleştirildiği Kur'an Kursları

Araştırma, 2004–2005 Öğretim yılında Ankara il sınırları içinde bulunan anakent ve taşra ilçelerine bağlı 50 Kur'an Kursunda (8 Erkek/ 42 Kız) okumakta olan 1014 yetişkin öğrenci (17 yaş ve üzeri) üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma yapılan Kur'an Kursları atama yoluyla belirlenmiş, bu atama sırasında sondajlama ile hem anakent hem de taşra ilçelerinde faaliyet gösteren Kur'an Kursları dikkate alınmış, ayrıca anakent ilçelerdeki Kur'an Kursları; merkezi, kenar ve en kenarda bulunanlar şeklinde, bir başka ifadeyle aylık ortalama geliri yüksek, orta ve düşük mahallelerdeki Kur'an Kurslarından seçilmiştir. Bununla birlikte Kur'an Kurslarında okuyan yetişkin öğrencilerin genel profilini yansıtacak sosyo-ekonomik seviye ve cinsiyet açısından evrenle örtüşecek özellikleri vermesine özen gösterilmiştir. Tablo 1 ve 2'de Kur'an Kurslarının adları ve bağlı bulundukları ilçeler verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Göre Dağılımı

Sıra	Kuran Kursunun Adı	N	%
1	Keçiören/ R.Ganime Cebeci Kız Kuran Kursu	81	8
2	Keçiören/ M.Safiye Yüceler Kız Kuran Kursu	62	6,1
3	Çankaya/ R. Mualla Şahin Kız Kuran Kursu	58	5,7
4	Keçiören / Mühendis Kız Kuran Kursu	43	4,2
5	Y.Mahalle/ Batıkent Mevlana Kız Kuran Kursu	33	3,3
6	Beypazarı/ Merkez Kız Kuran Kursu	30	3
7	Kazan/ İçören Erkek Kuran Kursu	30	3
8	Çankaya/ İlker Fatih Camii Kız Kuran Kursu	30	3
9	Keçiören/ Esentepe Kız Kuran Kursu	29	2,9
10	Çankaya/ Balgat Merkez Kız Kuran Kursu	26	2,6
11	Altındağ/ A.Evler Çevreli Kız Kuran Kursu	21	2,1
12	Polatlı/ Yatılı Kız -Erkek Kuran Kursu	18	1,8
13	Altındağ/ Karapürçek Saadet Kız Kuran Kursu	17	1,7
14	Y.Mahalle/ Öz Elif Kız Kız Kuran Kursu	16	1,6
15	Akyurt/ Merkez Kız Kuran Kursu	15	1,5
16	Mamak/ Bilal-i Habeşi Kız Kuran Kursu	15	1,5
17	Y.Mahalle/ Çamlık Mh. Birlik Kız Kuran Kursu	15	1,5
18	Y.Mahalle/ Çeşmebaşı Kız Kuran Kursu	15	1,5
19	Çubuk/ Merkez Kız Kuran Kursu	15	1,5
20	Etimesgut/ Elvan Mahallesi Kız Kuran Kursu	15	1,5
21	Sincan/ Gazi Osman Paşa Kız Kuran Kursu	15	1,5
22	Altındağ/ Gültepe 50.Yıl Kız Kuran Kursu	15	1,5
23	Çubuk/ Merkez Erkek Kuran Kursu	15	1,5
24	Keçiören/ Kamil Ocak Kız Kuran Kursu	15	1,5
25	Kazan/ Kayı Mah. Ulu Kız Kuran Kursu	15	1,5
26	Çankaya/ Küçükesat Bağcılar Kız Kuran Kursu	15	1,5
27	Gölbaşı/ Lalezar Kız Kuran Kursu	15	1,5
28	Y.Mahalle/ Mehmet Akif Kız Kuran Kursu	15	1,5
28	Altındağ/ Merkez Erkek Kuran Kursu	15	1,5
29	Keçiören/ Şefkat Kız Kuran Kursu	15	1,5
30	Etimesgut/Yeni Cami Kız Kuran Kursu	15	1,5
31	Sincan/ Bucuk Erkek Kuran Kursu	15	1,5
32	Altındağ/ Site Yıldız Erkek Yatılı Kuran Kursu	15	1,5
33	K.Hamam/ Akyüzler Erkek Kuran Kursu	14	1,4
34	Y.Mahalle/ Batıkent Çınar Kız Kuran Kursu	14	1,4
35	Çankaya/ Emek Kız Kuran Kursu	14	1,4
36	Mamak / Hacılar Kız Kuran Kursu	14	1,4
37	Keçiören/ Kalaba Merkez Kız Kuran Kursu	14	1,4
38	Keçiören/ Kuşcağız Kız Kuran Kursu	14	1,4
39	Mamak/ Üçkızlar Kuran Kursu	14	1,4
40	Mamak/ A.Paşa Merkez C. Kız Kuran Kursu	13	1,3
41	Altındağ/ Altınova Erkek Kuran Kursu	13	1,3
42	Çubuk/ Gökçedere Kız Kuran Kursu	13	1,3
43	Mamak/ Demirlibahçe Kız Kuran Kursu	13	1,3
44	K.Hamam/ Kız Kuran Kursu	13	1,3
45	Çankaya/ Kurtuluş Kız Kuran Kursu	13	1,3
46	Keçiören/ Yayla Kız Kuran Kursu	13	1,3
47	Çankaya/ Akdere Merkez Kız Kuran Kursu	12	1,2
48	Sincan/ Kocatepe Kız Kuran Kursu	12	1,2
49	Altındağ/ F.Çelik H. Bilal Kız Kuran Kursu	11	1,1
50	Altındağ/ Ulubey Hicret Kız Kuran Kursu	11	1,1
	Toplam	1014	100

Tablo 2: Kur'an Kurslarının İlçelere Göre Dağılımı

Sıra	Kur'an Kursunun Bulunduğu İlçe	N	%
1	Keçiören	272	26,8
2	Çankaya	157	15,5
3	Altındağ	119	11,7
4	Yenimahalle	104	10,3
5	Kazan	63	6,2
6	Sincan	57	5,6
7	Beypazarı	45	4,4
8	Gölbaşı	42	4,1
9	Çubuk	41	4
10	Mamak	40	3,9
11	Etimesgut	30	3,0
12	Akyurt	15	1,5
13	Polatlı	15	1,5
14	Kızılcahamam	14	1,4
	Toplam	1014	100

5.2.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı

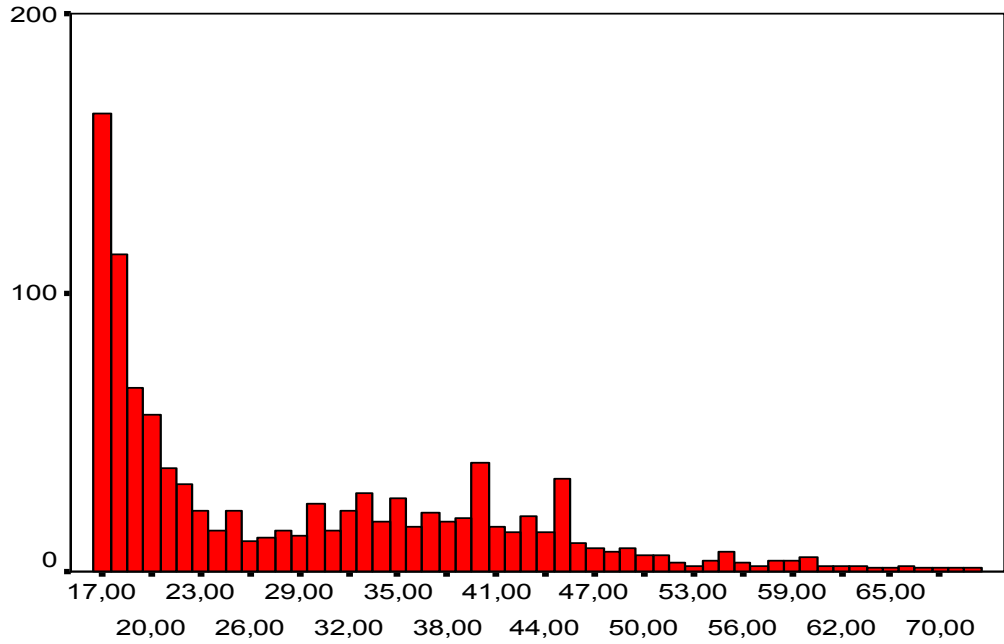
Araştırmamıza katılan öğrencilerin yaş dağılımları tablo 3, 4 ve grafikl’de sunulmuştur.

Tablo 3: Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı (Frekans)

	N Frekans	Minimum	Maksimum	Mean Ortalama	Skewnes (Çarpıklık Katsayısı)
Yaş	1014	17,00	74,00	28,9280	.893
Toplam	1014				

Tablo 4: Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı (Recod)

Yaş	N Frekans	Percent Yüzde	Valid Percent (Genel Yüzde)	CumulativePercent (Bindirmeli Yüzde)
17- 45	919	91,1	91,1	90,8
46- 65	89	8,3	8,3	99,4
65 üzeri	6	0,6	0,6	100,0
Toplam	1014	100,0	100,0	

Grafik 1: Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımı

Tablolara ve grafiğe göre araştırmamıza katılan öğrencilerin en gencinin 17, en yaşlısının 74 yaşında olduğu görülmektedir. Öğrencilerin 919'u (% 91,1) ilk yetişkinlik dönemi olarak kabul edilen 17–45 yaş aralığı, 89'u (%8,3) 45–65 yaş aralığı ve 7'si (% 7) 65 ve üzeri yaştaki öğrencilerden oluşmaktadır. Kur'an Kurslarına gelen öğrenciler ilk yetişkinlik döneminde yoğunlaşmaktadır.

5.2.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmamıza katılan öğrencilerin % 12,3'ü erkek öğrencilerden oluşurken, % 87,6'ı ise kız öğrencilerden oluşmaktadır.⁹ Bir öğrenci cevapsız bırakmıştır.

Tablo 5: Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

		N	%
1	Kız	888	87,6
2	Erkek	125	12,3
	Cevapsız	1	0,1
Toplam		1014	100,0

5.2.4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Araştırmamıza katılan öğrencilerin 498'i (% 49,1) bekâr, 480'i (% 47,3) evli, 22'si (% 2,2) ise dul öğrencilerden oluşmaktadır. 14 öğrenci cevapsız bırakmıştır.

Tablo 6: Öğrencilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Sıra		N	%
1	Bekâr	498	49,1
2	Evli	480	47,3
3	Dul	22	2,2
	Cevapsız	14	1,4
	Toplam	1014	100,0

5.2.5. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmamıza katılan öğrencilerin; 335'i (% 33) ilkokul, 277'si (% 27,3) ortaokul, 333'ü (% 32,8) lise ve 49'u (%4,8) üniversite mezunlarından oluşmaktadır.

⁹ Resmi isminde “Kız Kur'an Kursu” denildiği için biz de bütün bayan öğrenciler için kız adını kullandık.

Tablo 7: Öğrencilerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

	Öğrenim Durumu	N	%
1	İlkokul	335	33,0
2	Ortaokul	277	27,3
3	Lise	333	32,8
4	Üniversite	49	4,8
	Toplam	994	98,0
Cevapsız	,00	20	2,0
Toplam		1014	100,0

5.2.6. Ailenin Aylık Ortalama Geliri

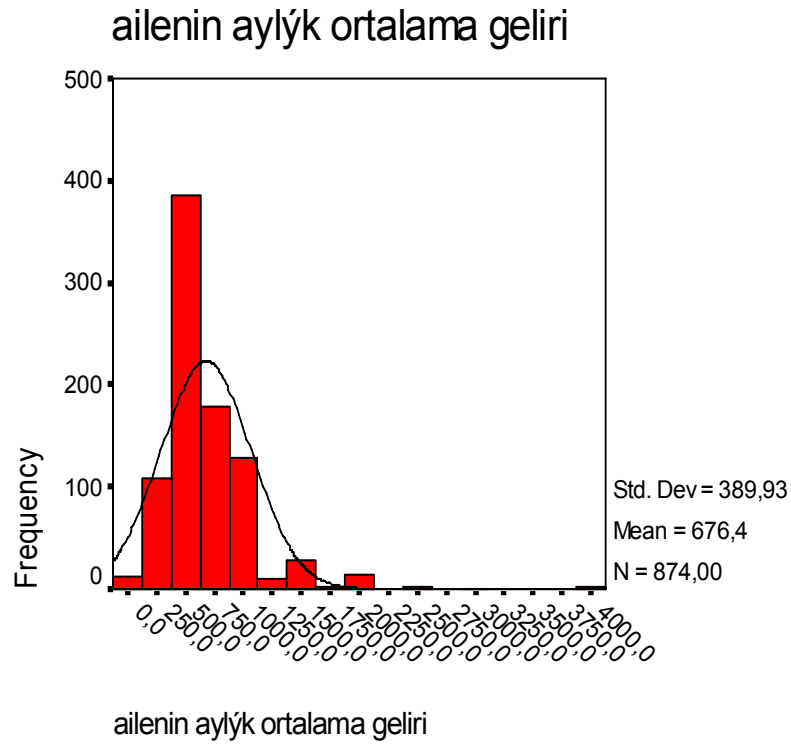
Araştırmamıza katılan öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama gelirleri tablo 8, 9 ve grafik 2’den incelendiği zaman memur şehri olan Ankara’nın altında bir ortalamaya sahip oldukları gözlenmektedir. Bu Kur’an Kurslarına daha çok orta gelire sahip aile fertlerinin ilgi gösterdiğini göstermektedir.

Tablo 8: Öğrenci Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri

N	Cevaplı	874
	Cevapsız	140
Mean		676,4073
Median		600,0000
Mode		500,00
Skewness		2,861

Tablo 9: Öğrenci Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri (Recod)

YTL	N Frekans	Percent Yüzde	Valid Percent (Genel Yüzde)	CumulativePercent (Bindirmeli Yüzde)
0- 400	199	19,7	22,5	22,8
401- 600	308	30,2	35,0	58,0
601- 800	168	16,5	19,2	77,2
801- 1000	138	13,7	15,8	93,0
1001 ve üzeri	61	6,1	6,8	100,0
Cevapsız	140	13,8		
Toplam	1014	100,0		

Grafik 2: Öğrenci Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri

Aylık ortalama gelir tablo ve grafiklerinin tümüne birden baktığımızda üst gelir gurubundan öğrencilerin olduğu görüldüğü gibi çok alt gelir grubundan

öğrencilerin de olduğu, öğrenci ailelerinin aylık ortalama gelirlerinin normal dağılım gösterdiği gözlemlenmektedir.

5.2.7- Öğrencilerin Din Anlayışı

Araştırmamıza katılan öğrencilerin din anlayışı ile ilgili veriler tablo 10'dan incelendiği zaman din anlayışı ortalama puanları içinde en yüksek olanın “*namazların sünnetlerinin de kılınması gerekir*”, en düşüğünün ise “*Cuma namazı kılmayanlar Müslüman sayılmaz*” olduğu görülmektedir. Ancak en düşük ortalama puan ile en yüksek ortalama puan arasında önemli ölçüde fark bulunmaktadır. Bu bulgu öğrencilerin din anlayışının birbirine çok yakın olmadığını göstermektedir.

Tablo 10: Öğrencilerin Din Anlayışı

Sıra	DİN ANLAYIŞI	N Frekans	Sum Toplam	Mean Ortalama
1	Namazların sünnetinin de kılınması gerekir	994	4769,00	4,7978
2	Kurban dinin bir emridir	984	4670,00	4,7459
3	Faizli her türlü alışverişten uzak durmak gerekir	990	4675,00	4,7222
4	Sünnet olan ibadetleri yerine getirmek benim için önemlidir	997	4706,00	4,7202
5	Dini nikah olmadan resmi nikah olmaz	984	4580,00	4,6545
6	Ramazanda teravih namazı kılmak benim için önemlidir	993	4555,00	4,5871
7	Erkeklerin altın takması İslam'a göre yasaktır	990	4431,00	4,4758
8	Namaz kılmayanların dini inancı zayıftır	984	3799,00	3,8608
9	Resim bulunan eve melekler girmez	980	3657,00	3,7316
10	Kolonya abdesti bozar	979	2393,00	2,4443
11	Çok evlilik İslam'a uygundur	975	2315,00	2,3744
12	Cuma namazı kılmayanlar Müslüman sayılmaz	984	2272,00	2,3089

5.2.8- Öğrencilerin Dindarlık Düzeyi

Araştırmamıza katılan öğrencilerin dindarlık düzeyi verileri tablo 11’den incelendiği zaman dindarlık düzeyi ortalama puanlarının en yüksek olanının “*Allahın varlığına inanmak gerekir*”, en az ortalama puan alan davranışın ise, “*İhtiyaç sahiplerine yardımcı olmak benim için önemlidir*” olduğu görülmektedir. Ancak en az ortalama puan ile en yüksek ortalama puan alan düzey arasında din anlayışındaki aksine çok az puan farkı bulunmaktadır. Bu bulgudan öğrencilerin dindarlık düzeyinin yüksek ve birbirine çok yakın olduğunu anlaşılmaktadır.

Tablo 11: Öğrencilerin Dindarlık Düzeyi

Sıra	DİNDARLIK DÜZEYİ	N Frekans	Sum Toplam	Mean Ortalama
1	Allah'ın varlığına inanmak gerekir	1003	4980,00	4,9651
2	Kur'an'da anlatılan her şey doğrudur	1002	4965,00	4,9551
3	Allah sevgisini kazanmak benim için önemlidir	1003	4964,00	4,9492
4	Kur'an günümüze kadar değişmeden gelmiştir	1001	4938,00	4,9331
5	Ramazan ayında oruç tutmak benim için önemlidir	1003	4945,00	4,9302
6	Hız. Muhammed'in sevgisini kazanmak için gayret göstermek gereklidir	1000	4922,00	4,9220
7	Günde beş vakit namaz kılmak benim için önemlidir	1002	4917,00	4,9072
8	Ahiret günü ve ölümden sonra hayat vardır	995	4875,00	4,8995
9	İslam'ın yasakladığı konulardan uzak durmak gerekir	1001	4862,00	4,8571
10	İhtiyaç sahiplerine yardımcı olmak benim için önemlidir	1002	4761,00	4,7515

5.2.9- Öğrencilerin İbadetlere Katılım Düzeyi

Araştırmamıza katılan öğrencilerin ibadetlere katılım düzeyleri ile ilgili veriler tablo 12’den incelendiği zaman ibadete katılım düzeyinde en yüksek düzeyin “*Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum*”, en düşüğünün ise

“İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum” olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan öğrencilerin ibadetlere katılım düzeylerinin orta seviyede olduğu gözlenmektedir.

Tablo 12: Öğrencilerin İbadetlere Katılım Düzeyi

İBADETLERE KATILIM DÜZEYİ		N Frekans	% Oran
1	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	50,2
2	Bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	19,2
3	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	11,0
4	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	8,7
5	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	3,3
	Cevapsız	77	7,6
Toplam		1014	100,0

Tabloyu incelediğimizde öğrencilerin çoğunluğunun 509'unun (%50,2) bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yerine getirdikleri, 195'inin (%19,2) bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirdikleri, 112'sinin (%11,0) farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getirdikleri, 88 inin (%8,7) farz ibadetleri eksiksiz yerine getirdikleri ve 33'ünün (%3,3) ibadetlere fazla ilgi gösteremedikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin 77'si (%7,6) maddeleri cevapsız bırakmışlardır.

5.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

5.3.1. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2004–2005 eğitim-öğretim yılında Türkiye genelinde Kur'an Kursları'nda uygulamaya konan “Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin)”nın yetişkin öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ne derece cevap verdiğini incelemek amacıyla nitel ve nicel iki ölçme

aracı geliştirilmiştir. Nicel ölçme aracı (Ek. 1) üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; öğrencilerin kişisel durumlarını belirlemeye yönelik maddeler yer almaktadır. İkinci bölümde; Diyanet İşleri Başkanlığı'nca 2004–2005 eğitim-öğretim yılında Türkiye genelinde erkek/kız Kur'an Kursları'nda uygulamaya konan “Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin)” nın yetişkin öğrencilerdeki din olgusu ile ne derece örtüştüğünü, onların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine hangi ölçüde cevap verdiğini ölçmeye ve programla ilgili değerlendirmelerini elde etmeye yönelik maddeler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise; yetişkin öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeylerini ölçmek için, ölçme aracımızda geçerlik, güvenirlik testi yapılmış “Dini Tutum” ve “Geleneksel-İlmihalci Tutum” ölçekleri yer almaktadır.¹⁰ Yine öğrencilerin ibadetlere katılım düzeyini ortaya çıkarmak amacıyla beşli likert testi kullanılmıştır.

Nitel ölçme aracı olarak ise yarı yapılandırılmış mülakat formu hazırlanmıştır. (Ek.2)

5.3.2. Verilerin Toplanması

Örneklem olarak belirlenen Kur'an Kurslarındaki öğreticiler nicel ölçme aracının uygulanmasında anketör olarak araştırmacıya yardımcı olmuştur. Keçiören Müftülüğüne bağlı Ganime Cebeci ve Muradiye S. Yüceler Kız Kur'an Kurslarındaki 9 sınıfta uygulama bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Nitel veri toplama aracı ise üç kız ve bir erkek Kur'an Kursu olmak üzere dört Kur'an Kursunda 8 (6 kız, 2 erkek) öğrenciye yine araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

¹⁰ Nurullah Altaş, “Öğrenci Velilerinin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine Karşı Tutum Düzeylerinin Dini Tutum Düzeyleriyle İlişkisi” (Ön Araştırma), **İlahiyat Fakültesi Dergisi** (Ayrı Basım), C. XLW, S.1, Y.2004, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2004.

5.3.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Verilerinin çözümlenmesinde, SPSS tekniği ile *tek faktörlü varyans analizi*, *t-testi*, *LSD çoklu karşılaştırma testi* ve *Pearson Correlation (İlişki) testi* kullanılmıştır. Tespit edilen fark ve ilişkilerin yorumlanmasında nitel veri toplama aracı ile elde edilen bulgulardan yararlanılmıştır.

Her bir bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle ilişkileri uygun analiz teknikleriyle ayrı ayrı ortaya konulduktan sonra bir sonuç tablosu üzerinde açıklama ve yorumlama yapılmıştır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. YETİŞKİN

Yetişkinin hangi temel özelliklere sahip birey olduğunu anlayabilmemiz için öncelikle yetişkin eğitimcilerinin yetişkini tanımlamak için hangi ölçüleri ortaya koyduğuna bakmamız gerekmektedir. Bu tanımlarda yetişkin;¹¹ “zorunlu öğrenimini tamamlamış, tam zamanlı bir işe sahip ve evli olan”¹², “kendi hayatını yönetme sorumluluğunu üzerine alabilmiş”¹³, “olgunlaşmış, uygun davranabilen ve bağımsız olabilen”¹⁴, “tam zamanlı bir işte çalışan, evli, karar verici, vatandaşlık sorumluluklarını yerine getiren”¹⁵ v.b birey olarak belirlenmektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere “bilimsel yayınlarda yetişkinlik kavramı genellikle bebeklik, çocukluk, ergenlik terimleri kadar açık ve somut belirlenmiş değildir”.¹⁶

Yetişkini tanımlama sorunu, tanımlamada sadece fiziksel özelliklerin değil, psikolojik özelliklerin de dikkate alınması gereğinden kaynaklanmaktadır. Yetişkin kişinin fiziksel ve psikolojik bakımdan olgunlaşmış olduğu varsayılır. Halbuki fiziksel ve psikolojik olgunlaşmayı tanımlamak ve ölçmek zorluklar içermektedir, çünkü gelişim süreklilik özelliğine sahiptir. Özellikle psikolojik süreçler yaşlılık yıllarına kadar gelişmeyi sürdürmektedir. Fiziksel ve psikolojik olgunlaşmayı ölçme gücü nedeniyle birçok gelişimci sorunu göz ardı etmiş ve sadece yaş düzeyine

¹¹ İngilizce adult, Latince adolescence (büyümek) fiilinden gelmektedir.

¹² Onur, age, s.56.

¹³ A.Sudi Bülbül, **Halk Eğitime Giriş**, AÜAÖF Yayınları, Eskişehir 1991, s. 44.

¹⁴ Firdevs Güneş, **Yetişkin Eğitimi** (Halk eğitimi), Ocak Yayınları, Ankara 1996, s.40.

¹⁵ Hasan Dam, **Yetişkinlerin Din Eğitimi**, Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi 2002, s.26.

¹⁶ Bekir Onur, **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitabevi, 6.Baskı, Ankara 2004, s.55.

dayalı bir tanımı benimsemiştir. Oysa yaş ve yaş sınırları konusunda da bir anlaşmanın olduğu söylenemez.¹⁷

Yetişkinlikte yaş sınırları konusunda tam bir anlaşma olmamasına karşın çalışmamızda, Tosun'un yetişkinlik dönemleri hakkında çoğunluğun yaklaşık olarak ittifak ettiklerini bildirdiği şu bölümlere esas alınmıştır.¹⁸

- 17–45 ilk yetişkinlik dönemi,
- 45–65 orta yetişkinlik dönemi,
- 65 ve sonrası son yetişkinlik dönemi.

Ayrıca farklı alanlar yetişkini kendi alan özelliklerine göre farklı tanımlayabilmektedirler. Bu tanımları bilmek yetişkin eğitimi bakış açısına katkı sağlayabilir.

Kök özelliğine göre tanımı: “Yetişkinin, akıllılık, normallik, rasyonellik, devamlılık, itidallık, sorumluluk, hikmet sahibi olma ve bir şeyi yapma ve sadece bireyin normal isteklerinden ayırt edici özelliğe sahip olma gibi belli bir takım nitelikleri vardır”.¹⁹

Biyolojik tanım: “İnsanlar üretken duruma geldiklerinde, üreme olgunluğuna eriştiklerinde biyolojik olarak yetişkin olurlar”.²⁰

Psikolojik tanım: “Psikolojik olarak birey, yaşamından sorumlu olma, öz yönetimli olmaya ilişkin bir benlik kavramına eriştiği zaman yetişkin olur. Öğrenme açısından en can alıcı olanı psikolojik tanımlamadır”.²¹

¹⁷ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Onur, age, ss.55–57.

¹⁸ Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pagem A Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002, s.156.

¹⁹ Mustafa Köylü, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, Etüt yay., Samsun 2000, s 40.

²⁰ Age, s.41.

Sosyal tanım: “Bireyler kendilerini, kendi kültürlerinin, yetişkinlik yıllarına münhasır rolleri icra etmeyi uygun buldukları zaman, sosyal olarak yetişkin sınıfına girerler. Örneğin bizim kültürümüzde sürekli bir meslek sahibi olma, anne-baba olma, oy verme ve askerliğini yapma gibi faaliyetler bireyin yetişkin olduğunun göstergeleridir”.²²

Hukuki tanım: “Hukukta yetişkinliğe karar verme konusunda kronolojik yaş önemlidir. Bu yaş genellikle 18 ile 21 yaş arası kabul edilirse de, bu durum ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Yetişkinlerin, mal alma-satma, sözleşme yapma, evlenme ve oy kullanma gibi birtakım bireysel vatandaşlık görevlerini hür bir şekilde yapmaları beklenir”.²³ Yine “yasaların oy kullanabileceğimizi, sürücü belgesi alabileceğimizi, rıza olmaksızın evlenebileceğimizi ve benzeri şeyleri bize söylediği yaşa eriştiğimiz zaman yasal olarak yetişkin oluruz”.²⁴

Dini ve kültürel geleneklere göre tanım: “Dünyanın tüm büyük din ve kültürleri, dini inanç ve uygulamaları konusunda olgun, mükemmel, iyi ve erdemli birey ideallerinden söz edip onların Tanrıya ibadet etme, adaletli davranma, iyilik yapma vb. güzel vasıflarından bahsetmektedirler”.²⁵

Yukarıda verdiğimiz bütün tanımlardan hareketle yetişkini şöyle tanımlamak mümkündür: Yetişkin; fiziki gelişimini ve zorunlu eğitimini tamamlamış, psikolojik olgunluğa erişmiş, ekonomik bağımsızlığını kazanmış, içinde yaşadığı toplumda

²¹ Malcolm Knowles, **Yetişkin Öğrenenler** (Çev: Serap Aydın), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1996, s.55.

²² Köylü, s.41.

²³ Age, ss.41-42.

²⁴ Knowles, age, s.55.

²⁵ Köylü, age, s.42.

kendisine yüklenen rolleri özümsemiş, sorumluluk üstlenmiş, hukuki eylemleri yapabilme yaşına erişmiş, dini inanç ve uygulamalarda sorumluluk taşıyabilecek olgunluğa ulaşmış bireydir.

2. YETİŞKİN EĞİTİMİ

2.1- Yetişkin Eğitiminin Tanımı

Yetişkin eğitiminin tanımını yapmak da yetişkin kavramını tanımlamaya paralel zorluktadır. Zaten tanımlama zorluğu çok anlamlı ve belirsiz kavramların temel niteliklerindendir. Yetişkin eğitimi tanımıyla meşgul olanlar, öncelikle birkaç soruya cevap aramaya girişmişler ve bu sorulara verilen cevaplara göre bir tanıma ulaşmaya çalışmışlardır. Köylü bu soruları şu şekilde toplamıştır: Yetişkin kimdir? Yetişkinlik nedir ve özellikleri nelerdir? Yetişkinlik ne zaman başlar, ne zaman sona erer? Yetişkinlik, kişinin biyolojik olarak olgunluğa erişmesiyle ve çocuk sahibi olmasıyla mı başlar? Yetişkinlik dönemi araştırmalarına hayatın hangi basamağından başlanmalıdır? Toplumda, anne-babanın evinden ayrılmak, evlenmek ya da askerliğini yapmak yetişkinlik döneminin başlangıcını gösteren sosyal belirtiler midir? Yoksa onun en belirgin özelliği bağımsızlık ya da sorumluluk duygusunun gelişmesi gibi psikolojik bazı olgunluk düzeyleri midir? Veya yetişkinlik, diğerlerinin bireye karşı bir yetişkin gibi davranmasından sonra ya da bireyin kendisine öyle davranılmasını istemesinden sonra mı başlar?”.²⁶ Köylü bu soruların muhtemel cevapları üzerinde yetişkin kavramını açıklarken durmuştur.

Bu cevaplar da göz önüne alınarak geliştirilmiş “Yetişkin Eğitimi” ile ilgili bazı tanımlar şöyledir.

²⁶ Köylü, age, s.38.

“Yetişkinler eğitimi, çocukluk çağını aşmış kişiler tarafından gönüllü olarak yararlanılan, -mesleki yetenekleri geliştirmeyi temel amaç olarak almaksızın- tüm bireysel yetenekleri ve kapasitelerin geliştirilmesini hedefleyen, içinde yaşadığı topluluğun, ulusun ve dünyanın bir üyesi olarak sosyal, ahlâki ve entelektüel sorumluluklarının geliştirilmesine yönelik eğitim uygulamalarıdır”.²⁷

“Yetişkinler eğitimi, özellikle yetişkinler için düzenlenmiş tam zamanlı programlar dışında artık tam zamanlı olarak okula devam etmeyen kimselerin bilerek ve isteyerek bilgi ve anlayışlarını geliştirmek, becerilerini geliştirmek, zevk ve tutumlarında değişiklik meydana getirmek ya da karşılaştıkları kişisel veya toplumsal sorunları kavramak ve çözümlemek amacıyla giriştikleri bir birine bağlı ve düzenli faaliyetlerden oluşan bir süreçtir”.²⁸

UNESCO’nun tanımına göre; “çocukluk çağından itibaren başlayan, eğitimin ilk dönemini tamamlamış kimselerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmış olan ve bu gibi kimselerin öğrenmelerine imkan sağlamak üzere, planlanan düzenli ve devamlı iletişim sürecidir”.²⁹

Dünya Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD)’nin tanımı ise şöyledir; “Yetişkinler eğitimi, zorunlu öğrenim çağı dışına çıkmış ve asıl uğraşısı artık okula gitmek olmayan kimselerin, yaşamlarının herhangi bir aşamasında duyacakları öğrenme gereksinimi ve ilgisini karşılamak üzere bu amaçla düzenlenen etkinlikleri kapsar. Bu etkinliklerin ve programların kapsamı içerisine meslekî eğitim, genel

²⁷ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, **Yetişkin Eğitimi Terimleri**, Çev: Ferhan Oğuzkan, Ankara 1985, s. 68.

²⁸ Dam, ag.dr tezi, s.16.

²⁹ Güneş, age, s.11.

eğitim, biçimsel nitelik taşıyan ve taşımayan öğrenme türleri girebildiği gibi ortak toplumsal amaçlara yönelik her türlü eğitim de girer”.³⁰

Tosun ise şu tanıımı yapmaktadır.“Yetişkinler eğitimi; yetişkinlere, okul dışındakilere, herhangi bir sebeple okula gitmeyenlere, eğitim imkân ve fırsatlarından yararlanamayanlara, resmî ya da özel kurum veya kuruluşlarca; yetişkin yurttaşların çalışma güçlerini artırmak, yaşayış düzeylerini yükseltmek, milli ve insancıl değerlerini geliştirmek amacıyla verilen planlı ve amaçlı eğitimidir”.³¹

Tosun, çeşitli tanımların ortak özelliklerini birleştirerek oluşturduğu bu tanımda şu özelliklerin dikkati çekmekte olduğunu da ifade etmektedir:

- a) Yetişkinler eğitimi yetişkinlere yöneliktir.
- b) Örgün eğitim dışında ya da yanındadır.
- c) Yetişkinler eğitimi planlı, programlı bir eğitimidir.
- d) Yetişkinler eğitimi amaçlı bir eğitimidir.³²

2.2-Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Genel sözlük anlamıyla yetişkin eğitiminin ilk insanla başladığı söylenir.³³ Bu söylem insanların bilgi, duygu ve tecrübelerini karşılıklı olarak paylaşmaları, birbirlerine ve yeni nesillere aktarmaları gerçeğine dayandırılır. Bu bağlamda kendi toplumlarında eğitici rol oynamış bilginler, bilgeler ve hatta peygamberler birer yetişkin eğitimcisi olarak anılırlar. Konfüçyüs, Lao Tse, İbrani Peygamberler,

³⁰ Duman, age, s.37.

³¹ Tosun, age, s. 155.

³² Age, s. 156.

³³ Ahmet Duman, **Yetişkin Eğitimi**, Ütopya yay., Ankara 2000, s.131.

Aristotle, Socrates, Eflatun, Çiçero birer yetişkin eğiticisi olarak zikredilirler. Gerekçe olarak ise onların çocukları değil yetişkinleri hedef kitle seçmeleri gösterilir.³⁴

Yetişkin eğitimi kavramına aynı çerçevede din ve eğitim açısıyla yaklaşırsak tüm peygamberlerin birer yetişkin eğitimcisi olduklarını söyleyebiliriz. Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberler birer yetişkin eğitimcisidirler. Hatta asırlar boyu eğitimin yetişkin eğitimi ve din eğitimi merkezli olduğunu söylemek gerekir.

Yetişkin eğitiminin sistemleşmesi ve kurumsallaşması, dolayısıyla kavramlaşması ise oldukça yenidir. “Günümüze kadar yetişkinler eğitimi çok sayıda değişim geçirmiş ve bu değişimler uygulamalara farklı farklı yansımıştır. Yetişkinler eğitiminin örgütlü ve sistemli yürütülmesi 19.Y.y. başlarından itibaren görülmektedir. Bu dönemdeki hızlı değişimler, yetişkinler eğitiminin tanımlanmasını gündeme getirmiştir”.³⁵

Dini amaçlı eğitim etkinlikleri şeklinde başlayan yetişkin eğitimi “sanayi devrimi ile beraber işçilerin eğitimi ve mesleki becerilerinin artırılması olarak”³⁶ kendini göstermeye başlamıştır.

Yetişkin eğitimi kavramının gelişmesinde Unesco'nun Uluslararası Yetişkin Eğitimi Konferansları' çalışmalarını başlattığı 1949'dan sonraki yıllar önemlidir. “Bu tarihten itibaren 1985 yılına kadar, 4 Yetişkin Eğitimi Konferansı ile çok sayıda toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda yetişkinler eğitimi kavramı büyük

³⁴ Knowles, age, s.25.

³⁵ Güneş, age, s.7.

³⁶ Duman, age, ss.131-132.

gelişme kaydetmiştir. 1985 yılında yapılan Paris Konferansı'ndan geriye dönerek bakılırsa, son 35 yıl içerisinde yetişkin eğitimi alanında yoğun bir çabanın gösterildiği ve yetişkinler eğitimi kavramında iç-dış patlamaların olduğu görülür".³⁷

Ülkemizde yetişkin eğitiminde öncülüğü okuryazarlığın yaygınlaştırılması çabalarının aldığı görülmektedir. Son yıllarda ilki 1947 yılında açılan Pratik Kız Sanat Okulları, 1956 yılında açılan Halk Eğitim Merkezleri ve 1977 yılında açılan Çıraklık Eğitimi Merkezleri (Mesleki Eğitim Merkezleri) Türkiye'nin çeşitli yörelerinde binlerce yetişkine hizmet verme noktasına gelmiştir.³⁸ Kurumların personeline yönelik düzenledikleri hizmet içi eğitim kurslarını, belediyelerin meslek ve beceri kazandırmaya yönelik düzenledikleri kursları da bu cümleden sayabiliriz.

Yetişkin eğitiminin sistemleşmesi, kurumsallaşması ile dünyada hızlı ve süratli değişen yaşam tarzı arasında yakın ilişki vardır. Nitekim değişimi daha çok ve hızlı yaşayan ülkelerde yetişkin eğitimi de daha hızlı ve süratli gelişmektedir. Değişimin sürekli eğitimi gerektirmesi şöyle açıklanır: "Geçmişte insanlar, günümüzdeki insanlara oranla hayatlarında daha az oranda değişime maruz kalıyorlardı. Bu onların tarım toplumunda yaşamalarından kaynaklanıyordu. Tarım toplumunda çevre ve şartlarda pek fazla değişiklik görülüyordu. Hayat boyu ihtiyaç duyulan bilgi ve kabiliyetler, hayatın ilk yıllarında öğreniliyordu. Teknolojideki hızlı değişim, eğitimin hayatın ilk yılları ile sınırlandırılan bir süreç olmaktan ziyade hayat boyu devam eden bir süreç olmasını gerektirmektedir. Günümüzde hızlı değişen teknoloji toplumunda eğitim, artık kesintisiz bir hüviyete kavuşmuştur".³⁹

³⁷ Güneş, age, s.7.

³⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Rıfat Okçabol, **Halk eğitimi** (Yetişkin Eğitimi), Ütopya yay., Ankara 2006, s.126-143.

³⁹ K.Diana Haris-William E. Cole, **Sociology of Aging**, Houghton Mifflin, U.S.A. 1980, s. 308.

Eğitimdeki süreklilik ki bu yetişkin eğitimini de zorunlu kılmaktadır, toplumsal ve ekonomik değişmelerle doğrudan ilişkilidir. Kılavuz bu ilişkiyi şöyle açıklar:“Tarım toplumunda eğitim genellikle informel yolla gerçekleştiriliyordu. Sanayi toplumuna geçişte ise formel eğitim, okulda diploma vermek suretiyle son buluyordu. Bilgi toplumunda ise hızlı ve köklü değişimle karşı karşıya kalan insanlar, bu dünyada anlamlı bir şekilde yaşamak için sürekli öğrenme ve yeteneklerini geliştirme gereği duymaktadırlar. Olgun bir insan olma; bilgi, tutum, beceri ve davranış kazanmada hayat boyu çaba göstermeyi gerektirmektedir. Hayatın kompleks oluşu, insanın hayatı boyunca öğrenmeyi devam ettirmesini gerektirmektedir”⁴⁰.

Değişen roller de yetişkin eğitiminin gelişmesi ile ilgili önemli nedenler arasında gösterilir. İnsanlar değişen toplumsal şartlar içinde roller üstlenmekte ya da rolleri yeni içerikler kazanmaktadır. Bu da eğitimi gerekli kılmaktadır. “Yetişkinler; eş, anne, baba, işçi, vatandaş ve arkadaş gibi çeşitli rolleri üstlendikleri için bu yeni rollerde nasıl işlev görecekları hususunda öğrenme ile yüz yüze kalma durumundadırlar. Yetişkinler hayatın çeşitli evrelerinde karşılaşacakları görevler konusunda bilgi edinmeye çalışırlar”⁴¹.

Bireyin aile hayatındaki sarsıntı, iş hayatındaki şartların ve kullanılan teknolojilerin değişmesi hatta politik çalkantılar bile yetişkinin bu problemlere cevap bulabilmesi ve değişen şartlara uyum sağlayabilmesi için eğitime ihtiyacını göstermektedir. Bu nedenle, “ öğrenmek için öğrenme, ihtiyaç duyulan bilgiyi elde etme ve kabiliyetleri geliştirme, günümüzde daha da önem kazanmaktadır. Yetişkine

⁴⁰ M.Akif Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 11, S.2, Y.2002, s. 61.

⁴¹ John Elias, **The Foundations and Practice of Adult Religious Education**, Robert E. Krieger Pub. Company, U.S.A., 1982, s.93.

nasıl bir eğitim verilmesi konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir; ancak yetişkin eğitiminin gerekliliği artık günümüzde tüm eğitimcilerin inkâr edemeyeceği bir gerçek olmuştur”.⁴²

Örgün eğitim kurumlarının yeni yetişen nesilleri hayata hazırlama konusundaki eksiklikleri de yetişkin eğitiminin önem kazanmasında önemli bir etken olarak zikredilir.⁴³ Tüm dünya ülkelerinde her sosyo-ekonomik düzeydeki yetişkin, eğitime ihtiyaç duyabilmektedir. “Alt sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler, dinî ve etnik gruplar değişen dünyada günlük olarak karşılaşacakları sosyal problemlerle başa çıkabilme amacıyla gerekli becerileri kazanabilmek için eğitim görmeyi arzu etmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki kimseler de kendi konumlarına, içinde bulundukları toplumsal şartlara göre farklı problemlerle karşı karşıyadırlar ve onlarla başa çıkmanın yollarını aramak zorundadırlar”.⁴⁴

2.3- Yetişkin Eğitiminin İçeriği

Yetişkin eğitimi ile ilgili olarak kimlere verilen eğitimidir sorusu kadar hangi içeriklerden oluşan eğitimidir sorusu da önemlidir. Yetişkin eğitiminin tarihi süreci işlenirken kısmen üzerinde durulduğu gibi yetişkin eğitiminin içeriği, değişen şartların ortaya çıkardığı ihtiyaçlara göre belirlenebilmekte ve değişebilmektedir. Mesleki, toplumsal, dini, ahlaki, politik roller, boş zaman etkinlikleri vb. birçok alan yetişkin eğitiminin konu ve içeriğini oluşturmaktadır.⁴⁵

⁴² Linda, J. Vogel, **The Religious Education of Older Adults**, Birmingham, AL: Religious, Education Press, 1984, s. 43.

⁴³ Kılavuz, agm, s. 62.

⁴⁴ Linda, J. Vogel, age, s. 42.

⁴⁵ Duman, age, s. 45; İhsan Kurt, **Yetişkin Eğitimi**, Nobel yay, Ankara 2000, s. 8.

İnsanların mevcut ihtiyaçları ve problemleri ile katılanların yaş, cinsiyet ve öğrenim düzeyleri gibi özellikler yetişkin eğitimi içeriğinin belirlenmesinde temel belirleyicilerdir.⁴⁶

3. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ

Yetişkin eğitimi ile ilgili verilerimizden hareketle yetişkin din eğitiminin tanımı ve içeriği üzerinde durabiliriz.

Yetişkin eğitimi ile yetişkin din eğitimi tanım açısından sadece eğitim hedefleri ve içeriği yönüyle farklılaşır demek mümkündür. Tosun yetişkin din eğitimi şöyle tanımlamaktadır: “Yetişkinler din eğitimi; yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmî ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dinî bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir”.⁴⁷

Yetişkin din eğitiminin içeriği de katılanların ihtiyaçlarına, sorunlarına, amaçlarına, yaş, cinsiyet ve öğrenim durumlarına göre farklılaşabilmektedir. Hizmet içi eğitim, meslek edindirme, boş zaman değerlendirme, Kuran ve dini bilgiler öğrenme vb. kurslar olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. YETİŞKİNLİK DÖNEMİ GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ VE DİNİ İHTİYAÇ

Gelişim çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir. Bu gelişim alanları değişik şekillerde gruplandırılmaktadır. İnsanın gelişimi üzerine yapılan çalışmalar; insan gelişiminin her birey, her toplum ve kültür için tekdüze olmasa da büyük

⁴⁶ Kurt, age,s. 7.

⁴⁷ Tosun, age, ss. 155-156.

benzerlikler gösteren ve belirli bir düzen izleyen gelişimsel dönemleri olduğu görüşünde birleşmektedir.

Yetişkinin gelişim özelliklerini; fiziki, psikolojik, toplumsal, bilişsel, ahlaki ve dini olmak üzere altı başlık altında inceleyebiliriz.

4.1-Fiziki Gelişim

Yetişkinin yetişkinliğe ilk adım attığı devrede doruk noktada olan fiziki yapısında yaş ilerledikçe doğal olarak bazı değişimler olmaktadır. Fiziksel açıdan aşağıdaki değişimler yetişkinin öğrenme gücünü ve hızını etkilemektedir. “Görme yeteneği, 20–25 yaşları arasında en yüksek düzeyde iken, 40–45 yaşlarında birden bire düşme görülür. İşitme yeteneğinde yaşı ilerlemesine bağlı olarak azalma olmaktadır.”⁴⁸

4.2- Psikolojik Gelişim

Yetişkinin psikolojik gelişim özellikleri, yetişkinlik dönemlerine göre farklılıklar göstermektedir. Bir yetişkinin yaşı ilerledikçe, toplumda üstlendiği rolleri ve hayattan beklentileri değiştirmektedir. Buna gelişim ödevleri adı verilmektedir. Gelişim ödevlerini; “bireyin hayatında belli bir dönem ya da dönemlerde başarılması halinde mutluluk veren ve sonraki dönemlerdeki gelişim ödevlerini başarabilmesine katkı sağlayan, motive eden, başarılabilmesi halinde ise mutsuzluğa, sonraki dönemlerdeki gelişim ödevlerini de başaramama sonucuna götüren ödevler olarak tanımlayabiliriz”.⁴⁹

⁴⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Onur, age, ss.114-117.

⁴⁹ Age, s.112.

Botwinick gelişim ödevlerini yetişkinlik dönemlerine göre şu şekilde sıralanmaktadır.⁵⁰

a-Genç Yetişkinlik: Eş seçme, eşi ile birlikte yaşamayı öğrenme, bir aile kurma, çocuk yetiştirme, bir evin işlerini yürütme, çalışma hayatına başlama, yurttaşlık sorumluluklarını yerine getirme, uygun sosyal gruba katılma.

b-Orta Yetişkinlik: Toplumun bir üyesi olarak yetişkinlere özgü sorumlulukları yerine getirme, belli bir ekonomik yaşam düzeyine ulaşma ve bunu sürdürme, ergenlik çağındaki çocuklarına sorumlu ve mutlu yetişkinler olmasına yardım etme, yetişkinlere özgü boş zaman etkinliklerini geliştirme, birey olarak eşiyle özdeşleşme, orta yaşın getirdiği değişiklikleri kabullenme ve buna uyum sağlama, yaşlı ana-babaya uyum sağlama.

c-İleri Yetişkinlik: Fiziksel güçteki ve sağlıktaki düşüşe uyum sağlama, emekliliğe ve azalan kazanca uyum sağlama, yaş grubuyla açıktan ilişki kurma, mutluluk verici fiziksel yaşama koşulları kurma, toplumsal ve yurttaşlık görevlerini yerine getirme.

4.3- Toplumsal Gelişim

Bireyin toplumsal gelişimi, toplum içindeki ilişkileri ve yaşantılarındaki değişimleri ifade eder. Toplumsallaşma ise, bireyin mensubu olduğu grup ya da kültürün davranış kalıplarını öğrenmesiyle gerçekleşir.

Yetişkinin içinde bulunduğu toplum veya gruba göre beklentilerinde ve eğitime olan ihtiyacında da farklılıklar olabilmektedir. Cinsiyet, meslek, medeni durum, öğrenim düzeyi, gelir, yaşanılan yer, toplumda üstlendiği rol, dinsel inançlar ve gelenekler yetişkinin eğitime katılmasında önemli etmenlerdir. “Yetişkinin, hayatının ileriki dönemlerinde kullanacağı, toplumda üstlendiği yeni rolleri

⁵⁰ Jack Botwinick, **Aging and Behavior: A Comprehensive İntegration of Research indings**, Newyork: Springer Pub., 1976, s.110.

yapabilmesi için gerekli olabilecek bilgileri öğrenme gereğini hissetmesi, onu ihtiyaç duyduğu bu bilgileri öğrenmeye yöneltir”.⁵¹

Toplumun kültürel, sosyo-ekonomik, teknolojik düzeyi de yetişkin üzerinde etkilidir. Geleneksel bir yapıya sahip olan geri kalmış toplumlarda yetişkinlerin toplumun geleneksel değerlerine bağlılıkları sebebiyle eğitime ihtiyaçlarının az olduğu söylenir. Gelişmiş toplumlarda ise, yetişkinin içinde yaşadığı topluma veya gruba uyum sağlayabilmesi, toplumda kendine yüklenen rolleri başarıyla yapabilmesi yeni bilgi ve beceriler edinmesini gerektirir.⁵²

4.4- Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim, bireyde akıl yürütme, düşünme, hafıza ve dildeki değişimleri kapsamaktadır. Bilişsel gelişim öncelikle olgunlaşma temeline dayandırılır.

Piaget, yetişkin düşüncesinin dört aşamada geliştiğini, her bir dönemin izleyen bir sonraki dönem için gerekli olduğunu vurgular. Çocuklar, doğuştan getirdiklerine ve çevresel koşullara bağlı olarak bu dönemleri değişik hızlarda geçebilirler.⁵³

K.W. Schaie, her yaş için önem arz edecek ve hayatın muayyen bir dönemindeki zeka seviyesini ön plana çıkaracak olan farklı kabiliyetler tipolojisi geliştirmiştir. O insan hayatını, zeka açısından aşağıdaki dört basamağa ayırmıştır.⁵⁴

Birinci basamak, çocukluk ve ergenlik yıllarını kapsayan bilgi kazanma (acquisitive stage) çağıdır. Bu dönemde çocuk ve gençler bilgiyi daha çok okul yüzünden sırf bilgi için öğrenirler ve çok fazla toplumsal faaliyetlere iştirak etmezler.

⁵¹ Cevat Celep, **Halk Eğitimi**, Anı yayınları, 3. Baskı, Ankara 2003, s. 42.

⁵² Age, s. 42.

⁵³ Daha geniş bilgi için bkz: **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, (Editör. Binnur Yeşilyaprak) Pegem A yay., 7.Baskı, Ankara 2004. s.85-95.

⁵⁴ Köylü, age, ss.160-161.

Onlar testlerde öğrendiklerini en iyi şekilde gösterebilirler. Bu basamakta olan bireyin temel amacı sahip olduğu kendi kültürel mirasını almak ve bağımsız bir yetişkin olabilmek için gerekli olan hüner ve becerileri kazanmaktır.

İkinci basamak, 20-30'lu yaşları kapsayan başarıma basamağıdır (achieving stage). Bu basamakta birey bilgiyi sadece bilgi için değil de yeterlik ve bağımsızlık için kullanmaya yönelik olarak elde etmeye çalışır. Bu basamakta insanlar en çok başarıyı kendi hayatları için ortaya koydukları hedefleri gerçekleştirme konusunda ve kendilerine uygun olan konularda gösterirler. Hayatın ikinci basamağında olan gencin amacı hayatın hedeflerini başarmak için daha önce kazanmış olduğu bilgileri nasıl en iyi bir şekilde kullanabileceğini öğrenmek ve uygulamaktır.

Otuz ile altmış yaş arasını kapsayan üçüncü basamak, sorumluluk ve idare etme basamağı (responsible and executive stage) olarak adlandırılır. Bu dönemde insanlar kendi hayatlarını ve aile yaşamlarını ilgilendiren uzak kapsamlı (long-range) hedeflerle ve gerçek hayat problemleriyle uğraşırlar. Yine aile bireyleriyle ilgilenmenin ötesinde daha geniş çapta olan toplumsal sistemlere (hükümet, toplumsal veya iş ilişkileri) karşı da kendilerini sorumlu hissederler. Onlar yine bir kaç seviyede kompleks ilişkilerle entegre olma ihtiyacını hisseder.

Son yetişkinlik dönemini kapsayan (dördüncü basamak) ileriki yıllarda ise yeniden değerlendirme basamağında (reintegrative stage) insanlar daha az toplumsal işlerle ilgilenirler ve daha az sorumluluk hissederler. Onların bilişsel fonksiyonları fiziki değişiklikler nedeniyle sınırlanabilir. Onların yapmak istedikleri şeyin amacı önemlidir ve anlamı olmayan konularda çalışmak onlar için can sıkıcıdır. Dolayısıyla bu son dönemde “niçin öğreneyim” sorusu öncelik arz eden bir durumdur.

Sonuç olarak yetişkinlik dönemi zekâsıyla ilgili olarak şunlar söylenebilir: “Yaş ilerledikçe öğrenme oranında bir düşüş olsa bile, zihinsel gücün kendisi yirmi yaştan altmış yaşa kadar değişmez. Bu öğrenme konusundaki düşüş de tamamen zamana karşı reaksiyon, görme ve işitme kaybından ortaya çıkmaktadır. Bu durumlar da düzeltilebileceğinden yetişkin ya da yaşlının öğrenemeyeceği bir şey yoktur. O halde bugün artık yetişkin eğitimiyle ilgili temel sorun onların eğitilip eğitilemeyeceği sorunu değil, eğitimin hangi amaca yönelik ve niçin olduğuna ilişkindir”.⁵⁵

4.5- Ahlaki Gelişim

Ahlak, bireyin doğru ile yanlış ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler bütünüdür. Toplumun kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi toplumu oluşturan bireylerin belli kurallara uyum göstermesine bağlıdır. Ahlak gelişimi, çocukların ve yetişkinlerin yapıp ettikleriyle ilgili doğru veya yanlış olarak değerlendirmeler yapmalarına yardım eden, kendi davranışlarını yönetmeyi öğreten süreçtir. Bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal, kültürel ve dini özelliklerine bağlı olarak ahlaki değerlerini oluşturması ve geliştirmesi beklenir.

Çocuklarda ahlak gelişimi ile alakalı üç önemli görüş vardır. Birincisi ilk günah teorisidir. Çocuğun günahkâr olarak doğduğu kabul edilir. İkincisi John Locke’nin çocuğun ahlak yönünden sıfır, kusursuz doğduğunu, yaşantılar ve eğitimle ahlakının iyi ya da kötü şekillendiğini savunduğu görüştür. Üçüncüsü ise J.J.Rousseau’nun çocuğun dünyaya temiz olarak geldiği, ahlak dışı davranışlarının yetişkinlerin bozucu etkilerinden kaynaklandığını savunduğu görüşüdür. Kohlberg’in ahlak gelişimi kuramı bu üçüncü görüşün devamı niteliğindedir. Kohlberg’in ahlak

⁵⁵ Köylü, age, s.168.

gelişimi bilişsel gelişime paralel ilerleyen belirli aşamalardan oluşur. Kohlberg'in en büyük katkısı Piaget'in bilişsel alanda ortaya koyduğu aşamalar üzerine yapılandırmaları olmuştur.

Piaget, çocukların yaşlarına bağlı olarak yargılama sistemlerinde meydana gelen değişmelere ilişkin gözlemleri sonucunda ahlak gelişimi ile ilgili olarak “dışa bağlı dönem” ve “özerk dönem” olmak üzere iki dönem belirlemiştir. Dışa bağlı dönem, bebeklikten 10. yaşa kadar olan dönemi kapsar. Bu dönemde çocuklar ahlaki yargılar açısından başkalarına bağımlıdırlar. 11. yaştan sonra başlayan özerk dönemde ise değerlendirmeler görelilik kazanmaya başlar. Bu dönemdeki çocukların yargılamalarında esneklik göze çarpar. Piaget çocuklar, Kohlberg ise ergenler ve yetişkinler üzerinde çalışmış, çalışma aracı olarak da soyut ikilemler kullanmıştır.

Kohlberg, araştırmalara dayanarak bulduğu ahlak gelişimi devrelerini yükselen bir ahlak anlayışını içeren üç ahlak gelişimi düzeyi ve bunların her birinde iki ahlak gelişimi aşamaları belirlemiştir.⁵⁶

Kohlberg'in “Ahlak Gelişim Düzeyleri ve Aşamaları” aşağıdaki şekilde tablolaştırılmaktadır.⁵⁷

⁵⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim yay., 10. Basım, İstanbul 1999, s. 334.

⁵⁷ Cemal Tosun- Recai Doğan, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi** (İlköğretim 4. ve 5. sınıflar İçin), Pegem A yay., 2. Baskı, Ankara 2003, s.114.

Tablo 13: Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Düzeyleri ve Aşamaları

<u>Ahlak Gelişimi Düzeyleri</u>	<u>Ahlak Gelişimi Aşamaları</u>
I. Gelenek öncesi düzey • Kurallar başkaları tarafından düzenlenir. • Etkinliğin fiziksel sonuçlarına göre kötü ya da iyi belirlenir. • Bireyin kendi gereksinimleri ön plandadır.	1. Ceza ve itaat eğilimi • Çocuk otoriteye uyar ve cezadan kaçınır. • İyi ya da kötüyü etkinliğin fiziksel sonuçlarını belirler. 2. Araçsal ilişkiler eğilimi • Her ne olursa olsun bireyin kendi ihtiyaçları önemlidir. Bazen diğerlerinin ihtiyaçlarını da dikkate alır. Ancak, ne kadar alırsa o kadar verir.
II. Geleneksel düzey • aile, grup ve ulusun beklentileri, yakın ve açık sonuçları düşünülmezsizin önemlidir. • Bireyin kendi ihtiyaçları grubundakilere göre ikinci plandadır. • Kanunlara uyma ve sosyal düzeni koruma önemlidir.	3. Kişilerarası uyum eğilimi • İyi davranış, başkalarına yardım etmek ve başkalarını mutlu etmektir. 4. Kanun ve düzen eğilimi • Kanunlara ve sosyal düzene uymak önemlidir. • Doğru davranış, bireyin sosyal düzen ve otoriteye uygun olarak görevini yerine getirmesidir.
III. Gelenek sonrası düzey • Bireyin kendine özgü ahlak ilkelerini seçtiği ve değer sistemini örgütlediği düzeydir.	5. Sosyal sözleşme eğilimi • Kanunlar toplumun iyiliği için değiştirilebilir • Değerler ve kanunlar eleştireci bir şekilde incelenir. 6. Evrensel ahlak ilkeleri eğilimi • Birey kendine özgü ahlak ilkelerini örgütler • Bu ilkeler genellikle eşitlik, adalet, insan haklarına dayalıdır. • “Adalet kanunun üstündedir.”

Kohlberg’in bu ahlak gelişimi kuramında, davranıştan çok düşünce ön plana çıktığı, düşünce ile davranışın aynı derecede ahlaki olmasının her zaman mümkün olmayabileceği, araştırmalarını sadece erkekler üzerinde yaptığı, farklı kültürlerde yapılan araştırmalarda kuramın evrensellik içermediğinin tespit edildiği, yine

bireysel ahlak ile toplumsal ahlakın her zaman birbiriyle uyuşması mümkün olmayabileceği şeklinde eleştirisi de yapılmıştır.⁵⁸

Ahlak gelişimi açısından yetişkinlerin ahlakına egemen olan temel düzeyin geleneksel düzey olduğu ifade edilir. Geleneksel düzey, soyut düşünme ve rol alma yeteneğinin gelişmesiyle yetişkinlik dönemleri boyunca en temel düzey olma özelliğini korur. Yetişkinlikteki ahlak gelişimi, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde kazanılmış ahlak yapılarının kullanımının birleştirilmesi ve hayata uygulanması şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁹

4.6- Dini Gelişim

Dini inançların benimsenmesinde ve iletilmesinde çocukluk ve ergenlik dönemi önemli bir evredir. Bu dönemde bireylerin dini hayata ilgi duymalarında anne babaların örnek davranışlarının benimsenmesinin ve anne babaların çocuklara verdiği din eğitiminin önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Yine, yetişkinlik döneminde de dini inanç ve değerlerin benimsenmesinde yetişkinin aile, okul veya okul dışı almış olduğu din eğitiminin önemli etkisi yanında anne baba dindarlığının, hatta dindar bir eş ile evlenmesinin bile etkili olduğundan söz edilmektedir.⁶⁰

Yetişkinde dini tutum ve davranışların şekillenmesinde yetişkinin tercihlerin önemli etkisi olduğundan söz edilir. Yetişkinler, çocukluk ve ergenlik döneminde

⁵⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Kağıtçıbaşı, age, ss.341-343; Onur, age, ss. 172-176.

⁵⁹ Onur, age, s. 175.

⁶⁰ Andrew Greeley - L. Gockel Galen, "The Religious Effects of Prachiol Education", **Research on Religious Development: A Comprehensive Handbook**, (ed.Merton P. Strommen) Hawthorn Boks inc., New York, 1971, ss. 280-281.

edindiği dini tutumlarını senteze tabi tutarak kendi inanç anlayışını oluşturmaya başlamaktadır.⁶¹

Yetişkinlerde dini gelişimi inceleyen bir araştırmada (Almanya,2002), insanlarda dindarlık oluşumu ile ilgili beş boyuttan söz edilmektedir. Bu boyutlar aşağıdaki şekilde tablolastırılmaktadır.⁶²

Tablo 14: Dindarlığın Oluşum Basamakları ve Yansımaları

Basamaklar	Yansımalar
1.Tanrı İmajı	Tanrının varlığı ve sıfatlarıyla ilgili temel düşünce ve kabullerin oluşumu
2.Bireysel(Subjektiv) Din Anlayışı	Dinin topluma faydalı olduğu ve bireyin hayatını düzenlediği düşüncesinin ortaya çıkışı
3.Dini Pratik(amel)ler	Dinin bağhsından istediği ibadet ve diğer görevleri yerine getirme, ibadet yerlerini tanıma ve bağlılık duygusunun oluşmaya başlaması
4.Dini Cemaat Oluşumu	Kendini dini bir cemaate, gruba vs. bağlı hissetme veya değişik cemaatlere girip-çıkma
5.Dini Bilgi	İnandığı dini kendi kaynağından öğrenme, aktüel dini konularla ilgilenme

Araştırmada hangi yaştaki insanların hangi oluşum boyutunda olabilecekleri konusunda herhangi bir tespit yapılmamasına karşın yetişkinlerin ikinci basamaktan itibaren bu oluşumun içinde olabileceklerini söyleyebiliriz.

Yine bu araştırmanın bulgularına göre; çocukluk ve ergenlikteki hayat tecrübeleri bireyin toplumsallaşmasını, toplumsallaşmanın etkisi dindarlık gelişimini oluşturmakta⁶³ ayrıca dindarlığın oluşumunda cinsiyetler (erkek-kadın) arasında açık

⁶¹ Köylü, age, s. 139; M. Patrick Devitt, **How Adult is ARE**, veriatas Pub., Dublin, 1991, s.208.

⁶² Walter Fürst/Andreas Wittrahm, **Religiöse Entwicklung im Erwachsenenalter**, Empirische Ergebnisse und praktisch-theologische Diskussion eines Kooperationsprojektes zwischen dem Seminar für Pastoraltheologie der Universität Bonn und dem Bistum Aachen, Bonn/Aachen 2002, s.42.

⁶³ Aga, s. 16-17.

bir fark görülmemekle birlikte bireyin yaşadığı coğrafi bölgenin bu oluşumda etkisi bulunmaktadır.⁶⁴

Dini gelişim çerçevesinde bireyde dini yargının oluşması alanında da bir gelişim trendinin tespit edilebilmesi beklenebilir. Bu gelişim trendi giderek artan bir özerklikle belirginlik kazanan eğitim sürecinde gelişim istikametine doğru gider. Harici etkiden bağımsızlığın ve soyut düşünme düzeyinin artması, hakikati artan bir şekilde ayırabilme ve nesnel (bağımsız) duruşun artışı dini yargının oluşumunda belirgin bir şekilde ayırt edilebilen gelişim psikolojisine ait kriterler olarak ifade edilir.⁶⁵

Araştırmamıza katılan öğrencilerin çoğunluğu ilk yetişkinlik döneminde (17-45) bulunmaktadır. Bu sebeple, dini gelişim açısından ilk yetişkinlik dönemine özgü bazı özellikleri zikretmemiz faydalı olacaktır.

İlk yetişkinlik döneminde bireyin kendi zaaflarının şuuruna vararak ölümün varlığını hissetmesi sürekli bir olgunlaşma süreci olarak değerlendirilmekte ve bu dönemde bireyin kendisine nasıl bir hayat yaşamalıyım, hayatın anlam ve gayesi nedir sorularını sorduğu, yapılan araştırmalarda meslek, arkadaşlık, evlilik ve toplumsal olaylarla ilgilenen bu yetişkinlerin hayatlarında dini değerlerin hayatlarının ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul ettikleri ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Yine bu dönemde, yetişkin kendi beklentilerini nasıl gerçekleştirebileceği sorusunu sormaya, insani değerlere ve o değerlerin toplumdaki fonksiyonuna karşı dikkatini daha yoğun hale getirmeye başlamakta, ahlaki kuralları mutlak ve değişmez kurallar olarak değil de, daha çok kişisel değerlendirmelerine ve hayatı

⁶⁴ Aga, s. 44.

⁶⁵ Fritz Oser- Paul Gmünder, “Der Mensch-Stufen seiner religiösen Entwicklung”, **Die religiöse Entwicklung des Menschen**, Stuttgart: Calwer Verlag, 2000, ss. 123-124.

⁶⁶ Köylü, age, ss. 138-139.

deneyimlerine göre algılamakta, bu sebeple de diğer grupların refahına karşı kişisel ilgisi büyümekte, hem bireylere hem de tüm insanlığa karşı artarak empati kurma eğilimi göstermekte, yapılan araştırmalarda, 30 yaş civarında, yetişkinin yeni bir hayat safhasına girdiği ve yeni ayırt edici bir inanç şekline sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkan yeni inancın, yetişkinlerin toplumsal düzeydeki dini ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmasının gerekli olduğundan söz edilir.⁶⁷

Yine bu dönemde, eğitim, meslek seçimi, evlilik gibi iş ve görevlerin yoğunluğundan dinin geciktirildiği zaman dilimi olması sebebiyle dini yaşayış konusunda henüz yerleşmiş bir tutum yoktur. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalarda ise, 30-50 yaş arasındaki yetişkinlerin çoğunluğunun inanç ve ibadet konularına yakın ilgi duymaya başladığı ve bunları uygulamaya arzulu oldukları tespit edilmiştir.⁶⁸

Orta yetişkinlik döneminde dini gelişimle ilgili olarak ise, yetişkinlerin en azından kendi çocuklarına örnek olma ve çocuklarını da ibadetlere alıştırmaya, yerine getirmelerini sağlamak amacıyla tekrar dine yönelmeye, ibadetlerini yerine getirmeye, ibadet etkinliklerine devam konusunda kayıtsız kalmamaya başladıkları söylenir.⁶⁹

Son yetişkinlik, yaşlılık dönemi de diğer yetişkinlik dönemleri gibi dini duygu, anlayış ve tutum yönüyle bazı farklılıklar göstermektedir. Kısaca ifade etmemiz gerekirse; hem dini duyguların hem de dinin yerleşik hale geldiği, günümüzde gerçekleştirilen araştırmalarda, meydana gelen olayların yaşlı yetişkinlerin dini bütünlüğe olan bağlılığını azalttığı veya artırdığı, hayatlarında dinin

⁶⁷ Köylü, age, ss. 138-140.

⁶⁸ Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din**, DEM yayınları, İstanbul 2004, s.96, 191; Mehmet Taplamacıoğlu, “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket”, **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.10, Y.1962, s.146.

⁶⁹ Köylü, a.g.e, s.140.

önemli bir yeri olduğunu kabul ettikleri ve ibadetin en olgun şekline ulaştıkları, aktif bir şekilde manevi gelişimlerini yükseltme çabası içinde oldukları, geleneksel din anlayışının ağırlık kazandığı, bir çoğunun kendilerini dindar şahıslar olarak gördükleri⁷⁰ söylenebilir.

İmamoğlu'nun Türk ve İsveçli yaşlılarla karşılaştırmalı olarak gerçekleştirdiği araştırmasında, Türk deneklerin çoğunun dinin önemine (% 80) ve ölümden sonraki hayata (% 74) inandıkları tespit edilmiştir. Türk deneklerin İsveç'li deneklerden daha dindar oldukları bulunmuştur.⁷¹

Özbaydar'ın araştırmasında ise, sosyo-kültürel seviyesi yüksek olanların Allah inancı bakımından orta yaştakileri göre daha kararsız oldukları, düşük olanların ise, daha kararlı bir Allah inancına sahip oldukları gözlenmiştir.⁷²

5. YETİŞKİNLERDE ÖĞRENME

İnsanlar hayatları boyunca çevresiyle etkileşimleri neticesinde bilgi, beceri ve değerler elde ederler. Öğrenmenin temelini bu yaşantılar oluşturmaktadır. Öğrenmeyi; bireylerin -ilk kez veya tekrarlar sonucu- davranışlarında meydana gelen sürekli ve kalıcı değişiklikler olarak tanımlayabiliriz.

Yetişkinlerin öğrenip-öğrenemeyeceği ve nasıl öğrendiği sorusu uzun süre bilim adamlarını meşgul etmiş, hatta 1930'lu yıllara kadar yetişkinlerin öğrenemeyeceği doğrultusunda görüşler oldukça yaygınlaşmıştır. Ancak, "1928 yılında Edward L. Thorndike tarafından yayımlanan *Yetişkin Öğrenmesi* adlı eser ile

⁷⁰ B. Beit Hallahmi – Michael Argyle, *The Social Psychology of Religion*, London, 1975, s.70; Walter Fürst/Andreas Wittrahm, aga, s. 41.

⁷¹ Olcay İmamoğlu, "Some Corraletes of Religiosity Among Türkish Adults and Elderly Within a Cross-Cultural Perspective", *Religion, Belief and Spirituality in Late Life*, (eds) L. Eugene Thomas-Susan A. Eisenhandler, Spiringer Pub., New York, 1999, ss. 93-110.

⁷² Belma Özbaydar, "Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma", İstanbul, 1970, ss. 49-50.

yetişkinlerin de öğrenebileceği, bilimsel bulgulara dayalı olarak ortaya konulmuş oldu”.⁷³

Thorndike, yetişkinlerin öğrenme yeteneğinin her zaman var olduğunu, öğrenme hızının 20–25 yaşlarında en yüksek düzeye çıktığını, sonra 42–45 yaşlarına değin yılda %1 oranında bir azalma gösterdiğini, 45'inden sonra önemli oranda düştüğünü, öğrenme hızındaki bu düşüşün, yetişkinin öğrenmesini engellemediğini, öğrenme gücünde 20 ile 60 yaşları arasında önemli bir farkın olmadığını, 60 yaşındaki bir yetişkinin, 20 yaşında iken öğrenebileceği türden bilgi, beceri ve değerleri öğrenme gücüne sahip olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁴ Öğrenmenin mahiyetinin ne olduğunu ve nasıl gerçekleştiğini, ayrıca öğrenmenin sonuçlarını açıklamaya çalışan öğrenim kuramları bulunmaktadır.⁷⁵

Bir yetişkinin öğrenmedeki en temel avantajı tecrübelerinin zenginliği ve öğrenme faaliyetine çoğunlukla gönüllü olarak veya ihtiyacı olduğunu hissederek katılmasıdır.

Lindeman, yetişkin öğrenenlere ilişkin olarak sonraki araştırmalarla da desteklenmiş olan ve modern yetişkinler eğitimi kuramının temel taşlarını oluşturan, yetişkinin öğrenmesiyle ilgili çeşitli anahtar varsayımları tanımlamaktadır.⁷⁶

1. Yetişkinler, öğrenmenin tatmin edeceği gereksinme ve ilgileri yaşarlar iken öğrenmeye motive olurlar.

⁷³ Duman, age,s.107.

⁷⁴ Geray, age, s. 22-23.

⁷⁵ Öğrenme kuramları ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Okçabol, age, s.47 vd.; Güneş, age, ss.55-64.

⁷⁶ Knowles, age, s.29.

2. Yetişkinlerin öğrenmeye yönelimi yaşam merkezlidir; bu nedenle, yetişkin öğrenmesini örgütlemenin uygun birimleri yaşama durumlarıdır, konular değil.
3. Yaşantı, yetişkinlerin öğrenmesi için en zengin kaynaktır; bu nedenle, yetişkin eğitimi metodolojisinin özünde yaşantı çözümlemesi vardır.
4. Yetişkinler, derin bir öz-yönetimli olma gereksinimine sahiptir; bu nedenle, öğretmenin rolü onlarla karşılıklı bir araştırma sürecine katılmaktır, bilgisini onlara aktarmak ve sonra onların o bilgiye uyumlarını değerlendirmek değil.
5. İnsanlar arasındaki bireysel farklılıklar yaşla artar; bu nedenle, yetişkin eğitiminde biçim, zaman, yer ve öğrenme hızındaki farklılıklar için en uygun düzenlemelerin yapılması gerekir.

Yetişkinlik döneminde önemli ölçüde bireysel farklılıkların artmasıyla birlikte, yetişkinlere yeterli zamanın verilmesi ve kendilerine güvenlerinin azalmaması şartıyla, her türlü konuyu öğrenmeye ve beceriyi elde etmeye yetenekli oldukları, öğrendiklerini de hemen kullanmak istedikleri ifade edilir.⁷⁷

Yetişkinlerin hangi durumda daha iyi öğrenebileceği ile ilgili Uluslar Arası Çalışma Örgütü (İLO) tarafından aşağıdaki maddeler sayılmaktadır.⁷⁸

1. Öğrenmeye istekli, yüksek düzeyde hevesli ve belirli amaçları olduğunda,
2. Yetişkin eğitimcilerinin, onların amaçlarına ilgi duyduğunu bilirse,
3. Yetişkin insanlar olarak eşit davranış ve uygulamalar görürlerse,
4. İşlenen konuların ve eğitim yönteminin kendi hayatları ile yakınlığı var ise,

⁷⁷ Onur, age, s.226.

⁷⁸ İLO (Uluslararası Çalışma Örgütü), **İşçi Eğitimi ve Teknikleri**, (Tercüme: N. Erkan), İLO yay., Ankara 1983, s. 92.

5. Kendilerinin var olan bilgilerini ve tecrübelerini öğrenme sürecinde kullanabilirlerse,
6. Kendilerine verilen bilgilerin ve kavramların adım adım ve mantıklı bir sıra içinde verildiğini fark ederlerse,
7. Soru sormaya ve serbest tartışmaya teşvik edilirlerse,
8. Yetişkinlerin kendileri aktif olarak ve şuurlu çalışmalar yapıyorlarsa,
9. Öğrenirken uygulayabiliyor, tekrarlar ve özetlemeler yapılıyorsa,
10. Kendilerinde bir gelişme ve başarı duygusu oluşuyorsa, yetişkinler daha iyi öğrenirler.

5.1- Yetişkinlerde Öğrenme Şekilleri

Öğrenme gücü, 20-25 yaşında en üst düzeye çıkan ve yaşının ilerlemesiyle azalarak devam eden yetişkinlerin öğrenme şekilleri de çocuk ve ergenlere göre farklılık göstermektedir. Bu sebeple, yetişkinlerin eğitim ve öğretim açısından temel özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bu özellikleri Köylü aşağıdaki şekilde maddeleştirmektedir:⁷⁹

— Yetişkinlerin öğrenmeye karşı motivasyonları farklıdır.

Yetişkinler, öğrenmeye ancak öğrendiklerini ya da öğreneceklerini bildikleri, bilgilerinin arttığını hissettikleri, zihinlerindeki hedefe ulaştıkları ve kendilerine güven verildiği zaman motive olur ve daha çok pratik bilgilerle motive edilirler. Onlar öğrenmeye, çözülmesi gereken bir problemle karşılaştıkları veya yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk verildiği zaman ilgi duyarlar.

⁷⁹ Köylü, age, ss. 172-185.

— Fiziki ve psikolojik çevre önemlidir

Çocuk eğitimiyle yetişkinler eğitiminin en önemli farklarından birisi de fiziki çevredir. Fiziki çevrenin ferah ve donanımı da yetişkine uygun ve rahat olmalıdır. Yetişkinlere yönelik herhangi bir olumsuzluğun ya da yasaklamanın olmadığı, kabul edilme, saygı duyulma ve desteklenme hissinin verileceği psikolojik bir ortam yaratılmalıdır.

—Yetişkinler daha geniş bir tecrübeye sahiptirler

Yetişkinler, çocukluğa ya da gençliğe oranla yetişkinliği daha uzun süre yaşadıklarından daha geniş ve büyük tecrübelerle sahiptirler. Yetişkinlerin bireysel kimliği bizzat kendi tecrübeleri sonucudur. Onlar kendilerini bizzat sahip oldukları tecrübelerle dayalı olarak tanımlarlar.

—Öğrenmeye hazırlık ve yönelimleri farklıdır

Yetişkinler eğitiminde bir şeyin nerede, ne zaman, niçin ve nasıl öğretilmesi çok önemli bir husustur. Bazı öğrenimler için gelişimsel basamaklara göre homojen gruplar daha etkili iken bazı öğrenimler için de heterojen gruplar, örneğin insan ilişkileri eğitimi konusunda daha etkili ve faydalı olabilmektedir.

—Bireysel farklılıklara sahiptirler

Eğitim ve öğretimde bireysel farklılıklara dikkat etmek esastır. Bireysel farklılıklar ilerleyen yaşlarda daha fazla göze çarpar.

—Yetişkinlerin öğrenme şekilleri farklıdır

Yetişkinlerde zekâ, kişilik yapısı, yaş, aldığı eğitim ve önceki özel tecrübelerin tümü öğrenme şekline etki eder. Yetişkinlik döneminde değişik öğrenme şekilleri vardır. Bunlar:

- a- *Pasif öğrenmeye karşılık aktif öğrenme*: Bazı yetişkinler aktif olarak bir şeyi öğrenme yoluna giderken ki bunlar kendi kendine öğrenen kişilerdir, diğerleri ise pasif öğrenme şeklini tercih ederler ve sadece kendileri için sunulan bilgileri pasif bir şekilde öğrenirler.
- b- *Soyut öğrenmeye karşılık somut öğrenme*: Bazı yetişkinler öğrenmeye somut durumlarla başlamayı severler. Buna karşılık diğerleri de soyut ve teorik fikirlerden başlamayı tercih ederler.
- c- *Yüzeysel öğrenmeye karşılık odaklaşma*: Bazı yetişkinler herhangi bir problemi çözmede ona bir bütün olarak yaklaşırlarken, diğer bazıları da problemin sadece bir bölümünü ele alıp onu çözmeye çalışırlar.
- d- *Parça öğrenmeye karşılık bütüncül öğrenme*: Bazı yetişkinler bir fenomeni bir bütün olarak görürlerken, diğerleri parçaları bir araya getirirler.
- e- *Esnekliğe karşı katılık*: Genelde yetişkinler öğrenme konusunda çok katıdırlar. Çünkü onlar bir kez başarılı metodu keşfetti mi daima onu uygulamayı isterler. Aslında bundan dolayı bir takım problemler vardır. Zira her zaman normal bir yaklaşımla çözülemeyen durumlar ya da problemler ortaya çıkabilir.

—Yetişkinlerin öğrenme için daha fazla zamana ihtiyaçları vardır

İnsanlar büyüdükçe yavaşladıkları konusunda bir sorun ya da tartışma yoktur. Ortalama olarak yaşlılar gençlerden daha yavaş algılarlar, daha yavaş düşünürler ve daha yavaş hareket ederler. Yeni şeyleri öğrenmek için yaşlıların daha fazla zamana ihtiyacı vardır.

5.2-Yetişkinlerde Öğrenme Güdüsü

Bilindiği gibi insanlar dikkatlerini ilgilerine ve ihtiyaçlarına yöneltirler. Bu sebeple her öğretim kademesi ve sürecinde katılımcıların ilgilerine ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

Güdüleme; istek, arzu, gereksinme, dürtü ve ilgi gibi bireyin içinden gelen uyarıcılar ile zorlama, ceza, kural, koşul gibi çevreden gelen uyarıcıları kapsar. Bireyin davranışlarında genellikle içinden gelen fizyolojik ya da psikolojik uyarıcılar etkin olmakta ilgi, dürtü, istek amaç, ideal ve tutku gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Gdüler bireyi uyarmakta, faaliyete geçirmekte ve davranışının belirli bir amaca doğru yönelmesini sağlamakta ve aynı zamanda, bir kişiyi neyin harekete geçirdiğini ve nasıl yönlendirdiğini anlatmak için de kullanılmaktadır.⁸⁰

Yetişkinlerin; bireysel, sosyal veya meslekî bir problemini çözeceğini ya da kendisine mutluluk getireceğini düşündüğü takdirde düzenli bir öğrenme etkinliğine katılmaya karşı motive oldukları⁸¹, öğrenmeye hazır oluşu ve öğrenmeye istekli olarak yönelmesinin önemli olduğu⁸², tecrübelerine dayalı, heyecan verici, ilgilerini

⁸⁰ Güneş, age, ss.104-105.

⁸¹ Kurt, age, s.169.

⁸² Duman, age, s.109.

eken, hemen kullanabilecekleri bir öğrenmeye yöneldikleri ve fikirleri derinleştirmeyi sevdikleri⁸³ söylenir.

Duman, bireylerin fiziksel ve zihinsel olgunlaşma düzeylerine göre hem toplum hem de bireyin içinde bulunduğu grupların, bireyden kendisinin de kabul ettiği belli bir biçimde davranış beklentileri içine girdiğini, yetişkinin bu davranışlarının kendisine mutluluk getireceğini ya da bireysel, toplumsal, mesleki bazı sorunlarının çözümünde yardımcı olacağını düşünerek bazı öğrenme etkinliklerine katılmaya karşı gdlendiğini ve bu güdülenme sonucunda edinmek istediği öğrenme deneyimlerinin bireyin ilgi odağını oluşturduğunu zikrettikten sonra, öğrenme etkinliklerine katılma nedenleri açısından yetişkinleri; amaç yönelimli, etkinlik yönelimli ve öğrenme yönelimli olarak sınıflandırmaktadır.⁸⁴

1. **Amaç yönelimli yetişkinler**; eğitim ve öğrenme etkinliklerine net olarak belirlenmiş belirli amaçları gerçekleştirmek için katılırlar. Amaç yönelimli olan bireyler, her dönemde bir ihtiyacın anlaşılması ya da bir ilginin ortaya çıkmasıyla öğrenmeye yönelirler.
2. **Etkinlik yönelimli yetişkinler**; etkinliğin içeriğini değil de herhangi bir nedenle o etkinlikten dolayı oluşacak öğrenme ortamını kendileri için anlamlı bulurlar ve öğrenme etkinliğine bunun için katılırlar. Etkinlik yönelimli yetişkinlerin peşinde oldukları şey toplumsal ilişkidir.
3. **ğrenme yönelimli yetişkinler**; yalnızca öğrenme arzusu ve aşkıyla bilginin peşindedirler ve büyük çoğunluğu sürekli öğrenme arayışı içinde olurlar. ğrenme artık onlar için gerçek bir yaşam modu olmuştur. ğrenme

⁸³ Güneş, age, s.43.

⁸⁴ Duman, age, ss.104-106.

yönelimli yetişkinler için bir eğitim ve öğrenme etkinliğine katılma nedeni; güçlü öğrenme ve bilme isteği, eğitimsel hazırlık, bilişsel ve zihinsel bir etkinlikte bulunma isteğidir.

Yetişkinlerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun düşen bir eğitime etkili bir şekilde katılmaları ve başarılı olmaları için güdülenmelerinin ihmal edilmemesi gereken önemli bir husus olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Johnston ve Rivera, yetişkini öğrenmeye güdüleyen etmenleri şu şekilde sıralamaktadır.

1. Daha bilgili olmak,
2. Yeni bir işe hazırlanmak,
3. İş başında yetişmek,
4. Boş zamanı iyi ve yararlı olarak geçirmek,
5. Yeni ve ilgi çekici bireylerle tanışmak,
6. Yüklendiği işleri yerine getirmede ustalık kazanmak,
7. Kişiliğini geliştirmek ve bireylerle daha iyi ilişkiler kurmak,
8. Gelirini artırmak.⁸⁵

Yetişkinlerin diğer özelliklerinde olduğu gibi, öğrenmeye güdülenme konusunda da çocuk ve ergenlere göre farklılık göstermesi doğal olarak kabul edilir. “Öğrenme etkinliklerinin hayatında karşılaştığı sorunların çözümüne katkı yaptığını algılar ve düşünürse yetişkinlerin güdülenme düzeyinin yüksek olması beklenir”.⁸⁶

⁸⁵ John Love, **Dünya’da Yetişkin Eğitime Toplu Bakış**, çev. Turhan Oğuzkan, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara 1985, s. 58.

⁸⁶ Duman, age, s.125.

Yetişkinlerdeki öğrenme amaçlı güdülerin çok çeşitli olduğu, daha fazla para kazanma isteği gibi en somut amaçlardan, kültürünü arttırma gibi en soyut amaçlara kadar değişebildiği ve güdülerin yetişkinleri tanımlamada önemli faktörler olduğu da dile getirilir.⁸⁷

6. KUR'AN KURSLARI

Diyanet İşleri Başkanlığınca açılan Kur'an Kurslarına yukarıda çeşitli özelliklerini ifade etmeye çalıştığımız yetişkinler de devam etmektedir. Söz konusu Kuran Kurslarında 2004-2005 öğretim yılından itibaren yüzünden okuyanlar için yeni bir öğretim programı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Kuran Kursları; arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerimi usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek, ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek, hafızlık yaptırmak ve İslam Dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında bilgiler vermek için 32 haftalık süre (ekim ayının ilk haftasında başlar mayıs ayının son haftasında sona erer) ve Diyanet İşleri Başkanlığının onayı ile açılan, ilköğretimi bitirmiş kişilerin kaydedildiği ve bir eğitim-öğretim yılı devam edebildikleri eğitim-öğretim kurumlarıdır.⁸⁸

6.1-Mevcut Kur'an Kursu Öğretim Programı

6.1.1- Temel Yaklaşımı

Eğitim Bilimi ve Program Geliştirme alanındaki yeni yaklaşım ve ilkeler ile İlahiyat Bilimleri'nin verileri temel yaklaşımın belirlenmesinde esas alınmıştır.

-Eğitim Bilimi ve Program Geliştirme açısından

1. Öğretmen değil, öğrenen

⁸⁷ Kurt, age, s.165.

⁸⁸ D.İ.B. Kuran Kursları ile Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, s.4.

2. Konu değil, problem merkezli

3. Öğrenme ve öğretme sürecinde öğrenenlerin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimlerini dikkate alan; öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören; hedef olarak milli eğitimimizin temel amaçlarının yanı sıra anlayan, araştıran, sorgulayan, yorumlayan, haklarını ve sorumluluklarını bilen, çevresiyle uyumlu, işbirliği yapan, milli, manevi, ahlaki, kültürel ve sanatsal değerlere önem veren, milli duygu ve düşüncelerini güçlendiren etkinlikler düzenlenmesini esas alan ve değerlendirme açısından ise ürünü değil, süreci ön plana çıkaran ve bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden,

4. Çerçeve-Esnek Öğretim Programı anlayışı benimsenmiştir.

-İlahiyat Bilimleri Açısından

Din anlayışının oluşumunda Kur'an ve Sünnet merkeze alınmıştır. Bununla birlikte onları anlama, yorumlama ve uygulama geleneğimiz ve bu gelenek içinde oluşan kültürel mirasımızı göz ardı etmeyen; ancak bunların sorgulanarak değerlendirilip güncelleştirilmesine önem veren bir din anlayışı benimsenmiştir.

Bu konuda öğretim programının içeriğinin oluşturulmasında günümüz İlahiyat bilimlerinin ortaya koyduğu bilgiler esas alınmıştır.

6.1.2- Amaçları/Hedefleri

Kur'an Kursu Öğretim Programının amacı Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrenenlerin;

-İslam Dini'nin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek,

-Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,

- İslam dininin Allah-insan, İnsan-İnsan ve İnsan-Tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu fark ettirmek,
- İbadetler ile ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,
- İslamın temel kaynağı Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak,
- İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,
- Kur'anı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek,
- Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmaktır.⁸⁹

⁸⁹ D.İ.B. **Kur'an Kursları Öğretim Programı** (Yüzünden Okuyanlar İçin), Ankara 2004, ss. 2-3.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLARI

1. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR’AN KURSLARINA GELİŞ AMAÇLARI

1.1- Kur’an Kurslarına Geliş Amaçlarının Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin Kur’an Kurslarına geliş amaçlarını tespit etmek için yöneltilen “Kur’an Kurslarına geliş amaçlarınızdan üç tanesini önem sırasına göre yazınız” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 15: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Amaç	N	Sum	Mean
1	Kur'anı en güzel şekilde öğrenmek için	1014	297.25	.2931
2	Tecvit/mahreç öğrenmek için	1014	238.50	.2352
3	Hafızlık yapmak için	1014	94.50	9.320E-02
4	Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için	1014	89.67	8.843E-02
5	Sure/dua ezberlemek için	1014	75.67	7.462E-02
6	Allah rızası için	1014	55.50	5.473E-02
7	Ahirete hazırlık için	1014	26.00	2.564E-02
8	İnsanlara faydalı olabilmek için	1014	25.40	2.505E-02
9	İbadetleri iyi öğrenmek için	1014	22.89	2.257E-02
10	Ahlakımı düzeltmek için	1014	19.00	1.874E-02
11	Vaktimi en iyi şekilde değerlendirmek için	1014	15.50	1.529E-02
12	Huzur ve mutluluk için	1014	12.00	1.183E-02
13	Allahı ve Peygamberi öğrenmek için	1014	11.90	1.174E-02
14	Merak ettiğim için	1014	9.00	8.876E-03
15	Kur'anı anlamak/yaşamak için	1014	6.90	6.805E-03
16	İyi bir ortamda bulunmak için	1014	6.17	6.082E-03
17	Kendimi geliştirmek için	1014	4.04	3.980E-03
18	K.Kursu öğreticisi olmak için	1014	3.00	2.959E-03
19	Diğer	1014	1.50	1.479E-03

Tablo incelendiği zaman öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında; *Kur'anı en güzel şekilde öğrenmek için, tecvit/mahrec öğrenmek için, hafızlık yapmak için* amaçlarının ilk üç sırada yüksek ortalama puan aldıkları görülmektedir.

Kuranı en güzel şekilde öğrenmek için amacı içinde; öğrenmek için, okumayı hızlandırmak için, sürekli ve düzgün okuyabilmek için, manasını bozmadan okumak için, iyice pekiştirmek için gibi amaçlar öne çıkmaktadır.

Tecvit ve mahreç öğrenmek için amacı, öğrencinin Kur'anı usulüne uygun, harflerin mahreçlerini doğru telaffuz ederek ve tecvit kurallarını uygulayarak öğrenme ve okuyabilme isteğini ifade etmektedir.

Hafızlık yapmak için amacı içinde Kur'anı baştan sona ezberlemek bulunmaktadır.

Allah rızası için amacı, öğrencinin Kur'an Kursunda aldığı eğitimi ibadet olarak görüp bunun sonucu Allah'ın rızasını kazanacağı düşüncesine yöneliktir.

Dini doğru şekilde öğrenmek için amacı içinde ise; İslam'ın gerçeklerini öğrenmek için, Allah'ın emir ve yasaklarını öğrenmek için, dinimi devlet eliyle öğrenmek için gibi amaçlar bulunmaktadır.

Öğrencilerle yapmış olduğumuz yarı yapılandırılmış mülakatta öğrenciler, Kur'an Kurslarına geliş amaçlarının geneli ile ilgili olarak: "Kur'an Kurslarında Kur'an-ı Kerimin okuyuş kurallarına uygun olarak en iyi şekilde öğretilmesi, devlet denetimi ve gözetiminde yapılması, bu aşamadan geçtikten sonra isteklilerin hafızlığa yönelmeleri, Allah'ın hoşnutluğuna ve Kur'an'ın şefaatine ermek istedikleri"ni söylemişlerdir. Öğrencilerin bu düşüncelerinin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarının sıralanmasında etkili olduğu söylenebilir.

1.2- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Cinsiyetin Etkisi

Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklemeler t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 16: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

AMAÇ	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Kur'anı en güzel şekilde öğrenmek için	Erkek	124	.2540	.1601	151	-2.94	.004**
	Kız	890	.2986	.1423			
Kur'anı anlamak/yaşamak için	Erkek	124	2.419E-03	2.002E-02	269	-2.26	.024*
	Kız	890	7.416E-03	3.811E-02			
Tecvit/Mahreç öğrenmek için	Erkek	124	5.242E-02	.2192	350	-7.99	.000**
	Kız	890	.2607	.5092			
Ahlakımı düzeltmek için	Erkek	124	5.645E-02	.1384	132	3.39	.001**
	Kız	890	1.348E-02	7.184E-02			
Allahı ve Peyg. öğrenmek için	Erkek	124	3.226E-03	2.185E-02	312	-3.86	.000**
	Kız	890	1.292E-02	4.673E-02			
Vaktimi en iyi şekilde değerl. için	Erkek	124	4.032E-03	4.490E-02	352	-2.39	.017*
	Kız	890	1.685E-02	.1047			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklemeler t-testi analiz sonuçlarına göre; *Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için* [t(151)=-2.94; p<0,01], *Kur'an'ı anlamak-yaşamak için* [t(269)=-2.26; p<0,05], *tecvit/mahreç öğrenmek için* [t(350)=-7.99; p<0,01], *ahlakımı düzeltmek için* [t(132) =3.39; p<0,01], *Allah'ı ve Peygamberi öğrenmek için* [t(312)=-3.86; p<0,01] ve *vaktimi en iyi şekilde değerlendirmek için* [t(352)=-2.39; p<0,05) amaç maddelerinde cinsiyetlerine göre anlamlı fark vardır.

Amaç maddeleri ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *Kur'anı en güzel şekilde öğrenmek için* amaç maddesi ortalama puanlarında erkek

öğrencilerin ortalama puanı ($X=,2540$) kız öğrencilere göre ($X=,2986$), *Kur'anı anlamak-yaşamak için* amaç maddesi ortalama puanlarında erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=2.419E-03$) kız öğrencilere göre ($X=7.416E-03$), *tecvit/mahreç öğrenmek için* amaç maddesi ortalama puanlarında erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=5.242E-02$) kız öğrencilere göre ($X=,2607$), *Allah'ı ve Peygamberi öğrenmek için* amaç maddesi ortalama puanlarında erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=3.226E-03$) kız öğrencilere göre ($X=1.292E-02$), *vaktimi en iyi şekilde değerlendirmek için* amaç maddesi ortalama puanlarında erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=4.032E-03$) kız öğrencilere göre ($X=1.685E-02$), *ahlakımı düzeltmek için* amaç maddesi ortalama puanlarında kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.348E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=5.645E-02$) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler Kur'an Kurslarına geliste; Kur'anı en güzel şekilde öğrenmek için, Kur'anı anlamak-yaşamak için, tecvit/mahreç öğrenmek için, Allah'ı ve Peygamberi öğrenmek için ve vaktimi en iyi şekilde değerlendirmek için amaçlarının kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu, erkek öğrencilerde ise ahlaki gelişim kaygısının kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

1.3- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Medeni Durumun Etkisi

Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 17 ve 18'de verilmiştir.

Tablo 17: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Ait Ortalama Puan Dağılımları

Amaç	Medeni Durum	N	X	S
Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için	Bekar	498	.2759	.1537
	Evli	480	.3102	.1342
	Dul	22	.3125	.1430
	Total	1000	.2931	.1453
Tecvit/Mahreç öğrenmek için	Bekar	498	.1637	.4097
	Evli	480	.3063	.5464
	Dul	22	.3409	.6053
	Total	1000	.2360	.4894
Sure/Dua ezberlemek için	Bekar	498	5.288E-02	.1681
	Evli	480	.1007	.2326
	Dul	22	3.030E-02	.1421
	Total	1000	7.533E-02	.2026
Ahlakımı düzeltmek için	Bekar	498	3.062E-02	.1085
	Evli	480	6.771E-03	4.661E-02
	Dul	22	1.136E-02	5.330E-02
	Total	1000	1.875E-02	8.422E-02
Hafızlık yapmak için	Bekar	498	.1767	.4371
	Evli	480	7.292E-03	9.391E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	9.150E-02	.3263
Huzur ve mutluluk için	Bekar	498	1.255E-02	7.585E-02
	Evli	480	8.854E-03	6.502E-02
	Dul	22	5.682E-02	.1879
	Total	1000	1.175E-02	7.537E-02

Tablo 18: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Amaç	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kur'anı en güzel şekilde öğrenmek için	Between Groups	.296	2	.148	7.0	.001**	1-2
	Within Groups	20.797	997	2.086E-02			
	Total	21.093	999				
Tecvit/Mahreç öğrenmek için	Between Groups	5.217	2	2.609	11.1	.000**	1-2
	Within Groups	234.087	997	.235			
	Total	239.304	999				
Sure/Dua ezberlemek için	Between Groups	.604	2	.302	7.4	.001**	1-2
	Within Groups	40.387	997	4.051E-02			
	Total	40.992	999				
Ahlakımı düzeltmek için	Between Groups	.140	2	7.014E-02	10.0	.000**	1-2
	Within Groups	6.946	997	6.967E-03			
	Total	7.086	999				
Hafızlık yapmak için	Between Groups	7.203	2	3.602	36.2	.000**	1-2,3
	Within Groups	99.174	997	9.947E-02			
	Total	106.378	999				
Huzur ve mutluluk için	Between Groups	4.903E-02	2	2.451E-02	4.3	.013*	1-3 2-3
	Within Groups	5.625	997	5.642E-03			
	Total	5.674	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 17'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 18'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Kur'an'ı en güzel*

şekilde öğrenmek için, tecvit/mahreç öğrenmek için, sure/dua ezberlemek için, ahlakımı düzeltmek için, hafızlık yapmak için ve huzur ve mutluluk için amaç maddelerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için geliş amacında bekar öğrenciler ($X=,2759$) ile evli öğrenciler ($X=,3102$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(999)=7.0, p<0,01$]. *Tecvit/mahreç öğrenmek için* geliş amacında bekar öğrenciler ($X=,1637$) ile evli öğrenciler ($X=,3063$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1000)=11.1, p<0,01$]. *Sure/dua ezberlemek için* geliş amacında bekar öğrenciler ($X=5.288E-02$) ile evli öğrenciler ($X=,1007$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1000)=7.4, p<0,01$]. *Ahlakımı düzeltmek için* geliş amacında bekar öğrenciler ($X=3.062E-02$) ile evli öğrenciler ($X=6.771E-03$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1000)=10.0, p<0,01$]. *Hafızlık yapmak için* geliş amacında bekar öğrencilerle ($X=,1767$) evli ($X=7.292E-03$) ve dul öğrenciler ($X=,0000$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1000)=36.2, p<0,01$]. *Huzur ve mutluluk için* geliş amacında bekar öğrencilerle ($X=1.255E-02$) dul öğrenciler ($X=5.682E-02$) arasında ve evli öğrencilerle ($X=8.854E-03$) dul öğrenciler ($X=5.682E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1000)=4.3, p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin ahlaki kaygı ve hafızlık için, evli öğrencilerin Kur'anı öğrenmek, tecvit/mahreç öğrenmek, sure/dua ezberlemek için, dul öğrencilerin ise huzur ve mutluluk için Kur'an Kurslarına geldikleri anlaşılmaktadır.

1.4- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 19 ve 20'de verilmiştir.

Tablo 19: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Ait Ortalama Puan Dağılımları

Amaç	Öğrenim Durumu	N	X	S
Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için	İlkokul	335	9,413E-02	6,894E-02
	Ortaokul	277	8,231E-02	7,198E-02
	Lise	333	8,989E-02	7,203E-02
	Üniversite	49	6,803E-02	6,454E-02
	Total	994	8,813E-02	7,083E-02
Sure/Dua ezberlemek için	İlkokul	335	,1075	,2344
	Ortaokul	277	5,656E-02	,1761
	Lise	333	5,906E-02	,1853
	Üniversite	49	8,163E-02	,2101
	Total	994	7,579E-02	,2031
Hafızlık yapmak için	İlkokul	335	2,090E-02	,1628
	Ortaokul	277	,2022	,4631
	Lise	333	8,258E-02	,3104
	Üniversite	49	5,102E-02	,2551
	Total	994	9,356E-02	,3302
İnsanlara faydalı olabilmek için	İlkokul	335	1,910E-02	7,002E-02
	Ortaokul	277	1,444E-02	6,433E-02
	Lise	333	3,844E-02	,1160
	Üniversite	49	4,490E-02	,1308
	Total	994	2,555E-02	9,082E-02
Merak ettiğim için	İlkokul	335	,0000	,0000
	Ortaokul	277	3,249E-02	,2739
	Lise	333	,0000	,0000
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	9,054E-03	,1451

Tablo 20: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Amaç	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için	Between Groups	4,227E-02	3	1,409E-02	2,8	,038*	1-4 2-4
	Within Groups	4,940	990	4,990E-03			
	Total	4,982	993				
Sure/Dua ezberlemek için	Between Groups	,533	3	,178	4,3	,005**	1-2,3
	Within Groups	40,424	990	4,083E-02			
	Total	40,957	993				
Hafızlık yapmak için	Between Groups	5,165	3	1,722	16,5	,000**	1-2,3 2-3,4
	Within Groups	103,134	990	,104			
	Total	108,299	993				
İnsanlara faydalı olabilmek için	Between Groups	,122	3	4,059E-02	4,9	,002**	1-3 2-3,4
	Within Groups	8,069	990	8,151E-03			
	Total	8,191	993				
Merak ettiğim için	Between Groups	,211	3	7,031E-02	3,3	,018*	1-2 2-3
	Within Groups	20,708	990	2,092E-02			
	Total	20,919	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 19'daki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 20'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *dinimi en doğru şekilde öğrenmek için, sure-dua ezberlemek için, hafızlık yapmak için, insanlara faydalı olabilmek için ve merak ettiğim için* maddelerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için geliş amacıyla, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=9.413E-02$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=6.803E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ($X=8.231E-02$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=6.803E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=2.8$, $p<0,05$]. *Sure/dua ezberlemek için* geliş amacıyla ilkokul mezunu öğrenciler ($X=,1075$) ile ortaokul ($X=5,656E-02$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=5,906E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4.3$, $p<0,01$]. *Hafızlık yapmak için* geliş amacıyla ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2,090E-02$) ile ortaokul ($X=,2022$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=8,258E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ($X=,2022$) ile lise ($X= 8,258E-02$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=5,102E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=16.5$, $p<0,01$]. *İnsanlara faydalı olabilmek için* geliş amacıyla ilkokul mezunu öğrenciler($X=1,910E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=3,844E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ($X=1,444E-02$) ile lise ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=4,490E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)= 4.9$, $p<0,01$]. *Merak ettiğim için* geliş amacıyla ilkokul mezunu öğrenciler ($X=,0000$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=3,249E-02$) arasında ve ortaokul mezunu öğrenciler ($X=3,249E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=,0000$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=3.3$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ilkokul mezunu öğrencilerin dini en doğru şekilde öğrenmek, sure-dua ezberlemek, ortaokul mezunu öğrencilerin hafızlık ve merak ettiği için, üniversite mezunu öğrencilerin ise insanlara faydalı olmak için Kur'an Kurslarına geldikleri anlaşılmaktadır.

1.5- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 21 ve 22'de verilmiştir.

Tablo 21: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarına Ait Ortalama Puan Dağılımları

Amaç		N	X	S
Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için	Cevapsız	77	7,273E-02	6,683E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	9,495E-02	8,170E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	9,286E-02	6,895E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	9,924E-02	7,075E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	7,440E-02	7,527E-02
	Bütün ibadetleri (farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	8,513E-02	7,244E-02
	Toplam	1014	8,843E-02	7,106E-02
Allah rızası için	Cevapsız	77	9,740E-02	,3539
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,1212	,3959
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	3,635E-02	,2013
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	1,136E-02	7,494E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	4,464E-02	,2281
	Bütün ibadetleri (farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	,1000	,3575
	Toplam	1014	5,473E-02	,2576

Tablo 22: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarının İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Amaç	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için	Between Groups	6,483E-02	5	1,297E-02	2,58	,025*	2-4 3-4
	Within Groups	5,051	1008	5,010E-03			
	Total	5,115	1013				
Allah rızası için	Between Groups	1,035	5	,207	3,15	,008**	1-3 2-5 3-5
	Within Groups	66,178	1008	6,565E-02			
	Total	67,212	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 21’deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 22’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *dinimi en doğru şekilde öğrenmek için* ve *Allah rızası için* maddelerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için geliş amacıyla, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=9,869E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=7,440E-02$) arasında ve farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=7,440E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=9,924E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1014)=2.58$, $p<0,05$]. *Allah rızası için* geliş amacıyla, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=,1212$) ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=4,464E-02$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=3,635E-02$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=,1000$) arasında ve farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren ($X=1,136E-02$) öğrenciler ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=,1000$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1014)=3.15$, $p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrencilerin Allah rızası için, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren

öğrencilerin ise dini en doğru şekilde öğrenmek için Kur'an Kurslarına geldikleri anlaşılmaktadır.

1.6- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları İle Yaş İlişkisi

Kur'an Kurslarına geliş amaçları ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları ile Yaş ilişkisi

Amaç		Yaş
Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için	Pearson Correlation	,105
	Sig. (2-tailed)	,001**
	N	1014
Tecvit/Mahreç öğrenmek için	Pearson Correlation	,123
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için	Pearson Correlation	,071
	Sig. (2-tailed)	,025*
	N	1014
Sure/Dua ezberlemek için	Pearson Correlation	,138
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Ahlakımı düzeltmek için	Pearson Correlation	-,133
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Hafızlık yapmak için	Pearson Correlation	-,235
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Allah rızası için	Pearson Correlation	-,076
	Sig. (2-tailed)	,015*
	N	1014

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile Kur'an Kurslarına geliş amaçlarından; *Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için* ($p=,105$; $p<0.01$), *tecvit/mahreç öğrenmek için* ($p=,123$; $p<0.01$), *dinimi en doğru şekilde öğrenmek için* ($p=,071$; $p<0.05$), *sure/dua ezberlemek için* ($p=,138$; $p<0.01$) amaçlarıyla arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu tespitler öğrencilerin yaşları arttıkça Kur'an Kurslarına söz konusu amaçlar doğrultusunda gelme eğiliminin arttığını göstermektedir.

Aynı şekilde *ahlakımı düzeltmek için* ($p=-,133$; $p<0.01$), *hafızlık yapmak için* ($p=-,235$; $p<0.01$) ve *Allah rızası için* ($p=-,076$; $p<0.05$) amaçlarıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki amaçlar için Kur'an Kurslarına geliş eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

1.7- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Kur'an Kurslarına geliş amaçları ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) tablo 24'de verilmiştir.

Tablo 24: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Amaç		Ailenin aylık ortalama geliri
Tecvit/Mahreç ögr. için	Pearson Correlation	,069
	Sig. (2-tailed)	,041*
	N	874
Vaktimi en iyi şekilde değerlendirmek için	Pearson Correlation	,144
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	874

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin aylık ortalama geliri ile Kur'an Kurslarına geliş amaçlarından; *tecvit/mahreç öğrenme için* ($p=,069$; $p<0.05$) ve *vaktimi en iyi şekilde değerlendirmek için* ($p=,144$; $p<0.01$) amaçlarıyla arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Bu istatistiksel verilerden ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça Kur'an Kurslarına tecvit/mahreç öğrenme ve vaktini en iyi şekilde değerlendirme geliş amaçlarının düzeyinde yükselme olduğu gözlenmektedir.

1.8- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Kur'an Kurslarına geliş amaçları ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) tablo 25'de verilmiştir.

Tablo 25: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçları ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Amaç		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
İbadetleri iyi öğrenmek için	Pearson Correlation	-,131	-,035
	Sig. (2-tailed)	,000**	,281
	N	862	972
Ahlakımı düzeltmek için	Pearson Correlation	,072	-,056
	Sig. (2-tailed)	,034*	,084
	N	862	972
Hafızlık yapmak için	Pearson Correlation	,067	,031
	Sig. (2-tailed)	,049*	,334
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tablo değerlerine göre öğrencilerin din anlayışı ile Kur'an Kurslarına geliş amaçları ilişkisi üzerine aşağıdaki tespitler ortaya çıkmıştır; *ibadetleri iyi öğrenmek için* ($p=-,131$; $p<0.01$) ve *ahlakımı düzeltmek için* ($p=,072$; <0.05) amaçlarıyla öğrencilerin din anlayışları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki öğrencilerin din anlayışı düzeyi yükseldikçe Kur'an Kurslarına ibadetleri iyi öğrenmek ve ahlaklarını düzeltmek için gelme amaçlarının düzeyinde azalma olduğunu göstermektedir.

Yine burada *hafızlık yapmak için* amacıyla öğrencilerin din anlayışı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=,067$; $p<0.05$). Öğrencilerin din anlayış düzeyi yükseldikçe Kur'an Kurslarına hafızlık yapmak için geliş amacının düzeyinde de artma görülmektedir.

Dindarlık düzeyi ile ibadetleri iyi öğrenmek için ($p=-,035$, $p>0,05$), ahlakımı düzeltmek için ($p=-,056$, $p>0,05$) ve hafızlık yapmak için ($p=-,031$, $p>0,05$) amaçları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

1.9- Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarında Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarının hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 26: Öğrencinin Kur'an Kurslarına Geliş Amaçlarını Etkileyen Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

AMAÇ	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur.	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl /Dind.Düz
Kur'anı En Güzel Şekilde Öğr. İçin	X	X			X		
Tecvit/Mahreç Öğrenmek İçin	X	X			X	X	
Hafızlık Yapmak İçin		X	X		X		X --
Dinimi En Doğru Şekilde Öğr. İçin			X	X	X		
Sure/Dua Ezberlemek İçin		X	X		X		
Allah Rızası İçin				X	X		
İnsanlara Faydalı Olabilmek İçin			X				
İbadetleri İyi Öğrenmek İçin							X --
Ahlakımı Düzeltmek İçin	X	X			X		X --
Vaktimi En İyi Şekilde Değerl.İçin	X					X	
Huzur ve Mutluluk İçin		X					
Allahı ve Peygamberi Öğrenmek İçin	X						
Merak Ettiğim İçin			X				
Kuranı Anlamak-Yaşamak İçin	X						

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde, Kur'an Kurslarına geliş amaçlarından;

Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için amacında cinsiyet, medeni durum ve

yaş etkili unsurlardır. Kız, dul ve yaşı büyük olan öğrenciler “Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için” amacını önceleyerek Kur'an Kurslarına gelmektedir. Yapmış olduğumuz yarı yapılandırılmış mülakatta öğrenciler: “Kur'an Kursuna gelirken kitabımız Kur'an'ı hem yanlışsız, hem de en güzel şekilde öğrenip okuyabilmeyi, kabristanda kendimiz okumayı, Kur'an hatmini takip edebilmeyi istiyorduk ” şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Dul ve yaşı büyük kız öğrencilerin diğer öğrencilere göre yanlışsız okuma kaygısıyla Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmeye daha çok önem verdikleri görülmektedir.

Tecvit/mahreç öğrenmek için amacıyla cinsiyet, medeni durum, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız, dul, yaşı büyük ve geliri yüksek olan öğrenciler “tecvit/mahreç öğrenmek için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına gelmektedirler. Bu bulgu bize, kız öğrencilerden dul, yaşı büyük ve geliri yüksek öğrencilerin tecvit/mahreç öğrenme kaygı ve isteğinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Hafızlık yapmak için amacıyla medeni durum, öğrenim durumu, yaş ve din anlayışı etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu, yaşı küçük ve din anlayışı yüksek olan öğrenciler “hafızlık yapmak için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına gelmektedir. Hafızlık yapmak için bekar, ilköğretim mezunu, yaşı küçük ve din anlayışı yüksek öğrenciler (ağırlıklı olarak) hafızlık yapmak amacıyla Kur’an Kurslarına gelmektedir. Araştırmamızın evreni olan Ankara anakent ve taşra ilçelerindeki erkek Kur’an Kurslarının hemen hepsi, kız Kur’an Kurslarının ise bazıları hafızlık çalışması yapılan Kur’an Kurslarıdır.

Dinimi en doğru şekilde öğrenmek için amacıyla öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. İlkokul mezunu, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren ve yaşı büyük olan öğrenciler “dinimi en doğru şekilde öğrenmek için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına gelmektedir. Bu bulgu bize, ilkokul mezunu, farz ibadetleri yerine getiren ve yaşı büyük kız öğrencilerin doğru bilgi öğrenme kaygısının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Kız öğrenciler kulaktan duyma bilgiler yerine doğru dini bilgileri öğrenmek için Kur’an Kurslarına gelmektedir. Öğrenme yönelimli yetişkinler için bir eğitim ve öğrenme etkinliğine katılma nedeni; güçlü

öğrenme ve bilme isteği, eğitimsel hazırlık, bilişsel ve zihinsel bir etkinlikte bulunma isteğidir.⁹⁰

Sure/dua ezberlemek için amacıyla medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Evli, ilkokul mezunu ve aylık ortalama geliri yüksek olan öğrenciler “sure/dua ezberlemek için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına yönelmektedir. Bu öğrenciler günlük hayatta ve ibadette ihtiyaçları olan dua ve sureleri doğru ezberleme amacıyla Kur’an Kursuna gelmektedir.

Allah rızası için amacıyla ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. İbadetlere fazla ilgi gösteremeyen ve yaşı küçük olan öğrenciler “Allah rızası için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına katılmaktadır.

İnsanlara faydalı olabilmek için amacıyla öğrenim durumu etkili unsurdur. Üniversite mezunu olan öğrenciler “insanlara faydalı olabilmek için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına gelmektedir. İlk yetişkinlik döneminde diğer grupların refahına karşı kişisel ilgi büyür. Genç yetişkin hastaya, fakire ve mazluma karşı büyük ilgi duymaya ve bazen de kendinden daha çok önem vermeye başlar. Bu dönemde hem bireylere hem de tüm insanlığa karşı empatinin artışına doğru bir eğilim vardır.⁹¹

İbadetleri iyi öğrenmek için amacıyla din anlayışı etkili unsurdur. Din anlayışı düşük olan öğrenciler “ibadetleri iyi öğrenmek için” amacıyla Kur’an Kurslarına iştirak etmektedir. Dinini en doğru şekilde öğrenmek için Kur’an Kursuna gelen öğrenciler gibi ibadetleri iyi öğrenmek amacıyla gelen öğrenciler de öğrenme yönelimli yetişkinlerdir.

⁹⁰ Bkz. s.52.

⁹¹ Yetişkinin bu özelliği için bkz., s.43.

Ahlakımı düzeltmek için amacıyla cinsiyet, medeni durum, yaş ve din anlayışı etkili unsurlardır. Erkek, bekar, yaşı küçük ve din anlayışı düzeyi yüksek olan öğrencilerde “ahlakımı düzeltmek için” amacı daha yüksektir. Bu bulgu bizi bu öğrencilerde ahlaki gelişim kaygısının daha yüksek olduğu sonucuna götürmektedir. Öğrencilerle yaptığımız mülakatta: “Çevremizde Kur’an’ı ve dini bilgileri öğrenmeyen yaşlılarımızın ve bizden biraz daha büyüklerin bir kısmının ahlaksız davranışlar içinde olduğunu gördüğümüzden, biz aynı duruma düşmemek için Kur’an Kursunda iyi insan olmayı öğrenmeyi istiyoruz” vb. ifadeler kullanmıştır. İlk yetişkinlik dönemindeki bu öğrenciler ahlak gelişimi düzeylerinden geleneksel düzeyde bulunmaktadır. Bu yüzden bu düzeyde aile, grup, toplum ve milletin beklentileri önemlidir.⁹² Zaten Türk Milli Eğitimi’nin temel amaçlarından birisi de ahlaklı birey yetiştirmektir.⁹³

Vaktimi iyi değerlendirmek için amacıyla cinsiyet ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız ve aylık ortalama geliri yüksek olan öğrencilerde “vaktimi iyi değerlendirmek için” amacını öncelikle dikkatleri çekmektedir. Bu bulgu bize, kız öğrencilerin vakitlerini iyi değerlendirme kaygısının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Aylık ortalama gelir arttıkça öğrencide maddi kaygının azalması vaktini iyi değerlendirme isteğinin yükselmesine sebep olabilir. Boş zamanı iyi ve yararlı olarak geçirmek yetişkini öğrenmeye güdüleyen etmenlerden biridir.⁹⁴ Yine bu yetişkin öğrenciler, öğrenme ortamını kendileri için anlamlı bulmakta ve öğrenme etkinliğine bunun için katılmakta, toplumsal ilişki içine girmektedir, katılımcılar etkinlik yönelimli yetişkinlerden oluşmaktadır denilebilir.⁹⁵

⁹² Yetişkinin bu özelliği için krş., s.39.

⁹³ 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazete.

⁹⁴ Yetişkinin bu özelliği için krş., s 52.

⁹⁵ Bkz., s.51.

Huzur ve mutluluk için amacıyla medeni durum etkili unsurdur. Dul öğrencilerde “huzur ve mutluluk için” amacını önceleyerek Kur’an Kurslarına gelme eğilimi daha yüksektir. Kocasını ölen veya ayrılmış olan dul öğrenciler Kur’an Kursunda huzur ve mutluluğu bulacaklarına inanarak gelmektedir. Yaptığımız mülakatta dul öğrenci: “Kocasını ölen veya kötü giden bir evlilik sonrası boşanan kadınlar içine düştükleri boşluğu ve toplumsal baskıyı Kur’an Kursuna gelerek, maneviyata yönelerek gidermek istemektedir” demiştir. Dul öğrenciler arasında huzur ve mutluluğu dine yönelerek arama eğilimi tespit edilmektedir. Bireylerin fiziksel ve zihinsel olgunlaşma düzeylerine göre hem birey hem de bireyin içinde bulunduğu gruplar ve toplum, bireyden belirli bazı beklentiler içine girerler. Bu bireyin kendisinin de kabul ettiği belli bir biçimde davranmasını gerektirir. İşte yetişkin, bu davranışların kendisine mutluluk getireceğini ya da bireysel, toplumsal, mesleki bazı sorunlarının çözümünde yardımcı olacağını düşünür ve bu amaçla, bazı öğrenme etkinliklerine katılmaya karşı güdülenir.⁹⁶

Allah’ı ve Peygamberi öğrenmek için amacıyla cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler “Allah’ı ve Peygamberi öğrenmek için” amacını önceye alarak Kur’an Kurslarına gelmektedirler. Öğrencilerle yaptığımız mülakatta bir kız öğrenci: “Kulaktan duyma, yanlış hatta hurafe bilgilerden kurtulmak istiyorum” demiştir. Kız öğrenciler doğru dini bilgiye önem vermektedir. Yetişkinler ihtiyaç duymadıkları ve hemen kullanmayacakları bilgiyi öğrenmeyi istemez.⁹⁷

Merak ettiğim için amacıyla öğrenim durumu etkili unsurdur. Ortaokul mezunu olan öğrencilerde “merak ettiğim için” amacı öne çıkmaktadır. Yetişkinler

⁹⁶ Yetişkinin bu özelliği için krş., s.51.

⁹⁷ Yetişkinin bu özelliği için krş., s.51.

kendilerine hoşnutluk veren, doyum sağlayan, ilgilerini çeken ve meraklarını uyandıran eğitime katılma eğilimindedir.⁹⁸

Kur'anı anlamak-yaşamak için amacıyla cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler “Kur'an'ı anlamak-yaşamak için” amacına daha çok önem vererek Kur'an Kurslarına gelmektedirler. Yetişkin kız öğrenciler bilgilerini derinleştirme eğilimi göstermektedir.

Bu bulgulardan hareketle şu tespitleri öne çıkarmak mümkündür:

Erkek öğrencilerde ahlaklarını düzeltmek, kız öğrencilerde ise Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek, Kur'an'ı anlamak ve yaşamak, tecvit/mahreç öğrenmek, Allah'ı ve Peygamberi öğrenmek ve vaktini iyi değerlendirmek için amaçları ağırlıktadır.

Bekar öğrencilerde hafızlık yapmak, evli öğrencilerde sure/dua ezberlemek, dul öğrencilerde huzur ve mutluluk için amaçları ön plana çıkmaktadır.

İlkokul mezunu öğrenciler sure ve dua ezberlemek, ortaokul mezunu öğrenciler hafızlık yapmak ve merak, üniversite mezunu öğrenciler ise insanlara faydalı olmak için amaçlarını vurgulamaktadır.

Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrencilerin dini en doğru şekilde öğrenmek, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrencilerin ise Allah rızası için amaçlarını öne çıkardıkları görülmektedir.

Yaşı büyük öğrencilerde Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek, tecvit/mahreç öğrenmek ve dini en doğru şekilde öğrenmek, yaşı küçük öğrencilerde ise ahlaklarını düzeltmek, hafızlık yapmak ve Allah rızası için amaçlarının öne çıktığı tespit edilmiştir.

⁹⁸ Yetişkinin bu özelliği için krş., s.51.

Aylık ortalama geliri yüksek olan öğrenciler vaktini iyi değerlendirmek ve sure/dua ezberlemek için amaçlarına vurgu yapmışlardır.

Din anlayışı düzeyi yüksek öğrencilerin ahlaklarını düzeltmek, hafızlık yapmak, din anlayışı düzeyi düşük öğrencilerin ise ibadetleri öğrenmek için Kur'an Kursuna geldikleri görülmektedir.

Kuran Kursuna gelen öğrencilerin: Öğrenim seviyesi yükseldikçe Kur'an Kursuna geliş amaçları da insanlara faydalı olma kaygısına doğru yükselerek değişmektedir.

İbadetlere katılım düzeyi arttıkça doğru bilgi edinme kaygısı da artmakta, yaş yükseldikçe dini problemlerini çözebilmede kendilerine yardımcı olacak - Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenme, tecvit/mahreç öğrenme, dinini en doğru şekilde öğrenme gibi -pratik, hemen kullanabilecekleri bilgileri öğrenmek isteme eğiliminin de arttığı tespit edilmiştir. Yetişkinler kullanamayacağı bilgilere fazla ilgi duymazlar. Yaşı küçük öğrencilerde ise ahlakını düzeltmek, hafızlık yapmak ve Allah rızasını kazanmak amaçları öne çıkmaktadır. Bu öğrencilerde, ahlaki gelişim kaygısı, hafızlık yapma isteği ve bunları yaparken Allah'ın rızasını kazanma arzusu görülmektedir.

Aylık ortalama gelir yükseldikçe boş vakti değerlendirme ve ibadetlerde okunan dua ve surelerin ezberlenmesi gibi hemen kullanılabilecek bilgileri öğrenme kaygısında artış tespit edilmiş, din anlayışı düzeyi yükseldikçe ahlaki gelişim kaygısı ve hafızlık yapma isteğinde de artış olduğu görülmüştür.

Kur'an Kurslarının amaçları⁹⁹ ile öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarının örtüştüğü gözlenmiştir.

⁹⁹ Örneğin: İslamın temel kaynağı Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak, ibadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak, Kur'anı mealinden okuma alışkanlığı

2. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR’AN KURSLARINA GELİŞLERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

2.1- Kur’an Kurslarına Gelişlerde Etkili Olan Faktörlerin Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin Kur’an Kurslarına gelişlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu tespit etmek için yöneltilen “*Sizin Kur’an kursuna gelişinizde etkili olan üç faktörü önem sırasına göre sıralayınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 27: Öğrencilerin Kur’an Kurslarına Gelişlerinde Etkili Olan Faktörlerin Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Faktör	N	Sum	Mean
1	Anne,baba,eş ve çocukların teşviki	1014	1776.00	1.7515
2	Arkadaşlarımın,komşularımın teşviki	1014	947.00	.9339
3	Okuduğum kitap,makale vs. yönlendirmesi	1014	642.00	.6331
4	Kendi isteğimle	1014	617.00	.6085
5	Kur’an Kursu Öğreticisinin teşviki	1013	605.00	.5972
6	Dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle	1014	480.00	.4734

Tablo incelendiği zaman öğrencilerin Kur’an Kurslarına gelişlerinde etkili olan faktörlerden en yüksek ortalama puan alan faktörün *anne, baba, eş ve çocukların teşviki*yle olduğu gözlenirken ikinci sırada *arkadaşların, komşuların teşviki* bulunmaktadır. En az ortalama puan olan faktörün ise *dinlediğim/izlediğim r/tv prog. yönlendirmesiyle* olduğu görülmektedir.

kazanabilmelerini ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek, krş., s. 56.

2.2- Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörlere Cinsiyetin Etkisi

Kur'an Kurslarına gelişi etkileyen faktörlerde cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 28: Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörlerin Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

ETKİLİ FAKTÖR	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Kendi isteğimle	Erkek	124	,2339	,7974	215,1	-5,16	,000**
	Kız	890	,6607	1,2321			
Anne,baba,eş ve çocukların teşviki	Erkek	124	2,3387	1,0429	186,2	6,42	,000**
	Kız	890	1,6697	1,3553			
K.Kursu Öğreticisinin teşviki	Erkek	124	,8548	1,0335	1011	3,11	,002**
	Kız	889	,5613	,9766			
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog. yönlendirmesiyle	Erkek	124	,3306	,6834	176,7	-2,41	,017*
	Kız	890	,4933	,8232			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *kendi isteğimle* [$t(215,1) = -5,16$; $p < 0,01$], *anne-baba, eş ve çocukların teşviki ile* [$t(186,2) = 6,42$; $p < 0,01$], *Kur'an Kursu öğreticisinin teşviki ile* [$t(1011) = 3,11$; $p < 0,01$] ve *dinlediğim/izlediğim r/tv prog. yönlendirmesiyle* [$t(176,2) = -2,41$; $p < 0,05$] maddelerinde cinsiyete göre anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişini etkileyen faktörler ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *kendi isteğimle* maddesi ortalama puanlarında erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X = ,2339$) kız öğrencilere göre ($X = ,6607$), *dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle* maddesi ortalama puanlarında erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X = ,3306$) kız öğrencilere göre ($X = ,4933$) daha düşüktür. *Anne, baba, eş ve çocukların teşviki ile* maddesi

ortalama puanlarında kız öğrencilerin ortalama puanı ($X= 1,6697$) erkek öğrencilere göre ($X= 2,3387$), *Kur'an Kursu Öğreticisinin teşviki ile* maddesi ortalama puanlarında kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=,5613$) erkek öğrencilere göre ($X=,8548$) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler Kur'an Kurslarına gelişini etkileyen faktörlerde; kendi isteğimle ve dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle faktörlerinin kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha etkili olduğunu, erkek öğrencilerde ise anne, baba, eş ve çocukların teşviki ile ve Kur'an Kursu Öğreticisinin teşviki ile faktörlerinin daha etkili olduğunu göstermektedir.

2.3- Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Medeni Durumun Etkisi

Kur'an Kurslarına gelişini etkileyen faktörlerde medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 29 ve 30'da verilmiştir.

Tablo 29: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Ait Ortalama Puan Dağılımları

Etkili faktör	Medeni Durum	N	X	S
Kendi isteğimle	Bekar	498	.3133	.9095
	Evli	480	.9188	1.3721
	Dul	22	.6364	1.1770
	Total	1000	.6110	1.1971
K.Kursu Öğreticisinin teşviki ile	Bekar	497	.6861	.9827
	Evli	480	.4833	.9605
	Dul	22	1.0455	1.3266
	Total	999	.5966	.9871
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog.yönlendirmesiyle	Bekar	498	.4598	.7945
	Evli	480	.4708	.8194
	Dul	22	.9091	.9715
	Total	1000	.4750	.8124

Tablo 30: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlerin Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Etkili faktör	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kendi isteğimle	Between Groups	89.624	2	44.812	33.29	.000**	1-2
	Within Groups	1342.055	997	1.346			
	Total	1431.679	999				
anne,baba,eş ve çocukların teşviki	Between Groups	201.252	2	100.626	62.71	.000**	1-2,3 2-3
	Within Groups	1599.699	997	1.605			
	Total	1800.951	999				
K.Kursu Öğreticisinin teşviki	Between Groups	14.573	2	7.287	7.57	.001**	1-2 2-3
	Within Groups	957.855	996	.962			
	Total	972.428	998				
dinlediğim/izlediğim r/tv prog.yönlendirmesiyle	Between Groups	4.268	2	2.134	3.24	.039*	1-3
	Within Groups	655.107	997	.657			
	Total	659.375	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 29'daki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 30'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *kendi isteğimle*, *anne-baba-eş ve çocukların teşvikiyle*, *Kur'an Kursu öğreticisinin teşvikiyle* ve *dinlediğim/izlediğim radyo/tv programlarının yönlendirmesiyle* maddelerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Kendi isteğimle maddesinin ortalama puanlarında bekar öğrenciler (X=,3133) ile evli öğrenciler (X=,9188) arasında anlamlı fark bulunmaktadır

[F(999)=33.29, $p<0,01$]. *Anne, baba, eş ve çocukların teşvikiyle* maddesinin ortalama puanlarında bekar öğrenciler ($X=2,1847$) ile evli ($X=1,3313$) ve dul öğrenciler ($X=,7273$) arasında, evli öğrenciler ile dul öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmaktadır [F(1999)=62.71, $p<0,01$]. *Kur'an Kursu öğreticisinin teşvikiyle* maddesinin ortalama puanlarında bekar öğrenciler ($X=,6861$) ile evli öğrenciler ($X=,4833$) arasında, evli öğrenciler ile dul öğrenciler ($X=1,0455$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [F(998)=7.57, $p<0,01$]. *Dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle* maddesinin ortalama puanlarında bekar öğrenciler ($X=,4598$) ile dul öğrenciler ($X=,9091$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [F(1999)=3.24, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin anne-baba, eş ve çocukların teşviki ve Kur'an Kursu öğreticisinin teşviki ile, evli öğrencilerin kendi isteğiyle, dul öğrencilerin ise dinledikleri/izledikleri r/tv programlarının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına geldikleri anlaşılmaktadır.

2.4- Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörlere Öğrenim

Durumunun Etkisi

Kur'an Kurslarına gelişi etkileyen faktörlerde öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 31 ve 32'de verilmiştir.

Tablo 31: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Ait Ortalama Puan Dağılımları

Etkili Faktör	Öğrenim Durumu	N	X	S
Kendi isteğimle	İlkokul	335	,7403	1,2837
	Ortaokul	277	,4152	1,0308
	Lise	333	,6036	1,1919
	Üniversite	49	,8367	1,3283
	Total	994	,6087	1,1953
Anne,baba,eş ve çocukların teşviki	İlkokul	335	1,4448	1,3567
	Ortaokul	277	2,2202	1,1634
	Lise	333	1,7628	1,3401
	Üniversite	49	1,2449	1,3468
	Total	994	1,7575	1,3376
Arkadaşlarımın,komşularımın teşviki	İlkokul	335	,8955	1,1573
	Ortaokul	277	1,0794	1,0872
	Lise	333	,9099	1,1157
	Üniversite	49	,5918	,9983
	Total	994	,9366	1,1206
Okuduğum kitap, makale vs. yönlendirmesiyle	İlkokul	335	,6000	1,0036
	Ortaokul	277	,5307	,8053
	Lise	333	,6607	,9735
	Üniversite	49	1,2041	1,2244
	Total	994	,6308	,9633
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog. yönlendirmesiyle	İlkokul	335	,5164	,8328
	Ortaokul	277	,4079	,7443
	Lise	333	,4414	,8068
	Üniversite	49	,7755	1,0055
	Total	994	,4738	,8127

Tablo 32: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlerin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Etkili Faktör	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kendi isteğimle	Between Groups	18,734	3	6,245	4,41	,004**	1-2 2-4
	Within Groups	1400,032	990	1,414			
	Total	1418,766	993				
Anne,baba,eş ve çocukların teşviki	Between Groups	104,954	3	34,985	20,71	,000**	1-2,3 2-3,4 3-4
	Within Groups	1671,615	990	1,688			
	Total	1776,568	993				
Arkadaşlarımın, komşularımın teşviki	Between Groups	12,277	3	4,092	3,28	,020*	1-2 2-4
	Within Groups	1234,730	990	1,247			
	Total	1247,007	993				
Okuduğum kitap,makale vs. yönlendirmesi	Between Groups	19,495	3	6,498	7,13	,000**	1-4 2-4 3-4
	Within Groups	902,003	990	,911			
	Total	921,498	993				
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog.yönlendirmeyle	Between Groups	6,619	3	2,206	3,36	,018*	1-4 2-4 3-4
	Within Groups	649,201	990	,656			
	Total	655,820	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 31'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 20'de verilmiştir. Bu analizsonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *kendi isteğimle, anne-baba, eş ve çocukların teşvikiyle, arkadaşlarımın, komşularımın teşvikiyle, okuduğum kitap vs.'nin yönlendirmesiyle ve dinlediğim*

/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle maddelerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Kendi isteğimle maddesinin ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=,7403$) ile ortaokul mezunları ($X=,4152$) ve ortaokul mezunları ile lise mezunları ($X=,6036$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)= 4.41, p<0,01$]. *Anne, baba, eş ve çocukların teşvikiyle* maddesinin ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=1,4448$) ile ortaokul ($X=2,2202$) ve lise mezunları ($X=1,7628$), ortaokul mezunları ile lise ve üniversite mezunları ($X=1,2449$), lise mezunları ile üniversite mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=20.07, p<0,01$]. *Arkadaşlarımın, komşularımın teşvikiyle* maddesinin ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=,8955$) ile ortaokul mezunları ($X=1,0794$), ortaokul mezunları ile üniversite mezunları ($X=,5918$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=3.28, p<0,05$]. *Okuduğum kitap vs. yönlendirmesiyle* maddesinin ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=,6000$) ile üniversite mezunları ($X=1,2041$), ortaokul mezunları ($X=,5307$) ile üniversite mezunları ve lise mezunları ($X=,6607$) ile üniversite mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=7.13, p<0,01$]. *Dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle* maddesinin ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=,5164$) ile üniversite mezunları ($X=,7755$), ortaokul mezunları ($X=,4079$) ile üniversite mezunları ve lise mezunları ($X=,4414$) ile üniversite mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=3.36, p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ortaokul mezunu öğrencilerin anne-baba, eş ve çocukların teşviki ve arkadaşlarının, komşularının teşvikiyle, üniversite mezunu öğrencilerin ise kendi isteğiyle, okuduğu kitap vs.'nin yönlendirmesiyle ve dinlediği/izlediği r/tv programlarının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına geldikleri anlaşılmaktadır.

2.5- Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörlere İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Kur'an Kurslarına gelişi etkileyen faktörlerde ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 33 ve 34'de verilmiştir.

Tablo 33: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlere Ait Ortalama Puan Dağılımları

Etkili Faktör		N	X	S
Arkadaşlarımın, komşularımın teşviki	Cevapsız	77	,6753	1,0692
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	1,3030	1,2621
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,0079	1,1398
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	,8977	1,0832
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	,7679	1,0482
	Bütün ibadetleri (farz,vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	,8923	1,0953
	Toplam	1014	,9339	1,1199
Okuduğum kitap,makale vs yönlendirmesi	Cevapsız	77	,3247	,7512
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,4242	,6629
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	,5835	,9575
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	,7273	1,0026
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	,8482	1,0241
	Bütün ibadetleri (farz,vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	,7538	1,0158
	Toplam	1014	,6331	,9661
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog. Yönlendirmesiyle	Cevapsız	77	,3896	,7461
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,3333	,5951
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	,4303	,7796
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	,3977	,7811
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	,5893	,8442
	Bütün ibadetleri (farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	,6103	,9092
	Toplam	1014	,4734	,8089

Tablo 34: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörlerin İbadete Katılım Düzeylerine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Etkili Faktör	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Arkadaşlarımın, komşularımın teşviki	Between Groups	15,969	5	3,194	2,56	,026*	1-4 2-4
	Within Groups	1254,604	1008	1,245			
	Total	1270,573	1013				
Okuduğum kitap, makale vs yönlendirmesi	Between Groups	18,823	5	3,765	4,09	,001**	1-4 2-4 1-5
	Within Groups	926,704	1008	,919			
	Total	945,527	1013				
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog. yönlendirmesiyle	Between Groups	7,796	5	1,559	2,39	,036*	2-5 3-5
	Within Groups	654,985	1008	,650			
	Total	662,781	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 33'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişini etkileyen faktörlerin ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 34'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *arkadaşlarımın, komşularımın teşvikiyle, okuduğum kitap vs. yönlendirmesiyle ve dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle* maddelerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Arkadaşlarımın, komşularımın teşvikiyle maddesinin ortalama puanlarında, ibadete fazla ilgi gösteremeyenler (X=1,3030) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de yerine getirenler (X=,7679), bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışanlar (X=1,0079) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de yerine getirenler arasında anlamlı farklılaşma vardır [F(1014)= 2.56, p<0,05]. *Okuduğum kitap vs. yönlendirmesiyle*

maddesinin ortalama puanlarında, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyenler ($X=,4242$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getirenler ($X=,8482$), bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışanlar ($X=,5835$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getirenler, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyenler ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs.) yerine getireler ($X=,7538$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1014)= 4.09, p<0,01$]. *Dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle* maddesinin ortalama puanlarında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışanlar ($X=,4303$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs.) yerine getireler ($X=,6103$) arasında, farz ibadetleri eksiksiz yerine getirenler ($X=,3977$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs.) yerine getireler arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1014)= 2.39, p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrencilerin okuduğu kitap, makale vs.'nin yönlendirmesiyle ve dinlediği/izlediği r/tv programlarının yönlendirmesiyle, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrencilerin ise arkadaşlarının, komşularının teşvikiyle Kur'an Kurslarına geldikleri anlaşılmaktadır.

2.6- Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörler İle Yaş İlişkisi

Kur'an Kurslarına gelişi etkileyen faktörler ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 35'de verilmiştir.

Tablo 35: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörler İle Yaş İlişkisi

Etkili Faktör		Yaş
Kendi isteğimle	Pearson Correlation	,218
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Anne,baba,eş ve çocukların teşviki	Pearson Correlation	-,322
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşı ile Kur'an Kurslarına gelişlerine etki eden faktörlerden; *kendi isteğimle* maddesi arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,218$; $p<0.01$). Öğrencilerin yaşları arttıkça Kur'an Kurslarına gelişteki kendi istekliliği de artmaktadır,

anne, baba, eş ve çocukların teşviki arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($p=-,322$; $p<0.01$). Öğrencilerin yaşları arttıkça Kur'an Kurslarına gelişinde aile etkisi zayıflamakta, buna mukabil kendi isteği güçlenmektedir.

2.7- Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörler ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Kur'an Kurslarına gelişini etkileyen faktörler ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) tablo 36'da verilmiştir

Tablo 36: Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörler ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Etkili Faktör		Ailenin aylık ortalama geliri
Kendi isteğimle	Pearson Correlation	,101
	Sig. (2-tailed)	,003**
	N	874
Anne,baba,eş ve çocukların teşviki	Pearson Correlation	-,153
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	874
Arkadaşlarımın,komşularımın teşviki	Pearson Correlation	-,077
	Sig. (2-tailed)	,023*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama gelirleri ile Kur'an Kurslarına gelişlerine etki eden faktörlerden; *kendi isteğimle* maddesi arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p=0,101$; $p<0.01$). Öğrenci ailelerinin aylık ortalama gelirleri arttıkça Kur'an Kurslarına gelişteki kendi istekliliği de artmaktadır.

Aynı şekilde *anne, baba, eş ve çocukların teşviki* ($p=-,153$; $p<0.01$) ve *arkadaşlarımın, komşularımın teşviki* ($p=-,077$; $p<0.05$) maddeleri arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Öğrenci ailelerinin aylık ortalama gelirleri arttıkça Kur'an Kurslarına gelişteki anne, baba, eş ve çocukların teşviki ile arkadaşların, komşuların teşviki de buna paralel olarak azalmaktadır,

2.8- Kur'an Kurslarına Gelişi Etkileyen Faktörler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişini etkileyen faktörlerde din anlayışı ve dindarlık düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup

bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 37: Öğrencilerin Kur’an Kurslarına Gelişini Etkileyen Faktörler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Etkili Faktör		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
Arkadaşlarımın, komşularımın teşviki	Pearson Correlation	-,093	-,020
	Sig. (2-tailed)	,006**	,541
	N	862	972
K.Kursu öğreticisinin teşviki	Pearson Correlation	,093	,038
	Sig. (2-tailed)	,007**	,241
	N	861	971
Okuduğum kitap, makale vs yönlendirmesi	Pearson Correlation	-,069	,020
	Sig. (2-tailed)	,042*	,539
	N	862	972
Dinlediğim/izlediğim r/tv prog. yönlendirmesiyle	Pearson Correlation	,079	,069
	Sig. (2-tailed)	,021*	,031*
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı/dindarlık düzeyi ile Kur’an Kurslarına gelişlerine etki eden faktörlerden; *arkadaşlarımın, komşularımın teşviki* ($p=-,093$; $p<0.01$), *okuduğum kitap, makale vs.’nin yönlendirmesi* ($p=-,069$; $p<0.05$) maddeleri ile din anlayışı arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki öğrencilerin din anlayışı düzeyi yükseldikçe Kur’an Kurslarına arkadaş/komşu teşviki ve okuduğu kitap, makale vs.’nin yönlendirmesi ile gelmeleri düzeyinde azalma olduğu tespit edilmiştir.

Bunun yanında *Kur’an Kursu öğreticisinin teşviki* ($p=0,093$; $p<0.01$) ve ($p=,038$, $p>0,05$), *dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle* ($p=0,079$; $p<0.05$) maddeleri ile din anlayışı arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatiki bulgular öğrencilerin din anlayışı düzeyi

arttıkça Kur'an Kursu öğreticisinin teşviki ve dinlediği/izlediği r/tv programlarının yönlendirmesi faktörlerinin etkisinin de arttığına işaret etmektedir.

Dindarlık düzeyi ile dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesi maddesi arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($p=0,069$; $p<0,05$). Öğrencilerin dindarlık düzeyi arttıkça Kur'an Kurslarına gelişte dinlediği/izlediği r/tv programlarının yönlendirmesi de artış göstermektedir. Buna karşılık arkadaş/komşu teşviki ($p= -,020$, $p>0,05$), Kur'an Kursu öğreticisinin teşviki ($p=,038$, $p>0,05$) ve okuduğu kitap, makale vs. yönlendirmesi ($p=,020$, $p>0,05$) faktörleri ile anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

2.9- Kur'an Kurslarına Gelişte Etkileyen Faktörlerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişinde etkili olan faktörlerin, hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 38: Öğrencilerin Kur'an Kursuna Gelişini Etkileyen Faktörlerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KURAN KURSUNA GELİŞTE ETKİLİ FAKTÖR	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din-Anl/ Dind.Düz
Anne-Baba,Eş ve Çocukların Teşviki	X	X	X		X	X	
Arkadaşlarımlın/Komşularımlın Teşviki			X	X		X	X --
Okuduğum Kitap/Makale vs.'nin Yönlendirmesi			X	X			X --
Kendi İsteğimle	X	X	X		X	X	
Kur'an Kursu Öğreticisinin Teşviki	X	X					X --
Dinlediğim/İzlediğim r/tv Programlarının Yönlendirmesi	X	X	X	X			XX

Tabloyu incelediğimizde, Kur'an Kurslarına gelişi etkileyen faktörler hakkında şunları söylemek mümkündür:

Anne, baba, eş ve çocukların teşvikiyle gelişte cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Erkek, bekar, ortaokul mezunu, yaşı küçük ve aylık ortalama geliri düşük olan öğrenciler Kur'an Kurslarına ana, baba, eş ve çocukların teşvikiyle ile gelme eğilimindedir.

Arkadaşlarının, komşularının yönlendirmesiyle gelişte öğrenim durumu, yaş ve din anlayışı etkili unsurlardır. Ortaokul mezunu, yaşları küçük ve din anlayışı düşük seviyede olan öğrenciler Kur'an Kurslarına arkadaşlarının, komşularının yönlendirmesiyle gelmeyi öncelemiştir.

Okuduğum kitap, makale vs. yönlendirmesiyle gelişte öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve din anlayışı etkili unsurlardır. Üniversite mezunu, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren ve din anlayışı düşük seviyede olan öğrenciler okudukları kitap, makale vs.'nin yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına gelme eğilimindedir.

Kendi isteğimle gelişte cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız, evli, üniversite mezunu, yaşı büyük ve aylık ortalama geliri yüksek olan öğrenciler Kur'an Kurslarına kendi istekleriyle gelmeyi yeğlemiştir.

Kur'an Kursu öğreticisinin teşvikiyle gelişte cinsiyet, medeni durum ve din anlayışı etkili unsurlardır. Erkek, dul ve din anlayışı yüksek düzeyde olan öğrenciler Kur'an Kurslarına Kur'an Kursu öğreticisinin teşvikiyle gelme eğilimindedir.

Dinlediğim/izlediğim r/tv programlarının yönlendirmesiyle gelişte cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, din anlayışı ve dindarlık

düzeyi etkili unsurlardır. Kız, dul, üniversite mezunu, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriren ve din anlayışı ve dindarlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin dinledikleri/izledikleri r/tv programlarının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına geldikleri görülmektedir.

Bu bulgulardan Kur'an Kurslarına geliş etkileyen faktörlerle ilgili aşağıdaki çıkarımlarda bulunabiliriz:

Erkek öğrenciler ana-baba, eş ve çocukların teşviki ve Kur'an Kursu öğreticisinin teşvikiyle, kız öğrenciler ise kendi istekleriyle ve dinledikleri/izledikleri r/tv programlarının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına gelmektedir. Erkek öğrencilerin dış etkilere daha açık olduğu gözlenirken, kız öğrencilerin daha bilinçli ve istekli olarak geldiği görülmektedir.

Bekar öğrencilerin ana-baba, eş ve çocukların teşvikiyle, evli öğrencilerin kendi istekleriyle, dul öğrencilerin ise Kur'an Kursu öğreticisinin teşviki ve dinledikleri/ izledikleri r/tv programlarının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına gelmekte olduğu tespit edilmiştir. Bekar ve dul öğrenciler dış etkilere açık iken evli öğrencilerin daha istekli olarak geldikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Ortaokul mezunu öğrencilerin ana-baba, eş ve çocukların teşvikiyle, üniversite mezunu öğrencilerin ise kendi istekleriyle ve dinledikleri/izledikleri r/tvprogram-larının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına geldiği görülmektedir. Öğrenim seviyesi yükseldikçe öğrencilerin bütün harici etki, teşvik ve yönlendirmelerden sıyrılarak Kur'an Kurslarına gelişte kendi istekliliği de artmaktadır.

Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrencilerin okudukları kitap, makale vs.'nin yönlendirmesiyle, bütün ibadetleri (farz, vacip,

sünnet, müstehap vs.) yerine getiriren öğrencilerin ise dinledikleri/izledikleri r/tv programlarının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına geldikleri görülmektedir. İbadete katılım düzeyi yükseldikçe okuma ve dinleme-izleme sebebiyle bilinçli olarak Kur'an Kurslarına gelme düzeyi de buna paralel yükselmektedir.

Yaşı büyük öğrenciler kendi istekleriyle, yaşı küçük öğrenciler ise ana-baba, eş ve çocukların teşviki ve arkadaşlarının, komşularının yönlendirmesiyle Kur'an Kurslarına gelmektedir. Yaş düzeyi yükseldikçe Kur'an Kurslarına isteyerek, gönüllü olarak gelmenin de arttığı müşahade edilmektedir.

Aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler kendi istekleriyle, düşük öğrenciler ise ana-baba, eş ve çocukların teşvikiyle Kur'an Kurslarına gelmektedir. Aylık ortalama gelir arttıkça Kur'an Kurslarına gönüllü olarak gelişin de arttığını söyleyebiliriz.

Din anlayışı ve dindarlık düzeyi yüksek öğrenciler Kur'an Kursu öğreticisinin teşviki ve dinledikleri/izledikleri r/tv programlarının yönlendirmesiyle, din anlayışı düzeyi düşük öğrenciler ise arkadaşlarının, komşularının teşvikiyle Kur'an Kurslarına gelmektedir. Din anlayışı ve dindarlık düzeyi yükseldikçe Kur'an Kurslarına gönüllü geliş de artmaktadır.

3. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN İTİKAT-İNANÇ ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

3.1- Yetişkin Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular

3.1.1- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan’a Göre Sıralaması

Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların ve bu konularda hangi faktörlerin etkili olduğunu tespit etmek amacıyla yöneltilen “İtikat-inanç ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 39: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puanı Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Kaza-Kader	1014	164.40	.1621
2	Ölüm-Ahret hayatı	1014	71.50	7.051E-02
3	Allah’a iman/Allah’ın varlığı	1014	47.13	4.647E-02
4	Meleklerle iman/mahiyetleri	1014	40.86	4.029E-02
5	Batıl inanışlar	1014	13.33	1.315E-02
6	Vahiy	1014	12.00	1.183E-02
7	Peygamberlere iman	1014	11.93	1.176E-02
8	İslamın evrenselliği	1014	11.43	1.127E-02
9	Cennet/Cehennem	1014	10.42	1.027E-02
10	İmanın mahiyeti-sıhhati	1014	9.18	9.055E-03
11	Mucize-Keramet	1014	9.00	8.876E-03
12	Kitaplara iman	1014	8.50	8.383E-03
13	İnanç-Ahlak ilişkisi	1014	6.90	6.805E-03
14	İnanç ve Toplum	1014	6.69	6.598E-03
15	İnanç-Amel ilişkisi	1014	6.29	6.207E-03
16	Başörtüsü	1014	5.33	5.260E-03
17	Allah-İnsan ilişkisi	1014	4.63	4.561E-03
18	Yaratılış	1014	3.43	3.381E-03
19	Ailede inanç eğitimi	1014	2.50	2.465E-03
20	İnancı doğru öğrenme	1014	2.20	2.170E-03

Öğrencilerin İtikat-İnanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuları ortaya çıkarmak amacıyla yöneltilen “*İtikat-inanç ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız*” sorusuna verilen cevaplarda 270 konu maddesi ile karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 20 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda; *kaza-kader, ölüm-ahiret, Allah’a iman/Allah’ın varlığı, meleklerle iman/mahiyetleri* konularının ilk sıralarda ortalama puan aldığı gözlenmektedir.

Kaza-Kader konusu içinde; bu iki kavramın kendisi bulunmaktadır.

Ölüm/Ahiret hayatı konusu içinde; iman ile ölebilmek, kabir hayatı, ahiret hayatının nasıl olduğu, neler ile karşılaşılacağı, mahşer, mizan, sırat konuları öne çıkmaktadır.

Allah’a iman/Allahın varlığı konusu altında; varlığı, sıfatları, görülüp görülemeyeceği konuları öne çıkmaktadır.

Meleklerle iman/mahiyetleri konusu altında; meleklerin varlığı, meleklerin nasıl varlıklar olduğu bulunmaktadır.

3.1.2- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 40: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNSİYET	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Allah'a iman/Allah'ın varlığı	Erkek	124	9.577E-02	.1546	141.6	3.90	.000**
	Kız	890	3.961E-02	.1124			
Kaza-Kader	Erkek	124	.1097	.2062	176.5	-2.94	.004**
	Kız	890	.1694	.2478			
Ölüm-Ahiret hayatı	Erkek	124	5.343E-02	7.590E-02	187.0	-2.56	.011*
	Kız	890	7.289E-02	9.920E-02			
Peygamberlere iman	Erkek	124	2.131E-02	4.903E-02	144.9	2.37	.019*
	Kız	890	1.043E-02	3.855E-02			
Mucize-keramet	Erkek	124	.0000	.0000	889	-3.60	.000**
	Kız	890	1.011E-02	8.380E-02			
İslamın evrenselliği	Erkek	124	3.687E-02	.1193	131.1	2.67	.008**
	Kız	890	7.705E-03	5.778E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *Allah'a iman/Allah'ın varlığı* [$t(141,6)=3,90$; $p<0,01$], *kaza-kader* [$t(176,5)=-2,94$; $p<0,01$], *ölüm-ahiret* [$t(187,0)=-2,56$; $p<0,05$], *peygamberlere iman* [$t(144,9)=2,37$; $p<0,05$], *mucize-keramet* [$t(889)=-3,60$; $p<0,01$] ve *İslam'ın evrenselliği* [$t(131,1)=2,67$; $p<0,01$] konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *Allah'a iman/Allah'ın varlığı* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanları ($X=3,961E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=9,577E-02$), *peygamberlere iman* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanları ($X=3,855E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=4,903E-02$) daha düşüktür. *Kaza-kader* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanları ($X=.1097$) kız öğrencilere göre ($X=.1694$), *ölüm-ahiret hayatı* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanları ($X=5,343E-02$) kız öğrencilere göre ($X=7,289E-02$), *mucize-keramet* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanları ($X=.0000$) kız öğrencilere göre ($X=8,380E-02$), *İslamın evrenselliği* konusunda erkek öğrencilerin

ortalama puanları ($X=, 3.687E-02$) kız öğrencilere göre ($X=5,778E-02$) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler kız öğrencilerin kaza-kader, ölüm-ahiret, mucize-keramet ve İslam'ın evrenselliği konuları ile, erkek öğrencilerin ise Allah'a iman/Allah'ın varlığı ve Peygamberlere iman konuları ile daha çok ilgilendiklerini/zihinlerini meşgul ettiklerini göstermektedir.

3.1.3- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 41 ve 42'de verilmiştir.

Tablo 41: Öğrencilerin İtikat -İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Kaza-Kader	Bekar	498	.2004	.2635
	Evli	480	.1275	.2172
	Dul	22	.1091	.2369
	Total	1000	.1634	.2444
İmanın mahiyeti-sıhhati	Bekar	498	7.165E-03	2.161E-02
	Evli	480	1.046E-02	2.662E-02
	Dul	22	1.550E-02	3.866E-02
	Total	1000	8.932E-03	2.464E-02
İnanç-Ahlak ilişkisi	Bekar	498	3.414E-03	2.554E-02
	Evli	480	1.000E-02	5.391E-02
	Dul	22	9.091E-03	4.264E-02
	Total	1000	6.700E-03	4.203E-02
Allah-İnsan ilişkisi	Bekar	498	1.255E-03	1.677E-02
	Evli	480	6.771E-03	4.799E-02
	Dul	22	3.409E-02	.1103
	Total	1000	4.625E-03	3.908E-02

Tablo 42: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kaza-Kader	Between Groups	1.365	2	.683	11.67	.000**	1-2
	Within Groups	58.295	997	5.847E-02			
	Total	59.660	999				
İmanın mahiyeti-sıhhati	Between Groups	3.629E-03	2	1.815E-03	3.00	.050*	1-2
	Within Groups	.603	997	6.049E-04			
	Total	.607	999				
İnanç-Ahlak ilişkisi	Between Groups	1.073E-02	2	5.366E-03	3.04	.048*	1-2
	Within Groups	1.754	997	1.760E-03			
	Total	1.765	999				
Allah-İnsan ilişkisi	Between Groups	2.697E-02	2	1.348E-02	8.97	.000**	1-2,3 2-3
	Within Groups	1.499	997	1.503E-03			
	Total	1.525	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 41'deki analiz sonuçları incelediğimizde, öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların ortalama puanlarının öğrencilerin medeni durumlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 42'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *kaza-kader*, *imanın mahiyeti-sıhhati*, *iman-ahlak ilişkisi* ve *Allah-insan ilişkisi* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Kaza-kader konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=,2004$) ile evli öğrenciler ($X=,1275$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=$

11.67, $p<0,01$]. *İmanın mahiyeti/sıhhati* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=7,165E-03$) ile evli öğrenciler ($X=1,046E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.00$, $p<0,05$]. *İnanç-ahlak ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=3,414E-03$) ile evli öğrenciler ($X=1,000E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.04$, $p<0,05$]. *Allah-insan ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1,255E-03$) ile evli ($X=6,771E-03$) ve dul öğrenciler ($X=3,409E-02$) arasında, evli öğrenciler ile dul öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=8.97$, $p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin kaza-kader, evli öğrencilerin iman mahiyeti/sıhhati, inanç-ahlak ilişkisi, dul öğrencilerin ise Allah-insan ilişkisi konularıyla daha çok ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.1.4- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 43 ve 44’de verilmiştir

Tablo 43: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Kaza-Kader	İlkokul	335	,1307	,2221
	Ortaokul	277	,1733	,2485
	Lise	333	,1934	,2622
	Üniversite	49	,1102	,1960
	Total	994	,1626	,2438
Yaratılış	İlkokul	335	3,198E-03	2,290E-02
	Ortaokul	277	3,610E-03	2,626E-02
	Lise	333	1,931E-03	1,698E-02
	Üniversite	49	1,458E-02	5,451E-02
	Total	994	3,449E-03	2,480E-02
Allah-İnsan ilişkisi	İlkokul	335	9,701E-03	5,722E-02
	Ortaokul	277	4,513E-04	7,511E-03
	Lise	333	2,628E-03	2,816E-02
	Üniversite	49	7,653E-03	5,357E-02
	Total	994	4,653E-03	3,919E-02
İnancı doğru öğrenme	İlkokul	335	1,194E-03	2,185E-02
	Ortaokul	277	,0000	,0000
	Lise	333	6,006E-04	1,096E-02
	Üniversite	49	3,265E-02	,1546
	Total	994	2,213E-03	3,748E-02

Tablo 44: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kaza-Kader	Between Groups	,822	3	,274	4,66	,003**	1-2,3
	Within Groups	58,186	990	5,877E-02			3-4
	Total	59,008	993				
Yaratılış	Between Groups	6,864E-03	3	2,288E-03	3,75	,011*	1-4
	Within Groups	,604	990	6,099E-04			2-4
	Total	,611	993				3-4
Allah-İnsan ilişkisi	Between Groups	1,524E-02	3	5,079E-03	3,32	,019*	1-2,3
	Within Groups	1,510	990	1,525E-03			
	Total	1,525	993				
İnancı doğru öğrenme	Between Groups	4,797E-02	3	1,599E-02	11,75	,000**	1-4
	Within Groups	1,347	990	1,361E-03			2-4
	Total	1,395	993				3-4

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 43'deki analiz sonuçlarına baktığımızda, öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların ortalama puanlarının öğrenim durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 44'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *kaza-kader*, *yaratılış*, *Allah-insan ilişkisi* ve *inancı doğru öğrenme* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kaza-kader konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler (X=.1307) ile ortaokul mezunu (X=.1733) ve lise mezunu öğrenciler (X=.1934) arasında, lise mezunu öğrenciler ile üniversite mezunu öğrenciler (X=.1102)

arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=4.66$, $p<0,01$]. *Yaratılış* konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.198E-03$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=1.458E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ($X=3.610E-03$) ile üniversite mezunu öğrenciler arasında, lise mezunu öğrenciler ($X=1.931E-03$) ile üniversite mezunu öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=3.75$, $p<0,05$]. *Allah-insan ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=9.701E-03$) ile ortaokul mezunu ($X=4.513E-04$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=2.628E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=3.32$, $p<0,05$]. *İnancı doğru öğrenme* konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1,194E-03$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=3.265E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ($X=.0000$) ile üniversite mezunu öğrenciler arasında, lise mezunu öğrenciler ($X= 6.006E-04$) ile üniversite mezunu öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=11.75$, $p<0,01$].

Bu istatistiki veriler ilkokul mezunu öğrencilerin Allah-insan ilişkisi, lise mezunu öğrencilerin kaza-kader, üniversite mezunu öğrencilerin ise yaratılış ve inancı doğru öğrenme konuları ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettiklerini ifade etmektedir.

3.1.5- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile ibadete katılım düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

3.1.6- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 45’de verilmiştir.

Tablo 45: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Kaza-Kader	Pearson Correlation	-,134
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
İnanç-Ahlak ilişkisi	Pearson Correlation	,111
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Başörtüsü	Pearson Correlation	,095
	Sig. (2-tailed)	,002**
	N	1014
Allah-İnsan ilişkisi	Pearson Correlation	,062
	Sig. (2-tailed)	,047*
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; *kaza-kader* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($p=-,134$; $p<0.01$). Öğrencilerin yaşları arttıkça *kaza-kader* konusuyla ilgilenme düzeyinde azalma görülmektedir.

Aynı şekilde aşağıdaki konularda ise; *inanç-ahlak ilişkisi* ($p=0,111$; $p<0.01$), *başörtüsü* ($p=0,095$; $p<0.01$) ve *Allah-insan ilişkisi* ($p=0,062$; $p<0.05$) konularıyla

öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konularla ilgilenme/zihni meşgul etme eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa çoğalma olduğunu göstermektedir.

3.1.7- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
Yaratılış	Pearson Correlation	,086
	Sig. (2-tailed)	,011*
	N	874
İnancı doğru öğrenme	Pearson Correlation	,071
	Sig. (2-tailed)	,035*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama geliri ile itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; *yaratılış* ($p=0,086$; $p<0.05$) ve *inancı doğru öğrenme* ($p=0,071$; $p<0.05$) konuları arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiksel veriler ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça yukarıdaki konular ile ilgilenme/zihni meşgul etme düzeyinde yükselme olduğu gözlenmektedir.

3.1.8- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
İnanç-Amel ilişkisi	Pearson Correlation	-,082	,022
	Sig. (2-tailed)	,016*	,501
	N	862	972
Allah-İnsan ilişkisi	Pearson Correlation	,080	,035
	Sig. (2-tailed)	,019*	,282
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tablodaki değerlere baktığımızda öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; *inanç-amel ilişkisi* ($p=-,082$; $p<0.05$) ve *Allah-insan ilişkisi* ($p=0,080$; $p<0.05$) konuları ile din anlayışı arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu veri öğrencilerin din anlayış düzeyi yükseldikçe inanç-amel ve Allah-insan ilişkisi konularıyla ilgilenme/zihni meşgul etme düzeyinde de buna paralel bir azalmanın olduğunu göstermektedir.

Ancak dindarlık düzeyi ile inanç-amel ($p=,022$; $p>0,05$) ve Allah-insan ilişkisi ($p=,035$; $p>0,05$) konularında anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

3.1.9- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin, itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 48: Öğrencinin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TEST	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Kaza-Kader	X	X	X	-	X		
Ölüm-Ahret Hayatı	X			-			
Allaha iman/Allahın Varlığı	X			-			
Peygamberlere İman	X			-			
İslamın Evrenselliği	X			-			
İmanın Mahiyeti-Sıhhati		X		-			
Mucize-Keramet	X			-			
İnanç-Ahlak İlişkisi		X		-	X		
İnanç-Amel İlişkisi				-			X --
Başörtüsü				-	X		
Allah-İnsan İlişkisi		X	X	-	X		X --
Yaratılış			X	-		X	
İnancı Doğru Öğrenme			X	-		X	

Tabloyu incelediğimizde, öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/ zihinlerini meşgul eden konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Kaza/kader konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Kız, bekar, lise mezunu, yaşı küçük olan öğrenciler kaza/kader konusunu öne çıkarmıştır. Kaza-kader konusunun ders kitabında çok bilindik sözlerle anlatılıyor olması,¹⁰⁰ ders kitabının öğrencinin kaza-kader konusundaki tereddütlerine cevap verememesi, doyurucu bilgi alınamaması, her şeyin kaderdir denilerek geçiştirilmesi, zaten zor olan bu konunun iyice zorlaşmasına, öğrencinin problemi çözemesine neden olabilir. Burada yetişkinlerin öğrenme şekillerinden soyut öğrenmeye karşılık somut öğrenme şeklinin dikkate alınarak konunun somut örnekler ve olay çözümlemesi ile anlatılması faydalı olacaktır.

Ölüm/ahiret hayatı konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler ölüm/ahiret hayatı konusu ile ilgilenmeyi öne çıkarmıştır. Yetişkin kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla ölüme hazırlık, ölüm ve ahiret hayatı ile ilgili nitelik yönünden bilgi eksikliği içinde oldukları görülmektedir.

Allah'a iman/Allah'ın varlığı konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Erkek öğrenciler Allah'a iman/Allah'ın varlığı konusu ile ilgilenmeyi öncellemeleri dikkat çekmektedir. Allah'ın zatıyla ilgili soyut konular önceki bilgilerinin yetersiz oluşu ve çocuk iken Allah ile korkutma (Allah seni taş eder, yakar, kör eder vb.) sebebiyle öğrencide oluşan Allah imajı Allah'ın varlığı konusunu –nasıl bir Allah?- çözümleyememesinin sebebi olabilir. Bu öğrenciler dindarlık oluşumun ilk basamağı olan “Tanrı imajı” nda bulunmakta ve Tanrı'nın varlığı ve sıfatlarıyla ilgili temel düşünce ve kabullerin oluşumu devresini yaşamaktadır.¹⁰¹

Peygamberlere iman konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Erkek öğrenciler peygamberlere iman konusu ile daha çok ilgilenmektedir.

¹⁰⁰ Anlatım biçimi için bkz. Seyfettin Yazıcı, Temel Dini Bilgiler, D.İ.B. yayınları, 29. Baskı, Ankara-2004, s.60

¹⁰¹ Bkz., s. 41.

İslam'ın evrenselliği konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler İslam'ın evrenselliği konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Öğrencilerle yaptığımız yarı yapılandırılmış mülakatta bir kız öğrenci: “İslam son hak din iken, evrensel değerleri anlama-anlatmada problem çekilmesi, batı toplumlarının ön yargıyla İslam’a yaklaşmaları, İslamın siyasal problemlerle beraber anılması ve İslam’ın modern topluma hitap etmediğinin sürekli ifade edilmesi, basın organlarının bunu tetiklemesi konuya ilgiyi artırmaktadır” demiştir. Bu durum öğrencinin İslam’ın evrensel değerleri ile daha çok ilgilenme eğilimine girmesinin sebebi olabilir.

İmanın mahiyeti/sıhhati konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Dul öğrencilerin imanın mahiyeti/sıhhati konusu ile ilgilenmeyi öncelemeleri dikkat çekmektedir. Öğrenciler bu konuda önceki bilgilerini pekiştirme yanında derinlemesine bilgi edinme kaygısı göstermektedir.

Mucize-Keramet konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler mucize-keramet konusu ile daha çok ilgilidir. Öğrencilerle yaptığımız yarı yapılandırılmış mülakatta kız öğrenci: “Televizyonlarda yayınlanan ve mucizevi olayları ve kerametleri konu alan programları devamlı izliyor ve etkileniyoruz” şeklinde ifadede bulunmuştur. Bu durum kız öğrencilerin mucize-keramet konusu ile erkek öğrencilere göre daha çok ilgilenmelerinin sebebi olabilir.

İnanç-ahlak ilişkisi konusunda medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Evli ve yaşı büyük olan öğrenciler inanç-ahlak ilişkisi konusu ile daha çok meşgul olma eğilimindedir. Öğrencilerle yaptığımız yarı yapılandırılmış mülakatta bir kız öğrencinin: “Toplumda hatta yakın çevremizde müslüman, imanlı gözüken bir kısım kimselerin bazı ahlaksız davranışlar sergilemesi iman ile ahlakın nasıl bir bağlantısı

olduğunu düşündürmektedir” ifadesi bu öğrencilerin çevrelerinde gördükleri din istismarında bulunan kişiler sebebiyle bu konuyla daha çok ilgilendiklerini düşündürmektedir.

İnanç-amel ilişkisi konusunda din anlayışı etkili unsurdur. Din anlayışı seviyesi düşük öğrenciler inanç-amel ilişkisi konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir. Bu öğrenciler imanın ameli gerektirip gerektirmediği, ameli olmayanların imanının zarar görüp görmeyeceği konusu ile daha çok ilgilendiklerini düşündürmektedir.

Başörtüsü konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı büyük öğrenciler başörtüsü konusuna karşı daha ilgilidir. Başörtüsü konusu toplumda problem olduğu gibi öğrencide de problem olarak gözükmektedir. Bazı öğrencilerin başörtüsü yasağı sebebiyle eğitimine devam etmeyerek Kur'an Kurslarına gelmiş olması öğrencinin zihninin bu konuyla meşgul olmasına sebep olarak görülebilir.

Allah-insan ilişkisi konusunda medeni durum, öğrenim durumu, yaş ve din anlayışı etkili unsurlardır. Dul, ilkokul mezunu, yaşı büyük ve din anlayışı seviyesi yüksek olan öğrenciler Allah-insan ilişkisi konusuyla ilgilenmede ortaktır. Allah korkusu-sevgisi ve rızasını kazanma gibi içeriği bulunan Allah-insan ilişkisi konusunda öğrenim seviyesi düşük, yaşlı ve din anlayışı düzeyi yüksek öğrenciler bu konuda yetersiz ve kulaktan duyma bilgilerini derinleştirme arzusu göstermektedir.

Yaratılış konusunda öğrenim durumu ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Üniversite mezunu ve aylık ortalama geliri yüksek olan öğrenciler yaratılış konusuna ilgilidirler. Bu öğrenciler yaratılış ve inancı doğru öğrenme konularında fikirlerini derinleştirmeyi sevmekte ayrıca doğru bilgiye önem vermektedir.

İnancı doğru öğrenme konusunda ise öğrenim durumu ve aylık ortalama gelir etkilidir. Üniversite mezunu ve aylık ortalama geliri yüksek olan öğrenciler inancı doğru öğrenme konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir.

Bu bulgulardan hareketle öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

Erkek öğrenciler Allah'a iman-Allah'ın varlığı, peygamberlere iman konularıyla, kız öğrenciler ise kaza-kader, ölüm-ahiret hayatı, mucize-keramet ve İslam'ın evrenselliği; bekar öğrenciler kaza-kader, evli öğrenciler inanç-ahlak, dul öğrenciler ise imanın mahiyeti-sıhhati, Allah-insan ilişkisi; ilkokul mezunu öğrenciler Allah-insan ilişkisi, lise mezunu öğrenciler kaza-kader, üniversite mezunu öğrenciler ise yaratılış ve inancı doğru öğrenme; yaşı küçük öğrenciler kaza-kader, yaşı büyük öğrenciler ise inanç-ahlak, Allah-insan ilişkisi ve başörtüsü; aylık ortalama gelir düzeyleri yüksek öğrenciler yaratılış, inancı doğru öğrenme ve başörtüsü; din anlayış düzeyi düşük düzeydeki öğrenciler inanç-amel ilişkisi, yüksek öğrenciler ise Allah-insan ilişkisi, konularıyla ilgilenmektedir.

Ayrıca, öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanındaki konularla ilgilenmeleri düzeyinde; öğrenim düzeyleri yükseldikçe ilgilenilen konular da soyut, varoluşa yönelik ve doğru bilgi öğrenmeyi daha çok gerektiren konulara doğru yöneliş, yaş düzeyleri yükseldikçe daha somut ve hemen kullanılabilecek konularla ilgilenmede de artış, aylık ortalama gelir düzeyleri yükseldikçe varoluşu anlamaya, doğru bilgi öğrenmeye ve hayattaki gerçek problemlerle ilgilenme, din anlayış düzeyleri arttıkça somut konularla ilgilenme de çoğalma olduğu tespit edilmiştir.

3.2- Yetişkin Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İsteddiği Konular

3.2.1- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “Size itikat ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 49: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Allah’a iman/Allah’ın varlığı	1014	188.17	.1856
2	Kaza-Kader	1014	56.57	5.579E-02
3	Ölüm, Ahiret hayatı	1014	54.42	5.367E-02
4	Allah’ın isimleri-sıfatları	1014	45.50	4.487E-02
5	İslam’ın evrensel özellikleri	1014	42.00	4.142E-02
6	Melek-Cin-Şeytan	1014	28.56	2.816E-02
7	Peygamberlere iman	1014	26.94	2.657E-02
8	İmanın mahiyeti -sıhhati	1014	17.09	1.685E-02
9	Kitaplara iman	1014	11.68	1.152E-02
10	İman-Amel ilişkisi	1014	6.92	6.821E-03
11	Allah-İnsan ilişkisi	1014	4.97	4.899E-03
12	Mezhep/Tarikat	1014	3.90	3.846E-03
13	Diğer	1014	1.83	1.808E-03

“Size itikat ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız” sorusunun analizi sonucunda 205 konu maddesi ile karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 13

maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin itikat ile ilgili öğrenmek istedikleri konulardan; *Allah'a iman/Allah'ın varlığı, kaza-kader, ölüm-kabir-ahiret, Allah'ın isimleri-sıfatları ve İslam'ın evrensel özellikleri* konularının ilk sıralarda ortalama puan aldıkları görölmektedir.

Allah'a İman/Allah'ın varlığı konusu altında; Allah'ın varlığı, Allah sevgisi-korkusu, yaratması öne çıkmaktadır.

Kaza-Kader konusu içinde; bu iki kavramın kendisi bulunmaktadır.

Ölüm-ahiret hayatı konusu içinde; iman ile ölebilmek, kabir hayatı, ahiret hayatının nasıl olduğu, neler ile karşılaşılacağı, mahşer, mizan, sırat konuları öne çıkmaktadır.

Allah'ın isimleri ve sıfatları konusunun içeriğinde bu isim ve sıfatları anlamlarıyla birlikte öğrenme konusu bulunmaktadır.

İslam'ın evrensel özellikleri konusu içeriğinde; İslam'ı evrensel yapan özelliklerin neler olduğu, diğer dinler arasındaki yeri, gayesi, mahiyeti, özellikleri konuları öne çıkmaktadır.

3.2.2- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 50: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Ölüm, ahiret hayatı	Erkek	124	3.360E-02	6.714E-02	201.1	-3.34	.001**
	Kız	890	5.646E-02	9.619E-02			
Kaza-Kader	Erkek	124	3.226E-02	.1012	177.3	-2.68	.008**
	Kız	890	5.907E-02	.1225			
Meleklerin (cin-şeytan) mahiyeti	Erkek	124	5.645E-02	.1036	139.6	3.35	.001**
	Kız	890	2.422E-02	7.127E-02			
Allah-insan ilişkisi	Erkek	124	1.821E-03	1.112E-02	269.1	-2.86	.005**
	Kız	890	5.328E-03	2.117E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *ölüm-ahiret hayatı* [t(201,1)=-3,34; p<0,01], *kaza-kader* [t(177,3)=-2,68; p<0,01], *meleklerin (cin-şeytan) mahiyeti* [t(139,6)=3,35; p<0,01] ve *Allah-insan ilişkisi* [t(269,1)=-2,86; p<0,01] konularında cinsiyete göre anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *ölüm-ahiret hayatı* konu maddesinin ortalama puanlarında; erkek öğrencilerin ortalama puanları (X=6.714E-02) kız öğrencilerin ortalama puanlarından (X=9.619E-02), *kaza-kader* konu maddesinin ortalama puanlarında; erkek öğrencilerin ortalama puanları (X=3.226E-02) kız öğrencilerin ortalama puanlarından (X=5.907E-02), *Allah-insan ilişkisi* konu maddesinin ortalama puanlarında; erkek öğrencilerin ortalama puanları (X=1,821E-03) kız öğrencilerin ortalama puanlarından (X=5,328E-03) düşüktür. *Meleklerin (cin-şeytan) mahiyyeti* konu maddesinin ortalama puanlarında; kız öğrencilerin ortalama puanları (X=1.821E-03) erkek öğrencilerin ortalama puanlarından (X=5.328E-03) düşüktür.

Kız öğrenciler; ölüm-ahiret hayatı, kaza-kader ve Allah-insan ilişkisi konularını, erkek öğrenciler ise meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti konusunu öğrenmeyi daha öncelemiştir.

3.2.3- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 51 ve 52’de verilmiştir.

Tablo 51: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
İmanın mahiyeti -sıhhati	Bekar	498	1.965E-02	3.756E-02
	Evli	480	1.383E-02	3.099E-02
	Dul	22	2.617E-02	4.108E-02
	Total	1000	4.475E-02	.1680
Kaza-Kader	Bekar	498	6.512E-02	.1284
	Evli	480	4.435E-02	.1086
	Dul	22	9.091E-02	.1498
	Total	1000	5.571E-02	.1203

Tablo 52: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
İmanın mahiyeti -sıhhati	Between Groups	1.020E-02	2	5.098E-03	4.24	.015*	1-2
	Within Groups	1.197	997	1.200E-03			
	Total	1.207	999				
Kaza-Kader	Between Groups	.133	2	6.666E-02	4.64	.010*	1-2
	Within Groups	14.314	997	1.436E-02			
	Total	14.447	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 51'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin itikat /inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 52'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *imanın mahiyeti-sıhhati* ve *kaza-kader* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

İmanın mahiyeti-sıhhati konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.965E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.383E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(1000)=4.24, p<0,05$]. *Kaza-kader* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=6.512E-02$) ile evli öğrenciler ($X=4.435E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.64, p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden dul öğrencilerin bekar ve evli öğrenilere göre imanın mahiyeti-sıhhati ve kaza-kader konularını öğrenmeyi daha çok önceledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.2.4- İtikat-Inanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 53 ve 54'de verilmiştir.

Tablo 53: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
İmanın mahiyeti -sıhhati	İlkokul	335	1,357E-02	3,097E-02
	Ortaokul	277	1,455E-02	3,080E-02
	Lise	333	2,102E-02	3,917E-02
	Üniversite	49	2,350E-02	4,207E-02
	Total	994	1,683E-02	3,461E-02
Kaza-Kader	İlkokul	335	3,582E-02	9,730E-02
	Ortaokul	277	6,498E-02	,1323
	Lise	333	6,650E-02	,1271
	Üniversite	49	6,706E-02	,1307
	Total	994	5,576E-02	,1203
İslam'ın evrensel özellikleri	İlkokul	335	5,008E-02	8,661E-02
	Ortaokul	277	4,272E-02	7,837E-02
	Lise	333	3,403E-02	6,986E-02
	Üniversite	49	2,834E-02	6,120E-02
	Total	994	4,158E-02	7,807E-02

Tablo 54: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
İmanın mahiyeti -sıhhati	Between Groups	1,303E-02	3	4,344E-03	3,65	,012*	1-3 2-3
	Within Groups	1,177	990	1,188E-03			
	Total	1,190	993				
Kaza-Kader	Between Groups	,201	3	6,712E-02	4,68	,003**	1-2,3
	Within Groups	14,177	990	1,432E-02			
	Total	14,379	993				
İslam'ın evrensel özellikleri	Between Groups	5,213E-02	3	1,738E-02	2,86	,036*	1-3
	Within Groups	6,001	990	6,061E-03			
	Total	6,053	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 53'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrencilerin öğrenim durumuna göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 54'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *imanın mahiyeti-sıhhati*, *kaza-kader* ve *İslam'ın evrensel değerleri* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

İmanın mahiyeti-sıhhati konusunun ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=1.357E-02$) ile lise mezunları ($X=2.102E-02$) arasında ve ortaokul mezunları ($X=1.455E-02$) ile lise mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=3.65$, $p<0,05$]. *Kaza-kader* konusunun ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=3.582E-02$) ile ortaokul ($X=6.498E-02$) ve lise mezunları ($X=6.650E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4.68$, $p<0,03$]. *İslam'ın evrensel özellikleri* konusunun ortalama puanlarında, ilkokul mezunları ($X=5.008E-02$) ile lise mezunları ($X=3.403E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=2.86$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ilkokul mezunu öğrencilerin İslam'ın evrensel özellikleri, üniversite mezunu öğrencilerin ise imanın mahiyeti-sıhhati ve kaza-kader konularını öğrenmeyi diğer öğrencilere göre daha çok önceledikleri anlaşılmaktadır.

3.2.5- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup

olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 55 ve 56’da verilmiştir.

Tablo 55: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Allahın isimleri-sıfatları	Cevapsız	77	,1071	,2733
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,0000	,0000
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	3,635E-02	,1477
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	2,841E-02	,1389
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	3,125E-02	,1305
	Bütün ibadetleri (farz,vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	6,538E-02	,2012
	Toplam	1014	4,487E-02	,1683

Tablo 56: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Allahın isimleri-sıfatları	Between Groups	,529	5	,106	3,78	,002**	1-5 2-5
	Within Groups	28,180	1008	2,796E-02			
	Total	28,708	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 55’deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların ibadete katılım düzeyine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadete katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 56’da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Alah’ın isimleri ve sıfatları* maddesinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Allahın isimleri/sıfatları maddesinin ortalama puanlarında, ibadete fazla ilgi gösteremeyenler ($X=2.070$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler ($X=60538E-02$), bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışanlar ($X=3.635E-02$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=3.78$, $p<0,01$]. Bütün ibadetleri (farz,vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler Allah'ın isimleri-sıfatları konusunu öğrenmeyi öncelemiştir.

3.2.6- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 57'de verilmiştir.

Tablo 57: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular ile Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
İmanın mahiyeti-sıhhati	Pearson Correlation	-,062
	Sig. (2-tailed)	,047*
	N	1014
Peygamberlere iman	Pearson Correlation	-,078
	Sig. (2-tailed)	,013*
	N	1014

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile iman/inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *imanın mahiyeti-sıhhati* ($p=-,062$; $p<0.05$) ve *peygamberlere iman* ($p=-,078$; $p<0.05$) konuları arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin yaşları arttıkça imanın mahiyeti /sıhhati ve

peygamberlere iman konularını öncelikle öğrenme isteğinde yaşa paralel olarak azalma gözlenmektedir.

3.2.7- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 58’de verilmiştir.

Tablo 58: Öğrencilerin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

KONU		Ailenin aylık ortalama geliri
Kaza-Kader	Pearson Correlation	,135
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	874
İslam’ın evrensel özellikleri	Pearson Correlation	-,067
	Sig. (2-tailed)	,048*
	N	874

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin aylık ortalama geliri ile itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *kaza-kader* ($p=0,135$; $p<0.01$) konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. *İslam’ın evrensel özellikleri* ($p=-,067$; $p<0.05$) konusu arasında ise zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiksel veriler ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça kaza-kader konusunu öğrenme istekleri artarken, İslam’ın evrensel özellikleri konusunu öncelikle öğrenme isteğinde azalma olduğu gözlenmektedir.

3.2.8- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

3.2.9- İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 59: Öğrencinin İtikat-İnanç Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düz	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Allah’a iman/Allah’ın varlığı				X			-
Kaza-Kader	X	X	X			X	-
Ölüm-Ahiret hayatı	X						-
Allah’ın isimleri-sıfatları				X			-
İslam’ın evrensel özellikleri			X			X	-
Meleklerin (cin-şeytan) mahiyeti	X						-
Peygamberlere iman					X		-
İmanın mahiyeti-sıhhati		X	X		X		-
Allah-İnsan ilişkisi	X						-

Tabloyu incelediğimizde, itikat-inanç öğrenme alanında öğrencilerin öncelikle öğrenmek istedikleri konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Allah'a İman/Allah'ın varlığı konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. İbadete fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler Allah'a iman-Allah'ın varlığı konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir. İbadete katılım düzeyi düşük öğrencilerin imanın tam ve eksiksiz olmasını istediği, bunun ilk şartının da Allah'a iman olması sebebiyle bu konuyu önceliklediğini söyleyebiliriz.

Kaza-kader konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız, dul, üniversite mezunu ve aylık ortalama geliri yüksek olan öğrenciler kaza-kader konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir.

Ölüm-ahiret hayatı konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler ölüm-ahiret hayatı konusunu öğrenmeyi önceliklemiştir.

Allah'ın isimleri ve sıfatları konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. Bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler Allah'ın isimleri-sıfatları konusunu öğrenmeyi öne çıkarmıştır. Allah'ın isim ve sıfatlarının evrende nasıl yansıdığını öğrenmek, zati sıfatlarla subuti sıfatların birbirinden nasıl ayırt edileceğini ve aralarında nasıl bir fark olduğunu anlamaya çalışmaktadır.

İslam'ın evrensel özellikleri konusunda öğrenim durumu ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. İlkokul mezunu ve aylık ortalama geliri düşük olan öğrenciler İslam'ın evrensel özellikleri konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir.

Meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Erkek öğrenciler meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri tespit edilmiştir.

Peygamberlere iman konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler peygamberlere iman konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir.

İmanın mahiyeti-sıhhati konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Dul, üniversite mezunu ve yaşı büyük olan öğrencilerde imanın şartları-sıhhati konusunu öğrenme arzusu görülmektedir.

Allah-insan ilişkisi konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler Allah-insan ilişkisi konusunu öğrenmeyi öncelemiştir.

Bu bulgulardan öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularla ilgili şu tespitlerde bulunabiliriz:

Erkek öğrenciler, meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti, kız öğrenciler ise Allah-insan ilişkisi, ölüm-kabir-ahiret ve kaza/kader; dul öğrenciler imanın mahiyeti/sıhhati ve kaza/kader; ilkokul mezunu öğrenciler İslam'ın evrensel özellikleri, üniversite mezunu öğrenciler ise kaza/kader, imanın mahiyeti/sıhhati; ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler Allah'a iman/Allah'ın varlığı, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ise Allah'ın isimleri-sıfatları; yaşı küçük öğrenciler peygamberlere iman, yaşı büyük öğrenciler ise imanın mahiyeti/sıhhati; aylık ortalama gelir düzeyleri düşük öğrenciler İslam'ın evrensel özellikleri, yüksek öğrenciler ise kaza/kader, konularını öncelikle öğrenme eğilimi göstermektedir.

Allah'a iman-Allah'ın varlığı, kaza-kader, ölüm-ahiret hayatı, İslam'ın evrensel özellikleri, meleklerin mahiyeti (meleklerle iman-mahiyeti), peygamberlere iman, imanın mahiyeti-sıhhati ve Allah-insan ilişkisi konuları öğrencilerin ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular içinde de bulunmaktadır.

Öğrencilerin, itikat/inanç öğrenme alanındaki konuları öncelikle öğrenmeyi isteme düzeyinde; öğrenim düzeyleri yükseldikçe öncelikle öğrenmek istenen konular da soyut ve doğru bilgi öğrenmeyi daha çok gerektiren mahiyet -imanın

mahiyeti/sıhhati- konularına doğru seyir göstermekte; ibadete katılım düzeyi yükseldikçe Allah'a iman konusunda Allah'ın isim ve sıfatlarını ve bu isim ve sıfatların tecellilerini derinlemesine öğrenmeyi isteme düzeyinde de yükseliş fark edilmekte; yaş düzeyleri yükseldikçe doğru bilgi öğrenmeyi daha çok gerektiren mahiyet –imanın mahiyeti/sıhhati- konusunu öncelikle öğrenmeye doğru seyir göstermektedir. Yaş ilerledikçe ahirete daha ciddi hazırlık duygusunun artması, imanını sorgulama ihtiyacının hissedilmesi ve maneviyata daha çok eğilim gösterilmesi nedeniyle imanın mahiyeti-sıhhati konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte aylık ortalama gelir düzeyleri yükseldikçe soyut konuları öncelikle öğrenmeyi isteme düzeyi de buna paralel artmaktadır.

4. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN İBADET ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

4.1. Yetişkin Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular

4.1.1- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*İbadet ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 60: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Hac-Umre	1014	135.00	.1331
2	Zekat	1014	79.80	7.870E-02
3	Temizlik	1014	48.83	4.816E-02
4	Namaz	1014	25.02	2.467E-02
5	Kurban	1014	25.00	2.465E-02
6	Oruç	1014	21.55	2.125E-02
7	Abdest-Gusül	1014	15.86	1.564E-02
8	Mezhepler	1014	15.25	1.504E-02
9	Kadınların özel halleri	1014	12.00	1.183E-02
10	İbadetlerin mahiyeti-amacı	1014	11.72	1.156E-02
11	İslam'ın şartları	1014	11.20	1.105E-02
12	Güncel dini meseleler	1014	9.74	9.605E-03
13	Dua-Zikir	1014	4.80	4.734E-03
14	Kuran	1014	4.71	4.649E-03
15	Tasavvuf	1014	4.20	4.142E-03
16	Salih amel	1014	3.25	3.205E-03
17	Kıyamet-Ahiret hayatı	1014	3.11	3.068E-03
18	Hz.Peygamberin ibadeti	1014	2.86	2.818E-03

“İbadet ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız ” sorusunun analizi sonucunda 256 konu maddesiyle karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 18 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin ibadet ile ilgili konulardaki sorunlardan zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; *hac-umre, zekat, temizlik ve namaz* konularının ilk sıralarda ortalama puan aldıkları görülmektedir.

Hac-umre başlığı altında; hac ve umrenin nasıl yapıldığını anlama isteği bulunmaktadır.

Zekat başlığı altında; zekatta nisap miktarı, kimlere verileceği vs. bulunmaktadır.

Temizlik konusu içeriğinde ise; suların temizliği, beden ve ruh temizliği bulunmaktadır.

Namaz başlığı altında; namazın farzları, vacipleri, sünnetleri, mekruhları, cemaatle namaz, namazda huşu, yanılma secdesi, ima ile namaz kılmak, kaza namazı konuları ön plana çıkmaktadır.

4.1.2- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 61: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Namaz	Erkek	124	1.566E-02	2.679E-02	166.1	-3.95	.000**
	Kız	890	2.593E-02	2.912E-02			
İbadetlerin mahiyeti, amacı	Erkek	124	1.724E-02	3.014E-02	147.6	2.28	.024*
	Kız	890	1.077E-02	2.505E-02			
Temizlik	Erkek	124	9.409E-02	.1843	140.7	3.05	.003**
	Kız	890	4.176E-02	.1307			
Kadınların özel halleri	Erkek	124	4.399E-03	3.450E-02	226.6	-2.33	.020*
	Kız	890	1.287E-02	5.623E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *namaz* [t(166.1)=3.95, p<0,01], *ibadetlerin mahiyeti-amacı* [t(147.6)=2.28, p<0,05], *temizlik*, [t(140,7)= 3,05 p<0,01] ve *kadınların özel halleri* [t(226.6)=2.28, p<0,05] konularında cinsiyete göre anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *Namaz* konusunun ortalama puanlarında; erkek öğrencilerin ortalama puanları (X=1.566E-02) kız öğrencilere göre (X=2.593E-02), *kadınların özel halleri* konusunun ortalama puanlarında; erkek öğrencilerin ortalama puanları (X=4,399E-03) kız öğrencilere göre (X=1,287E-02); *ibadetlerin mahiyeti-amacı* konusunun ortalama puanlarında; kız öğrencilerin ortalama puanları (X=4.399E-03) erkek öğrencilere göre (X=1.287E-02), *temizlik* konusunun ortalama puanlarında; kız öğrencilerin ortalama puanları (X=4,176E-02) erkek öğrencilere göre (X=9,409E-02) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler kız öğrencilerin namaz ve kadınların özel halleri; erkek öğrencilerin ise ibadetlerin mahiyeti-amacı ve temizlik konularıyla daha çok ilgilendiklerini göstermektedir.

4.1.3- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yapmış olduğumuz analiz sonuçları tablo 62 ve 63'te verilmiştir.

Tablo 62: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
İbadetlerin mahiyeti-amacı	Bekar	498	1.059E-02	2.458E-02
	Evli	480	1.293E-02	2.733E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	1.148E-02	2.575E-02
Temizlik	Bekar	498	6.794E-02	.1604
	Evli	480	2.813E-02	.1117
	Dul	22	1.515E-02	7.107E-02
	Total	1000	4.767E-02	.1389
Kıyamet-Ahiret hayatı	Bekar	498	2.231E-03	2.532E-02
	Evli	480	3.009E-03	3.613E-02
	Dul	22	2.525E-02	.1184
	Total	1000	3.111E-03	3.537E-02

Tablo 63: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
İbadetlerin mahiyeti-amacı	Between Groups	4.301E-03	2	2.150E-03	3.25	.039*	2-3
	Within Groups	.658	997	6.601E-04			
	Total	.662	999				
Temizlik	Between Groups	.411	2	.206	10.86	.000**	1-2
	Within Groups	18.872	997	1.893E-02			
	Total	19.283	999				
Kıyamet-Ahiret hayatı	Between Groups	1.118E-02	2	5.588E-03	4.49	.011*	1-3 2-3
	Within Groups	1.238	997	1.242E-03			
	Total	1.250	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 62'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 63'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *ibadetlerin mahiyeti-amacı*, *temizlik* ve *kıyamet-ahiret hayatı* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

İbadetlerin mahiyeti-amacı konusunun ortalama puanlarında; evli öğrenciler ($X=1.293E-02$) ile dul öğrenciler ($X=.0000$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.25$, $p<0,05$]. *Temizlik* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=6.794E-02$) ile evli öğrenciler ($X=2.813E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=10.86$, $p<0,01$]. *Kıyamet/ahiret hayatı* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.231E-03$) ile dul öğrenciler ($X=2.525E-02$), evli öğrenciler ($X=3.009E-03$) ile dul öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.49$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin temizlik, evli öğrencilerin ibadetlerin mahiyeti-amacı, dul öğrencilerin ise kıyamet-ahiret hayatı konularıyla ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.1.4- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 64 ve 65'de verilmiştir.

Tablo 64: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Temizlik	İlkokul	335	2,836E-02	,1045
	Ortaokul	277	5,776E-02	,1544
	Lise	333	5,606E-02	,1476
	Üniversite	49	5,782E-02	,1651
	Total	994	4,728E-02	,1381
Kurban	İlkokul	335	2,015E-02	,1101
	Ortaokul	277	4,152E-02	,1398
	Lise	333	9,760E-03	7,062E-02
	Üniversite	49	4,082E-02	,1719
	Total	994	2,364E-02	,1131
Güncel dini meseleler	İlkokul	335	8,306E-03	2,813E-02
	Ortaokul	277	8,790E-03	3,015E-02
	Lise	333	1,332E-02	3,513E-02
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	9,710E-03	3,068E-02

Tablo 65: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Temizlik	Between Groups	,181	3	6,049E-02	3,19	,023*	1-2,3
	Within Groups	18,763	990	1,895E-02			
	Total	18,944	993				
Kurban	Between Groups	,171	3	5,707E-02	4,51	,004**	1-2 2-3
	Within Groups	12,523	990	1,265E-02			
	Total	12,694	993				
Güncel dini meseleler	Between Groups	9,849E-03	3	3,283E-03	3,51	,015*	1-3
	Within Groups	,925	990	9,341E-04			
	Total	,935	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 64'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların öğrencilerin öğrenim durumuna göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 65'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *temizlik, kurban ve güncel dini meseleler* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Temizlik konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.836E-02$) ile ortaokul ($X=5.776E-02$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=5.606E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=3.19$, $p<0,05$]. *Kurban* konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.015E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=4.152E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=9.760E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=4.51$, $p<0,01$]. *Güncel dini meseleler* konusunun ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=8.306E-03$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.332E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=3.51$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ortaokul mezunu öğrencilerin kurban, üniversite mezunu öğrencilerin ise temizlik ve güncel dini meseleler konuları ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri anlaşılmaktadır.

4.1.5- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup

olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 66 ve 67’de verilmiştir.

Tablo 66: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Namaz	Cevapsız	77	1,948E-02	2,816E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	2,622E-02	2,995E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	2,667E-02	2,954E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	1,639E-02	2,483E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	2,112E-02	2,792E-02
	Bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,702E-02	2,945E-02
	Toplam	1014	2,467E-02	2,903E-02
İslam’ın şartları	Cevapsız	77	6,494E-03	3,748E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	4,545E-02	9,384E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	8,448E-03	4,597E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	2,273E-03	1,499E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	2,321E-02	9,771E-02
	Bütün ibadetleri (farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	1,077E-02	5,012E-02
	Toplam	1014	1,105E-02	5,529E-02

Tablo 67: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Namaz	Between Groups	1,272E-02	5	2,544E-03	3,05	,010*	3-4
	Within Groups	,841	1008	8,341E-04			
	Total	,853	1013				
İslam’ın şartları	Between Groups	6,747E-02	5	1,349E-02	4,49	,000**	2-5
	Within Groups	3,029	1008	3,005E-03			
	Total	3,096	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 66'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 67'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *namaz* ve *İslam'ın şartları* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Namaz konusunun ortalama puanlarında; farz ibadetleri eksiksiz yerine getirenler ($X=1.639E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getirenler ($X=2.112E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=3.05$, $p<0,05$]. *İslam'ın şartları* konusunun ortalama puanlarında, İbadetlere fazla ilgi gösteremiyenler ($X=4.545E-02$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler ($X=1.077E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=4.49$, $p<0,01$].

Bu istatistiki veriler ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrencilerin İslam'ın şartları, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrencilerin ise namaz konusu ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettiklerini göstermektedir.

4.1.6- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular ile öğrencilerin yaşları arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapmış olduğumuz ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 68'de verilmiştir.

Tablo 68: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Temizlik	Pearson Correlation	-,144
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Hac-Umre	Pearson Correlation	-,070
	Sig. (2-tailed)	,025*
	N	1014
Zekat	Pearson Correlation	-,072
	Sig. (2-tailed)	,021*
	N	1014
Mezhepler	Pearson Correlation	,066
	Sig. (2-tailed)	,035*
	N	1014
Güncel dini meseleler	Pearson Correlation	-,066
	Sig. (2-tailed)	,035*
	N	1014

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile ibadet öğrenme alanınıda ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konulardan; *temizlik* ($p=-,144$; $p<0.01$), *hac-umre* ($p=-,070$; $p<0.05$), *zekat* ($p=-,072$; $p<0.05$) ve *güncel dini meseleler* ($p=-,066$; $p<0.05$) konuları arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları arttıkça yukarıdaki konular ile ilgilenme/zihni meşgul etme düzeyinde az da olsa azalma olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine yaş ile *mezhepler* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,066$; $p<0.05$). Öğrencilerin yaşları arttıkça mezhepler konusuyla ilgilenme/zihni meşgul etme düzeyinde yükselme gözlenmektedir.

4.1.7- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 69’da verilmiştir.

Tablo 69: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
İbadetlerin mahiyeti-amacı	Pearson Correlation	,072
	Sig. (2-tailed)	,034*
	N	874
Hac-Umre	Pearson Correlation	-,106
	Sig. (2-tailed)	,002**
	N	874
Zekat	Pearson Correlation	-,104
	Sig. (2-tailed)	,002**
	N	874
Salih amel	Pearson Correlation	,163
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	874

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin ortalama gelirleri ile ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konulardan; *ibadetlerin mahiyeti-amacı* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,072$; $p<0.05$). Öğrenci ailelerinin aylık ortalama geliri arttıkça ibadetlerin mahiyeti-amacı konusu ile ilgilenme düzeyinde yükselme gözlenmektedir.

Aynı şekilde *hac-umre* ($p=-,106$; $p<0.01$), *zekat* ($p=-,104$; $p<0.01$) ve *salih amel* ($p=0,163$; $p<0.01$) konuları arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiksel verilerde ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça

yukarıdaki konular ile ilgilenme/zihni meşgul etme düzeyinde de buna paralel azalma olduğu gözlenmektedir.

4.1.8- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

4.1.9- İbadet Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin, ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 70: Öğrencinin İbadet Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TEST	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur.	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl /Dind.Düz
Hac-Umre					X		-
Zekat					X	X	-
Temizlik	X	X	X		X		-
Namaz	X			X			-
Kurban			X				-
Mezhepler					X		-
Kadınların Özel Halleri	X						-
İbadetlerin Mahiyeti-Amacı	X	X				X	-
İslam'ın Şartları				X			-
Güncel Dini Meseleler			X		X		-
Salih Amel						X	-
Kıyamet-Ahret Hayatı		X					-

Tabloyu incelediğimizde, öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Hac-umre konusunda yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Yaşı küçük ve aylık ortalama geliri düşük öğrenciler hac-umre konusu ile daha çok ilgilenmektedir. Hac ve umre ibadeti pratiğe dayanan ibadet olduğu için sadece teorik bilgilerle öğrenilmesi mümkün olmamakta, bu sebeple görsel-işitsel ders materyalleri ile işlenmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Zekat konusunda yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Yaşı küçük ve aylık ortalama geliri düşük öğrencilerde zekat konusu ile ilgilenme arzusu görülmektedir.

Temizlik konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Erkek, bekar, üniversite mezunu ve yaşı küçük öğrenciler temizlik konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir.

Namaz konusunda cinsiyet ve ibadete katılım düzeyi etkili unsurlardır. Kız ve bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler namaz konusu ile daha çok ilgilenmektedir. Yaptığımız mülakatta öğrenciler:“Namaz içinde vesvese, kabul olup-olmaması, hikmetleri, terkinde ne gibi ceza ile karşılaşılacağı, dini cemaat ve tarikatların namaz başlangıcında ve namaz esnasında değişik uygulama sergileyişleri zihnimizi meşgul etmektedir” şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Öğrenciler namazın içeriğiyle zihinlerini meşgul etmektedir. Öğrencilerin kendilerini bu tereddütlerden kurtulmak için konuyu derinlemesine öğrenmek istedikleri söylenebilir.

Kurban konusunda öğrenim durumu etkili unsurdur. Ortaokul mezunu öğrenciler kurban konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Öğrenciler kurban

ibadeti ile ilgili fıkhi bilgiler değil, daha çok niçin kurban kesilmesi gerekmektedir? sorusu ile ilgilenmektedir.

Mezhepler konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı büyük öğrenciler mezhepler konusu ile ilgilenmeyi öncelemişlerdir. Yaptığımız mülakatta öğrencilerin içtihat farklılıklarını zıtlık gibi görmeleri, mezhepler arasında bir mezhebin doğruluğunu arıyor olmaları, mezheplerin farklılıklarını anlayamamaları mezhep konusunun zihinleri meşgul edişinin nedeni olarak tespit edilmiştir. Mezhepler (ameli-itikadi) konusu mevcut Kur'an Kursu öğretim programında ders konuları içinde bulunmamaktadır.¹⁰²

Kadınların özel halleri konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler kadınların özel halleri konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir. Yaptığım mülakatta kız öğrencilerin: “Kadınların özel halleri konusunda bayan hocamıza bile sormaktan sakınıyoruz, utangaçlık gösteriyoruz” demeleri bu konunun belki gelenekten gelen bir çekingenlik sebebiyle öğrencilerin zihnini meşgul etmesine neden olmakta, bu sebeple de konu derinlemesine öğrenilmek istenilmektedir.

İbadetlerin mahiyeti-amacı konusunda cinsiyet, medeni durum ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Erkek, evli ve aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı konusu ile öncelikle ilgilenmektedir. Öğrenciler ibadetle ilgili ilmi hal bilgileri yanında ibadetin ne olduğu ve niçin yapıldığı ile ilgili bilgilerini derinleştirme eğilimi göstermektedir.

İslam'ın şartları konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. İbadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler İslam'ın şartları konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir.

¹⁰² D.İ.B. Kur'an Kursları Öğretim Programı, Ankara -2006

Güncel dini meseleler konusunda öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Lise mezunu ve yaşı küçük öğrenciler ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konulardan güncel dini meseleler konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Bilhassa D.İ.B. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun güncel dini meselelere ilişkin verdiği kararlardan bilgi sahibi olmak istemektedir.

Salih amel konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı büyük öğrenciler salih amel konusu ile öncelikle ilgilenmektedir. Ahirete hazırlığa daha çok önem veren ve kendilerini dindar olarak tanımlayan ileri yaştaki yetişkinlerde dindarlığın dışa yansımalarından biri olan amel-i salih ile ilgilenme arzusu görülmektedir.

Kıyamet-ahiret hayatı konusunda medeni durum etkili unsurdur. Dul öğrenciler kıyamet-ahiret hayatı konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir.

Bu bulgulardan öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularla ilgili şu tespitlerde bulunabiliriz:

Erkek öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı, temizlik, kız öğrenciler ise namaz, kadınların özel halleri; bekar öğrenciler temizlik, evli öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı, dul öğrenciler ise kıyamet-ahiret hayatı; ortaokul mezunu öğrenciler kurban, lise mezunu öğrenciler güncel dini meseleler; ibadatlara fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler İslam'ın şartları, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ise namaz; yaşı küçük öğrenciler temizlik, güncel dini meseleler, hac-umre ve zekat, yaşı büyük öğrenciler ise mezhepler ve salih amel; aylık ortalama gelir düzeyleri düşük öğrenciler hac-umre ve zekat, yüksek öğrenciler ise ibadetlerin mahiyeti-amacı, konularıyla ilgilenmeyi öncelediğini söyleyebiliriz.

Öğrencilerin, ibadet öğrenme alanındaki konular ile ilgilenme/zihinlerini meşgul etme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe günlük hayatta hemen lazım olacak, kullanabilecekleri konularla ilgilenmeye yöneldikleri, ibadete katılım düzeyi arttıkça konunun içeriği ile daha çok ilgilendikleri, yaş düzeyi arttıkça günlük yaşantısında lazım olan ve hemen kullanabilecekleri konularla ilgilenme düzeylerinin arttığı, aylık ortalama gelir arttıkça mahiyet ve amaca yönelik ilgilerinin de arttığı, gözlenmektedir.

4.2- Yetişkin Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular

4.2.1- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Size ibadet ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 71: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Oruç	1014	156.67	.1545
2	Zekat	1014	128.33	.1266
3	Hac-Umre	1014	119.00	.1174
4	Namaz	1014	95.00	9.369E-02
5	Temizlik	1014	89.67	8.843E-02
6	İbadet-Din ilişkisi	1014	27.90	2.751E-02
7	Kurban	1014	17.50	1.726E-02
8	İbadetin mahiyeti-amacı	1014	16.50	1.627E-02
9	İbadetin gerekliliği-çeşitleri	1014	16.42	1.620E-02
10	İbadet-Kuran ilişkisi	1014	14.33	1.414E-02
11	İbadet-Allah ilişkisi	1014	8.69	8.572E-03
12	İbadetin insana faydaları	1014	8.25	8.136E-03
13	Bayan-İbadet ilişkisi	1014	7.75	7.643E-03
14	Hız.Peygamberin ibadeti	1014	4.60	4.536E-03
15	Ölüm-Kabir-Ahret hayatı	1014	3.86	3.804E-03
16	İbadet-İman ilişkisi	1014	2.75	2.712E-03
17	Diğer	1014	2.67	2.630E-03

“Size ibadet ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız” sorunun analizi sonucunda 156 konu maddesiyle karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 17 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin ibadet ile ilgili öğrenmek istedikleri konulardan; *oruç*, *zekat*, *hac-umre*, *namaz* ve *temizlik* konuları ilk sıralarda ortalama puan almışlardır.

Oruç konusu altında; Allah’ın rızasını kazanacak oruç nasıl olmalıdır? sorusu bulunmaktadır.

Hac-umre konusu altında; nasıl yapıldıkları, menasiki öne çıkmaktadır.

Namaz başlığı altında; namazın farzları, vacipleri, sünnetleri, mekruhları, cemaatle namaz, namazda huşu, yanılma secdesi, ima ile namaz kılmak, kaza namazı konuları ön plana çıkmaktadır.

Temizlik konusu altında; maddi ve manevi temizlik konuları öne çıkmaktadır.

4.2.2- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin, ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 72: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Namaz	Erkek	124	7.863E-02	6.931E-02	155.6	-2.59	.010*
	Kız	890	9.579E-02	6.599E-02			
İbadetin mahiyeti-amacı	Erkek	124	2.688E-02	5.990E-02	144.1	2.15	.032*
	Kız	890	1.479E-02	4.624E-02			
Zekat	Erkek	124	8.871E-02	.1953	181.4	-2.22	.027*
	Kız	890	.1318	.2446			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *namaz* [t(155.6)=2.59, p<0,05], *ibadetlerin mahiyeti-amacı* [t(144.1)=2.15, p<0,05], *zekat* [t(181.4)=2.22, p<0,05] konularında cinsiyete göre anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *namaz* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama ($X=7.863E-02$) puanı kız öğrencilere göre ($X=9.579E-02$); *ibadetin mahiyeti/amacı* konusunun ortalama puanlarında, kız öğrencilerin ortalama ($X=1.497E-02$) puanı erkek öğrencilere göre ($X=2.688E-02$),

zekat konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=8.871E-02$) kız öğrencilere göre ($X=.1318$) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler; kız öğrencilerin namaz konusunu, erkek öğrencilerin ise ibadetin mahiyeti-amacı ve zekat konularını öğrenmeyi önceledikleri görülmektedir.

4.2.3- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 73 ve 74’de verilmiştir.

Tablo 73: Öğrencilerin İbadetle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Temizlik	Bekar	498	.1058	.1861
	Evli	480	7.083E-02	.1552
	Dul	22	.1061	.2028
	Total	1000	8.900E-02	.1730
İbadetin mahiyeti-amacı	Bekar	498	2.008E-02	5.339E-02
	Evli	480	1.343E-02	4.382E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	1.644E-02	4.853E-02
İbadet-Kur’an ilişkisi	Bekar	498	9.371E-03	5.907E-02
	Evli	480	1.806E-02	8.492E-02
	Dul	22	4.545E-02	.1279
	Total	1000	1.433E-02	7.469E-02
İbadet-İman ilişkisi	Bekar	498	1.757E-03	1.851E-02
	Evli	480	2.604E-03	2.541E-02
	Dul	22	1.705E-02	7.995E-02
	Total	1000	2.500E-03	2.489E-02

Tablo 74: Öğrencilerin İbadetle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Temizlik	Between Groups	.305	2	.152	5.12	.006**	1-2 2-3
	Within Groups	29.608	997	2.970E-02			
	Total	29.912	999				
İbadetin mahiyeti-amacı	Between Groups	1.691E-02	2	8.453E-03	3.60	.027*	1-2
	Within Groups	2.336	997	2.343E-03			
	Total	2.353	999				
İbadet-Kur'an ilişkisi	Between Groups	4.022E-02	2	2.011E-02	3.62	.027*	1-3
	Within Groups	5.532	997	5.549E-03			
	Total	5.572	999				
İbadet-İman ilişkisi	Between Groups	4.935E-03	2	2.467E-03	4.00	.018*	1-3
	Within Groups	.614	997	6.157E-04			
	Total	.619	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 73'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 74'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *temizlik*, *imanın mahiyeti-amacı*, *ibadet-Kur'an ilişkisi* ve *ibadet-iman ilişkisi* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Temizlik konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.1058$) ile evli öğrenciler ($X=7.083-02$), evli öğrencilerle dul öğrenciler ($X=.1061$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=5.12$, $p<0,01$]. *İbadetin mahiyeti/amacı* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.008E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.343E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=5.12$, $p<0,01$]. *İbadet-Kur'an ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=9.371E-03$) ile dul öğrenciler ($X=4.545E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.60$, $p<0,05$]. *İbadet-iman ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.757E-03$) ile dul öğrenciler ($X=1.705E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.00$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin temizlik ve ibadetin mahiyeti-amacı, dul öğrencilerin ise ibadet-Kur'an ve ibadet-iman ilişkisi konularını öğrenmeyi öncelikledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.2.4- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 75 ve 76'da verilmiştir.

Tablo 75: Öğrencilerin İbadetle Öğrenme AlanındaÖncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Namaz	İlkokul	335	8,746E-02	6,828E-02
	Ortaokul	277	8,809E-02	6,799E-02
	Lise	333	,1035	6,278E-02
	Üniversite	49	,1051	6,634E-02
	Total	994	9,386E-02	6,666E-02
Temizlik	İlkokul	335	7,264E-02	,1488
	Ortaokul	277	8,664E-02	,1775
	Lise	333	,1116	,1927
	Üniversite	49	7,143E-02	,1559
	Total	994	8,954E-02	,1734
İbadetin gerekliliği-çeşitleri	İlkokul	335	2,090E-02	4,905E-02
	Ortaokul	277	1,722E-02	4,792E-02
	Lise	333	1,143E-02	3,466E-02
	Üniversite	49	8,634E-03	2,635E-02
	Total	994	1,610E-02	4,360E-02
İbadetin insana faydaları	İlkokul	335	1,368E-02	4,825E-02
	Ortaokul	277	6,017E-03	3,115E-02
	Lise	333	3,754E-03	2,600E-02
	Üniversite	49	1,190E-02	5,103E-02
	Total	994	8,132E-03	3,773E-02
Oruç	İlkokul	335	,1403	,2564
	Ortaokul	277	,1264	,2483
	Lise	333	,1922	,2770
	Üniversite	49	,1565	,2367
	Total	994	,1546	,2615
İbadet-Kur'an ilişkisi	İlkokul	335	2,289E-02	9,724E-02
	Ortaokul	277	1,143E-02	6,321E-02
	Lise	333	8,509E-03	5,498E-02
	Üniversite	49	3,401E-03	2,381E-02
	Total	994	1,392E-02	7,330E-02

Tablo 76: Öğrencilerin İbadetle Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Namaz	Between Groups	5,978E-02	3	1,993E-02	4,53	,004**	1-3 2-3
	Within Groups	4,353	990	4,397E-03			
	Total	4,413	993				
Temizlik	Between Groups	,276	3	9,211E-02	3,08	,027*	1-2
	Within Groups	29,588	990	2,989E-02			
	Total	29,865	993				
İbadetin gerekliliği/çeşitleri	Between Groups	1,803E-02	3	6,010E-03	3,18	,023*	1-3
	Within Groups	1,869	990	1,888E-03			
	Total	1,887	993				
İbadetin insana faydaları	Between Groups	1,864E-02	3	6,212E-03	4,40	,004**	1-2,3
	Within Groups	1,395	990	1,409E-03			
	Total	1,413	993				
Oruç	Between Groups	,760	3	,253	3,73	,011*	1-3 2-3
	Within Groups	67,150	990	6,783E-02			
	Total	67,911	993				
İbadet-Kur'an ilişkisi	Between Groups	4,382E-02	3	1,461E-02	2,73	,043*	1-3
	Within Groups	5,291	990	5,345E-03			
	Total	5,335	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 75'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadet ile ilgili öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrenim durumuna göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 76'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın

kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *namaz, temizlik, ibadetin gerekliliği/çeşitleri, ibadetin insana faydaları, oruç ve ibadet-Kuran ilişkisi* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Namaz konusunda, ilkokul mezunları ($X=8.746E-02$) ile lise mezunları ($X=1035$) ortaokul mezunları ($X=8.809E-02$) ile lise mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4.53$, $p<0,01$]. *Temizlik* konusunda, ilkokul mezunları ($X=7.264E-02$) ile ortaokul mezunları ($X=8.809E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=3.08$, $p<0,05$]. *İbadetin gerekliliği/çeşitleri* konusunda, ilkokul mezunları ($X=2.090E-02$) ile lise mezunları ($X=1.143E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=3.18$, $p<0,05$]. *İbadetin insana faydaları* konusunda, ilkokul mezunları ($X=1.368E-02$) ile ortaokul ($X=6.017E-03$) ve lise mezunları ($X=3.754E-03$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4.40$, $p<0,01$]. *Oruç* konusunda, ilkokul mezunları ($X=1403$) ile lise mezunları ($X=1922$), ortaokul mezunları ($X=1264$) ile lise mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(994)=3.73$, $p<0,05$]. *İbadet-Kur'an ilişkisi* konusunda, ilkokul mezunları ($X=2.289E-02$) ile lise mezunları ($X=8.509E-03$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=2.73$, $p<0,05$].

Bu istatistiki veriler ilkokul mezunu öğrencilerin ibadetin gerekliliği-çeşitleri, ibadetin insana faydaları ve ibadet-Kuran ilişkisi, lise mezunu öğrencilerin ise namaz, temizlik ve oruç konularını öğrenmeyi önceliklediklerini göstermektedir.

4.2.5- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 77 ve 78'de verilmiştir.

Tablo 77: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Namaz	Cevapsız	77	6,494E-02	6,980E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	8,788E-02	5,999E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	9,833E-02	6,424E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	9,148E-02	6,748E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	,1054	6,450E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	8,821E-02	7,027E-02
	Toplam	1014	9,369E-02	6,661E-02
İbadetin mahiyeti-amacı	Cevapsız	77	1,948E-02	6,229E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	1,515E-02	4,866E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,561E-02	4,695E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	1,263E-02	4,272E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	4,960E-03	2,181E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,507E-02	5,673E-02
	Toplam	1014	1,627E-02	4,825E-02
Hac-Umre	Cevapsız	77	6,818E-02	,1654
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	6,061E-02	,1535
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	,1071	,1992
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	,1619	,2338
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	,1920	,2577
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	,1103	,2063
	Toplam	1014	,1174	,2097
İbadet-Din ilişkisi	Cevapsız	77	2,338E-02	7,416E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	6,667E-02	,1164
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	2,633E-02	7,821E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	1,250E-02	5,211E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	1,518E-02	6,467E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	3,949E-02	8,811E-02
	Toplam	1014	2,751E-02	7,875E-02

Tablo 78: Öğrencilerin İbadetle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Namaz	Between Groups	9,728E-02	5	1,946E-02	4,46	,001**	4-5
	Within Groups	4,397	1008	4,362E-03			
	Total	4,495	1013				
İbadetin mahiyeti-amacı	Between Groups	3,166E-02	5	6,331E-03	2,74	,018*	2-4 3-5 4-5
	Within Groups	2,326	1008	2,308E-03			
	Total	2,358	1013				
Hac-Umre	Between Groups	1,154	5	,231	5,36	,000**	1-2,3 2-3,4 4-5
	Within Groups	43,380	1008	4,304E-02			
	Total	44,535	1013				
İbadet-Din ilişkisi	Between Groups	,117	5	2,349E-02	3,84	,002**	1-2,3,4 2-5 3-5 4-5
	Within Groups	6,165	1008	6,116E-03			
	Total	6,282	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 77'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 78'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *namaz*, *ibadetin mahiyeti-amacı*, *hac-umre* ve *ibadet-din ilişkisi* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Namaz maddesinin ortalama puanlarında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=.1054$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=8.821E-02$) arasında anlamlı farklılaşma

vardır [F(1013)=4.46, $p<0,01$]. *İbadetin mahiyeti-amacı* maddesinin ortalama puanlarında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=1.561E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=4.960E-03$), farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1.263E-02$) ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=2.507E-02$) ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma vardır [F(1013)=2.74, $p<0,05$]. *Hac-umre* maddesinin ortalama puanlarında, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=6.061E-02$) ile bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=.1071$) ve farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1619$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=,1920$) arasında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler ($X=1103$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [F(1013)=5.36, $p<0,01$]. *İbadet-din ilişkisi* maddesinin ortalama puanlarında, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=6.667E-02$) ile bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=2.633E-02$), farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1.250E-02$) ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1.518E-02$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler arasında, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler

($X=3.949E-02$) ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=3.84$, $p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrencilerin ibadet-din ilişkisi, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrencilerin namaz ve hac-umre, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrencilerin ise ibadetin mahiyeti-amacı konularını öğrenmeyi önceledikleri anlaşılmaktadır.

4.2.6- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 79’da verilmiştir.

Tablo 79: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Temizlik	Pearson Correlation	-,073
	Sig. (2-tailed)	,021*
	N	1014
İbadetin mahiyeti-amacı	Pearson Correlation	-,079
	Sig. (2-tailed)	,012*
	N	1014
İbadetin insana faydaları	Pearson Correlation	,073
	Sig. (2-tailed)	,021*
	N	1014
İbadet-Kuran ilişkisi	Pearson Correlation	,073
	Sig. (2-tailed)	,020*
	N	1014

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile ibadet ile ilgili öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *temizlik* ($p=-,073$; $p<0.05$) ve *ibadetin mahiyeti-amacı* ($p=-,079$; $p<0.05$) konuları arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin yaşları arttıkça temizlik ve ibadetin mahiyeti-amacı konularını öncelikle öğrenmek istekleri buna paralel olarak azalmaktadır.

Ancak *ibadetin insana faydaları* ($p=0,073$; $p<0.05$) ve *ibadet-Kur'an ilişkisi* ($p=0,073$; $p<0.05$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konuları öncelikle öğrenme eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa çoğalma olduğunu göstermektedir.

4.2.7- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile ailelerin aylık ortalama geliri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

4.2.8- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 80'de verilmiştir.

Tablo 80: Öğrencilerin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
İbadet-Kuran ilişkisi	Pearson Correlation	,081	,041
	Sig. (2-tailed)	,017*	,205
	N	862	972

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı/dindarlık düzeyi ile ibadet ile ilgili öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *ibadet-Kur'an ilişkisi* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,081$; $p<0.05$). Bu veri öğrencilerin din anlayışı düzeyi yükseldikçe ibadet-Kur'an ilişkisi konusunu öncelikle öğrenmek istemeleri düzeyinde de artma olduğunu ifade etmektedir. Dindarlık düzeyi ile ibadet-Kur'an ilişkisi konusu arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p=0,041$; $p>0.05$).

4.2.9- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin, ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 81: Öğrencinin İbadet Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur.	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Oruç			X			-	
Zekat	X					-	
Hac-Umre				X		-	
Namaz	X		X	X		-	
Temizlik		X	X		X	-	
İbadet-Din ilişkisi				X		-	
İbadetlerin mahiyeti-amacı	X	X		X	X	-	
İbadetin gerekliliği-çeşitleri			X			-	
İbadet-Kuran ilişkisi		X	X		X	-	X--
İbadetin insana faydaları			X		X	-	
İbadet-İman ilişkisi		X				-	

Tabloyu incelediğimizde, ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Oruç konusunda öğrenim düzeyi etkili unsurdur. Lise mezunu öğrenciler oruç konusunu öğrenmeye önem vermektedir. *Zekat* konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler zekat konusunu öğrenmeyi öncelemişlerdir. Öğrencilerin oruç ve zekat ibadetlerinin mahiyetini ve amacını öğrenme arzusu görülmektedir. *Hac-umre* konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. Bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler hac-umre konusunu öğrenmeyi öncelmiştir. Sadece teorik bilgiler ile anlaşılması güç olan hac-umre ibadetini yardımcı materyal desteği ile öğretilmesi daha isabetli olacaktır. *Namaz* konusunda cinsiyet, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyi etkili unsurlardır. Kız, üniversite mezunu ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler namaz konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir. Öğrenci, namazın ibadetin en önemli ve temel ögesi kabul edilmesi sebebiyle sadece şekil itibarıyla değil bilhassa anlam, amaç yönüyle namazı öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir.

Temizlik konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Dul, lise mezunu ve yaşı küçük öğrenciler temizlik konusunu öğrenmeyi öncelmiştir. Öğrencinin ibadet hayatında düşünce, kalp ve davranış temizliği bütün hayatının kapsamaktadır.

İbadet-din ilişkisi konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. İbadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ibadet-din ilişkisi konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir. Hem İslam hem de diğer dinlerdeki ibadetler, çeşitleri, ne amaçla yapıldıkları öğrenilmek istenmektedir, denilebilir.

İbadetlerin mahiyeti-amacı konusunda cinsiyet, medeni durum, ibadete katılım düzeyi, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Erkek, bekar, bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren ve yaşı küçük öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı konusunu öğrenme arzusu içindedir. Mahiyet ve amaç öğrenme isteği öne çıkmaktadır.

İbadetin gerekliliği-çeşitleri konusunda öğrenim düzeyi etkili unsurdur. İlkokul mezunu öğrenciler ibadetin gerekliliği-çeşitleri konusunu öğrenmeyi istemektedir. Öğrenciler, niçin ibadet? sorusuna cevap aramaktadır.

İbadet-Kur'an ilişkisi konusunda medeni durum, öğrenim düzeyi, yaş ve din anlayışı/dindarlık düzeyi etkili unsurlardır. Dul, ilkokul mezunu, yaşı büyük ve din anlayışı yüksek öğrenciler ibadet-Kuran ilişkisi konusunu öncelikle öğrenme arzusu görülmektedir. Öğrenciler, Kuran'da hem Müslümanlara hem de daha önceki ümmetlere emredilen ibadetlerin neler olduğunu, önceki ümmetlerin nasıl ibadet ettiklerini öğrenmeyi önceledikleri görülmektedir.

İbadetin insana faydaları konusunda öğrenim düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Üniversite mezunu ve yaşı büyük öğrenciler ibadetin insana faydaları konusunu öğrenmeyi öncelemiştir. Öğrencilerde ibadetin insanın maddi ve manevi hayatını pozitif manada nasıl etkilediğini öğrenme arzusu görülmektedir.

İbadet-iman ilişkisi konusunda medeni durum etkili unsurdur. Dul öğrenciler ibadet-iman ilişkisi konusunu öğrenmeyi öncelemiştir. Öğrenciler ibadetin iman ile nasıl bir ilişkisi olduğunu, ibadeti yapmanın imanı nasıl etilediğini öğrenmek istedikleri görülmektedir.

Bu bulgulardan öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda; erkek öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı, kız öğrenciler ise namaz ve zekat; bekar öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı, dul öğrenciler ise temizlik, ibadet-Kur'an ilişkisi ve ibadet-iman ilişkisi; ilkokul mezunu öğrenciler ibadet-Kur'an ilişkisi ve ibadetin gerekliliği-çeşitleri, lise mezunu öğrenciler temizlik ve oruç, üniversite mezunu öğrenciler ise namaz ve ibadetin insana faydaları; ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ibadet-din ilişkisi, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler namaz, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ise ibadetlerin mahiyeti-amacı ve hac-umre; yaşı küçük öğrenciler ibadetlerin mahiyeti-amacı ve temizlik, yaşı büyük öğrenciler ise ibadet-Kur'an ilişkisi ve ibadetin insana faydaları; aylık ortalama geliri düşük öğrenciler hac-umre ve zekat, gelir düzeyleri yüksek öğrenciler ise ibadetlerin mahiyeti-amacı; din anlayışı düzeyi yüksek öğrenciler ibadet-Kur'an ilişkisi, konularını öğrenmeyi öncelemiştir.

Namaz, ibadetlerin mahiyeti-amacı, zekat, temizlik, oruç ve hac-umre konuları öğrencilerin ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular arasında da bulunmaktadır.

Öğrencilerin, ibadet öğrenme alanındaki konulardan bazılarını öncelikle öğrenmek isteme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe ibadet konusunun anlam, mahiyet ve amacını öğrenmeyi önceledikleri, ibadete katılım düzeyi arttıkça konuların anlam, mahiyet ve amacını öğrenmeyi önceledikleri, yaş düzeyi arttıkça günlük yaşantısında lazım olan ve hemen kullanabilecekleri konuları öğrenmeyi önceledikleri, aylık ortalama gelir arttıkça mahiyet ve amaca yönelik öğrenme isteğinin artış gösterdiği gözlenmektedir.

5. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN AHLAK ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

5.1. Yetişkin Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular

5.1.1- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Ahlak ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 82: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Ana-Baba hakkı	1014	107.00	.1055
2	Kul hakkı (Temel haklar)	1014	34.67	3.419E-02
3	Allaha ve Peyg. karşı görevlerimiz	1014	33.75	3.328E-02
4	Ahlak-Ruh ilişkisi	1014	27.00	2.663E-02
5	Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	1014	24.75	2.441E-02
6	Ailede ahlaki görevler	1014	22.27	2.196E-02
7	Ahlak-Din ilişkisi	1014	19.15	1.889E-02
8	Müstehcen yayın	1014	19.00	1.874E-02
9	Akrabalık-Komşuluk hakkı	1014	17.00	1.677E-02
10	Hz.Muhammed'in ahlakı	1014	13.00	1.282E-02
11	Bireysel (güzel-kötü) ahlak	1014	11.78	1.162E-02
12	Türklerin ahlakı	1014	10.33	1.019E-02
13	Kadın-Ahlak ilişkisi	1014	9.81	9.674E-03
14	Ahlak-İman ilişkisi	1014	9.73	9.593E-03
15	Toplumsal/Evrensel Ahlak	1014	8.42	8.307E-03
16	Ahlak-İbadet ilişkisi	1014	6.17	6.082E-03
17	Ahlaki davranışları sorgulama	1014	3.67	3.616E-03
18	Ahlakın önemi	1014	3.64	3.591E-03

“Ahlak ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız ” sorusunun analizi sonucunda 303 konu maddesi ile karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 18 maddeden oluşan tablo 82’de görülen sonuçları elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularda; *ana-baba hakkı*, *kul hakkı (temel haklar)* ile *Allah'a ve peygambere karşı görevlerimiz* konularının ilk sıralarda ortalama puan aldıkları görülmektedir.

Ana-baba hakkı konusu altında; anne babaya karşı sorumluluklar bulunmaktadır.

Kul hakkı(temel haklar) konusu altında; İslam’da temel hakların neler olduğu, kul hakkının önemi bulunmaktadır.

Allah'a ve peygambere karşı görevlerimiz konusu altında; Allahın hoşnutluğuna, peygamberin şefaatine nasıl ulaşılabilineceği soruları öne çıkmaktadır.

5.1.2- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 83: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Toplumsal/Evrensel Ahlak	Erkek	124	1.189E-02	2.004E-02	145.6	2.17	.031*
	Kız	890	7.808E-03	1.599E-02			
Ahlak-ibadet ilişkisi	Erkek	124	.0000	.0000	889	-3.78	.000**
	Kız	890	6.929E-03	5.462E-02			
Kul hakkı (Temel haklar)	Erkek	124	.0000	.0000	889	-6.79	.000**
	Kız	890	3.895E-02	.1710			
Ahlak-ruh ilişkisi	Erkek	124	2.688E-03	2.993E-02	946.8	-4.61	.000**
	Kız	890	2.996E-02	.1568			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *toplumsal/evrensel ahlak* [t(145,6)=2.17, p<0,05], *ahlak-ibadet ilişkisi* [t(889)=-3,78, p<0,01], *kul hakkı (temel haklar)*, [t(889)=-6,79 p<0,01] ve *ahlak-ruh ilişkisi* [t(946,8)=-4,61, p<0,01] konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *toplumsal/evrensel ahlak* konusunun ortalama puanlarında, kadın öğrencilerin ortalama puanı (X=7.808E-03) erkek öğrencilere göre (X=1.189E-02), *ahlak-ibadet ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında, kız öğrencilerin ortalama puanı (X=6.929E-03) erkek öğrencilere göre (X=,0000), *kul hakkı(temel haklar)* konusunun ortalama puanlarında, kız öğrencilerin ortalama puanı (X=3.895E-02) erkek öğrencilere göre (X=2.996E-02); *ahlak-ruh ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=2.688E-03) kız öğrencilere göre (X=2.996E-02) daha düşüktür.

Bu istatistiki verilerden; erkek öğrencilerin toplumsal/evrensel ahlak, ahlak-ibadet ilişkisi ve kul hakkı(temel haklar) konuları ile, kız öğrencilerin ise ahlak-ruh ilişkisi konusu ile daha çok ilgilendikleri gözlenmektedir.

5.1.3- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda medeni durumua göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 84 ve 85’te verilmiştir.

Tablo 84: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Kul hakkı (Temel haklar)	Bekar	498	2.142E-02	.1386
	Evli	480	4.792E-02	.1822
	Dul	22	4.545E-02	.1559
	Total	1000	3.467E-02	.1617
Akrabalık-Komşuluk hakkı	Bekar	498	1.377E-02	6.388E-02
	Evli	480	1.756E-02	7.988E-02
	Dul	22	5.844E-02	.1505
	Total	1000	1.657E-02	7.489E-02
Toplumsal/Evrensel Ahlak	Bekar	498	1.021E-02	1.827E-02
	Evli	480	6.815E-03	1.484E-02
	Dul	22	7.704E-04	3.614E-03
	Total	1000	8.373E-03	1.661E-02
Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	Bekar	498	3.112E-02	9.164E-02
	Evli	480	1.693E-02	6.811E-02
	Dul	22	2.273E-02	6.264E-02
	Total	1000	2.413E-02	8.083E-02

Tablo 85: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kul hakkı (Temel haklar)	Between Groups	.174	2	8.711E-02	3.34	.036*	1-2 2-3
	Within Groups	25.957	997	2.604E-02			
	Total	26.132	999				
Akrabalık-Komşuluk hakkı	Between Groups	4.295E-02	2	2.147E-02	3.85	.022*	1-3 2-3
	Within Groups	5.560	997	5.577E-03			
	Total	5.603	999				
Toplumsal/Evrensel Ahlak	Between Groups	4.118E-03	2	2.059E-03	7.55	.001**	1-2,3
	Within Groups	.272	997	2.725E-04			
	Total	.276	999				
Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	Between Groups	4.931E-02	2	2.466E-02	3.79	.023*	1-2
	Within Groups	6.478	997	6.498E-03			
	Total	6.527	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 84'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 85'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *kul hakkı (temel haklar)*, *akrabalık-komşuluk hakkı*, *toplumsal/evrensel ahlak* ile *vatan ve millete karşı görevlerimiz* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Kul hakkı (temel haklar) konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.142E-02$) ile evli öğrenciler ($X=4.792E-02$), evli öğrencilerle dul öğrenciler

($X=4.545E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.34$, $p<0,05$]. *Akrabalık-komşuluk hakkı* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.377E-02$) ile dul öğrenciler ($X=5.844E-02$) ve evli öğrencilerle ($X=1.756E-02$) dul öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.85$, $p<0,05$]. *Toplumsal/evrensel ahlak* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.021E-02$) ile evli ($X=6.815E-03$) ve dul öğrenciler ($X=7.704E-04$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=7.55$, $p<0,01$]. *Vatan ve millete karşı görevlerimiz* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=3.112E-03$) ile evli öğrencilerle ($X=1.693E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.79$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin toplumsal/evrensel ahlak, vatan ve millete karşı görevlerimiz, evli öğrencilerin kul hakkı (temel haklar), dul öğrencilerin ise akrabalık-komşuluk hakkı konuları ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

5.1.4- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 86 ve 87’de verilmiştir.

Tablo 86: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Toplumsal/Evrensel Ahlak	İlkokul	335	6,527E-03	1,464E-02
	Ortaokul	277	1,218E-02	1,957E-02
	Lise	333	7,329E-03	1,545E-02
	Üniversite	49	7,264E-03	1,659E-02
	Total	994	8,406E-03	1,665E-02
Ahlaki davranışları sorgulama	İlkokul	335	3,041E-03	1,270E-02
	Ortaokul	277	2,725E-03	1,214E-02
	Lise	333	4,306E-03	1,552E-02
	Üniversite	49	8,856E-03	2,042E-02
	Total	994	3,663E-03	1,406E-02
Ailede ahlaki görevler	İlkokul	335	2,826E-02	6,080E-02
	Ortaokul	277	1,925E-02	5,457E-02
	Lise	333	2,042E-02	5,387E-02
	Üniversite	49	5,442E-03	2,292E-02
	Total	994	2,200E-02	5,564E-02
Ahlak-Din ilişkisi	İlkokul	335	2,164E-02	5,002E-02
	Ortaokul	277	2,347E-02	4,973E-02
	Lise	333	1,351E-02	4,195E-02
	Üniversite	49	1,327E-02	3,788E-02
	Total	994	1,901E-02	4,697E-02
Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	İlkokul	335	1,866E-02	6,926E-02
	Ortaokul	277	3,610E-02	9,544E-02
	Lise	333	2,215E-02	8,248E-02
	Üniversite	49	2,551E-03	1,786E-02
	Total	994	2,389E-02	8,068E-02
Ahlak-Ruh ilişkisi	İlkokul	335	1,493E-02	9,708E-02
	Ortaokul	277	2,166E-02	,1282
	Lise	333	3,303E-02	,1694
	Üniversite	49	8,163E-02	,2766
	Total	994	2,616E-02	,1458

Tablo 87: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Toplumsal/ Evrensel Ahlak	Between Groups	5,571E-03	3	1,857E-03	6,81	,000**	1-2
	Within Groups	,270	990	2,725E-04			2-3
	Total	,275	993				
Ahlaki davranışları sorgulama	Between Groups	1,833E-03	3	6,109E-04	3,10	,026*	1-4
	Within Groups	,195	990	1,965E-04			2-4
	Total	,196	993				3-4
Ailede ahlaki görevler	Between Groups	2,948E-02	3	9,825E-03	3,19	,023*	1-2,3
	Within Groups	3,045	990	3,076E-03			
	Total	3,075	993				
Ahlak-Din ilişkisi	Between Groups	1,950E-02	3	6,499E-03	2,96	,031*	1-3
	Within Groups	2,171	990	2,193E-03			2-3
	Total	2,191	993				
Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	Between Groups	7,380E-02	3	2,460E-02	3,81	,010*	1-2
	Within Groups	6,390	990	6,455E-03			2-3,4
	Total	6,464	993				
Ahlak-Ruh ilişkisi	Between Groups	,214	3	7,147E-02	3,38	,018*	1-4
	Within Groups	20,883	990	2,109E-02			2-4
	Total	21,098	993				3-4

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 86'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ahlak ile ilgili konulardaki sorunlarından zihinlerini meşgul eden konuların öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 87'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre;

toplumsal/evrensel ahlak, ahlaki davranış sorgulama, ailede ahlaki görevler, ahlak-din ilişkisi, vatan ve millete karşı görevlerimiz ve ahlak-ruh ilişkisi konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Toplumsal/evrensel ahlak konusunda ilkokul mezunu öğrenciler ($X=6.527-03$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=1.218E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler lise mezunu öğrenciler ($X=7.329E-03$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=6.81$, $p<0,01$]. *Ahlaki davranış sorgulama* konusunda ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.041E-03$), ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.725E-03$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=4.306E-02$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=8.856E-03$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.10$, $p<0,05$]. *Ailede ahlaki görevler* konusunda ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.826E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=1.925E-02$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=2.042E-02$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.19$, $p<0,05$]. *Ahlak-din ilişkisi* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.164E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.351E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.347E-02$) ile lise mezunu öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=2.96$, $p<0,05$]. *Vatan ve millete karşı görevlerimiz* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.866E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=3.610E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=2.215E-02$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=2.551E-03$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.81$, $p<0,05$]. *Ahlak-ruh ilişkisi* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.493E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.166E-02$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=3.303E-02$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=8.163E-02$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.38$, $p<0,05$].

Bu istatistiki veriler ilkokul mezunu öğrencilerin ailede ahlaki görevler, ortaokul mezunu öğrencilerin ahlak-İslam (Kur'an) ilişkisi ve vatan ve millete karşı görevlerimiz, lise mezunu öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak, üniversite mezunu öğrencilerin ise ahlaki davranış sorgulama ve ahlak-ruh ilişkisi konuları ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri sonçunu göstermektedir.

5.1.5- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 88 ve 89'da verilmiştir.

Tablo 88: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Akrabalık-Komşuluk hakkı	Cevapsız	77	1,670E-02	6,544E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	3,030E-02	,1057
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,123E-02	6,108E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	1,136E-02	6,577E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	8,929E-03	3,968E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	3,590E-02	,1127
	Toplam	1014	1,677E-02	7,498E-02
Ahlak-Ruh ilişkisi	Cevapsız	77	4,329E-03	3,799E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	6,061E-02	,2423
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	2,358E-02	,1351
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	1,136E-02	7,909E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	6,250E-02	,2348
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,393E-02	,1416
	Toplam	1014	2,663E-02	,1476

Tablo 89: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Akrabalık-komşuluk hakkı	Between Groups	,102	5	2,050E-02	3,69	,003**	2-5 3-5 4-5
	Within Groups	5,592	1008	5,548E-03			
	Total	5,695	1013				
Ahlak-ruh ilişkisi	Between Groups	,247	5	4,943E-02	2,28	,044*	2-4 3-4 4-5
	Within Groups	21,812	1008	2,164E-02			
	Total	22,059	1013				

Tablo 88'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 89'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *akrabalık-komşuluk hakkı* ve *ahlak-ruh ilişkisi* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Akrabalık-komşuluk hakkı konusunun ortalama puanlarında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=1.123E-02$), farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1.136E-02$) ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=8.929E-03$) ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler öğrenciler ($X=3.590E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=3.65$, $p<0,01$]. *Ahlak-ruh ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=2.358E-02$) ve farz ibadetleri eksiksiz yerine getirenler öğrenciler ($X=1.136E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=6.250E-02$) arasında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler

ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler öğrenciler ($X=2.393E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=2.28$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ibadetlere farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrencilerin ahlak-ruh ilişkisi, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrencilerin ise akrabalık-komşuluk hakkı konusu ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri ortaya çıkmaktadır.

5.1.6- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 90'da verilmiştir.

Tablo 90: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Toplumsal/Evrensel Ahlak	Pearson Correlation	-,126
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	Pearson Correlation	-,121
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Kul hakkı(Temel haklar)	Pearson Correlation	,072
	Sig. (2-tailed)	,023*
	N	1014
Kadın-Ahlak ilişkisi	Pearson Correlation	,064
	Sig. (2-tailed)	,043*
	N	1014
Ahlak-Ruh ilişkisi	Pearson Correlation	-,062
	Sig. (2-tailed)	,048*
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşı ile ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konulardan; *toplumsal/evrensel ahlak* ($p=-,126$; $p<0.01$), *vatan ve millete karşı görevlerimiz* ($p=-,121$; $p<0.01$) ve *ahlak-ruh ilişkisi* ($p=-,062$; $p<0.05$) konuları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları arttıkça yukarıdaki konular ile ilgilenme düzeyinde de azalma görülmektedir.

Aynı şekilde *kul hakkı(temel haklar)* ($p=0,072$; $p<0.05$) ve *kadın-ahlak ilişkisi* ($p=0,064$; $p<0.05$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konularla ilgilenme/zihni meşgul etme eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa çoğalma olduğunu göstermektedir.

5.1.7- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin Ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini en çok meşgul eden konular ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 91’de verilmiştir.

Tablo 91: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
Ahlakın önemi	Pearson Correlation	,079
	Sig. (2-tailed)	,019*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin ortalama gelirleri ile ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/ zihinlerini meşgul eden konulardan; *ahlakın önemi* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,079$; $p<0.05$). Öğrenci

ailelerinin aylık ortalama geliri arttıkça ahlakın önemi konusu ile ilgilenme düzeyinde de yükselme gözlenmektedir.

5.1.8- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

5.1.9- Ahlak Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 92: Öğrencinin Ahlak Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TEST	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Kul hakkı (temel haklar)	X	X			X		-
Ahlak-Ruh ilişkisi	X		X	X	X		-
Vatan ve millete karşı görevlerimiz		X	X		X		-
Ailede ahlaki görevler			X				-
Ahlak-Din ilişkisi			X				-
Akrabalık-Komşuluk hakkı		X		X			-
Kadın-Ahlak ilişkisi					X		-
Toplumsal/Evrensel Ahlak	X	X	X	X	X		-
Ahlak-İbadet ilişkisi	X						-
Ahlakın önemi						X	-
Ahlaki davranışları sorgulama			X				-

Tabloyu incelediğimizde, ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Kul hakkı (temel haklar) konusunda cinsiyet, medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Kız, evli ve yaşı büyük öğrenciler kul hakkı (temel haklar) konusu ile ilgilenmeyi öncelikledikleri görülmektedir. İslam'daki temel insani haklar, kul hakları ve diğer mahlukatın haklarının neler olduğu, bu haklara önem vermenin gereği öğrencinin ilgi alanına girmektedir.

Ahlak-ruh ilişkisi konusunda cinsiyet, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Kız, üniversite mezunu, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren ve yaşı küçük öğrenciler ahlak-ruh ilişkisi konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Öğrenci güzel ahlak davranışlarının insanın ruhuna nasıl yerleşebileceğini öğrenme arzusu içindedir.

Vatan ve millete karşı görevlerimiz konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrencilerin vatan ve millete karşı görevlerimiz konusu ile ilgilenmeyi öncelikledikleri görülmektedir. Yaptığımız mülakatta öğrenciler: “Vatan ve milletimize hayırlı insan nasıl olunabilir” sorusuyla ilgilenmekteyiz demiştir. İlk yetişkinlik döneminin başında olan bu öğrenciler idealist bir yaklaşım sergileyerek vatan ve millet konusunda zihinlerini meşgul etmektedir.

Ailede ahlaki görevler konusunda öğrenim durumu etkili unsurdur. İlkokul mezunu öğrenciler ailede ahlaki görevler konusu ile ilgilenmeyi önceliklemişlerdir. Öğrencilerle yaptığımız mülakatta ilkokul mezunu kız öğrenci: “Ailede ahlak denince sadece kadınlar akla geliyor, sanki erkekler ne yapsa yeridir gibi bir anlayış

var toplumda” demiştir. Bu sebeple öğrenim seviyesi düşük bu öğrenciler aile hayatı içinde diğer bireylerin nasıl ahlaki davranış sergilemesi gerektiği ile ilgilenmektedir.

Ahlak-din ilişkisi konusunda öğrenim durumu etkili unsurdur. Ortaokul mezunu öğrenciler ailede ahlak-din ilişkisi konusu ile ilgilenmeyi öncelemişlerdir. Ahlakın din ile bağlantısı, dinin ahlakı nasıl biçimlendirdiği konularının ilköğretimi bitirmiş öğrencilerin ilgi alanı içinde bulunduğu görülmektedir.

Akrabalık-komşuluk hakkı konusunda medeni durum ve ibadete katılım düzeyi etkili unsurlardır. Dul ve bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrencilerde akrabalık-komşuluk hakkı konusu ile ilgilenme öne çıkmaktadır. Sosyal hayattaki hızlı değişimler ve teknolojik-sınai gelişime paralel olarak akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflaması dul ve ibadete katılım düzeyi yüksek öğrencilerin zihinlerini meşgul etmektedir.

Kadın-ahlak ilişkisi konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı büyük öğrenciler kadın-ahlak ilişkisi konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Kadının toplumdaki ahlaki bozulmalarda malzeme olarak kullanılması, bazen maddi yetersizliklerin buna sebep olarak ileri sürülmesi ve ahlaklı olma olgusunun sadece kadında aranmasının toplumsal kabulleniş haline dönüşmesinin kadın-ahlak bağlamında öğrencinin zihnini meşgul ettiği söylenebilir.

Toplumsal/evrensel ahlak konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Erkek, bekar, ortaokul mezunu, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren ve yaşı küçük öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir. Öğrencilerle yaptığımız mülakatta:“Toplumumuzun % 99’unun Müslüman olduğu, İslam’ın evrensel ahlaki prensipler getirdiği söylenmesine rağmen niçin toplumumuzda gayr-ı

ahlaki davranışlar hatta bazen teşvik görerek ortaya çıkmaktadır. Problem bu değerler insanımıza niçin yerleştirilemediğidir” görüşleri dile getirilmiştir. Bu öğrenciler toplumsal bir duyarlılık ile söze değil fiili duruma bakarak bu konu ile ilgilenmekte/zihinlerini meşgul etmektedir.

Ahlak-ibadet ilişkisi konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler ahlak-ibadet ilişkisi konusu ile ilgilenmeye önem vermektedir. Ahlakî güzelliklerin ibadete bağlı olup olmadığının, ibadet ettiği halde ahlakı iyi olmayanların nasıl değerlendirileceğinin, toplum içindeki bazı örf-adetlerin buna sebep olup olmadığı hususlarının öğrenci tarafından problem olarak görüldüğü, işin gönül kısmına daha çok vurgu yapılması ve güzel ahlak örneklerinin kitapta daha çok yer alması ve sevdirmeye kaygısının öne çıkarılması gerektiğinin düşünüldüğü sonucuna varılabilir.

Ahlakın önemi konusunda aylık ortalama gelir etkili unsurdur. Aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler ahlakın önemi konusu ile öncelikle ilgilenmektedir.

Ahlaki davranışları sorgulama konusunda öğrenim durumu etkili unsurdur. Üniversite mezunu öğrenciler ahlaki davranışları sorgulama konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir. Öğrenim düzeyi yüksek öğrenciler, davranışın nasıl ahlaki veya gayr-ı ahlaki sayılacağı ile meşgul olmaktadır.

Bu bulgulardan öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda; erkek öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak, kız öğrenciler ise ahlak-ibadet ilişkisi, kul hakkı (temel haklar) ve ahlak-ruh ilişkisi; bekar öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak ve vatan ve millete karşı görevlerimiz, evli öğrenciler kul hakkı (temel haklar), dul öğrenciler ise akrabalık-komşuluk hakkı; ilkökul mezunu öğrenciler ailede ahlaki görevler, ortaokul mezunu öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak, vatan ve millete karşı görevlerimiz ve ahlak-din ilişkisi, üniversite mezunu

öğrenciler ise ahlak-ruh ilişkisi ve ahlaki davranışları sorgulama; farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ahlak-ruh ilişkisi, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ise akrabalık-komşuluk hakkı; yaşı küçük öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak, ahlak-ruh ilişkisi ve vatan ve millete karşı görevlerimiz, yaşı büyük öğrenciler ise kul hakkı (temel haklar) ve kadın-ahlak ilişkisi; aylık ortalama gelir düzeyleri yüksek öğrenciler ahlakın önemi, konuları ile ilgilenme eğilimi göstermektedir.

Öğrencilerin, ahlak öğrenme alanındaki konular ile ilgilenmeleri/zihinlerini meşgul etme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe bireysel ve toplumsal konulardan ahlaki konuların içeriğini anlama, davranış sorgulama ile ilgilenmeye yöneldikleri; ibadete katılım düzeyi arttıkça gündelik hayatlarında ihtiyaç duydukları konularla daha çok ilgilendikleri; yaş düzeyi arttıkça günlük yaşantısında lazım olan ve hemen kullanabilecekleri konularla ilgilenme düzeylerinin de arttığı ve aylık ortalama gelir arttıkça konunun önemine yönelik ilgilerinin de arttığı gözlenmektedir.

5.2-Yetişkin Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular

5.2.1- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Size ahlak ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 93: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Allah’a/Peygambere karşı görevlerimiz	1014	141.50	.1395
2	Hz.Peygamberin ahlakı	1014	49.29	4.861E-02
3	Ana-Baba hakkı	1014	42.00	4.142E-02
4	Kadın-Ahlak ilişkisi	1014	38.77	3.824E-02
5	Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	1014	36.20	3.570E-02
6	Akraba-Komşu hakkı	1014	16.50	1.627E-02
7	Ahlak-İnanç/ibadet ilişkisi	1014	16.33	1.611E-02
8	Temel Haklar	1014	15.40	1.519E-02
9	Bireysel (güzel-kötü) ahlak	1014	14.58	1.437E-02
10	Toplumsal/Evrensel ahlak	1014	14.41	1.422E-02
11	Ahlakın önemi	1014	12.19	1.202E-02
12	Ahlak-Din ilişkisi	1014	8.64	8.517E-03
13	Ahlakın fert ve topluma faydası	1014	3.25	3.205E-03

“Size ahlak ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız” sorusunun analizi sonucunda 216 konu maddesiyle karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 13 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin ahlak ile ilgili öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *Allah’a/Peygambere karşı görevlerimiz*, *Hz.Peygamber’in ahlakı* ve *ana-baba hakkı* konuları ilk sıralarda ortalama puan almıştır.

Allah’a/Peygambere karşı görevlerimiz konusu, nasıl itaat edilmiş ve hoşnutlukları kazanılmış olur konusunu içermektedir.

Hz. Peygamber’in ahlakı konusu, peygamberimizin insanlara ve diğer canlılara karşı gösterdiği ahlaki davranışları içermektedir.

Ana-baba hakkı konusu; ana babaya karşı sorumlulukları içermektedir.

5.2.2- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 94: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Hz.Peygamberin ahlakı	Erkek	124	2.650E-02	.1020	187.1	-2.47	.014*
	Kız	890	5.169E-02	.1334			
Allah'a/ Peyg. karşı görevl.	Erkek	124	.2823	.5567	139.5	3.15	.002**
	Kız	890	.1197	.3817			
Kadın-ahlak ilişkisi	Erkek	124	2.236E-02	4.200E-02	196.5	-4.25	.000**
	Kız	890	4.045E-02	5.851E-02			
Ana-baba hakkı	Erkek	124	7.258E-02	.1679	144.9	2.26	.025*
	Kız	890	3.708E-02	.1319			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *Hz.Peygamberin ahlakı* [t(187.1)=-2.47, p<0,05], *Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz* [t(139.5)=3.15, p<0,01], *kadın-ahlak ilişkisi* [t(196.5)=-4.25, p<0,01] ve *ana-baba hakkı* [t(144.9)=2.26, p<0,05] konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *Hz.Peygamber'in ahlakı* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=2.650E-02) kız öğrencilere göre (X=5.169E-02), *kadın-ahlak ilişkisi* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=2.236E-02) kız öğrencilere göre

($X=4,045E-02$); *Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz* konusunun ortalama puanlarında, kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=,1197$) erkek öğrencilere göre ($X=,2823$), *ana-baba hakkı* konusunun ortalama puanlarında, kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=3,708E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=7,258E-02$) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler; erkek öğrencilerin Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz, ana-baba hakkı konularını, kız öğrencilerin ise Hz. Peygamber'in ahlakı ve kadın-ahlak ilişkisi konularını öğrenmeyi öncelediklerini göstermektedir

5.2.3- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 95 ve 96'da verilmiştir.

Tablo 95: Öğrencilerin Ahlak İle İlgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Bireysel (güzel-kötü) ahlak	Bekar	498	1.594E-02	2.139E-02
	Evli	480	1.247E-02	1.891E-02
	Dul	22	2.342E-02	2.872E-02
	Total	1000	1.444E-02	2.052E-02

Tablo 96: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Bireysel (güzel-kötü) ahlak	Between Groups	4.763E-03	2	2.381E-03	5.70	.003**	1-2 2-3
	Within Groups	.416	997	4.172E-04			
	Total	.421	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 95'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 96'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *bireysel ahlak(güzel-kötü)* konusunda anlamlı farklılaşma vardır.

Bireysel(güzel-çirkin) ahlak konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.594E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.247E-02$), evli öğrencilerle dul öğrenciler ($X=2.342E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=5.70$, $p<0,01$]. Dul öğrenciler, bireysel ahlak(güzel-çirkin) konusunu öğrenmeyi öncelemektedir.

5.2.4- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 97 ve 98'de verilmiştir.

Tablo 97: Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Ahlak-Din ilişkisi	İlkokul	335	1,248E-02	3,745E-02
	Ortaokul	277	5,743E-03	2,633E-02
	Lise	333	6,279E-03	2,636E-02
	Üniversite	49	1,391E-02	3,959E-02
	Total	994	8,597E-03	3,135E-02
Hz.Peygamberin ahlakı	İlkokul	335	4,904E-02	,1307
	Ortaokul	277	2,940E-02	,1044
	Lise	333	6,135E-02	,1436
	Üniversite	49	8,746E-02	,1670
	Total	994	4,958E-02	,1313
Kadın-Ahlak ilişkisi	İlkokul	335	3,650E-02	5,817E-02
	Ortaokul	277	3,643E-02	5,568E-02
	Lise	333	4,395E-02	5,822E-02
	Üniversite	49	1,948E-02	4,352E-02
	Total	994	3,814E-02	5,705E-02

Tablo 98: Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Ahlak-Din ilişkisi	Between Groups	1,049E-02	3	3,496E-03	3,58	,013*	1-2,3
	Within Groups	,966	990	9,754E-04			
	Total	,976	993				
Hz.Peygamberin ahlakı	Between Groups	,229	3	7,646E-02	4,47	,004**	2-3,4
	Within Groups	16,898	990	1,707E-02			
	Total	17,128	993				
Kadın-Ahlak ilişkisi	Between Groups	3,003E-02	3	1,001E-02	3,09	,026*	3-4
	Within Groups	3,202	990	3,234E-03			
	Total	3,232	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 97'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ahlak ile ilgili öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrenim durumuna göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 98'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *İslam-ahlak ilişkisi*, *Hz.Peygamberin ahlakı* ve *kadın-ahlak ilişkisi* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ahlak-din ilişkisi konusunda, ilkokul mezunları ($X=1.248E-02$) ile ortaokul ($X=5.743E-03$) ve lise mezunları ($X=6.279E-03$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=3.58$, $p<0,05$]. *Hz.Peygamber'in ahlakı* konusunda, ortaokul mezunları ($X=2.940E-02$) ile lise ($X=6.135E-02$) ve üniversite mezunları ($X=8.746E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4.47$, $p<0,01$]. *Kadın-ahlak ilişkisi* konusunda, lise mezunları ($X=4.395E-02$) ile üniversite mezunları ($X=1.948E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=3.09$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden lise mezunu öğrencilerin İslam-ahlak ilişkisi, üniversite mezunu öğrencilerin ise ahlak-din ilişkisi ve Hz.Peygamber'in ahlakı konularını öğrenmeyi öncelikle istedikleri anlaşılmaktadır.

5.2.5- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım

Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 99 ve 100'de verilmiştir.

Tablo 99: Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Ahlak-Din ilişkisi	Cevapsız	77	4,132E-03	2,109E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	5,510E-03	2,479E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	7,412E-03	2,863E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	5,165E-03	2,330E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	8,523E-03	3,316E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	1,515E-02	4,145E-02
	Toplam	1014	8,517E-03	3,117E-02

Tablo 100: Öğrencilerin Ahlak İle ilgili Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Ahlak-Din ilişkisi	Between Groups	1,197E-02	5	2,394E-03	2,48	,030*	2-5 3-5
	Within Groups	,972	1008	9,646E-04			
	Total	,984	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 99'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 100'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *ahlak-din ilişkisi* konusunda anlamlı fark bulunmaktadır.

Ahlak-din ilişkisi maddesinin ortalama puanlarında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışan öğrenciler ($X=7.412E-03$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=1.515E-02$), farz ibadetler

yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=8.523E-03$) ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=2.48$, $p<0,05$]. Bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ahlak-din ilişkisi konusunu öğrenmeyi öncelikleri müşahade edilmektedir.

5.2.6- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 101’de verilmiştir.

Tablo 101: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Ahlakın önemi	Pearson Correlation	,082
	Sig. (2-tailed)	,009*
	N	1014
Ahlakın fert ve topluma faydası	Pearson Correlation	,070
	Sig. (2-tailed)	,026*
	N	1014
Bireysel ahlak (güzel-kötü)	Pearson Correlation	-,071
	Sig. (2-tailed)	,023*
	N	1014
Toplumsal/Evrensel ahlak	Pearson Correlation	-,072
	Sig. (2-tailed)	,022*
	N	1014
Vatan ve Millete karşı görevlerimiz	Pearson Correlation	-,074
	Sig. (2-tailed)	,019*
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *ahlakın önemi* ($p=0,082$; $p<0.01$), *ahlakın fert ve topluma faydası* ($p=0,070$; $p<0.05$) konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları arttıkça yukarıdaki konuları öncelikle öğrenme düzeyinde az da olsa yükselme gözlenmektedir.

Aynı şekilde *bireysel ahlak(güzel-çirkin)* ($p=-,071$; $p<0.05$), *toplumsal/evrensel ahlak* ($p=-,072$; $p<0.05$) ve *vatan ve millete karşı görevlerimiz* ($p=-,074$; $p<0.05$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konuları öncelikle öğrenme eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

5.2.7- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile ailelerin aylık ortalama gelirleri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

5.2.8- İbadet Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Din Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 102’de verilmiştir.

Tablo 102: Öğrencilerin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
Allah’a, Peygambere karşı görevlerimiz	Pearson Correlation	-,081	-,063
	Sig. (2-tailed)	,017*	,050*
	N	862	972

**P<0,01, *P<0,05

Öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile ibadet ile ilgili öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *Allah'a, Peygambere karşı görevlerimiz* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($p=-,081$; $p<0,05$ / $p=-,063$; $p<0,05$). Öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyi yükseldikçe Allah'a, Peygambere karşı görevlerimiz konusunu öncelikle öğrenmek istemeleri düzeyinde de azalma ortaya çıkmaktadır.

5.2.9- Ahlak Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan

Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 103: Öğrencinin Ahlak Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TEST	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Allaha-Peygambere Karşı Görevlerimiz	X					-	x x
Hız.Peygamberin Ahlakı	X		X			-	
Ana-Baba Hakkı	X					-	
Kadın-Ahlak İlişkisi	X		X			-	
Vatan ve Millete Karşı Görevlerimiz					X	-	
Bireysel (güzel-kötü) Ahlak		X			X	-	
Toplumsal/Evrensel Ahlak					X	-	
Ahlakın Önemi					X	-	
Ahlak-Din İlişkisi			X	X		-	
Ahlakın Fert ve Topluma Faydası					X	-	

Tabloyu incelediğimizde, ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz konusunda cinsiyet, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili unsurlardır. Erkek, din anlayışı ve dindarlık düzeyi yüksek öğrencilerde Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz konusunu öğrenme öne çıkmaktadır.

Hz. Peygamber'in ahlakı konusunda cinsiyet ve öğrenim durumu etkili unsurlardır. Kız ve üniversite mezunu öğrenciler Hz. Peygamber'in ahlakı konusunu öncelikledikleri görülmektedir. Bu bulgu öğrencinin Hz. Peygamber'in ahlakından dini problemlerini çözecekleri davranış kalıplarını öğrenmek istediklerini göstermektedir.

Ana-baba hakkı konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Erkek öğrenciler ana-baba hakkı konusunu öğrenme arzusu içindedir.

Kadın-ahlak ilişkisi konusunda cinsiyet ve öğrenim durumu etkili unsurlardır. Kız ve lise mezunu öğrenciler kadın-ahlak ilişkisi konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir.

Vatan ve millete karşı görevlerimiz konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler vatan ve millete karşı görevlerimiz konusunu öncelikledikleri görülmektedir.

Bireysel (güzel-kötü) ahlak konusunda medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Dul ve yaşı küçük öğrenciler bireysel (güzel-kötü) ahlak konusunu öğrenme arzusu içindedir.

Toplumsal/evrensel ahlak konusunda cinsiyet ve yaş etkili unsurlardır. Erkek ve yaşı küçük öğrencilerde toplumsal/evrensel ahlak konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir.

Ahlakın önemi konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı büyük öğrenciler ahlakın önemi konusunu öne çıkarmaktadır.

Ahlak-din ilişkisi konusunda öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyi etkili unsurlardır. Üniversite mezunu ve bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ahlak-din ilişkisi konusunu öğrenmeyi öncelemiştir.

Ahlakın fert ve topluma faydası konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı büyük öğrenciler ahlakın fert ve topluma faydası konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir.

Bu bulgulardan öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda; erkek öğrenciler Allah’a, Peygambere karşı görevlerimiz, toplumsal/evrensel ahlak ve ana-baba hakkı, kız öğrenciler ise Hz. Peygamberin ahlakı ve kadın-ahlak ilişkisi; dul öğrenciler bireysel (güzel-kötü) ahlak; lise mezunu öğrenciler kadın-ahlak ilişkisi, üniversite mezunu öğrenciler ise Hz. Peygamber’in ahlakı ve ahlak-din ilişkisi; bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ahlak-din ilişkisi; yaşı küçük öğrenciler toplumsal/evrensel ahlak, vatan ve millete karşı görevlerimiz ve bireysel (güzel-kötü) ahlak, yaşı büyük öğrenciler ise ahlakın önemi ve ahlakın fert ve topluma faydaları; din anlayışı ve dindarlık düzeyi yüksek olan öğrenciler Allah’a-Peygambere karşı görevlerimiz konularını öncelikle öğrenmeyi öne çıkarmıştır.

Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz, Hz.Peygamber’in ahlakı, ana-baba hakkı, kadın-ahlak ilişkisi, vatan ve millete karşı görevlerimiz, bireysel (güzel-kötü) ahlak, toplumsal/evrensel ahlak, ahlak-din ilişkisi ve ahlakın fert ve topluma

faidaları konuları öğrencilerin ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular arasında da yer almaktadır.

Öğrencilerin, ahlak öğrenme alanındaki konularda öncelikle öğrenmeyi isteme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe ahlaki davranış kalıplarını araştırmaya ve öğrenmeye yöneldikleri, ibadete katılım düzeyi arttıkça ahlakın dini temellerini, din ile bağlantısını öğrenme isteklerinin arttığı, yaş düzeyi arttıkça günlük yaşantısında lazım olan ve hemen kullanabilecekleri konuları öğrenme isteği düzeylerinin arttığı, din anlayışı ve dindarlık düzeyi arttıkça ahlaken iyi bir kul ve iyi bir ümmet nasıl olunur sorusunun cevabını öğrenme isteğinin de arttığı görülmektedir.

6. YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN SİYER ÖĞRENME ALANINDAKİ KONULAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

6.1. Yetişkin Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/ Zihinlerini Meşgul Eden Konular

6.1.1- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden

Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konuların ve bu konularda hangi faktörlerin etkili olduğunu tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Siyer ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 104: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Vahyin gelişi	1014	144.00	.1420
2	Hız.Muhammed'in mucizeleri	1014	71.22	7.024E-02
3	Hız. Muhammed'in savaşları	1014	41.69	4.111E-02
4	Hız.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar	1014	28.48	2.809E-02
5	Hız. Muhammed'in anlaşmaları	1014	27.75	2.737E-02
6	Hız.Muhammed'in aile hayatı	1014	25.20	2.485E-02
7	Hız.Muhammed'in hayatı-nesebi	1014	25.04	2.470E-02
8	İslama davet metodu-yaşama	1014	15.29	1.507E-02
9	Hız. Muhammed'in tutum ve davranışları	1014	14.52	1.432E-02
10	İslam öncesi tarihi olaylar	1014	11.27	1.112E-02
11	Hız. Muhammed'in eğitimciliği	1014	10.00	9.862E-03
12	Peygamberlik	1014	8.52	8.402E-03
13	Sahabenin hayatı	1014	8.32	8.201E-03
14	Hız. Muhammed'in kafir ve müşriklerle ilişkisi	1014	7.30	7.199E-03
15	Sahabenin savaşları	1014	3.67	3.616E-03
16	Sahabe şehitleri	1014	1.80	1.775E-03
17	Mezhepler	1014	1.67	1.644E-03

“Siyer ile ilgili zihninizi en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız” sorusunun analizi sonucunda 200 konu maddesiyle karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 17 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularda; *vahyin gelişi*, *Hız. Muhammed'in mucizeleri* ve *Hız Muhammed'in savaşları* konuları ilk üç sırada ortalama puan alan konulardır.

Vahyin gelişi konusu altında; vahyin gelişi esnasındaki yaşanan ruh hali öne çıkmaktadır.

Hz. Muhammed'in mucizeleri konusu içeriğinde; peygamberimizin doğumunda cereyan eden olaylar, göğsünün yarılması gibi konular öne çıkmaktadır.

Hz. Muhammed'in savaşları konusu içeriğinde; niçin savaştığı, katıldığı savaşların sebep ve sonuçları öne çıkmaktadır.

6.1.2- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 105: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Hz. Muhammed'in kafir ve müşriklerle ilişkisi	Erkek	124	1.613E-03	1.265E-02	634.9	-3.42	.001**
	Kız	890	7.978E-03	4.390E-02			
İslam öncesi tarihi olaylar	Erkek	124	4.399E-03	3.035E-02	244.6	-2.35	.020*
	Kız	890	1.205E-02	5.319E-02			
Vahyin gelişi	Erkek	124	8.065E-03	8.980E-02	1011.4	-6.80	.000**
	Kız	890	.1607	.6239			
İslama davet metodu, yaşama	Erkek	124	6.912E-03	4.014E-02	245.8	-2.15	.032*
	Kız	890	1.621E-02	7.067E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *Hz. Muhammed'in kâfirler ile ilişkileri* [$t(634.9)=-3.42$, $p<0,01$], *İslam öncesi tarihi*

olaylar [$t(244.6)=-2.35$, $p<0,05$], *vahyin gelişi* [$t(1011.4)=-6.80$, $p<0,01$] ve *İslama davet metodu, yaşama* [$t(248.8)=-2.15$, $p<0,05$] konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *Hz. Muhammed'in kafirler ile ilişkileri* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.613E-03$) kız öğrencilere göre ($X=7.978E-03$), *vahyin gelişi* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=8.065E-03$) kız öğrencilere göre ($X=4.399E-03$), *İslama davet metodu-yaşama* konusunun ortalama puanlarında, erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=6.912E-03$) kız öğrencilere göre ($X=1.621E-02$); *İslam öncesi tarihi olaylar* konusunun ortalama puanlarında, kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.205E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=4.399E-03$) daha düşüktür.

Bu istatistiki veriler; kız öğrencilerin *Hz. Muhammed'in kafirler ile ilişkileri*, *vahyin gelişi* ve *İslam'a davet metodu-yaşama* konuları ile erkek öğrencilerin ise *İslam öncesi tarihi olaylar* konusu ile daha çok ilgilendiklerini göstermektedir.

6.1.3- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularda medeni durumua göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 106 ve 107'de verilmiştir.

Tablo 106: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Hz.Muhammed'in aile hayatı	Bekar	498	2.008E-02	5.390E-02
	Evli	480	3.042E-02	6.967E-02
	Dul	22	1.818E-02	5.885E-02
	Total	1000	2.500E-02	6.223E-02
Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi	Bekar	498	2.025E-02	4.526E-02
	Evli	480	2.899E-02	5.288E-02
	Dul	22	3.977E-02	5.959E-02
	Total	1000	2.488E-02	4.958E-02
Hz. Muhammed'in savaşları	Bekar	498	5.045E-02	7.562E-02
	Evli	480	3.229E-02	6.573E-02
	Dul	22	8.523E-03	2.922E-02
	Total	1000	4.081E-02	7.098E-02
Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar	Bekar	498	3.309E-02	5.614E-02
	Evli	480	2.337E-02	5.070E-02
	Dul	22	2.372E-02	5.321E-02
	Total	1000	2.822E-02	5.370E-02
Vahyin gelişi	Bekar	498	.1165	.5293
	Evli	480	.1563	.6219
	Dul	22	.5000	1.0118
	Total	1000	.1440	.5913

Tablo 107: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Hz.Muhammed'in aile hayatı	Between Groups	2.716E-02	2	1.358E-02	3.52	.030*	1-2
	Within Groups	3.841	997	3.853E-03			
	Total	3.868	999				
Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi	Between Groups	2.369E-02	2	1.184E-02	4.85	.008**	1-2
	Within Groups	2.432	997	2.440E-03			
	Total	2.456	999				
Hz. Muhammed'in savaşları	Between Groups	.104	2	5.203E-02	10.52	.000**	1-2,3
	Within Groups	4.929	997	4.944E-03			
	Total	5.034	999				
Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar	Between Groups	2.354E-02	2	1.177E-02	4.10	.017*	1-2
	Within Groups	2.857	997	2.866E-03			
	Total	2.881	999				
Vahyin gelişi	Between Groups	3.238	2	1.619	4.66	.010*	1-3 2-3
	Within Groups	346.026	997	.347			
	Total	349.264	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 106'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 107'de verilmiştir.Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Hz. Muhammed'in aile hayatı*, *Hz. Muhammed'in hayatı-nesebi*, *Hz. Muhammed'in savaşları*, *Hz.*

Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar ve vahyin gelişi konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Hz.Muhammed'in aile hayatı konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.008E-02$) ile evli öğrenciler ($X=3.0432E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.52, p<0,05$]. *Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.025E-02$) ile evli öğrenciler ($X=2.899E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.85, p<0,01$]. *Hz. Muhammed'in savaşları* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=5.045E-02$) ile evli ($X=3.229E-02$) ve dul öğrenciler ($X=8.523E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=10.52, p<0,01$]. *Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=3.309E-02$) ile evli öğrenciler ($X=2.337E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.10, p<0,05$]. *Vahyin gelişi* konusunun ortalama puanlarında; bekar ($X=.1165$) ve evli öğrenciler ($X=.1563$) ile dul öğrenciler ($X=.5000$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.66, p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin Hz. Muhammed'in savaşları ve Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar, evli öğrencilerin Hz.Muhammed'in aile hayatı, dul öğrencilerin ise Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi ve vahyin gelişi konuları ile ilgilendikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

6.1.4- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup

olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 108 ve 109’da verilmiştir.

Tablo 108: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi	İlkokul	335	2,948E-02	5,265E-02
	Ortaokul	277	2,753E-02	5,309E-02
	Lise	333	1,839E-02	4,217E-02
	Üniversite	49	1,871E-02	4,816E-02
	Total	994	2,469E-02	4,947E-02
Hz. Muhammed'in savaşları	İlkokul	335	3,470E-02	6,794E-02
	Ortaokul	277	5,415E-02	7,692E-02
	Lise	333	3,885E-02	6,914E-02
	Üniversite	49	2,934E-02	6,642E-02
	Total	994	4,125E-02	7,127E-02
Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar	İlkokul	335	2,375E-02	5,462E-02
	Ortaokul	277	4,018E-02	5,987E-02
	Lise	333	2,415E-02	4,714E-02
	Üniversite	49	1,597E-02	3,939E-02
	Total	994	2,808E-02	5,364E-02
Vahyin gelişi	İlkokul	335	,1851	,6713
	Ortaokul	277	5,776E-02	,3763
	Lise	333	,1892	,6746
	Üniversite	49	2,041E-02	,1429
	Total	994	,1429	,5900
İslam'a davet metodu-yaşama	İlkokul	335	1,194E-02	5,508E-02
	Ortaokul	277	2,476E-02	8,671E-02
	Lise	333	1,073E-02	6,130E-02
	Üniversite	49	8,746E-03	6,122E-02
	Total	994	1,495E-02	6,772E-02

Tablo 109: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi	Between Groups	2,486E-02	3	8,288E-03	3,41	,017*	1-3 2-3
	Within Groups	2,406	990	2,430E-03			
	Total	2,431	993				
Hz. Muhammed'in Savaşları	Between Groups	6,934E-02	3	2,311E-02	4,60	,003**	1-2 2-3,4
	Within Groups	4,974	990	5,024E-03			
	Total	5,043	993				
Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar	Between Groups	5,916E-02	3	1,972E-02	6,97	,000**	1-2 2-3,4
	Within Groups	2,798	990	2,826E-03			
	Total	2,857	993				
Vahyin gelişi	Between Groups	4,052	3	1,351	3,91	,009**	1-2 2-3
	Within Groups	341,662	990	,345			
	Total	345,714	993				
İslam'a davet metodu-yaşama	Between Groups	3,749E-02	3	1,250E-02	2,74	,042*	1-2 2-3
	Within Groups	4,516	990	4,562E-03			
	Total	4,553	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 108'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 109'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi*, *Hz. Muhammed'in savaşları*, *Hz.Muhammed'in*

vefatından sonra tarihi olaylar, vahyin gelişi ve İslama davet metodu, yaşama konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.948E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.839E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.753E-02$) ile lise mezunu öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.41$, $p<0,05$]. *Hz. Muhammed'in savaşları* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.470E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=5.415E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ile lise ($X=3.885E-02$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=2.934E-02$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=4.60$, $p<0,01$]. *Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.375E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=4.018E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ile lise ($X=2.415E-02$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=1.597E-02$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=6.97$, $p<0,01$]. *Vahyin gelişi* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=.1851$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=5.776E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=.1892$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.91$, $p<0,01$]. *İslama davet metodu, yaşama* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.194E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.476E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.073E-02$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=2.74$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ilkokul mezunu öğrencilerin Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi, ortaokul mezunu öğrencilerin Hz. Muhammed'in savaşları, Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar ve İslam'a davet metodu-yaşama,

lise mezunu öğrencilerin vahyin gelişi konuları ile ilgilendikleri/zihinlerini meşgul ettikleri anlaşılmaktadır.

6.1.5- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 110 ve 111’de verilmiştir.

Tablo 110: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Hz.Muhammed’in tutum ve davranışları	Cevapsız	77	9,276E-03	3,189E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	5,772E-03	2,308E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,431E-02	4,091E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	2,652E-02	5,444E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	1,020E-02	3,223E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	1,465E-02	3,951E-02
	Toplam	1014	1,432E-02	4,024E-02

Tablo 111: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konulara İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Hz. Muhammed’in tutum ve davranışları	Between Groups	1,938E-02	5	3,875E-03	2,41	,035*	1-3 2-3 3-4,5
	Within Groups	1,621	1008	1,608E-03			
	Total	1,640	1013				

Tablo 110’daki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların ibadetlere katılım

düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 111’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Hz. Muhammed’in tutum ve davranışları* konusunda anlamlı fark bulunmaktadır.

Hz. Muhammed’in tutum ve davranışları maddesinin ortalama puanlarında, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=5.772E-03$) ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=2.652E-02$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=1.431E-02$) ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler arasında, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1.020E-02$) ve bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=1.465E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(1013)=2.41$, $p<0,05$]. Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler *Hz. Muhammed’in tutum ve davranışları* konusu ile daha çok ilgilenmekte/zihinlerini meşgul etmektedir.

6.1.6- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini en çok meşgul eden konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 112’de verilmiştir.

Tablo 112: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Hz.Muhammed'in hayatı-nesebi	Pearson Correlation	,063
	Sig. (2-tailed)	,046*
	N	1014
Hz. Muhammed'in savaşları	Pearson Correlation	-,150
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Hz. Muhammed'in anlaşmaları	Pearson Correlation	-,097
	Sig. (2-tailed)	,002**
	N	1014
Sahabenin hayatı	Pearson Correlation	-,101
	Sig. (2-tailed)	,001**
	N	1014
Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar	Pearson Correlation	-,113
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
İslam'a davet metodu-yaşama	Pearson Correlation	-,069
	Sig. (2-tailed)	,028*
	N	1014

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile siyer siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konulardan; *Hz. Muhammed'in hayatı, nesebi* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,063$; $p<0.05$). Öğrencilerin yaşları arttıkça Hz. Muhammed'in hayatı, nesebi konusuyla ilgilenme düzeyinde de yükselme olduğu görülmektedir.

Aynı şekilde *Hz. Muhammed'in savaşları* ($p=-,150$; $p<0.01$), *Hz. Muhammed'in anlaşmaları* ($p=-,097$; $p<0.01$), *sahabenin hayatı* ($p=-,101$; $p<0.01$), *Hz.Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar* ($p=-,113$; $p<0.01$) ve *İslam'a davet metodu, yaşama* ($p=-,069$; $p<0.05$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki

konularla ilgilenme/zihni meşgul etme eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

6.1.7- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden

Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile ailelerin aylık ortalama geliri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

6.1.8- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden

Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular ile öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 113’de verilmiştir.

Tablo 113: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Dini Anlayış toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
Sahabe şehitleri	Pearson Correlation	,088	,020
	Sig. (2-tailed)	,009**	,530
	N	862	972
Vahyin gelişi	Pearson Correlation	-,049	-,072
	Sig. (2-tailed)	,153	,025*
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı ile siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konulardan; *sahabe şehitleri* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,088$; $p<0,01$). Öğrencilerin din anlayışı arttıkça sahabe şehitleri konusu ile ilgilenme düzeyinde yükselme gözlenmekle birlikte dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p=0,020$; $p>0,05$).

Bunun yanında dindarlık düzeyi ile *vahyin gelişi* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($p=-,072$; $p<0,05$). Bu bulgu öğrencilerin dindarlık düzeyi arttıkça vahyin gelişi konusu ile ilgilenme düzeyinde de azalma gözlenmektedir. Ancak din anlayışı ile anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır ($p=-,049$; $p>0,05$).

6.1.9- Siyer Öğrenme Alanında İlgilenilen/Zihinleri Meşgul Eden

Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin, siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 114: Öğrencinin Siyer Öğrenme Alanında İlgilendikleri/Zihinlerini Meşgul Eden Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TEST	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Vahyin Gelişi	X		X			-	-- X
Hiz. Muhammed'in Savaşları		X	X		X	-	
Hiz.Muhammedin Vefatından Sonra Tarihi Olaylar		X	X		X	-	
Hiz. Muhammed'in Anlaşmaları					X	-	
Hiz.Muhammed'in Aile Hayatı		X				-	
Hiz.Muhammed'in Hayatı-Nesebi		X	X		X	-	
İslama Davet Metodu-Yaşama	X		X		X	-	
Hiz Muhammed'in Tutum ve Davranışları				X		-	
İslam Öncesi Tarihi Olaylar	X					-	
Sahabenin Hayatı					X	-	
Hiz.Muhammed'in Kafir ve Müşriklerle İlişkisi	X					-	
Sahabe Şehitleri							X --

Tabloyu incelediğimizde, siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Vahyin gelişi konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, dindarlık düzeyi etkili unsurlardır. Kız, dul, lise mezunu ve din anlayışı düşük seviyede olan öğrenciler vahyin gelişi konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir. Öğrenciler vahyin ilk defa gelişini zihinlerinde canlandırmaya, senarize etmeye çalışmaktadır.

Hz. Muhammed'in savaşları konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrenciler Hz. Muhammed'in savaşları konusu ile ilgilenme öne çıkmaktadır. Yaptığımız mülakatta öğrenciler: “Kur’an’da alemlere rahmet olarak gönderildiği bildirilen Hz. Peygamber niçin savaşmış veya savaşmak zorunda kalmıştır. Misyonerler Hz. İsa’yı barış sembolü olarak sunarken Hz. Peygamberimizin kan akıttığını söylemekte biz de cevap vermekte zorlanmaktayız. Ders kitabımızda bu konuda hiçbir açıklama yapılmadan doğrudan Peygamberimizin katıldığı savaşlara geçilmektedir” demiştir.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrenciler Hz. Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Yaptığımız mülakatta öğrenciler:“Dinin iman-ibadet-ahlak yönünün yanında tarihi seyri, bu seyirde meydana gelen olaylar, bu olayların Müslümanları nasıl etkilediği ve hangi sonuçları doğurduğunu kısaca da olsa öğrenmemizde yarar olacağını düşünüyoruz” şeklinde konuşmuştur.. Öğrenciler bu sürecin nasıl cereyan ettiği, sonuçlarının neler olduğu ile de ilgilenmekte ve merak etmektedir.

Hz. Muhammed'in anlaşmaları konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler Hz. Muhammed'in anlaşmaları konusu ile ilgilenmeye önem vermektedir. Öğrenciler, Hz. Peygamberin yaptığı anlaşmalardaki sosyal, siyasi, askeri, vb. hedeflerinin neler olduğu ile ilgilenmektedir.

Hz. Muhammed'in aile hayatı konusunda medeni durum etkili unsurdur. Evli öğrenciler Hz. Muhammed'in aile hayatı konusu ile ilgilenmeyi öncelikledikleri görülmektedir. Evli öğrenciler, Hz Peygamberin bir gününü ailesiyle nasıl yaşadığını kendi aile hayatlarını ona göre şekillendirme isteği sebebiyle ilgilenmektedir.

Hz. Muhammed'in hayatı-nesebi konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Dul, ilkokul mezunu ve yaşı büyük öğrenciler Hz. Muhammed'in hayatı-nesebi konusuna önem vermektedir. Öğrenciler Hz. Peygamberin nesebini Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed arasında gelen peygamberlerle ilgili bilgi edinme isteğiyle öğrenmek istemektedir. Çünkü ders kitabında bu dönemle ilgili bilgi verilmemektedir.¹⁰³

İslam'a davet metodu-yaşama konusunda cinsiyet, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Kız, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrenciler İslam'a davet metodu-yaşama konusu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir. Yaptığımız mülakatta öğrenciler:“İçinde yaşadığımız bilgi çağında insanları İslam'a nasıl, hangi methodla, hangi argümanları kullanarak davet edeceğiz, hangi yaşam tarzıyla İslamı iyi temsil edebiliriz” demiştir. Öğrenciler İslam'a davet ve temsilin nasıl olacağı ile öncelikle ilgilenmektedir.

Hz. Muhammed'in tutum ve davranışları konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler Hz. Muhammed'in

¹⁰³ Bkz. Seyfettin Yazıcı, Temel Dini Bilgiler, D.İ.B. yayınları, 29. Baskı, Ankara-2004

tutum ve davranışları konusu ile ilgilenmeye önem vermektedir. Öğrenciler en güzel örnek olarak sunulan Hz. Muhammed'in örnek alınması gereken (ahlaki) tutum ve davranışlarının neler olduğu ile ilgilenme eğilimi göstermektedir.

İslam öncesi tarihi olaylar konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kadın öğrenciler İslam öncesi tarihi olaylar konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir.

Sahabenin hayatı konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler sahabenin hayatı konusu ile ilgilenmeyi öne çıkmaktadır. Yaptığımız mülakatta öğrenciler:“Sahabe olma şerefine erişmiş o güzide insanların hayatlarından örnek alacağımız kısa kesitler ahlakımızın şekillenmesinde bize fayda verecektir diye düşünüyoruz” demiştir. Ahlaki gelişim kaygısı içinde olan bu ilk yetişkinlik dönemi içindeki öğrenciler Hz. Peygamberin yanında sahabenin hayatından da bazı davranışlar edinmek arzusu içindedir.

Hz. Muhammed'in kafir ve müşriklerle ilişkisi konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler Hz. Muhammed'in kafir ve müşriklerle ilişkisi konusu ile ilgilenmeyi öncelemiştir. Öğrenciler Hz. Muhammed'in kendisine kötülük, düşmanlık yapan kafir ve müşrikler ile nasıl bir ilişki içinde olduğunu bilmekle, kendisinin de nasıl karşılık vermesi gerektiği noktasında Hz. Peygamberin davranışlarını öğrenmek istemektedir.

Sahabe şehitleri konusunda din anlayışı etkili unsurdur. Din anlayışı düzeyi yüksek olan öğrenciler sahabe şehitleri konusu ile ilgilenmeyi önceledikleri görülmektedir. Dindar öğrenciler şehit düşen sahabelerin din için nasıl fedakarlık içinde olduğunu anlamak ve kendisinin nasıl bir fedakarlık yapabileceği ile ilgilenmekte/zihinlerini meşgul etmektedir.

Bu bulgulardan öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konularda; kız öğrenciler Hz. Muhammed'in kafir ve müşriklerle ilişkisi, vahyin gelişi, İslam'a davet metodu-yaşama ve İslam öncesi tarihi olaylar; bekar öğrenciler Hz. Muhammed'in savaşları ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar, evli öğrenciler Hz. Muhammed'in aile hayatı, dul öğrenciler ise vahyin gelişi ve Hz. Muhammed'in hayatı-nesebi; ilkökul mezunu öğrenciler Hz. Muhammed'in hayatı-nesebi, ortaokul mezunu öğrenciler İslam'a davet metodu-yaşama, Hz. Muhammed'in savaşları ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar, lise mezunu öğrenciler vahyin gelişi; farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler Hz. Muhammed'in tutum ve davranışları, yaşı küçük öğrenciler vahyin gelişi, Hz. Muhammed'in savaşları, Hz. Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar, Hz. Muhammed'in anlaşmaları ve sahabenin hayatı, yaşı büyük öğrenciler ise Hz. Muhammed'in hayatı-nesebi; din anlayışı düzeyi düşük olan öğrenciler vahyin gelişi, düzeyi yüksek olan öğrenciler ise sahabe şehitleri konuları ile ilgilenme eğilimi göstermektedir.

Öğrencilerin, siyer öğrenme alanındaki konular ile ilgilenmeleri/zihinlerini meşgul etme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe daha soyut (vahyin gelişi) konular ile ilgilenmeye yöneldikleri, ibadete katılım düzeyi arttıkça tutum ve davranışlarla daha çok ilgilendikleri, yaş düzeyi arttıkça daha somut, bilgiye dayalı konularla ilgilenme düzeylerinin arttığı, dindarlık düzeyi yükseldikçe din için neler yapılabilineceği ile ilgilenme düzeyinde artış olduğu gözlenmektedir.

6.2- Yetişkin Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular

6.2.1- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “Size siyer ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 115: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Hız.Muhammed'in çocukluğu-gençliği	1014	252.50	.2490
2	Hız.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	1014	52.56	5.183E-02
3	Hız.Muhammed'in mucizeleri	1014	44.20	4.359E-02
4	Peygamberlikle görevlendirilmesi	1014	42.76	4.217E-02
5	Hız.Muhammed'in aile hayatı	1014	35.80	3.531E-02
6	Hız.Muhammed'in nesebi	1014	25.80	2.544E-02
7	Mekke dönemi	1014	23.41	2.309E-02
8	Veda haccı-hutbesi	1014	18.67	1.841E-02
9	Hız.Muhammed'in insani ilişkileri	1014	15.00	1.479E-02
10	Hız.Muhammed'in eğitimciliği	1014	10.14	1.000E-02
11	Hız.Muhammed'in hayata bakışı	1014	9.33	9.204E-03
12	Diğer Peygamberlerin hayatları	1014	7.33	7.232E-03
13	Medine dönemi	1014	7.29	7.185E-03
14	Hız.Muhammed'in vefatından sonra toplumsal hayat-hadiseler	1014	5.80	5.720E-03
15	Sahabenin hayatı	1014	5.67	5.588E-03
16	Hız.Muhammed'in ibadeti	1014	5.00	4.931E-03
17	Diğer	1014	1.67	1.644E-03

“Size itikat ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız” sorunun analizi sonucunda karşımıza 167 madde çıktı. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 17 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin siyer ile ilgili öğrenmek istedikleri konulardan; *Hz. Muhammed’in çocukluğu-gençliği*, *Hz Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar*, *Hz. Muhammed’in mucizeleri* ve *Peygamberlikle görevlendirilmesi* konularının ilk dört sırada yer aldığı görülmektedir.

Hz. Muhammed’in çocukluğu-gençliği konusu altında; doğmadan önceki olaylar, doğumu, peygamberlikten önceki hayatı konuları öne çıkmaktadır. Öğrencilerin yoğunlukla ilk yetişkinlik döneminde olmaları,¹⁰⁴ Hz. Peygamberin çocukluğu ve gençlik çağını öncelikle öğrenmek istemelerine neden olabilir.

Hz. Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar konusunun içeriğinde; peygamberimizin yaptığı savaşlar ve anlaşmaların neden-niçinleri öne çıkmaktadır.

Hz. Muhammed’in mucizeleri konusu içeriğinde; miraç ve diğer mucizeleri bulunmaktadır.

Peygamberlikle görevlendirilmesi konusu altında; peygamber oluşu ve bu esnada olan hadiseler öne çıkmaktadır.

6.2.2- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹⁰⁴ Bkz. s. 13.

Tablo 116: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Erkek	124	7.706E-02	.1204	146.5	2.54	.012*
	Kız	890	4.831E-02	9.794E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* [$t(146,5)=2,54$, $p<0,05$] konusunda anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını incelediğimizde; *Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* konusunda, kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=4.831E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=7.06E-02$) düşük düzeydedir. Erkek öğrenciler Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar konusunu öğrenmeyi öncelemektedir.

6.2.3- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrencinin medeni durumunun etkili olup olmadığını anlamak, farklılaşmalarının istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 117 ve 118'de verilmiştir.

Tablo 117: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Hz.Muhammed'in aile hayatı	Bekar	498	2.631E-02	7.486E-02
	Evli	480	4.375E-02	9.694E-02
	Dul	22	3.182E-02	8.937E-02
	Total	1000	3.480E-02	8.681E-02
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Bekar	498	6.560E-02	.1110
	Evli	480	3.843E-02	8.802E-02
	Dul	22	1.010E-02	4.738E-02
	Total	1000	5.133E-02	.1006
Mekke dönemi	Bekar	498	2.665E-02	5.088E-02
	Evli	480	1.913E-02	4.128E-02
	Dul	22	4.132E-02	6.259E-02
	Total	1000	2.336E-02	4.699E-02

Tablo 118: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Hz.Muhammed'in aile hayatı	Between Groups	7.458E-02	2	3.729E-02	4.98	.007**	1-2
	Within Groups	7.454	997	7.477E-03			
	Total	7.529	999				
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Between Groups	.219	2	.109	11.02	.000**	1-2,3
	Within Groups	9.887	997	9.917E-03			
	Total	10.106	999				
Mekke dönemi	Between Groups	2.109E-02	2	1.054E-02	4.81	.008**	1-2 2-3
	Within Groups	2.185	997	2.192E-03			
	Total	2.206	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 117'deki analiz sonuçları incelendiğinde, siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 118'de verilmiştir. Yaptığımız tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Hz. Muhammed'in aile hayatı*, *Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* ve *Mekke dönemi* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Hz. Muhammed'in aile hayatı konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.631E-02$) ile evli öğrenciler ($X=4.375E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.98, p<0,01$]. *Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=6.560E-02$) ile evli ($X=3.843E-02$) ve dul öğrenciler ($X=1.010E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=11.02, p<0,01$]. *Mekke dönemi* konusunun ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.665E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.913E-02$), evli öğrenciler ile dul öğrenciler ($X=4.132E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4.81, p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar, evli öğrencilerin Hz. Muhammed'in aile hayatı, dul öğrencilerin ise Mekke dönemi konularını öğrenmeyi önceledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

6.2.4- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara Öğrenim

Durumunun Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 119 ve 120'de verilmiştir.

Tablo 119: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Hz.Muhammed'in hayata bakışı	İlkokul	335	1,294E-02	4,952E-02
	Ortaokul	277	5,415E-03	3,126E-02
	Lise	333	7,007E-03	3,649E-02
	Üniversite	49	2,041E-02	5,251E-02
	Total	994	9,222E-03	4,112E-02
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	İlkokul	335	3,847E-02	9,014E-02
	Ortaokul	277	7,300E-02	,1159
	Lise	333	5,472E-02	,1012
	Üniversite	49	6,803E-03	3,520E-02
	Total	994	5,198E-02	,1012

Tablo 120: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Hz.Muhammed'in hayata bakışı	Between Groups	1,640E-02	3	5,466E-03	3,25	,021*	1-2
	Within Groups	1,663	990	1,680E-03			2-4
	Total	1,679	993				3-4
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Between Groups	,286	3	9,535E-02	9,55	,000**	1-2,3,4
	Within Groups	9,880	990	9,980E-03			2-3,4
	Total	10,166	993				3-4

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 119'daki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo

120’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Hz.Muhammed’in hayata bakışı* ve *Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Hz.Muhammed’in hayata bakışı konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.294E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=5.415E-03$), ortaokul mezunu ve lise mezunu öğrenciler ($X=7.007E-03$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=2.041E-02$) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=3.25$, $p<0,05$]. *Hz.Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar* konusunda, ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.847E-02$) ile ortaokul ($X=7.300E-02$), lise ($X=5.472E-02$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=6.803E-03$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler arasında, üniversite mezunu öğrenciler ve lise mezunu öğrenciler ile üniversite mezunu öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F(993)=9.55$, $p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden ortaokul mezunu öğrencilerin *Hz.Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar*, üniversite mezunu öğrencilerin ise *Hz.Muhammed’in hayata bakışı* konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri anlaşılmaktadır.

6.2.5- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 121 ve 122’de verilmiştir.

Tablo 121: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Cevapsız	77	3,175E-02	8,617E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	6,734E-02	,1177
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	5,064E-02	,1013
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	5,682E-02	,1130
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	7,540E-02	,1176
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	4,444E-02	8,547E-02
	Toplam	1014	5,183E-02	,1013
Sahabenin hayatı	Cevapsız	77	1,154E-02	5,864E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	1,010E-02	4,271E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	2,183E-03	1,960E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	3,788E-03	2,636E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	8,929E-03	5,803E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	1,026E-02	4,536E-02
	Toplam	1014	5,588E-03	3,669E-02

Tablo 122: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Between Groups	,115	5	2,295E-02	2,24	,048*	2-4 4-5
	Within Groups	10,285	1008	1,020E-02			
	Total	10,400	1013				
Sahabenin hayatı	Between Groups	1,509E-02	5	3,018E-03	2,25	,047*	2-5
	Within Groups	1,348	1008	1,338E-03			
	Total	1,363	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 121'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre

ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 122’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Hz.Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar* ve *sahabenin hayatı* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Hz.Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar konusunda, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=5.064E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=7.540E-02$) arasında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getirenler öğrenciler ($X=4.444E-02$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2.24$, $p<0,05$]. *Sahabenin hayatı* konusunda, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=2.183E-03$) ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=1.026E-02$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2.25$, $p<0,05$].

Bu istatistiki veriler farz ibadetlerin yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrencilerin Hz.Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrencilerin ise sahabenin hayatı konularını öğrenmeyi önceliklediklerini göstermektedir.

6.2.6- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Yaş İlişkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 123’de verilmiştir.

Tablo 123: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Hz.Muhammed'in aile hayatı	Pearson Correlation	,075
	Sig. (2-tailed)	,016*
	N	1014
Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar	Pearson Correlation	-,155
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Mekke dönemi	Pearson Correlation	-,070
	Sig. (2-tailed)	,025*
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşları ile siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *Hz.Muhammed'in aile hayatı* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,075$; $p<0.05$). Öğrencilerin yaşları arttıkça *Hz.Muhammed'in aile hayatı* konusunu öncelikle öğrenme istenmesi düzeyinde yükselme gözlenmektedir.

Fakat *Hz.Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* ($p=-,155$; $p<0.01$) ve *Mekke dönemi* ($p=-,070$; $p<0.05$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konuları öncelikle öğrenme eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

6.2.7- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konular ile Aylık Ortalama Geliri İlişkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama gelirleri arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 124’te verilmiştir.

Tablo 124: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
Hz.Muhammed'in aile hayatı	Pearson Correlation	.092
	Sig. (2-tailed)	.007**
	N	874
Hz.Muhammed'in vefatından sonra toplumsal hayat-hadiseler	Pearson Correlation	.072
	Sig. (2-tailed)	.034*
	N	874
Veda haccı, hutbesi	Pearson Correlation	.075
	Sig. (2-tailed)	.027*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin ailelerinin aylık ortalama geliri ile siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *Hz.Muhammed'in aile hayatı* ($p=0,092$; $p<0.01$), *Hz.Muhammed'in vefatından sonra toplumsal hayat-hadiseler* ($p=0,072$; $p<0.05$) ve *veda haccı, hutbesi* ($p=0,075$; $p<0.05$) konuları arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiksel veriler ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça yukarıdaki konuları öncelikle öğrenme isteğinde yükselme olduğu gözlenmektedir.

6.2.8- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 125’de verilmiştir.

Tablo 125: Öğrencilerin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Dini Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
Hz.Muhammed'in çocukluğu, gençliği	Pearson Correlation	,016	,064
	Sig. (2-tailed)	,649	,047*
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı/dindarlık düzeyi ile siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; *Hz.Muhammed'in çocukluğu, gençliği* konusu arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p=0,064$; $p<0,05$).

Bu istatistiksel veri öğrencilerin dindarlık düzeyi arttıkça vahyin gelişi konusunu öğrenme arzusunda da yaşa paralel azalma görülmektedir. Din anlayışı ile Hz.Muhammed'in çocukluğu, gençliği konusu arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p=0,016$; $p<0.05$).

6.2.9- Siyer Öğrenme Alanında Öncelenen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin, siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve

hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 126: Öğrencinin Siyer Öğrenme Alanında Öncelikle Öğrenmek İstedikleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TEST	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.)TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
H.z.Muhammed'in Çocukluğu-Gençliği							-- X
H.z.Muhammed'in Yaptığı Savaş ve Anlaşmalar	X	X	X	X	X		
H.z.Muhammed'in Aile Hayatı		X			X	X	
Mekke Dönemi		X			X		
Veda Haccı-Hutbesi						X	
H.z.Muhammed'in Hayata Bakışı			X				
H.z.Muhammed'in Vefatından Sonra Toplumsal hayat-Hadiseler						X	
Sahabenin Hayatı				X			

Tabloyu incelediğimizde, siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

H.z. Muhammedin çocukluğu-gençliği konusunda dindarlık düzeyi etkili unsurdur. Dindarlık düzeyi yüksek öğrenciler H.z. Muhammedin çocukluğu-gençliği konusunu öğrenmeyi öne çıkarmaktadır. Öğrencilerin yoğunlukla ilk yetişkinlik döneminde olmaları¹⁰⁵ H.z. Peygamberin çocukluk ve gençlik çağını öncelikle öğrenmek istemelerinin nedeni olabilir.

H.z. Muhammedin yaptığı savaş ve anlaşmalar konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Erkek,

¹⁰⁵ Bkz., s.13.

bekar, ortaokul mezunu, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren ve yaşı küçük öğrenciler Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir.

Hz. Muhammed'in aile hayatı konusunda medeni durum, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Evli, yaşı büyük ve aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler Hz. Muhammed'in evliliği, ev hayatı konusunu öğrenme arzusu içindedir.

Mekke dönemi konusunda medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Dul ve yaşı küçük öğrenciler Mekke dönemini öğrenmeye önem vermektedir.

Veda hacı-hutbesi konusunda aylık ortalama gelir etkili unsurdur. Aylık ortalama geliri yüksek öğrencilerde veda hacı-hutbesi konusunu öğrenme öne çıkmaktadır.

Hz. Muhammed'in hayata bakışı konusunda öğrenim durumu etkili unsurdur. Üniversite mezunu öğrenciler Hz. Muhammed'in hayata bakışı konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra toplum hayatı-hadiseler konusunda aylık ortalama gelir etkili unsurdur. Aylık ortalama geliri yüksek öğrencilerin Hz. Muhammed'in vefatından sonra toplum hayatı-hadiseler konusunu öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir.

Sahabenin hayatı konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. Bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler sahabenin hayatı konusunu öğrenme eğilimi göstermektedir.

Bu bulgulardan öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda; erkek öğrenciler Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar; bekar öğrenciler Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar, evli

öğrenciler Hz. Muhammed'in aile hayatı, dul öğrenciler Mekke dönemi; ortaokul mezunu öğrenciler Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar, üniversite mezunu öğrenciler Hz. Muhammed'in hayata bakışı; farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler sahabenin hayatı; yaşı küçük öğrenciler Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar ve Mekke dönemi, yaşı büyük öğrenciler ise Hz. Muhammed'in aile hayatı; aylık ortalama geliri yüksek düzeyde olan öğrenciler Hz. Muhammed'in aile hayatı, Hz. Muhammed'in vefatından sonra toplum hayatı-hadiseler ve veda haccı-hutbesi; dindarlık düzeyi yüksek olan öğrenciler Hz. Muhammed'in çocukluğu-gençliği konularını öğrenmeyi öncelikledikleri görülmektedir.

Hz. Muhammed'in aile hayatı, Hz. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar, sahabenin hayatı ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra tarihi olaylar konuları öğrencilerin ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden konular arasında da bulunmaktadır.

Öğrencilerin siyer öğrenme alanındaki konularda öncelikle öğrenmek isteme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe Hz. Muhammed'in hayata bakışı ile hayatı anlamlandırmayı öğrenmeyi öncelikledikleri, ibadete katılım düzeyi yükseldikçe sahabenin hayatını öğrenerek hayatlarını anlamlandırmayı öğrenmeyi öncelikledikleri, yaş düzeyi arttıkça daha somut, hayatlarında hemen kullanabilecekleri konuları öğrenmeyi isteme düzeylerinin arttığı, aylık ortalama gelir arttıkça hemen kullanabilecekleri, sosyal içerikli ve hayatlarında ölçü olarak kullanabilecekleri konuları öğrenmeyi isteme düzeylerinin arttığı, dindarlık düzeyi yükseldikçe örnek davranış öğrenmeyi isteme düzeyinde artış olduğu gözlenmektedir.

7 - YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR’AN KURSU PROGRAMINA KONULMASINI İSTEDİKLERİ DERSLER

7.1- Kur’an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslerin Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin Kur’an Kursu programına konulmasını istedikleri dersleri tespit etmek amacıyla yöneltilen “Size; itikat, ibadet, ahlak ve siyer ders konularının dışında, Kur’an Kursu programına 3(üç) tane ders konulacak dense, konulmasını istediğiniz üç dersi önem sırasına göre yazınız” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 127: Öğrencilerin Kur’an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Ders	N	Sum	Mean
1	Arapça	1014	504.00	.4970
2	Hadis	1014	265.00	.2613
3	Tefsir	1014	216.67	.2137
4	Meal	1014	133.00	.1312
5	Bilgisayar	1014	123.50	.1218
6	Fıkıh	1014	35.60	3.511E-02
7	Kıraat-Talim	1014	25.75	2.539E-02
8	Güzel sanatlar	1014	22.33	2.202E-02
9	Dil (Türkçe-Yabancı dil) Dersi	1014	17.67	1.742E-02
10	İslam Tarihi/ Dinler Tarihi	1014	16.74	1.651E-02
11	Kelam-Tasavvuf	1014	15.10	1.489E-02
12	Fen bilimleri	1014	13.38	1.319E-02
13	Kadınlarla ilgili konular	1014	13.00	1.282E-02
14	Ailede eğitim-ahlak	1014	10.55	1.040E-02
15	Genel Kültür-Din Kültürü	1014	8.14	8.030E-03
16	Spor(tif faaliyetler)	1014	6.11	6.027E-03
17	Bireysel ilişkiler-İletişim	1014	6.08	5.993E-03
18	Sosyal Bilimler (Çevre, sağlık vs.)	1014	5.87	5.786E-03
19	Ailenin Yapısı	1014	3.69	3.641E-03
20	Ölüm-Ahiret	1014	2.20	2.170E-03
21	Diğer	1014	1.43	1.409E-03

“Size; itikat, ibadet, ahlak ve siyer ders konularının dışında, Kuran kursu programına 3(üç) tane ders konulacak dense, konulmasını istediğiniz üç dersi önem sırasına göre yazınız” sorunun analizi sonucunda 223 ders maddesi ile karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 21 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin siyer ile ilgili öğrenmek istedikleri konulardan; *Arapça, hadis ve tefsir* derslerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Arapça dersi isteği altında; okuduğu kutsal metinleri anlamaya yönelik Arapça dilini öğrenme isteği bulunmaktadır.

Hadis dersi isteği altında; programdaki derslerde geçen hadislerden daha fazal hadis öğrenme arzusu bulunmaktadır.

Tefsir dersi isteği altında, programda olan sure ve duaların daha iyi anlaşılması isteği bulunmaktadır.

7.2- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri derslerde cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 128: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Dil (Türkçe-Yabancı dil) Dersi	Erkek	124	4.839E-02	.1271	132.8	3.03	.003**
	Kız	890	1.311E-02	6.766E-02			
Spor (tif faaliyetler)	Erkek	124	2.957E-02	7.774E-02	126.6	3.81	.000**
	Kız	890	2.747E-03	2.512E-02			
Bireysel ilişkiler-İletişim	Erkek	124	.0000	.0000	889.0	-5.82	.000**
	Kız	890	6.828E-03	3.499E-02			
Tefsir	Erkek	124	8.871E-02	.2409	255.9	-5.44	.000**
	Kız	890	.2311	.4395			
Kadımlarla İlgili Konular	Erkek	124	.0000	.0000	889.0	-4.34	.000**
	Kadın	890	1.461E-02	.1003			
İslam Tarihi/ Dinler Tarihi	Erkek	124	3.050E-02	6.902E-02	135.5	2.51	.013*
	Kız	890	1.456E-02	4.125E-02			
Hadis	Erkek	124	.1694	.4724	209.1	-2.15	.032*
	Kız	890	.2742	.7076			
Fen bilimleri	Erkek	124	5.141E-02	.1470	127.2	3.27	.001**
	Kız	890	7.865E-03	5.143E-02			
Bilgisayar	Erkek	124	.3468	.5673	134.6	4.91	.000**
	Kız	890	9.045E-02	.3277			
Genel/Din Kültürü	Erkek	124	1.152E-03	9.531E-03	636.2	-5.58	.000**
	Kız	890	8.989E-03	3.313E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *dil(Türkçe-yabancı)* [t(132,8)=3.03, p<0,01], *spor(tif faaliyetler)* [t(126.6)=3,81, p<0,01], *bireysel ilişkiler-iletişim*, [t(889)=5,82 p<0,01] *tefsir* [t(255,9)=-5,44, p<0,01], *kadımlarla ilgili konular* [t(889)=-4,34, p<0,01], *İslam tarihi/dinler tarihi*[t(135,5)=-2,51, p<0,05], *hadis* [t(209,1)=-2,15, p<0,05], *fen bilimleri* [t(127,2)=3,27, p<0,01],

bilgisayar [134,6]= 4,91, $p<0,01$] ve *genel/din kültürü* [t(636,2)=-5,58, $p<0,01$], konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri derslerin cinsiyete göre farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *dil(Türkçe-Yabancı) dersi* isteğinde kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.311E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=4.839E-02$), *spor(tif faaliyetler) dersi* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=2.747E-03$) erkek öğrencilere göre ($X=2.957E-02$), *bireysel ilişkiler-iletişim dersi* isteğinde kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=6.828E-03$) erkek öğrencilere göre ($X=.0000$), *İslam tarihi/dinler tarihi dersi* isteğinde kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.456E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=3.050E-02$), *fen bilimleri dersi* isteğinde kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=7.865E-03$) erkek öğrencilere göre ($X=5.141E-02$), *bilgisayar dersi* isteğinde kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=9.045E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=.3468$), *tefsir dersi* isteğinde erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=8.871E-02$) kız öğrencilere göre ($X=.2311$), *kadınlarla ilgili konular dersi* isteğinde erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=.0000$) kız öğrencilere göre ($X=1.461E-02$), *hadis dersi* isteğinde erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=.1694$) kız öğrencilere göre ($X=.2742$), *genel kültür-din kültürü dersi* isteğinde erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.152E-03$) kız öğrencilere göre ($X=8.989E-03$) düşük düzeydedir.

Bu istatistiki veriler; erkek öğrencilerin dil (Türkçe-Yabancı), spor(tif faaliyetler), bireysel ilişkiler-iletişim, İslam tarihi/dinler tarihi, fen bilimleri ve bilgisayar, kız öğrencilerin ise tefsir, kadınlarla ilgili konular, hadis ve genel kültür-din kültürü derslerinin programa konulmasını istediklerini göstermektedir.

7.3- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin Kuran Kursu programına konulmasını istedikleri derslerde medeni durumua göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 129 ve 130'da verilmiştir.

Tablo 129: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslere Ait Ortalama Puan Dağılımları

Ders	Medeni Durum	N	X	S
Arapça	Bekar	498	.5492	.6729
	Evli	480	.4500	.6426
	Dul	22	.3864	.6159
	Total	1000	.4980	.6587
Güzel sanatlar	Bekar	498	2.438E-02	5.110E-02
	Evli	480	2.024E-02	4.539E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	2.186E-02	4.798E-02
Kadımlarla İlgili Konular	Bekar	498	5.522E-03	6.014E-02
	Evli	480	2.083E-02	.1212
	Dul	22	1.136E-02	5.330E-02
	Total	1000	1.300E-02	9.468E-02
Ailede Eğitim-Ahlak	Bekar	498	6.024E-03	2.699E-02
	Evli	480	1.448E-02	4.266E-02
	Dul	22	1.591E-02	3.232E-02
	Total	1000	1.030E-02	3.571E-02
Fen bilimleri	Bekar	498	2.159E-02	9.267E-02
	Evli	480	5.469E-03	4.277E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	1.338E-02	7.223E-02
Bilgisayar	Bekar	498	.1546	.4174
	Evli	480	9.271E-02	.3299
	Dul	22	6.818E-02	.3198
	Total	1000	.1230	.3768

Tablo 130: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Ders	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Arapça	Between Groups	2.685	2	1.343	3.10	.045*	1-2
	Within Groups	430.811	997	.432			
	Total	433.496	999				
Güzel sanatlar	Between Groups	1.495E-02	2	7.473E-03	3.26	.039*	1-3
	Within Groups	2.285	997	2.292E-03			
	Total	2.300	999				
Kadınlarla İlgili Konular	Between Groups	5.736E-02	2	2.868E-02	3.21	.041*	1-2
	Within Groups	8.899	997	8.925E-03			
	Total	8.905	999				
Ailede Eğitim-Ahlak	Between Groups	1.818E-02	2	9.090E-03	7.21	.001**	1-2
	Within Groups	1.256	997	1.260E-03			
	Total	1.274	999				
Fen bilimleri	Between Groups	6.752E-02	2	3.376E-02	6.54	.002**	1-2
	Within Groups	5.144	997	5.160E-03			
	Total	5.212	999				
Bilgisayar	Between Groups	1.004	2	.502	3.55	.029*	1-2
	Within Groups	140.867	997	.141			
	Total	141.871	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 129'daki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri derslerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 130'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan

LSD testi sonuçlarına göre; *Arapça, güzel sanatlar, kadınlarla ilgili konular, ailede eğitim-ahlak, fen bilimleri ve bilgisayar* dersi isteklerinde anlamlı farklılaşma vardır.

Arapça dersi isteğinin ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.5492$) ile evli öğrenciler ($X=.4500$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.10$, $p<0,05$]. *Güzel sanatlar dersi* isteğinin ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.438E-02$) ile dul öğrenciler ($X=.0000$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.26$, $p<0,05$]. *Kadınlarla ilgili konular dersi* isteğinin ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=5.522E-03$) ile evli öğrenciler ($X=2.083E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.21$, $p<0,05$]. *Ailede eğitim-ahlak dersi* isteğinin ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=6.024E-03$) ile evli öğrenciler ($X=1.448E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=7.21$, $p<0,0$]. *Fen bilimleri dersi* isteğinin ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.159E-02$) ile evli öğrenciler ($X=5.469E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=6.54$, $p<0,01$]. *Bilgisayar dersi* isteğinin ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.1546$) ile evli öğrenciler ($X=9.271E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3.55$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin arapça, güzel sanatlar, fen bilimleri ve bilgisayar, evli öğrencilerin kadınlarla ilgili konular ve ailede eğitim-ahlak derslerinin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

7.4- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere Öğrenim Durumuna Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri derslerde öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 131 ve 132'de verilmiştir.

Tablo 131: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslere Ait Ortalama Puan Dağılımları

Ders	Öğrenim Durumu	N	X	S
Dil (Türkçe-Yabancı dil) Dersi	İlkokul	335	1,343E-02	7,112E-02
	Ortaokul	277	2,888E-02	9,813E-02
	Lise	333	1,351E-02	7,015E-02
	Üniversite	49	6,803E-03	3,332E-02
	Total	994	1,744E-02	7,829E-02
Güzel sanatlar	İlkokul	335	2,061E-02	4,721E-02
	Ortaokul	277	3,077E-02	5,656E-02
	Lise	333	1,673E-02	3,945E-02
	Üniversite	49	2,138E-02	5,589E-02
	Total	994	2,218E-02	4,839E-02
Spor (tif faaliyetler)	İlkokul	335	3,317E-03	2,832E-02
	Ortaokul	277	1,364E-02	5,426E-02
	Lise	333	3,003E-03	2,641E-02
	Üniversite	49	4,535E-03	3,175E-02
	Total	994	6,148E-03	3,731E-02
Tefsir	İlkokul	335	,1861	,3396
	Ortaokul	277	,1697	,3180
	Lise	333	,2723	,5542
	Üniversite	49	,3061	,4240
	Total	994	,2163	,4250
Kadınlarla İlgili Konular	İlkokul	335	3,284E-02	,1500
	Ortaokul	277	3,610E-03	4,745E-02
	Lise	333	3,003E-03	4,328E-02
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	1,308E-02	9,496E-02
Tarih/İslam Tarihi, Dinler Tarihi	İlkokul	335	1,337E-02	4,330E-02
	Ortaokul	277	1,052E-02	3,171E-02
	Lise	333	2,233E-02	5,234E-02
	Üniversite	49	2,573E-02	6,517E-02
	Total	994	1,618E-02	4,539E-02
Sosyal Bilimler (Çevre, sağlık vs.)	İlkokul	335	3,781E-03	2,418E-02
	Ortaokul	277	5,054E-03	2,763E-02
	Lise	333	7,207E-03	3,275E-02
	Üniversite	49	1,633E-02	5,187E-02
	Total	994	5,902E-03	3,008E-02
Bilgisayar	İlkokul	335	7,910E-02	,2980
	Ortaokul	277	,2076	,4694
	Lise	333	,1036	,3606
	Üniversite	49	6,122E-02	,2629
	Total	994	,1222	,3753

Tablo 132: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Ders	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Dil(Türkçe-Yabancı dil) Dersi	Between Groups	5,232E-02	3	1,744E-02	2,86	,036*	1-3 2-3
	Within Groups	6,034	990	6,095E-03			
	Total	6,087	993				
Güzel sanatlar	Between Groups	3,119E-02	3	1,040E-02	4,48	,004**	1-2 2-3
	Within Groups	2,294	990	2,317E-03			
	Total	2,325	993				
Sportif faaliyetler	Between Groups	2,165E-02	3	7,216E-03	5,25	,001**	1-2 2-3
	Within Groups	1,361	990	1,374E-03			
	Total	1,382	993				
Tefsir	Between Groups	2,347	3	,782	4,37	,005**	1-3 2-3,4
	Within Groups	177,038	990	,179			
	Total	179,385	993				
Kadınlarla İlgili Konular	Between Groups	,198	3	6,593E-02	7,45	,000**	1-2,3,4
	Within Groups	8,757	990	8,846E-03			
	Total	8,955	993				
İslam Tarihi/ Dinler Tarihi	Between Groups	2,859E-02	3	9,529E-03	4,67	,003**	1-3 2-3,4
	Within Groups	2,017	990	2,038E-03			
	Total	2,046	993				
Sosyal Bilimler (Çevre, sağlık vs.)	Between Groups	7,598E-03	3	2,533E-03	2,81	,038*	1-4 2-4 3-4
	Within Groups	,891	990	9,001E-04			
	Total	,899	993				
Bilgisayar	Between Groups	2,939	3	,980	7,08	,000**	1-2 2-3,4
	Within Groups	136,960	990	,138			
	Total	139,899	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 131'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını istedikleri derslerin ortalama puanlarının öğrenim durumlarına göre farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 132'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *dil (Türkçe-yabancı) dersi*, *güzel sanatlar dersi*, *spor(tif faaliyetler) dersi*, *kadınlarla ilgili konular dersi*, *İslam tarihi/dinler tarihi dersi*, *sosyal bilimler (çevre-sağlık vs.) dersi* ve *bilgisayar dersi* isteklerinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Dil (Türkçe-yabancı) dersi isteğinin ortalama puanlarında; ilkokul ($X=1.343E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.888E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.673E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=2.86$, $p<0,05$]. *Güzel sanatlar dersi* isteğinin ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.061E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=3.077E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.673E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=4.48$, $p<0,01$]. *Spor(tif faaliyetler) dersi* isteğinin ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.317E-03$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=1.364E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=3.003E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=5.25$, $p<0,01$]. *Kadınlarla ilgili konular dersi* isteğinin ortalama puanlarında; ilkokul ($X=3.284E-02$), ortaokul ($X=3.610E-03$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=3.003E-03$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=.0000$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=7.45$, $p<0,01$]. *İslam tarihi/dinler tarihi dersi* isteğinin ortalama

puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.337E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=2.233E-02$), ortaokul mezunu öğrenciler ($X=2.233E-02$) ile lise ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=2.573E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=4.67$, $p<0,01$]. *Sosyal bilimler (çevre-sağlık vs.) dersi* isteğinin ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.781E-03$) ile ortaokul ($X=5.054E-03$), lise ($X=7.207E-03$) ve üniversite mezunu öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=2.81$, $p<0,05$]. *Bilgisayar dersi* isteğinin ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=7.910E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler, ortaokul mezunu öğrenciler ($X=.2076$) ile lise (.1036) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=6.122E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=7.08$, $p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden ortaokul mezunu öğrencilerin dil (Türkçe-yabancı), güzel sanatlar, spor(tif faaliyetler), kadınlarla ilgili konular ve bilgisayar, üniversite mezunu öğrencilerin ise İslam tarihi/dinler tarihi ve sosyal bilimler (çevre-sağlık vs.) derslerinin programa konulmasını istedikleri anlaşılmaktadır.

7.5- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslere İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri derslerde ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 145 ve 146'da verilmiştir.

Tablo 133: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslere Ait Ortalama Puan Dağılımları

Ders		N	X	S
Spor(tif faaliyetler)	Cevapsız	77	,0000	,0000
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	2,020E-02	8,077E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	3,711E-03	2,893E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	3,788E-03	2,636E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	9,921E-03	4,610E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	1,083E-02	4,729E-02
	Toplam	1014	6,027E-03	3,695E-02
Fen bilimleri	Cevapsız	77	3,247E-03	2,001E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,0000	,0000
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,081E-02	6,377E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	2,983E-02	,1153
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	2,790E-02	,1097
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	9,615E-03	5,373E-02
	Toplam	1014	1,319E-02	7,174E-02

Tablo 134: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerin İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Ders	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Spor(tif faaliyetler)	Between Groups	1,879E-02	5	3,758E-03	2,77	,017*	1-2,3 2-5
	Within Groups	1,364	1008	1,353E-03			
	Total	1,383	1013				
Fen bilimleri	Between Groups	6,735E-02	5	1,347E-02	2,63	,022*	1-3 2-3,4 3-5 4-5
	Within Groups	5,147	1008	5,106E-03			
	Total	5,214	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 133'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kuran Kursu öğretim programına konmasını istedikleri derslerin ibadetlere katılım düzeylerine

göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 134’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *spor(tif faaliyetleri) dersi* ve *fen bilimleri dersi* isteğinde anlamlı fark bulunmaktadır.

Spor(tif faaliyetleri) dersi isteğinde ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=2.020E-02$) ile bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=3.711E-03$) ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=9.921E-03$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=1.083E-02$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2.77$, $p<0,05$]. *Fen bilimleri dersi* isteğinde ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=.0000$) ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=2.983E-03$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=1.081E-02$) ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=2.790E-02$) arasında, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=9.615E-03$) arasında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2.63$, $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrencilerin *spor(tif faaliyetleri)*, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren

öğrencilerin ise fen bilimleri dersinin programa konulmasını istedikleri anlaşılmaktadır.

7.6- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Dersler ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri dersler ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 135'de verilmiştir.

Tablo 135: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Dersler İle Yaş İlişkisi

Ders		Yaş
Arapça	Pearson Correlation	-,094
	Sig. (2-tailed)	,003**
	N	1014
Güzel sanatlar	Pearson Correlation	-,084
	Sig. (2-tailed)	,007**
	N	1014
Sportif faaliyetler	Pearson Correlation	-,069
	Sig. (2-tailed)	,028*
	N	1014
Ailede Eğitim-Ahlak	Pearson Correlation	,089
	Sig. (2-tailed)	,005**
	N	1014
Fen bilimleri	Pearson Correlation	-,126
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Bilgisayar	Pearson Correlation	-,115
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşı ile Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri derslerden; *arapça* ($p=-,094$; $p<0.01$), *güzel sanatlar* ($p=-,084$; $p<0.01$), *spor(tif faaliyetler)* ($p=-,069$; $p<0.05$), *fen bilimleri* ($p=-,126$; $p<0.01$) ve *bilgisayar* ($p=-,115$; $p<0.01$) dersler arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiki veriler öğrencilerin yaşları arttıkça yukarıdaki derslerin programa konulmasını istemeleri düzeyinde azalma olduğu gözlenmektedir.

Aynı şekilde *ailede eğitim-ahlak* ($p=0,089$; $p<0.01$) konusuyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları arttıkça ailede eğitim-ahlak dersinin programa konulması isteğinde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa çoğalma olduğunu göstermektedir.

7.7- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Dersler İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri dersler ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 136'da verilmiştir.

Tablo 136: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Dersler İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Ders		Ailenin aylık ortalama geliri
Sportif faaliyetler	Pearson Correlation	-,085
	Sig. (2-tailed)	,012*
	N	874
Bireysel ilişkiler-İletişim	Pearson Correlation	,148
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	874
Fen bilimleri	Pearson Correlation	-,078
	Sig. (2-tailed)	,021*
	N	874
Bilgisayar	Pearson Correlation	-,123
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin ortalama gelirleri ile Kuran Kursu programına konulmasını istedikleri derslerden; *spor(tif faaliyetler) dersi* ($p=-,085$; $p<0.05$), *fen bilimleri dersi* ($p=-,078$; $p<0.05$) ve *bilgisayar dersi* ($p=-,123$; $p<0.01$) isteği arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiksel veriler ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça yukarıdaki derslerin programa konulmasını istemeleri düzeyinde azalma olduğu gözlenmektedir.

Aynı şekilde *bireysel ilişkiler-iletişim dersi* isteği arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,148$; $p<0.01$). Öğrencilerin ailelerinin ortalama gelirleri arttıkça bireysel ilişkiler-iletişim dersinin programa konulmasını istemeleri düzeyinde de yükselme gözlenmektedir,

7.8- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Dersler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursu programına konulmasını istedikleri dersler ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 137'da verilmiştir.

Tablo 137: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Dersler İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Ders		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
Kadınlara İlgili Konular	Pearson Correlation	-,078	-,013
	Sig. (2-tailed)	,022*	,683
	N	862	972
Ailede Eğitim-Ahlak	Pearson Correlation	,097	,014
	Sig. (2-tailed)	,004**	,662
	N	862	972
Fen bilimleri	Pearson Correlation	,068	,028
	Sig. (2-tailed)	,046*	,382
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı ile Kur'an Kursu programına konmasını istedikleri derslerden; *kadınlarla ilgili konular dersi* isteği arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve negatif bir ilişki mevcuttur ($p=-,078$; $p<0,05$). Öğrencilerin din anlayışı arttıkça kadınlarla ilgili konular dersinin Kur'an Kursu programına konması isteğinde de azalma görülmektedir.

Yine aynı şekilde *ailede eğitim-ahlak dersi* ($p=0,097$; $p<0,01$) ve *fen bilimleri dersi* ($p=0,068$; $p<0,05$) isteği arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu öğrencilerin dindarlık düzeyi arttıkça ailede eğitim-ahlak dersi ve fen bilimleri derslerinin Kur'an Kursu programına konulması isteğinde de çoğalma gözlenmektedir.

Ancak kadınlarla ilgili konular dersi ($p=-,013$; $p>0,05$), ailede eğitim-ahlak dersi ($p=,014$; $p>0,05$) ve fen bilimleri ($p=,028$; $p>0,05$) dersinin Kur'an Kursu programına konulması isteği ile öğrencilerin dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

7.9- Kur'an Kursu Programına Konulması İstenilen Derslerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin Kur'an Kursu Öğretim Programı'na konulmasını istedikleri derslerin hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız "SONUÇ TABLOSU" aşağıda verilmiştir.

Tablo 138: Öğrencilerin Kur'an Kursu Programına Konulmasını İstedikleri Derslerde Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

DERS	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Arapça		X			X		
Hadis	X						
Tefsir	X		X				
Bilgisayar	X	X	X		X	X	
Güzel Sanatlar		X	X				
Dil (Türkçe-Yabancı dil)	X		X				
Tarih/İslam Tarihi, Dinler Tarihi	X		X				
Fen Bilimleri	X	X		X	X	X	X --
Kadınlarla İlgili Konular	X	X	X				X --
Ailede Eğitim-Ahlak		X			X		X --
Genel Kültür-Din Kültürü	X						
Spor (tif faaliyetler)	X		X	X	X	X	
Bireysel İlişkiler-İletişim	X					X	
Sosyal Bilimler (Çevre, Sağlık vs.)			X				

Tabloyu incelediğimizde, program dışı öğrenmek istedikleri dersler hakkında şunları söylemek mümkündür:

Arapça dersi isteğinde medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Bekar ve yaşı küçük öğrenciler arapça dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulması arzusu içindedir. Öğrenciler okudukları Kur'an'ın mesajını daha iyi anlamaya yönelik arapça dil ders isteğini yüksek düzeyde ortaya koymaktadır.

Hadis dersi isteğinde cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrencilerin hadis dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını öncelikledikleri görülmektedir.

Yaptığımız mülakatta kız öğrenciler:“Hayatımıza yön verecek, bize aile ve toplumda nasıl davranış sergileyeceğimizi öğretecek hadisleri öğrenmek istiyoruz” demiştir.

Tefsir dersi isteğinde cinsiyet ve öğrenim durumu etkili unsurlardır. Kız ve üniversite mezunu öğrenciler tefsir dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulması eğilimi göstermektedir. Yaptığımız mülakatta kız öğrenciler:“Sure ve duaların sadece meallerini öğrenmekle kalmayıp bilgilerimizi derinleştirmek için tefsirini de öğrenmek istiyoruz” ifadesinde bulunmuştur.

Bilgisayar dersi isteğinde cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Erkek, bekar, ortaokul mezunu, yaşı küçük ve aylık ortalama geliri düşük öğrenciler bilgisayar dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasına önem vermektedir. Yaptığımız mülakatta erkek öğrenciler:“Çağımızda bilgisayar her alana girmiştir. Hem kullanmayı hem de eğitim faaliyetlerimizde yararlanmayı istiyoruz” şeklinde ifade de bulunmuştur.

Güzel sanatlar dersi isteğinde medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrenciler güzel sanatlar dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını öncelemiştir. Öğrenciler güzel sanatlarla ilgilenerak dinlenmeyi, ruhen rahatlamayı istemektedir. İmkanları elverişli olan bazı Kur'an Kurslarında (Ganime Cebeci Kız Kur'an Kursunda olduğu gibi) program dışı faaliyet olarak tezhip, boyama vs.yapılmakta ve öğrencilerden olumlu tepki aldığı müşahede edilmektedir.

Dil (Türkçe-yabancı) dersi isteğinde cinsiyet ve öğrenim durumu etkili unsurlardır. Erkek ve ortaokul mezunu öğrenciler dil (Türkçe-yabancı) dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını öncelemiştir. Türkçe ve yabancı dil dersi ile fen ve sosyal bilgiler dersi isteği ilköğretimi bitiren, Kur'an Kursu öğrenimi

yanında açık liseye de devam eden öğrenciler tarafından girecekleri lise bitirme imtihanlarına destek olacağı düşüncesine yönelik istenmektedir.

İslam tarihi/dinler tarihi dersi isteğinde cinsiyet ve öğrenim durumu etkili unsurlardır. Erkek ve üniversite mezunu öğrenciler İslam tarihi/dinler tarihi dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulması eğilimi göstermektedir.

Fen bilgisi dersi isteğinde cinsiyet, medeni durum, ibadete katılım düzeyi, yaş, aylık ortalama gelir ve din anlayışı etkili unsurlardır. Erkek, bekar, yaşı küçük, aylık ortalama geliri düşük ve din anlayışı seviyesi yüksek öğrencilerin fen bilgisi dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını öncelikledikleri görülmektedir.

Kadınlarla ilgili konular dersi isteğinde cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve din anlayışı etkili unsurlardır. Kız, evli, ilköğretim mezunu ve din anlayışı seviyesi düşük öğrenciler kadınlarla ilgili konuları kapsayan bir dersin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasına önem vermektedir. Kadının aile ve toplumda üstlenmesi gereken rol ve davranışları, kadın problemlerini, din ve sosyal hayatta kadının statüsünü açıklayıcı ders isteği ortaya çıkmaktadır.

Ailede eğitim-ahlak dersi isteğinde medeni durum, yaş ve din anlayışı etkili unsurlardır. Dul, yaşı büyük ve din anlayışı seviyesi yüksek öğrenciler ailede eğitim-ahlak dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını önceliklemiştir.

Genel/din kültürü dersi isteğinde cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler genel/din kültürü dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulması eğilimi göstermektedir.

Spor(tif faaliyetler) dersi isteğinde cinsiyet, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Erkek, ortaokul mezunu, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen, yaşı küçük ve aylık ortalama geliri düşük

öğrenciler spor(tif faaliyetler) dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını istemektedir. Bilhassa yatılı erkek Kur'an Kurslarında hafızlık yapan erkek öğrenciler vucut sağlıklarını kazanma ve ders stresini atarak rahatlama için sportif faaliyetlerde bulunmak istemektedir.

Bireysel ilişkiler-iletişim dersi isteğinde cinsiyet ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız ve aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler bireysel ilişkiler-iletişim dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasına önem vermektedir. Yaptığımız mülakatta kız öğrenciler:“Anne-babamız, eşimiz, çocuklarımız ve çevremizdeki insanlarla sağlıklı ilişkide bulunabilmek için iletişim dersine ihtiyaç duymaktayız” diye söylemiştir.

Sosyal bilimler(çevre, sağlık, vs.) dersi isteğinde öğrenim durumu etkili unsurdur. Üniversite mezunu öğrenciler sosyal bilimler (çevre, sağlık, vs.) dersinin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını öncelikledikleri görülmektedir.

Bu bulgulardan öğrencilerin Kur'an Kursu öğretim programına konulmasını istedikleri derslerde; erkek öğrenciler dil (Türkçe-yabancı), spor(tif faaliyetler), tarih/İslam tarihi-dinler tarihi, fen bilgisi ve bilgisayar, kız öğrenciler ise bireysel ilişkiler-iletişim, tefsir, kadınlarla ilgili konular, hadis ve genel/din kültürü; bekar öğrenciler fen bilgisi, bilgisayar, arapça ve güzel sanatlar, evli öğrenciler kadınlarla ilgili konular, dul öğrenciler ise ailede eğitim-ahlak; ilkököl mezunu öğrenciler kadınlarla ilgili konular, ortaokul mezunu öğrenciler dil(Türkçe-yabancı), spor(tif faaliyetler), bilgisayar ve güzel sanatlar, üniversite mezunu öğrenciler ise tefsir, İslam tarihi/dinler tarihi ve sosyal bilimler (çevre, sağlık, vs.); ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler spor(tif faaliyetler); yaşı küçük öğrenciler spor(tif faaliyetler), fen bilgisi, bilgisayar, arapça ve güzel sanatlar, yaşı büyük öğrenciler ise

ailede eğitim-ahlak; aylık ortalama geliri düşük düzeyde olan öğrenciler spor(tif faaliyetler), fen bilgisi ve bilgisayar, yüksek düzeyde olan öğrenciler ise bireysel ilişkiler-iletişim; din anlayışı düzeyi düşük olan öğrenciler kadınlarla ilgili konular, yüksek olan öğrenciler ise fen bilgisi ve ailede eğitim-ahlak derslerinin programa konulmasını istemektedir.

Öğrencilerin, programa olmasını istedikleri dersleri isteme düzeyinde ise; öğrenim düzeyi yükseldikçe bilgilerini derinleştirmeyi sağlayacak derslerin, yaş düzeyi arttıkça daha somut, hayatlarında hemen kullanabilecekleri derslerin, aylık ortalama gelir arttıkça hemen kullanabilecekleri sosyal içerikli derslerin, dindarlık düzeyi yükseldikçe hayatlarında hemen ihtiyaç duyacakları, faydalanacakları derslerin Kur'an Kursu öğretim programına ilave edilmesini isteme düzeyinde artma olduğu gözlenmektedir.

8- YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR'AN KURSUNDA ÖĞRETİLEN KONULAR ARASINDA ÇOK FAZLA İHTİYAÇLARI OLMADIĞINI DÜŞÜNDÜKLERİ KONULAR

8.1- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç

Olmadığı Düşünülen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Kur'an kursunda öğretilen konular arasında –zaten herkes tarafından kolaylıkla bilinebilmesi sebebiyle- çok fazla ihtiyacınız olmadığını düşündüğünüz konu/konuları sıralayınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 139: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığı Düşündükleri Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Oruç	1014	70.00	6.903E-02
2	Namaz	1014	51.67	5.095E-02
3	İmanın şartları	1014	36.60	3.609E-02
4	Temizlik-Abdest	1014	36.33	3.583E-02
5	Ahlaki görevler	1014	33.00	3.254E-02
6	İslam dininin özellikleri	1014	23.00	2.268E-02
7	Yalan	1014	20.00	1.972E-02
8	İbadet	1014	17.80	1.755E-02
9	Meleklerle iman	1014	17.33	1.709E-02
10	İman	1014	12.50	1.233E-02
11	Hac	1014	12.00	1.183E-02
12	siyer	1014	10.64	1.049E-02
13	4 büyük kitap(a iman)	1014	10.00	9.862E-03
14	Tefsir-Arapça	1014	9.50	9.369E-03
15	Bireysel görevler	1014	9.31	9.184E-03
16	Kurban	1014	9.00	8.876E-03
17	Sevgi-Saygı	1014	7.12	7.027E-03
18	Dini-Milli bayramlar	1014	7.00	6.903E-03
19	Temel dini bilgiler	1014	6.90	6.805E-03
20	Zekat	1014	6.00	5.917E-03
21	Peygamberlere iman	1014	5.33	5.260E-03
22	Ölüm-ahiret	1014	5.00	4.931E-03
23	Kaza-Kader	1014	4.50	4.438E-03
24	Dua	1014	4.25	4.191E-03
25	Genel kültür	1014	3.47	3.426E-03
26	Anlatım	1014	3.33	3.287E-03
27	Meal	1014	2.50	2.465E-03

“Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında –zaten herkes tarafından kolaylıkla bilinebilmesi sebebiyle- çok fazla ihtiyacınız olmadığını düşündüğünüz konu/konuları sıralayınız” sorunun analizi sonucunda 139 konu maddesiyle karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 27 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin siyer ile ilgili

öğrenmek istedikleri konulardan; *oruç, namaz, imanın şartları ve temizlik-abdest* konuları ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Oruç konusu içeriğinde; sahur ve iftarın fazileti, orucun kimlere farz olduğu ve orucu bozan şeyler bulunmaktadır.

Namaz konusu içeriğinde; namazın farzları ve kılınış şekli bulunmaktadır.

İmanın şartları konusu içeriğinde; bu şartların neler olduğu bulunmaktadır.

Temizlik/abdest konusu altında; suların temizliği, abdestin farzları-sünnetleri, gusül ve teyemmüm abdesti bulunmaktadır.

8.2- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç

Olmadığını Düşünülen Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklemeler t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 140: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Namaz	Erkek	124	.1317	.3287	133.7	3.05	.003**
	Kız	890	3.970E-02	.1821			
Temizlik-Abdest	Erkek	124	8.737E-02	.1942	136.1	3.28	.001**
	Kız	890	2.865E-02	.1189			
Bireysel görevler	Erkek	124	.0000	.0000	889.0	-6.94	.000**
	Kız	890	1.046E-02	4.496E-02			
Oruç	Erkek	124	2.419E-02	.2002	310.9	-2.22	.027*
	Kız	890	7.528E-02	.4268			
Meleklerle iman	Erkek	124	2.688E-03	2.993E-02	793.2	-3.30	.001**
	Kız	890	1.910E-02	.1245			
İslam dininin özellikleri	Erkek	124	.0000	.0000	889.0	-2.91	.004**
	Kız	890	2.584E-02	.2649			
Kurban	Erkek	124	.0000	.0000	889.0	-2.85	.004**
	Kız	890	1.011E-02	.1056			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *namaz* [t(133.7)=3,05, p<0,01], *temizlik-abdest* [t(136,1)=3,28, p<0,01], *bireysel görevler*, [t(889)= -6,94 p<0,01], *oruç* [t(310,9)=-2,22 p<0,05], *meleklerle iman* [t(793,2)= -3,30 p<0,01], *İslam dininin özellikleri* [t(889)= -2,91 p<0,01], *kurban* [t(889)= -2,85 p<0,01] konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *namaz* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı (X=3.970E-02) erkek öğrencilere göre (X=.1317), *temizlik-abdest* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı (X=2.865E-02) erkek öğrencilere göre (X=8.737E-02); *bireysel görevler* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=.0000) kız öğrencilere göre (X=1.046E-02), *oruç* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=2.419E-02) kız öğrencilere göre (X=7.528E-02), *meleklerle iman* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=2.993E-02) kız öğrencilere göre (X=.1245), *İslam dininin özellikleri* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=.0000) kız öğrencilere göre (X=.2649), *kurban* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı (X=.0000) kız öğrencilere göre (X=.1056) düşük düzeydedir.

Bu istatistiki veriler; erkek öğrencilerin *namaz* ve *temizlik-abdest* konularına, kız öğrencilerin ise *bireysel görevler*, *oruç*, *meleklerle iman* ve *İslam dininin özellikleri* konularına ihtiyaçları olmadığını düşündükleri gözlenmektedir.

8.3- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığını Düşünülen Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konularda medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı

farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 141 ve 142’de verilmiştir.

Tablo 141: Öğrencilerin Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Ahlaki görevler	Bekar	498	4.987E-02	.1423
	Evli	480	1.493E-02	8.100E-02
	Dul	22	2.273E-02	.1066
	Total	1000	3.250E-02	.1173
İmanın şartları	Bekar	498	5.382E-02	.2212
	Evli	480	1.875E-02	.1173
	Dul	22	3.636E-02	.1706
	Total	1000	3.660E-02	.1785
Temizlik-Abdest	Bekar	498	4.819E-02	.1492
	Evli	480	2.465E-02	.1131
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	3.583E-02	.1318
Sevgi-Saygı	Bekar	498	1.180E-02	7.617E-02
	Evli	480	2.604E-03	2.901E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	7.125E-03	5.755E-02
İman	Bekar	498	1.908E-02	8.605E-02
	Evli	480	5.556E-03	4.405E-02
	Dul	22	1.515E-02	7.107E-02
	Total	1000	1.250E-02	6.903E-02

Tablo 142: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Ahlaki görevler	Between Groups	.300	2	.150	11.13	.000**	1-2
	Within Groups	13.449	997	1.349E-02			
	Total	13.749	999				
İmanın şartları	Between Groups	.301	2	.150	4.75	.009**	1-2
	Within Groups	31.520	997	3.161E-02			
	Total	31.820	999				
Temizlik-Abdest	Between Groups	.164	2	8.216E-02	4.76	.009**	1-2
	Within Groups	17.191	997	1.724E-02			
	Total	17.355	999				
Sevgi-Saygı	Between Groups	2.180E-02	2	1.090E-02	3.30	.037*	1-2
	Within Groups	3.287	997	3.297E-03			
	Total	3.309	999				
İman	Between Groups	4.484E-02	2	2.242E-02	4.74	.009**	1-2
	Within Groups	4.716	997	4.730E-03			
	Total	4.760	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 141'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konuların ortalama puanlarının öğrencilerin medeni durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 142'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi

sonuçlarına göre; *ahlaki görevler*, *imanın şartları*, *temizlik-abdest*, *sevgi-saygı* ve *iman* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Ahlaki görevler maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=4.987E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.493E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=11,13$ $p<0,01$]. *İmanın şartları* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=5.382E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.875E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4,75$ $p<0,01$]. *Temizlik/abdest* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=4.819E-02$) ile evli öğrenciler ($X=2.465E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4,75$ $p<0,01$]. *Sevgi-saygı* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.180E-02$) ile evli öğrenciler ($X=2.604E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3,30$ $p<0,05$]. *İman* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=1.908E-02$) ile evli öğrenciler ($X=5.556E-03$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4,74$ $p<0,01$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin, imanın şartları, temizlik/abdest ve iman, evli öğrencilerin ise sevgi-saygı konularına ihtiyaçları olmadığını düşündükleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

8.4- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 143 ve 144'de verilmiştir.

Tablo 143: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Ahlaki görevler	İlkokul	335	1,393E-02	7,827E-02
	Ortaokul	277	4,693E-02	,1346
	Lise	333	3,604E-02	,1249
	Üniversite	49	4,422E-02	,1513
	Total	994	3,203E-02	,1166
Namaz	İlkokul	335	4,179E-02	,1937
	Ortaokul	277	9,025E-02	,2727
	Lise	333	3,504E-02	,1650
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	5,097E-02	,2075
İmanın şartları	İlkokul	335	2,090E-02	,1235
	Ortaokul	277	6,282E-02	,2308
	Lise	333	3,664E-02	,1875
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	3,682E-02	,1790
Temizlik-Abdest	İlkokul	335	2,438E-02	,1167
	Ortaokul	277	6,498E-02	,1720
	Lise	333	2,302E-02	,1001
	Üniversite	49	3,061E-02	,1258
	Total	994	3,555E-02	,1314
Bireysel görevler	İlkokul	335	3,545E-03	2,511E-02
	Ortaokul	277	1,015E-02	4,510E-02
	Lise	333	1,408E-02	5,271E-02
	Üniversite	49	1,276E-02	4,416E-02
	Total	994	9,369E-03	4,266E-02
Sevgi-Saygı	İlkokul	335	1,866E-03	2,459E-02
	Ortaokul	277	1,579E-02	8,598E-02
	Lise	333	3,378E-03	3,549E-02
	Üniversite	49	1,531E-02	,1071
	Total	994	6,916E-03	5,720E-02
İman	İlkokul	335	3,980E-03	3,134E-02
	Ortaokul	277	2,768E-02	,1015
	Lise	333	1,051E-02	6,701E-02
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	1,258E-02	6,923E-02

Tablo 144: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Ahlaki görevler	Between Groups	,184	3	6,129E-02	4,55	,004**	1-2,3
	Within Groups	13,324	990	1,346E-02			
	Total	13,508	993				
Namaz	Between Groups	,668	3	,223	5,23	,001**	1-2 2-3,4
	Within Groups	42,083	990	4,251E-02			
	Total	42,751	993				
İmanın şartları	Between Groups	,339	3	,113	3,55	,014*	1-2 2-4
	Within Groups	31,474	990	3,179E-02			
	Total	31,812	993				
Temizlik-Abdest	Between Groups	,335	3	,112	6,58	,000**	1-2 2-3
	Within Groups	16,798	990	1,697E-02			
	Total	17,133	993				
Bireysel görevler	Between Groups	1,948E-02	3	6,492E-03	3,59	,013*	1-3
	Within Groups	1,788	990	1,806E-03			
	Total	1,807	993				
Sevgi-Saygı	Between Groups	3,800E-02	3	1,267E-02	3,90	,009**	1-2 2-3
	Within Groups	3,211	990	3,244E-03			
	Total	3,249	993				
İman	Between Groups	9,709E-02	3	3,236E-02	6,872	,000**	1-2 2-3,4
	Within Groups	4,662	990	4,709E-03			
	Total	4,759	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 143'teki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konuların öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci grupları arasında gözlenen farkın

istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 144’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *ahlaki görevler*, *namaz*, *imanın şartları*, *temizlik-abdest*, *bireysel görevler*, *sevgi-saygı* ve *iman* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ahlaki görevler maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.393E-02$) ile ortaokul ($X=4.693E-02$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=3.604E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=5,23$ $p<0,01$]. *Namaz* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=4.179E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=9.025E-02$) ve ortaokul mezunu öğrenciler ile lise ($X=3.504E-02$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=.0000$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=5,23$ $p<0,01$]. *İmanın şartları* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.090E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=6.282E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=.0000$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=3,55$ $p<0,05$]. *Temizlik-abdest* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=2.438E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=6.498E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=2.302E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=6,58$ $p<0,01$]. *Bireysel görevler* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=3.545E-03$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=1.408E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(993)=3,59$ $p<0,05$]. *Sevgi-saygı* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler ($X=1.866E-03$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=1.579E-02$) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler ($X=3.378E-03$) arasında

anlamli farklılaşma bulunmaktadır [F(993)=3,90 p<0,01]. *İman* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler (X=3.980E-03) ile ortaokul mezunu öğrenciler (X=2.768E-02) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile lise (X=1.031E-02) ve üniversite mezunu öğrenciler (X=.0000) arasında anlamli farklılaşma bulunmaktadır [F(993)=6,87 p<0,01].

Bu istatistiki veriler ilkokul mezunu öğrencilerin ahlaki görevler, ortaokul mezunu öğrencilerin namaz, imanın şartları, temizlik-abdest, sevgi-saygı ve iman, lise mezunu öğrencilerin ise bireysel görevler konularına ihtiyaçları olmadığını düşündüklerini göstermektedir.

8.5- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin Kuran Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamli farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 145 ve 146'da verilmiştir.

Tablo 145: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
İman	Cevapsız	77	,0000	,0000
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,0000	,0000
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	9,496E-03	5,600E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	3,030E-02	,1145
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	8,929E-03	5,851E-02
	Bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,051E-02	9,038E-02
	Toplam	1014	1,233E-02	6,857E-02

Tablo 146: Öğrencilerin Kuran Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
İman	Between Groups	6,359E-02	5	1,272E-02	2,72	,019*	1-3 2-3 3-4
	Within Groups	4,699	1008	4,662E-03			
	Total	4,763	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 145'teki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 146'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *iman* konusunda anlamlı fark bulunmaktadır.

İman konusunda; ibadetlere fazla ilgi gösteremiyen öğrenciler ($X=.0000$) ve bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=9.496E-03$) ile farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=3.030E-02$) arasında, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=8.929E-03$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2,72$ $p<0,05$]. Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler Kur'an Kursunda öğretilen konulardan iman konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşünmektedir.

8.6- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konular İle Yaş İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki

bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 147’de verilmiştir.

Tablo 147: Öğrencilerin Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konular İle Yaşı İlişkisi

Konu		Yaş
Ahlaki görevler	Pearson Correlation	-,120
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
İmanın şartları	Pearson Correlation	-,102
	Sig. (2-tailed)	,001**
	N	1014
Temizlik-Abdest	Pearson Correlation	-,120
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Bireysel görevler	Pearson Correlation	-,086
	Sig. (2-tailed)	,006**
	N	1014
Sevgi-Saygı	Pearson Correlation	-,082
	Sig. (2-tailed)	,009**
	N	1014
İbadet	Pearson Correlation	-,080
	Sig. (2-tailed)	,011*
	N	1014
İman	Pearson Correlation	-,102
	Sig. (2-tailed)	,001**
	N	1014
İslam dininin özellikleri	Pearson Correlation	-,076
	Sig. (2-tailed)	,016*
	N	1014
Genel kültür	Pearson Correlation	-,066
	Sig. (2-tailed)	,035*
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşı ile Kur'an Kursunda öğretilen konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konulardan; *ahlaki görevler konusu* ($p=-,120$; $p<0.01$), *imanın şartları konusu* ($p=-,102$; $p<0.01$), *temizlik-abdest konusu* ($p=-,120$; $p<0.01$), *bireysel görevler konusu* ($p=-,086$; $p<0.01$), *sevgi-saygı konusu* ($p=-,082$; $p<0.01$), *ibadet konusu* ($p=-,080$; $p<0.05$), *iman konusu* ($p=-,102$; $p<0.01$), *İslam dininin özellikleri konusu* ($p=-,076$; $p<0.05$) ve *genel kültür konusu* ($p=-,066$; $p<0.05$) konuları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında bulunan yukarıdaki konulara çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşünmeleri eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

8.7- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok da fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 148'de verilmiştir.

Tablo 148: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konular ile Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
Namaz	Pearson Correlation	-,067
	Sig. (2-tailed)	,049*
	N	874
Meal	Pearson Correlation	,074
	Sig. (2-tailed)	,029*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin aylık ortalama gelirleri ile Kur'an Kursunda öğretilen konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri; *namaz* konusu arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($p=-,067$; $p<0.05$). Öğrenci ailelerinin aylık ortalama gelirleri arttıkça namaz konusuna ihtiyaçları olmadığını düşünmeleri düzeyinde de azalma gözlenmektedir.

Aynı şekilde *meal* konusu arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,074$; $p<0.05$). Öğrenci ailelerinin aylık ortalama gelirleri arttıkça meal konusuna ihtiyaçları olmadığını düşünmeleri düzeyinde de yükselme gözlenmektedir.

8.8- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konular ile Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 149'da verilmiştir.

Tablo 149: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Din Anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
İmanın şartları	Pearson Correlation	-,084	,008
	Sig. (2-tailed)	,013*	,810
	N	862	972
Temizlik-Abdest	Pearson Correlation	-,109	,010
	Sig. (2-tailed)	,001**	,748
	N	862	972
Dini-Milli bayramlar	Pearson Correlation	,068	,023
	Sig. (2-tailed)	,047*	,466
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı ile Kur'an Kursunda öğretilen konulardan çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konulardan; *imanın şartları* ($p=-,084$; $p<0.05$), *temizlik-abdest* ($p=-,109$; $p<0.01$) ve *dini-milli bayramlar* ($p=0,068$; $p<0.05$) konuları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki mevcuttur. Bu istatistiksel veriler öğrencilerin din anlayışı düzeyi yükseldikçe söz konusu konulara ihtiyaçları olmadığını düşünme düzeyinde de azalma ortaya çıktığını göstermektedir.

Ancak dindarlık düzeyi ile imanın şartları ($p=-,084$; $p>0.05$), temizlik-abdest ($p=-,010$; $p>0.05$) ve dini-milli bayramlar ($p=-,023$; $p>0.05$) konuları arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır.

8.9- Kur'an Kursunda Öğretilen Konular Arasında Çok Fazla İhtiyaç Olmadığı Düşünülen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin Kuran Kursu Öğretim Programı'nda olan ancak çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız "SONUÇ TABLOSU" aşağıda verilmiştir.

Tablo 150: Öğrencinin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Çok Fazla İhtiyaçları Olmadığını Düşündükleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur.	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Oruç	X						
Namaz	X		X			X	
İmanın Şartları		X	X		X		X --
Temizlik-Abdest	X	X	X		X		X --
Ahlaki Görevler		X	X		X		
İslam Dininin Özellikleri	X				X		
İbadet					X		
Meleklerle İman	X						
İman		X	X	X	X		
Bireysel Görevler	X		X		X		
Kurban	X						
Sevgi-Saygı		X	X		X		
Dini/Milli Bayramlar							X --
Genel Kültür					X		
Meal						X	

Tabloyu incelediğimizde öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan *-zaten herkes tarafından kolaylıkla bilinebilmesi sebebiyle-* çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Oruç konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler oruç konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşünmektedir. Öğrenciler ibadet öğrenme alanı IV.Ünite ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 7.sınıf II.Ünite'de bulunan oruç konusunda; sahur ve iftarın fazileti, orucun kimlere farz olduğu ve orucu bozan şeyler gibi kolaylıkla bilinebilen bilgilere ihtiyaçları olmadığını düşünmektedir.

Namaz konusunda cinsiyet, öğrenim durumu ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Erkek, ortaokul mezunu ve aylık ortalama geliri düşük öğrenciler namaz konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını eğilimi göstermektedir. Öğrenci namazın kılınışı, cenaze namazı gibi ibadet öğrenme alanı III.Ünite ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 6. sınıf II.Ünite’de bulunan bu bilgileri tekrarlayanın faydasız olduğuna inanmaktadır.

İmanın şartları konusunda medeni durum, öğrenim durumu, yaş ve din anlayışı/dindarlık düzeyi etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu, yaşı küçük ve din anlayışı seviyesi düşük öğrenciler imanın şartları konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını önceledikleri görülmektedir. Öğrenci itikat öğrenme alanı II.Ünite’de bulunan imanın şartları konusuna ihtiyaçları olmadığına inanmaktadır.

Temizlik-abdest konusunda cinsiyet, öğrenim durumu ve din anlayışı etkili unsurlardır. Erkek, ortaokul mezunu ve din anlayışı düzesi düşük öğrenciler temizlik-abdest konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri görülmektedir. Öğrenci, ibadet öğrenme alanı II. Ünite ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 6. sınıf II.Ünite konuları içinde bulunan temizlik-abdest konusuna ihtiyaçları olmadığını düşünmektedir.

Ahlaki görevler konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, üniversite mezunu ve yaşı küçük öğrenciler ahlaki görevler konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığı eğilimi göstermektedir. Öğrenciler Temel Dini Bilgiler Kitabı ahlak öğrenme alanı II.Ünite’de bulunan ancak mevcut öğretim programında bulunmayan ahlaki görevlerimiz başlığı altında sayılan konularına ihtiyaçları olmadığına inanmaktadır.

İslam dininin özellikleri konusunda cinsiyet ve yaş etkili unsurlardır. Kız ve yaşı küçük öğrenciler İslam dininin özellikleri konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığı düşüncesi öne çıkmaktadır. Öğrenciler Temel Dini Bilgiler Kitabı itikat öğrenme alanı I.Ünite’de bulunan ancak mevcut öğretim programında bulunmayan bu konunun kendileri için ihtiyaç olmadığını düşünmektedir.

İbadet konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler ibadet konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını öncelemiştir. Öğrenciler ibadet öğrenme alanı I.Ünite ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 5.sınıf II.Ünite’de bulunan ibadet (nedir, çeşitleri vb.) bilgilerine ihtiyaçları olmadığını düşündükleri görülmektedir.

Meleklerle iman konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrencilerin meleklerle iman konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığı öne çıkmaktadır. Öğrenci itikat öğrenme alanı V. Ünite ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 7. sınıf I.Ünite konuları içinde bulunan meleklerle iman konusuna ihtiyaçları olmadığına inanmaktadır.

İman konusunda medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren ve yaşı küçük öğrenciler iman konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığı eğilimi göstermektedir. Öğrenciler itikat öğrenme alanı II.Ünite’de bulunan kelime-i tevhit, kelime-i şahadet, inanç yönünden insanlar vb. konuların kendileri için ihtiyaç olmadığını düşünmektedir.

Bireysel görevler konusunda cinsiyet, öğrenim durumu ve yaş düzeyi etkili unsurlardır. Kadın, lise mezunu ve yaşı küçük öğrencilerin bireysel görevler konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığı öne çıkmaktadır. Öğrenciler Temel Dini

Bilgiler Kitabı, ahlak öğrenme alanı II., III., IV., V. ve VI.Ünitelerde'de bulunan ancak mevcut öğretim programında bulunmayan bu konuların kendileri için ihtiyaç olmadığını göstermektedir.

Kurban konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler kurban konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını önceledikleri görülmektedir. Öğrenciler ibadet dersi VI.Ünite ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 8.sınıf II.Ünite'de bulunan bu konunun kendileri için ihtiyaç olmadığını düşünmektedir.

Sevgi-saygı konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrencilerde sevgi-saygı konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını öne çıkmaktadır. Öğrenciler Temel Dini Bilgiler Kitabı ahlak öğrenme alanı IV.Ünite'de bulunan vatan sevgisi ve VI.Ünite'de bulunan ancak mevcut öğretim programında bulunmayan hayvan sevgisi, büyüklere saygı ve küçüklere sevgi konularının kendileri için ihtiyaç olmadığı eğilimi göstermektedir.

Dini-milli bayramlar konusunda din anlayışı etkili unsurdur. Din anlayışı seviyesi yüksek öğrenciler dini-milli bayramlar konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını öncelemişlerdir. Öğrenciler Temel Dini Bilgiler Kitabı itikat öğrenme alanı X.Ünite'de bulunan dini bayramlar ve ahlak öğrenme alanı V.Ünite'de bulunan ancak mevcut öğretim programında bulunmayan milli bayramlar konularını öğrenmelerinin gerekli olduğu düşüncesinde değildir.

Genel kültür konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler genel kültür konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını öncelemiştir.

Meal konusunda aylık ortalama gelir etkili unsurdur. Aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler meal konusuna çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri görülmektedir.

Bu bulgulardan, öğrencilerin Kur'an Kursu öğretim programında bulunan ancak kendilerinin çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konulardan; erkek öğrenciler namaz ve temizlik-abdest, kadın öğrenciler ise bireysel görevler, oruç, meleklere iman, İslam dininin özellikleri ve kurban; bekar öğrenciler ahlaki görevler, imanın şartları, sevgi-saygı ve iman; ortaokul mezunu öğrenciler namaz, temizlik-abdest, imanın şartları, sevgi-saygı ve iman, lise mezunu öğrenciler bireysel görevler, üniversite mezunu öğrenciler ise ahlaki görevler; farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler iman; yaşı küçük öğrenciler bireysel görevler, İslam dininin özellikleri, ahlaki görevler, imanın şartları, sevgi-saygı, iman, ibadet ve genel kültür; aylık ortalama geliri yüksek düzeyde olan öğrenciler namaz ve meal; din anlayışı düzeyi yüksek olan öğrenciler dini-milli bayramlar, düzeyi düşük olan öğrenciler ise imanın şartı konularına ihtiyaçları olmadığını öncelemiştir.

Ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenciler, belirli bir hazırbulunuşluk ile Kur'an Kurslarına geldiklerinden ve bazı konuları ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Ünitelerinde işlediklerinden bu konulara ihtiyaçları olmadığını düşünmektedir.

9- YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN MEVCUT KUR’AN KURSU PROGRAMINDA İHTİYAÇLARINA EN ÇOK CEVAP VEREN KONULAR

9.1- Mevcut Kur’an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin mevcut Kur’an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap veren konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Mevcut Kur’an Kursu Programında sizin ihtiyaçlarınıza en çok cevap veren- olmazsa olmaz- dediğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 151: Öğrencilerin Mevcut Kur’an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Veren Konuların Ortalama Puana Göre Sıralanması

Sıra	Konu	N	Sum	Mean
1	Kuran öğrenimi	1014	518.00	.5108
2	Tecvit-Talim	1014	140.80	.1389
3	İbadet bilgileri	1014	44.61	4.399E-02
4	Kuran meali	1014	42.50	4.191E-02
5	Sure/Dua/Hadis ezberleme	1014	34.67	3.419E-02
6	Siyer bilgileri	1014	31.69	3.125E-02
7	İtikat bilgileri	1014	27.95	2.756E-02
8	Din kültürü	1014	27.86	2.747E-02
9	Ahlak bilgileri	1014	12.83	1.266E-02
10	Programda olmayan konular	1014	4.00	3.945E-03

“*Mevcut Kur’an Kursu Programında sizin ihtiyaçlarınıza en çok cevap veren- olmazsa olmaz- dediğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız*” sorusunun analizi sonucunda 120 ders maddesi ile karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 10 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin programda ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini

düşündükleri konulardan; *kuran öğrenimi*, *tecvit-talim*, *ibadet bilgileri* ve *meal* konularının ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

En az ortalama puanı ise *ahlak bilgileri* konusu almıştır.

9.2- Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaça En Çok Cevap Veren Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap veren konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 152: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Kuran öğrenimi	Erkek	124	,7661	,7197	153,6	4,25	,000**
	Kız	890	,4753	,6648			
İbadet bilgileri	Erkek	124	2,333E-02	3,558E-02	220,3	-6,34	,000**
	Kız	890	4,687E-02	5,638E-02			
Kuran meali	Erkek	124	1,210E-02	,1347	243,4	-2,35	,019*
	Kız	890	4,607E-02	,2350			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklem t-testi analiz sonuçlarına göre; *Kur'an öğretimi* [$t(153,6)=4,25$, $p<0,01$], *ibadet bilgileri* [$t(220,3)=-6,34$, $p<0,01$] ve *Kur'an meali* [$t(243,4)=-2,35$ $p<0,05$] konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin Kur'an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *Kur'an öğrenimi* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=4.753$) erkek öğrencilere göre ($X=7661$), *ibadet bilgileri* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=2.333E-02$) kız öğrencilere göre ($X=4.687E-02$), *Kur'an meali* konusunda erkek

öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.210E-02$) kız öğrencilere göre ($X=4.687E-02$) düşük düzeydedir.

Bu istatistiki veriler; erkek öğrencilerin Kur'an öğrenimi, kız öğrencilerin ise ibadet bilgileri ve Kur'an meali konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündüklerini göstermektedir.

9.3- Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konularda medeni durumua göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 153 ve 154'de verilmiştir.

Tablo 153: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Kuran öğrenimi	Bekar	498	.4498	.6520
	Evli	480	.5823	.7012
	Dul	22	.4091	.6480
	Total	1000	.5125	.6786
Tecvit-Talim	Bekar	498	.1036	.2367
	Evli	480	.1671	.2858
	Dul	22	.3000	.3842
	Total	1000	.1384	.2678
Sure/Dua/Hadis ezberleme	Bekar	498	3.012E-02	9.911E-02
	Evli	480	3.715E-02	.1042
	Dul	22	8.333E-02	.1837
	Total	1000	3.467E-02	.1042
Siyer bilgileri	Bekar	498	3.614E-02	6.240E-02
	Evli	480	2.552E-02	4.709E-02
	Dul	22	3.125E-02	4.625E-02
	Total	1000	3.094E-02	5.544E-02

Tablo 154: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Kuran öğrenimi	Between Groups	4.531	2	2.266	4.9	.007**	1-2
	Within Groups	455.563	997	.457			
	Total	460.094	999				
Tecvit-Talim	Between Groups	1.572	2	.786	11.18	.000**	1-2,3 2-3
	Within Groups	70.073	997	7.028E-02			
	Total	71.645	999				
Sure/Dua/Hadis ezberleme	Between Groups	6.537E-02	2	3.268E-02	3.02	.049*	1-3 2-3
	Within Groups	10.788	997	1.082E-02			
	Total	10.854	999				
Siyer bilgileri	Between Groups	2.759E-02	2	1.379E-02	4.52	.011*	1-2
	Within Groups	3.043	997	3.052E-03			
	Total	3.070	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 153'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 154'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *Kur'an öğrenimi*, *tecvit-talim*, *sure/dua/hadis ezberleme* ve *siyer bilgileri* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Kur'an öğrenimi maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.4498$) ile evli öğrenciler ($X=.5823$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4,9$ $p<0,01$]. *Tecvit/talim* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.1036$) ile evli ($X=.1671$) ve dul öğrenciler ($X=.3000$), evli öğrenciler ile dul öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=11,18$ $p<0,01$]. *Sure/dua/hadis ezberleme* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=3.012E-02$) ile dul öğrenciler ($X=8.333E-02$), evli öğrenciler ($X=3.715E-02$) ile dul öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3,02$ $p<0,05$]. *Siyer bilgileri* maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=3.614E-02$) ile evli öğrenciler ($X=2.552E-02$), evli öğrenciler ile dul öğrenciler ($X=3.125E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4,52$ $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden bekar öğrencilerin siyer bilgileri, evli öğrencilerin Kur'an öğrenimi, dul öğrencilerin ise tecvit/talim ve sure/dua/hadis ezberleme konularının ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

9.4- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konularda öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 155 ve 156'de verilmiştir.

Tablo 155: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Tecvit-Talim	İlkokul	335	,1654	,2957
	Ortaokul	277	9,747E-02	,2263
	Lise	333	,1303	,2620
	Üniversite	49	,2204	,2806
	Total	994	,1374	,2673
İbadet bilgileri	İlkokul	335	4,147E-02	5,483E-02
	Ortaokul	277	3,920E-02	5,179E-02
	Lise	333	5,094E-02	5,819E-02
	Üniversite	49	4,738E-02	4,857E-02
	Total	994	4,430E-02	5,503E-02
Siyer bilgileri	İlkokul	335	2,500E-02	4,841E-02
	Ortaokul	277	3,430E-02	6,096E-02
	Lise	333	3,472E-02	5,742E-02
	Üniversite	49	2,168E-02	4,696E-02
	Total	994	3,068E-02	5,527E-02

Tablo 156: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Tecvit-Talim	Between Groups	1,058	3	,353	4,99	,002**	1-2
	Within Groups	69,890	990	7,060E-02			2-4
	Total	70,948	993				3-4
İbadet bilgileri	Between Groups	2,506E-02	3	8,354E-03	2,77	,040*	1-3
	Within Groups	2,982	990	3,012E-03			2-3
	Total	3,007	993				
Siyer bilgileri	Between Groups	2,384E-02	3	7,946E-03	2,61	,050*	1-2,3
	Within Groups	3,009	990	3,039E-03			
	Total	3,033	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 155'teki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursu öğretim programında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konuların öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 156'da verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *tecvit/talim*, *ibadet bilgileri* ve *siyer bilgileri* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Tecvit/talim maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları ($X=.1654$) ile ortaokul mezunları ($X=9.747E-02$) arasında, ortaokul ve lise mezunları ($X=.1303$) ile üniversite mezunu öğrenciler ($X=.2204$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4,99$ $p<0,01$]. *İbadet bilgileri* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul ($X=4.147E-02$) ve ortaokul mezunları ($X=3.920E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=5.094E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=2,77$ $p<0,05$]. *Siyer bilgileri* maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları ($X=2.500E-02$) ile ortaokul ($X=3.430E-02$) ve lise mezunu öğrenciler ($X=3.472E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=2,61$ $p<0,05$].

Bu istatistiki verilerden lise mezunu öğrencilerin ibadet bilgileri ve siyer bilgileri, üniversite mezunu öğrencilerin ise tecvit/talim konularının ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşünmektedir.

9.5- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konularda ibadete katılım düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 157 ve 158'de verilmiştir.

Tablo 157: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Tecvit-Talim	Cevapsız	77	,1169	,2457
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	9,697E-02	,2744
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	,1458	,2701
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	8,864E-02	,2098
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	,2268	,3304
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	,1087	,2421
	Toplam	1014	,1389	,2680
İtikat bilgileri	Cevapsız	77	2,208E-02	5,097E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	5,455E-02	8,231E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	2,898E-02	5,577E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	2,784E-02	5,459E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	1,518E-02	3,961E-02
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,846E-02	6,048E-02
	Toplam	1014	2,756E-02	5,605E-02

Tablo 158: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Tecvit-Talim	Between Groups	1,384	5	,277	3,91	,002**	1-4 2-4 3-4 4-5
	Within Groups	71,385	1008	7,082E-02			
	Total	72,769	1013				
İtikat bilgileri	Between Groups	4,470E-02	5	8,941E-03	2,87	,014*	1-2, 3,4,5 2-4 4-5
	Within Groups	3,137	1008	3,112E-03			
	Total	3,182	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 157'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 158'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *tecvit/talim* ve *itikat bilgileri* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Tecvit/talim konusunda ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=9,697E-02$), bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=,1458$), farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=8,864E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=,2268$) arasında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri(farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=,1087$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=3,91$ $p<0.01$]. *İtikat bilgileri*

konusunda, ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrenciler ($X=5,455E-02$) ile bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=2,898E-02$), farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=2,784E-02$), farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=1,518E-02$) ve bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=2,846E-02$) arasında, bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler arasında ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=2,846E-02$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2,87$ $p<0.05$].

Bu istatistiki verilerden ibadetlere fazla ilgi gösteremeyen öğrencilerin itikat bilgileri, bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrencilerin ise tecvit/talim konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

9.6- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konular ile Yaş İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 159'de verilmiştir.

Tablo 159: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Kuran öğrenimi	Pearson Correlation	,098
	Sig. (2-tailed)	,002**
	N	1014
Tecvit-Talim	Pearson Correlation	,138
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Sure/Dua/Hadis ezberleme	Pearson Correlation	,067
	Sig. (2-tailed)	,032*
	N	1014
Siyer bilgileri	Pearson Correlation	-,122
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Ahlak bilgileri	Pearson Correlation	-,088
	Sig. (2-tailed)	,005**
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşı ile Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konulardan; *Kur'an öğrenimi* ($p=0,098$; $p<0.01$), *tecvit/talim* ($p=0,138$; $p<0.01$) ve *sure/dua/hadis ezberleme* ($p=0,067$; $p<0.05$) arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin yaşları arttıkça yukarıdaki konuların ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşünmeleri düzeyinde de yükselme gözlenmektedir.

Ancak *siyer bilgileri* ($p=-,122$; $p<0.01$) ve *ahlak bilgileri* ($p=-,088$; $p<0.01$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konuların ihtiyaçlarına cevap verdiğini düşünmeleri eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

9.7- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konular ile aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 160'da verilmiştir.

Tablo 160: Öğrencilerin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
Tecvit-Talim	Pearson Correlation	,073
	Sig. (2-tailed)	,031*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin aylık ortalama geliri ile Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konulardan; *tecvit/talim* arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,073$; $p<0.05$). Öğrenci ailelerinin aylık ortalama geliri arttıkça tecvit/talim konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşünmeleri düzeyinde de yükselme gözlenmektedir.

9.8- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin mevcut Kur'an Kursu programında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

9.9- - Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaca En Çok Cevap Veren Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda olan konulardan ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız “SONUÇ TABLOSU” aşağıda verilmiştir.

Tablo 161: Öğrencinin Mevcut Kur'an Kursu Programında İhtiyaçlarına En Çok Cevap Verdiğini Düşündükleri Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TESTİ	FARK(ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur.	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.An/ Dind.Düz
Kuran Öğrenimi	X	X			X		-
Tecvit-Talim		X	X	X	X	X	-
İbadet Bilgileri	X		X	X			-
Kuran Meali	X						-
Sure/Dua/Hadis Ezberleme		X			X		-
Siyer Bilgileri		X	X		X		-
İtikat Bilgileri				X			-
Ahlak Bilgileri					X		-

Tabloyu incelediğimizde, programda ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Kuran öğrenimi konusunda cinsiyet, medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Erkek, evli ve yaşı büyük öğrenciler Kuran öğrenimi konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap veren konu olduğunu düşünmektedir.

Tecvit-talim konusunda öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. İlkokul mezunu, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren, yaşı büyük ve aylık ortalama geliri yüksek öğrenciler tecvit-talim konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşünme eğilimi göstermektedir.

İbadet bilgileri konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Kız, bekar, lise mezunu ve farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ibadet bilgileri konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiği inanmaktadır.

Kur'an meali konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler mevcut Kur'an meali konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini öncelemiştir.

Sure/dua/hadis ezberleme konusunda medeni durum ve yaş etkili unsurlardır. Dul ve yaşı büyük öğrenciler sure/dua/hadis ezberleme konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri görülmektedir.

Siyer bilgileri konusunda medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Bekar, lise mezunu ve yaşı küçük öğrenciler siyer bilgileri konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiği eğilimi göstermektedir.

İtikat bilgileri konusunda ibadete katılım düzeyi etkili unsurdur. Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler itikat bilgileri konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiği inanmaktadır.

Ahlak bilgileri konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler ahlak bilgileri konusunun ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşünmektedir.

Bu bulgulardan öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında ihtiyaçlarına en çok cevap verdiğini düşündükleri konulardan; erkek öğrenciler Kur'an öğrenimi, kız öğrenciler ise ibadet bilgileri ve Kur'an meali; bekar öğrenciler ibadet bilgileri ve siyer bilgileri, evli öğrenciler Kur'an öğrenimi, dul öğrenciler ise sure/dua/hadis ezberleme; ilkokul mezunu öğrenciler tecvit-talim, lise mezunu öğrenciler ise ibadet bilgileri ve siyer bilgileri; bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler itikat bilgileri, farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ibadet bilgileri, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ise tecvit-talim; yaşı küçük öğrenciler Kur'an öğrenimi, tecvit-talim ve sure/dua/hadis ezberleme, yaşı büyük öğrenciler ise siyer bilgileri ve ahlak bilgileri; aylık ortalama geliri yüksek düzeyde olan öğrenciler tecvit-talim konularının ihtiyaçlarına en çok cevap veren konular olduğunu düşünmektedir.

10- YETİŞKİN ÖĞRENCİLERİN KUR’AN KURSUNDA ÖĞRETİLEN KONULARDAN ANLAMAKTA ZORLUK ÇEKTİKLERİNİ DÜŞÜNDÜKLERİ KONULAR

10.1- Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk

Çekildiği Düşünülen Konuların Ortalama Puana Göre Sıralaması

Öğrencilerin Kur’an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektikleri konuları tespit etmek amacıyla yöneltilen “*Kur’an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiğiniz üç konu ismini zorluk derecesine göre yazınız*” sorusuna alınan cevaplar aldıkları ortalama puanlara göre aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 162: Öğrencilerin Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektikleri Konuların Ortalam Puana Göre Sıralaması

Sıra	Konu	N	Sum	Sum
1	Kur’an öğrenimi	1014	518,00	,5108
2	Tecvit	1014	276,50	,2727
3	Ezber-Talim	1014	140,80	,1389
4	Hac ve yapılışı	1014	119,50	,1179
5	Zekat	1014	97,00	9,566E-02
6	Kaza-Kader	1014	72,50	7,150E-02
7	Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlar	1014	72,00	7,101E-02
8	Siyer bilgileri	1014	59,75	5,893E-02
9	İbadet bilgileri	1014	44,61	4,399E-02
10	Kur’an meali	1014	42,50	4,191E-02
11	Sure/Dua/Hadis ezberleme	1014	34,67	3,419E-02
12	İtikat bilgileri	1014	27,95	2,756E-02
13	Din kültürü	1014	27,86	2,747E-02
14	İmanın mahiyeti-sıhhati	1014	21,67	2,137E-02
15	Temizlik-Abdest	1014	16,50	1,627E-02
16	Kurban	1014	14,50	1,430E-02
17	Ahlak bilgileri	1014	12,83	1,266E-02
18	Ahlak (i görevler)	1014	11,56	1,140E-02
19	Özür (lünün) hali	1014	10,50	1,036E-02
20	Nikah-Boşanma	1014	10,00	9,862E-03
21	Ecel-Ölüm-Ahiret	1014	8,83	8,711E-03
22	Allah’a iman	1014	8,40	8,284E-03
23	Namaz	1014	7,00	6,903E-03
24	Temel dini bilgiler	1014	6,62	6,534E-03
25	Büyük günahlar	1014	6,00	5,917E-03
26	Meleklerin (Cin-Şeytan) mahiyeti	1014	5,86	5,776E-03
27	Peygamberlik-Vahiy	1014	5,40	5,325E-03
28	Oruç	1014	4,50	4,438E-03
29	Mucize-Keramet	1014	4,00	3,945E-03
30	Hz.Muhammed’in hayatı, ahlakı	1014	3,50	3,452E-03
31	Kadınların ibadeti	1014	2,20	2,170E-03
32	Programda olmayan konular	1014	4,00	3,945E-03

“Kur’an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiğiniz üç konu ismini zorluk derecesine göre yazınız” sorunun analizi sonucunda 223 konu maddesi ile karşılaştık. Bu konuları muhtevalarına göre tasnif ederek 32 maddeden oluşan yukarıdaki tabloyu elde ettik. Tablo incelendiği zaman öğrencilerin Kur’an Kursunda öğretilen konular arasında anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konulardan; *Kur’an öğrenimi, tecvit, ezber-talim, hac ve yapılışı* konularının ilk sıralarda ortalama puan aldıkları görülmektedir.

Kur’an öğrenimi, Kur’anı öğrenirken yaşanan süreci ifade etmektedir.

Tecvit konusu, teorik tecvit bilgilerini içermektedir.

Ezber-talim programda bulunan sure ve duaların ezberlenmesi ve mahreç/tecvitli okunmasıdır.

Hac ve yapılışı konusu altında; farz, vacip ve diğer nüsukler ile hac esnasında bulunulan mekanlar bulunmaktadır.

10.2- Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konulara Cinsiyetin Etkisi

Öğrencilerin Kur’an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konularda cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız ilişkisiz örneklemeler t-testi analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 163: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların Cinsiyete Göre Farklılaşması t-testi Sonuçları

KONU	CİNS.	N	$\bar{X}$	S	SD	T	P
Tecvit	Erkek	124	,1452	,2992	187,1	-4,85	,000**
	Kız	890	,2904	,3914			
Ezber-Talim	Erkek	124	1,915E-02	7,312E-02	201,8	-2,14	,033*
	Kız	890	3,511E-02	,1052			
Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar	Erkek	124	1,882E-02	,1296	259,9	-4,20	,000**
	Kız	890	7,828E-02	,2398			
Hac ve yapılışı	Erkek	124	2,016E-02	,1337	467,7	-6,38	,000**
	Kız	890	,1315	,3774			
Temizlik-Abdest	Erkek	124	,0000	,0000	889,0	-4,51	,000**
	Kız	890	1,854E-02	,1224			
Özür(lünün) hali	Erkek	124	,0000	,0000	889,0	-2,65	,008**
	Kız	890	1,180E-02	,1326			
İbadet bilgileri	Erkek	124	4,570E-02	,1190	139,4	2,46	,015*
	Kız	890	1,854E-02	8,139E-02			
Nikah-Boşanma	Erkek	124	,0000	,0000	889,0	-2,95	,003**
	Kız	890	1,124E-02	,1135			
İmanın mahiyeti-sıhhati	Erkek	124	5,645E-02	,1392	134,6	3,12	,002**
	Kız	890	1,648E-02	8,048E-02			
Allah'a iman	Erkek	124	3,387E-02	,1545	126,1	2,08	,039*
	Kız	890	4,719E-03	4,672E-02			
Meleklerin(Cin-Şeytan) mahiyeti	Erkek	124	,0000	,0000	889,0	-3,63	,000**
	Kız	890	6,581E-03	5,402E-02			
Ahlak(i görevler)	Erkek	124	2,509E-02	7,868E-02	137,7	2,14	,034*
	Kız	890	9,488E-03	5,103E-02			

**P<0,01, *P<0,05

Yaptığımız ilişkisiz örneklemeler t-testi analiz sonuçlarına göre; *tecvit* [t(187,1)= -4,85; p<0,01], *ezber-talim* [t(201,8)= -2,14; p<0,05], *Hz. Muhammed'in katıldığı savaşlar*, [t(259,9)= -4,20; p<0,01], *hac ve yapılışı* [t(467,7)= -6,38; p<0,01], *temizlik-abdest* [t(889)= -4,51; p<0,01], *özür(lünün) hali* [t(889)= -2,65; p<0,01], *ibadet bilgileri* [t(139,4)= 2,46; p<0,05], *nikah-boşanma* [t(889)= -2,95; p<0,01], *imanın mahiyeti-sıhhati* [t(134,6)= 3,12; p<0,01], *Allah'a iman* [t(126,1)=

2,08; $p<0,01$], *meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti* [$t(889)= -3,63$; $p<0,05$] ve *ahlak(i görevler)* [$t(137,7)= 2,14$; $p<0,05$] konularında anlamlı fark vardır.

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular ile cinsiyet farklılaşmasını ayrı ayrı incelediğimizde; *ibadet bilgileri* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.854E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=4.570E-02$), *imanın mahiyeti-sıhhati* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.648E-02$) erkek öğrencilere göre ($X=5.645E-02$), *Allah'a iman* konusunda kız öğrencilerin ortalama puanı ($X=4.719E-03$) erkek öğrencilere göre ($X=3.387E-02$), *tecvit* konusunda erkek öğrencilerin ($X=.1452$) ortalama puanı kız öğrencilere göre ($X=.2904$), *ezber-talim* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.915E-02$) kız öğrencilere göre ($X=3.511E-02$), *Hz.Muhammedin katıldığı savaşlar* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=1.882E-02$) kız öğrencilere göre ($X=7.828E-02$), *hac ve yapılışı* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=2.016E-02$) kız öğrencilere göre ($X=.1315$), *temizlik/abdest* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=.0000$) kız öğrencilere göre ($X=1.854E-02$), *özür(lünün) hali* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=.0000$) kız öğrencilere göre ($X=1.180E-02$), *nikah-boşanma* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=.0000$) kız öğrencilere göre ($X=1.124E-02$), *meleklerin (cin-şeytan) mahiyeti* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=.0000$) kız öğrencilere göre ($X=6.581E-02$), *ahlak (i görevler)* konusunda erkek öğrencilerin ortalama puanı ($X=2.509E-02$) kız öğrencilere göre ($X=9.488E-03$) düşük düzeydedir.

Bu istatistiki veriler; erkek öğrencilerin ibadet bilgileri, Allah'a iman ve imanın mahiyeti-sıhhati konularını, kız öğrencilerin ise tecvit, ezber-talim, Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar, hac ve yapılışı, temizlik/abdest, özür(lünün) hali, nikah-boşanma, meleklerin (cin-şeytan) mahiyeti ve ahlak(i görevler) konularını zor anladıklarını düşündüklerini göstermektedir.

10.3- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk

Çekildiği Düşünülen Konulara Medeni Durumun Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konularda öğrencinin medeni durumunun etkili olup olmadığını anlamak, farklılaşmalarının istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 164 ve 165’de verilmiştir.

Tablo 164: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Medeni Durum	N	X	S
Tecvit	Bekar	498	.1767	.3370
	Evli	480	.3724	.4074
	Dul	22	.4318	.3551
	Total	1000	.2763	.3855
Ezber-Talim	Bekar	498	2.033E-02	8.005E-02
	Evli	480	4.661E-02	.1196
	Dul	22	5.114E-02	.1199
	Total	1000	3.363E-02	.1026
Hac ve yapılışı	Bekar	498	.1496	.4040
	Evli	480	9.063E-02	.3092
	Dul	22	6.818E-02	.3198
	Total	1000	.1195	.3607
Özür (lünün) hali	Bekar	498	3.012E-03	6.722E-02
	Evli	480	1.563E-02	.1525
	Dul	22	6.818E-02	.3198
	Total	1000	1.050E-02	.1251
Zekat	Bekar	498	.1345	.5602
	Evli	480	6.042E-02	.3747
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	9.600E-02	.4744
İbadet bilgileri	Bekar	498	2.711E-02	9.627E-02
	Evli	480	1.493E-02	7.270E-02
	Dul	22	.0000	.0000
	Total	1000	2.067E-02	8.480E-02
İmanın mahiyeti-sıhhati	Bekar	498	2.845E-02	.1064
	Evli	480	1.146E-02	6.221E-02
	Dul	22	1.515E-02	7.107E-02
	Total	1000	2.000E-02	8.754E-02

Tablo 165: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların Medeni Duruma Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Tecvit	Between Groups	9.904	2	4.952	35.62	.000**	1-2,3
	Within Groups	138.594	997	.139			
	Total	148.498	999				
Ezber-Talim	Between Groups	.176	2	8.787E-02	8.47	.000**	1-2
	Within Groups	10.334	997	1.037E-02			
	Total	10.510	999				
Hac ve yapıışı	Between Groups	.909	2	.455	3.51	.030*	1-2
	Within Groups	129.060	997	.129			
	Total	129.970	999				
Özür(lünün) hali	Between Groups	.114	2	5.686E-02	3.65	.026*	1-3
	Within Groups	15.526	997	1.557E-02			
	Total	15.640	999				
Zekat	Between Groups	1.550	2	.775	3.46	.032*	1-2
	Within Groups	223.234	997	.224			
	Total	224.784	999				
İbadet bilgileri	Between Groups	4.586E-02	2	2.293E-02	3.20	.041*	1-2
	Within Groups	7.138	997	7.160E-03			
	Total	7.184	999				
İmanın mahiyeti-sıhhati	Between Groups	7.107E-02	2	3.554E-02	4.67	.010*	1-2
	Within Groups	7.584	997	7.607E-03			
	Total	7.656	999				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 164'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konuların öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Bekar, evli ve dul öğrenci gurupları arasında gözlenen farkın

istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 165’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *tecvit*, *ezber-talim*, *hac ve yapılışı*, *özür(lünün) hali*, *zekat*, *ibadet bilgileri* ve *imanın mahiyeti-sıhhati* konularında anlamlı farklılaşma vardır.

Tecvit maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.1767$) ile evli ($X=.3724$) ve dul öğrenciler ($X=.4318$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=35,62$ $p<0,01$]. Dul öğrencilerin *tecvit* öğrenimi konusunun zor anlaşıldığını düşünme düzeyleri daha yüksektir.

Ezber-talim maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.033E-02$) ile evli öğrenciler ($X=4.661E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=8,47$ $p<0,01$]. Dul öğrencilerin *ezber-talim* konusunun zor anlaşıldığını düşünmektedir.

Hac ve yapılışı maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.1496$) ile evli öğrenciler ($X=9.063E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3,51$ $p<0,05$]. Bekar öğrencilerin *hac ve yapılışı* konusunun zor anlaşıldığına inanmaktadır.

Özür(lünün) hali maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=3.012E-03$) ile dul öğrenciler ($X=6.818E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3,65$ $p<0,05$]. Dul öğrencilerin *özür(lünün) hali* konusunun zor anlaşıldığını düşündükleri görülmektedir.

Zekat maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=.1345$) ile evli öğrenciler ($X=6.042E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3,46$ $p<0,05$]. Bekar öğrenciler zekat konusunun zor anlaşıldığına inanmaktadır.

İbadet bilgileri maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.711E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.493E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=3,20$ $p<0,05$]. Bekar öğrencilerin ibadet bilgileri öğrenimi konusunun zor anlaşıldığını düşünme düzeyleri daha yüksektir.

İmanın mahiyeti-sıhhati maddesi ortalama puanlarında; bekar öğrenciler ($X=2.845E-02$) ile evli öğrenciler ($X=1.1146E-02$) arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır [$F(999)=4,67$ $p<0,05$]. Bekar öğrenciler imanın mahiyeti-sıhhati konusunun zor anlaşıldığını düşündükleri görülmektedir.

10.4- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk

Çekildiği Düşünülen Konulara Öğrenim Durumunun Etkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konularda öğrencinin öğrenim durumunun etkili olup olmadığını anlamak, farklılaşmalarının istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 166 ve 167'de verilmiştir.

Tablo 166: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu	Öğrenim Durumu	N	X	S
Tecvit	İlkokul	335	,3642	,3986
	Ortaokul	277	,2094	,3489
	Lise	333	,2455	,3856
	Üniversite	49	,1837	,3490
	Total	994	,2724	,3840
Ezber-Talim	İlkokul	335	4,701E-02	,1190
	Ortaokul	277	3,204E-02	9,891E-02
	Lise	333	2,102E-02	8,474E-02
	Üniversite	49	2,551E-02	9,193E-02
	Total	994	3,307E-02	,1020
Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar	İlkokul	335	7,164E-02	,2223
	Ortaokul	277	,1047	,2792
	Lise	333	4,204E-02	,1817
	Üniversite	49	4,082E-02	,1615
	Total	994	6,942E-02	,2264
İbadet bilgileri	İlkokul	335	1,194E-02	6,069E-02
	Ortaokul	277	3,911E-02	,1143
	Lise	333	1,401E-02	7,182E-02
	Üniversite	49	2,381E-02	,1021
	Total	994	2,079E-02	8,504E-02
İmanın mahiyeti-sıhhati	İlkokul	335	9,453E-03	5,616E-02
	Ortaokul	277	3,430E-02	,1132
	Lise	333	2,352E-02	9,782E-02
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	2,062E-02	8,910E-02
Siyer bilgileri	İlkokul	335	4,925E-02	,1714
	Ortaokul	277	,1002	,2493
	Lise	333	4,204E-02	,1615
	Üniversite	49	,0000	,0000
	Total	994	5,860E-02	,1915
Ahlak (i görevler)	İlkokul	335	8,624E-03	5,086E-02
	Ortaokul	277	1,925E-02	6,940E-02
	Lise	333	7,674E-03	4,620E-02
	Üniversite	49	2,268E-03	1,587E-02
	Total	994	1,095E-02	5,444E-02

Tablo 167: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Tecvit	Between Groups	4,549	3	1,516	10,57	,000**	1-2,3,4
	Within Groups	141,891	990	,143			
	Total	146,439	993				
Ezber-Talim	Between Groups	,117	3	3,886E-02	3,76	,011*	1-3
	Within Groups	10,218	990	1,032E-02			
	Total	10,335	993				
Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar	Between Groups	,636	3	,212	4,17	,006**	2-3
	Within Groups	50,241	990	5,075E-02			
	Total	50,877	993				
İbadet bilgileri	Between Groups	,135	3	4,498E-02	6,31	,000**	1-2 2-3
	Within Groups	7,046	990	7,118E-03			
	Total	7,181	993				
İmanın mahiyeti-sıhhati	Between Groups	,117	3	3,908E-02	4,98	,002**	1-2,3 2-4
	Within Groups	7,766	990	7,844E-03			
	Total	7,883	993				
Siyer bilgileri	Between Groups	,768	3	,256	7,11	,000**	1-2 2-3,4
	Within Groups	35,631	990	3,599E-02			
	Total	36,399	993				
Ahlak (i görevler)	Between Groups	2,818E-02	3	9,394E-03	3,19	,023*	1-2 2-3,4
	Within Groups	2,914	990	2,944E-03			
	Total	2,942	993				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 166'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konuların öğrenim durumlarına göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul,

ortaokul, lise ve üniversite mezunu öğrenci grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 167’de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *tecvit*, *ezber-talim*, *Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlar*, *ibadet bilgileri*, *imanın mahiyeti-sıhhati*, *siyer bilgileri* ve *ahlak(i görevler)* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Tecvit maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları ($X=.3642$) ile ortaokul ($X=.2094$), lise ($X=.2455$) ve üniversite mezunu öğrenciler ($X=.1837$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=10,57$ $p<0,01$]. İlkokul mezunu öğrencilerin *tecvit* öğrenimi konusunun zor anlaşıldığını düşünme düzeyleri daha yüksektir.

Ezber-talim maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları ($X=4.701E-02$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=2.102E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(999)=3,76$ $p<0,05$]. İlkokul mezunu öğrenciler *ezber-talim* konusunu zor anladıklarını düşünmektedir.

Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlar maddesi ortalama puanlarında; ortaokul mezunları ($X=.1047$) ile lise mezunu öğrenciler ($X=4.204E-02$) arasında anlamlı farklılaşma vardır [$F(993)=4,17$ $p<0,01$]. Ortaokul mezunu öğrencilerin *Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlar* konusunun zor anlaşıldığını düşündükleri görülmektedir.

İbadet bilgileri maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları ($X=1.194E-02$) ile ortaokul mezunu öğrenciler ($X=3.911E-02$) arasında ve ortaokul mezunu öğrenciler ile lise mezunu öğrenciler arasında anlamlı farklılaşma vardır

[F(993)=6,31 p<0,01]. Ortaokul mezunu öğrencilerin ibadet bilgileri konusunun zor anlaşıldığını düşünme düzeyleri yüksektir.

İmanın mahiyeti-sıhhati maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları (X=9.453E-03) ile ortaokul (X=3.430E-02) ve lise mezunu öğrenciler (X=2.352E-02) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile üniversite mezunu öğrenciler (X=.0000) arasında anlamlı farklılaşma vardır [F(993)=4,98 p<0,01]. Ortaokul mezunu öğrenciler imanın mahiyeti-sıhhati konusunun zor anlaşıldığına inandıkları gözlenmektedir.

Siyer bilgileri maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunları (X=4.925E-02) ile ortaokul mezunu öğrenciler (X=.1002) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile lise (X=4.204E-02) ve üniversite mezunu öğrenciler (X=.0000) arasında anlamlı farklılaşma vardır [F(993)=7,11 p<0,01]. Ortaokul mezunu öğrencilerin siyer bilgileri konusunun zor anlaşıldığını düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

Ahlak (i görevler) maddesi ortalama puanlarında; ilkokul mezunu öğrenciler (X=8.624E-03) ile ortaokul mezunu öğrenciler (X=1.925E-02) arasında, ortaokul mezunu öğrenciler ile lise (X=7.674E-03) ve üniversite mezunu öğrenciler (X=2.268E-03) arasında anlamlı farklılaşma vardır [F(993)=3,19 p<0,05]. Ortaokul mezunu öğrenciler ahlak(i görevler) konusunun zor anlaşıldığını düşünme düzeyleri yüksektir.

10.5- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk

Çekildiği Düşünülen Konulara İbadete Katılım Düzeyinin Etkisi

Öğrencilerin anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konularda öğrencinin ibadete katılım düzeyinin etkili olup olmadığını anlamak, farklılaşmalarının istatistiksel

açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığımız analiz sonuçları tablo 168 ve 169’da verilmiştir.

Tablo 168: Öğrencilerin Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konulara Ait Ortalama Puan Dağılımları

Konu		N	X	S
Temizlik-Abdest	Cevapsız	77	4,545E-02	,2174
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	,0000	,0000
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,719E-02	,1145
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	,0000	,0000
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	3,348E-02	,1556
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,564E-03	3,581E-02
	Toplam	1014	1,627E-02	,1148
İbadet bilgileri	Cevapsız	77	2,165E-03	1,899E-02
	İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum	33	2,020E-02	6,919E-02
	Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum	509	1,768E-02	8,042E-02
	Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum	88	2,462E-02	9,636E-02
	Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum	112	4,167E-02	,1215
	Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet, müstehap vs) yerine getiriyorum	195	2,821E-02	9,377E-02
	Toplam	1014	2,186E-02	8,724E-02

Tablo 169: Öğrencilerin Kur’an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konuların İbadete Katılım Düzeyine Göre Farklılaşması (ANOVA)

Konu	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P	Fark
Temizlik-Abdest	Between Groups	,168	5	3,357E-02	2,56	,026*	3-4 4-5
	Within Groups	13,189	1008	1,308E-02			
	Total	13,357	1013				
İbadet bilgileri	Between Groups	9,131E-02	5	1,826E-02	2,41	,034*	2-4
	Within Groups	7,619	1008	7,558E-03			
	Total	7,710	1013				

**P<0,01, *P<0,05

Tablo 167'deki analiz sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konuların ibadetlere katılım düzeylerine göre ortalama puanlarının farklılaştığı görülmektedir. Öğrenci ibadetlere katılım düzeyi grupları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan *tek faktörlü varyans analizi* sonuçları tablo 168'de verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan LSD testi sonuçlarına göre; *temizlik/abdest* ve *ibadet bilgileri* konularında anlamlı fark bulunmaktadır.

Temizlik/abdest konusunda; farz ibadetleri eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=.0000$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=3.348E-02$) arasında, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ile bütün ibadetleri (farz, vacip, sünnet, müstehap vs) yerine getiren öğrenciler ($X=2.564E-03$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2,56$ $p<0,05$]. Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrencilerin temizlik/abdest konusunun ihtiyaçlarına cevap verdiğini düşünmektedir.

İbadet bilgileri konusunda; bazı aksamalarla birlikte ibadetlerini yapmaya çalışan öğrenciler ($X=1.768E-02$) ile farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ($X=4.167E-02$) arasında anlamlı fark bulunmaktadır [$F(1013)=2,41$ $p<0,05$]. Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler ibadet bilgileri konusunun ihtiyaçlarına cevap verdiğine inanmaktadır.

10.6- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk

Çekildiği Düşünülen Konular İle Yaş İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular ile yaş arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 170'de verilmiştir.

Tablo 170: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konular İle Yaş İlişkisi

Konu		Yaş
Tecvit	Pearson Correlation	,216
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Ezber-Talim	Pearson Correlation	,112
	Sig. (2-tailed)	,000**
	N	1014
Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar	Pearson Correlation	-,069
	Sig. (2-tailed)	,029*
	N	1014
Hac ve yapılışı	Pearson Correlation	-,104
	Sig. (2-tailed)	,001**
	N	1014
Zekat	Pearson Correlation	-,070
	Sig. (2-tailed)	,026*
	N	1014
İbadet bilgileri	Pearson Correlation	-,088
	Sig. (2-tailed)	,005**
	N	1014
İmanın mahiyeti-sıhhati	Pearson Correlation	-,090
	Sig. (2-tailed)	,004**
	N	1014
Peygamberlik-Vahiy	Pearson Correlation	-,069
	Sig. (2-tailed)	,029*
	N	1014
Kaza-Kader	Pearson Correlation	-,087
	Sig. (2-tailed)	,006**
	N	1014
Siyer bilgileri	Pearson Correlation	-,081
	Sig. (2-tailed)	,010*
	N	1014
Ahlak (i görevler)	Pearson Correlation	-,068
	Sig. (2-tailed)	,029*
	N	1014

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin yaşı ile Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri; *tecvit* ($p=0,216$; $p<0.01$) ve *ezber-talim* ($p=0,112$; $p<0.01$) konuları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları arttıkça yukarıdaki konuları anlamakta zorluk çektiklerini düşünmeleri eğiliminde de yükselme gözlenmektedir.

Aynı şekilde, *Hız.Muhammed'in katıldığı savaşlar* ($p=-,069$; $p<0.05$), *hac ve yapılışı* ($p=-,104$; $p<0.01$), *zekat* ($p=-,070$; $p<0.05$), *ibadet bilgileri* ($p=-,088$; $p<0.01$), *imanın mahiyeti-sıhhati* ($p=-,090$; $p<0.01$), *peygamberlik-vahiy* ($p=-,069$; $p<0.05$), *kaza-kader* ($p=-,087$; $p<0.01$), *siyer bilgileri* ($p=-,081$; $p<0.05$) ve *ahlak(i görevler)* ($p=-,068$; $p<0.05$) konularıyla öğrencinin yaşı arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu istatistiki veriler yukarıdaki konuları anlamakta zorluk çektiklerini düşünmeleri eğiliminde yaş artışına paralel olarak zayıf düzeyde de olsa azalma olduğunu göstermektedir.

10.7- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk

Çekildiği Düşünülen Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular aylık ortalama gelir arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 171'de verilmiştir.

Tablo 171: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konular İle Aylık Ortalama Gelir İlişkisi

Konu		Ailenin aylık ortalama geliri
Hız.Muhammed'in katıldığı savaşlar	Pearson Correlation	-,085
	Sig. (2-tailed)	,012*
	N	874
Hac ve yapılışı	Pearson Correlation	-,081
	Sig. (2-tailed)	,017*
	N	874
Zekat	Pearson Correlation	-,086
	Sig. (2-tailed)	,011*
	N	874

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrenci ailelerinin aylık ortalama geliri ile Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri; *Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar* ($p=-,085$; $p<0.05$), *hac ve yapılışı* ($p=-,081$; $p<0.05$) ve *zekat* ($p=-,086$; $p<0.05$) konuları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu istatistiksel veriler ailelerin aylık ortalama gelirleri arttıkça yukarıdaki konuları anlamakta zorluk çektiklerini düşünmeleri düzeyinde azalma olduğu gözlenmektedir.

10.8- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Öğrencilerin programda anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular ile din anlayışı ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yaptığımız ilişki testi (Pearson Correlation) sonuçları tablo 171'de verilmiştir.

Tablo 172: Öğrencilerin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konular İle Din Anlayışı ve Dindarlık Düzeyi İlişkisi

Konu		Din anlayışı toplam puanları	Dindarlık Düzeyi toplam puanları
Meleklerin (Cin-Şeytan) mahiyeti	Pearson Correlation	-,088	,006
	Sig. (2-tailed)	,010*	,848
	N	862	972
Ecel-Ölüm-Ahiret	Pearson Correlation	,081	,011
	Sig. (2-tailed)	,017*	,739
	N	862	972
Siyer bilgileri	Pearson Correlation	-,045	-,126
	Sig. (2-tailed)	,192	,000**
	N	862	972

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Öğrencilerin din anlayışı ile Kur'an Kursunda öğretilen konulardan zorluk çektiklerini düşündükleri; *meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti* ($p=-,088$; $p<0.05$) ve *ecel-ölüm-ahiret* ($p=0,081$; $p<0.05$) konuları arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgular öğrencilerin din anlayışı düzeyi arttıkça meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti ve ecel-ölüm-ahiret konularını anlamakta zorluk çektiklerini düşünmeleri düzeyinde de buna paralel azalma olduğunu göstermektedir. Buna mukabil, meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti ($p=-,006$; $p<0.05$) ve ecel-ölüm-ahiret ($p=-,011$; $p<0.05$) konuları ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı ilişki mevcut değildir.

Aynı şekilde *siyer bilgileri* konusu ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı, zayıf düzeyde ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($p=-,126$; $p<0.01$). Öğrencilerin dindarlık düzeyi yükseldikçe siyer bilgileri konusunu anlamakta zorluk çektiklerini düşünmeleri düzeyinde de azalma ortaya çıkmaktadır. Din anlayışı ile siyer bilgileri konusu arasında anlamlı ilişki yoktur ($p=-,045$; $p<0.05$).

10.9- Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çekildiği Düşünülen Konularda Etkili Olan Bağımsız Değişkenler

Öğrencilerin Kuran Kursu Öğretim Programında olan konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konuların hangi bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve hangileri ile arasında anlamlı ilişki olduğunu bir arada görebilmek amacıyla (ortalama puan-mean tablosundaki puan sıralamasına göre) yaptığımız "SONUÇ TABLOSU" aşağıda verilmiştir.

Tablo 173: Öğrencinin Kur'an Kursunda Öğretilen Konulardan Anlamakta Zorluk Çektiklerini Düşündükleri Konularda Etkili Olan Unsurlar Sonuç Tablosu

KONU	Tİ TESTİ	FARK (ANOVA) TESTİ			İLİŞKİ (P. CORR.) TESTİ		
	Cinsiyet	Med.Dur	Öğr.Dur.	İb.Kat. Düzeyi	Yaş	A.O.G	Din.Anl/ Dind.Düz
Tecvit	X	X	X		X		
Ezber-Talim	X	X	X		X		
Hac ve Yapılışı	X	X	X		X	X	
Zekat		X			X	X	
Kaza-Kader					X		
Hz.Muhammed'in Katıldığı Savaşlar	X		X		X	X	
Siyer Bilgileri			X		X		-- X
İbadet Bilgileri	X	X	X	X	X		
İmanın Mahiyeti-Sıhhati	X	X	X		X		
Temizlik/Abdest	X			X			
Ahlak (i görevler)	X		X				
Özür (lünün) hali	X	X					
Nikah-Boşanma	X						
Ecel-Ölüm-Ahiret							X--
Allaha İman	X						
Meleklerin (Cin-Şeytan) Mahiyeti	X						X--
Peygamberlik-Vahiy					X		

Tabloyu incelediğimizde, programda anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular hakkında şunları söylemek mümkündür:

Tecvit konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Kız, dul, ilkokul mezunu ve yaşı büyük öğrenciler tecvit konusunu anlamakta zorluk çektiklerini belirtmiştir. Öğrenim seviyesi düşük, yaşlı, kız öğrenciler tecvit kaidelerini öğrenmekte zorluk çektiklerini düşünmektedir.

Ezber-talim konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve yaş, aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız, dul, ilkokul mezunu ve yaşı büyük

öğrenciler ezber-talim konusun zorluk çektiklerine inanmaktadır. Öğrenim seviyesi düşük, yaşlı kız öğrenciler sure ve duaları ezberlemekte, ezberledikleri sure ve duaları talim üzere okumakta zorluk çektiklerine inanmaktadır.

Hac ve yapılışı konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, yaş, aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız, bekar, ortaokul mezunu, yaş küçük ve aylık ortalama geliri düşük öğrenciler hac ve yapılışı konusunu anlamakta zorluk çektikleri eğilimi göstermektedir. Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite VIII.'de, mevcut öğretim programında "İbadetim" ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite 6'da işlenmiştir. Hac ve yapılışı konusu pratik ağırlıklı bir konu olduğu için sadece teorik bilgiler yeterli olmamaktadır denebilir. Konunun görsel materyaller ile anlatılması daha kolay anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Zekat konusunda medeni durum, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Bekar, yaş küçük ve aylık ortalama geliri düşük öğrencilerin zekat konusunu anlamakta zorluk çektikleri görülmektedir. Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite VII.'de, mevcut öğretim programında "İbadetim" ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite 5'te işlenmiştir. Zekatta nisap, zekata tabi olan-olmayan mallar ve niçin zekat verilmesi gerektiğini yaş küçük, geliri düşük ve bekar öğrenciler anlamakta zorluk çekmektedir. Mevcut öğretim programı "İbadetim" ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite 5'te işlenen bu konu, insanın paylaşma ve yardımlaşma duygusu, İslam'ın paylaşma ve

yardımlaşmaya verdiği önem anlatıldıktan sonra zekat konusuna geçilerek anlaşılması kolaylaştırılmıştır.

Kaza-kader konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler kaza-kader konusunu anlamakta zorluk çektiklerini düşünmektedir. Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite VIII.'de, mevcut öğretim programında “İnancım” ders kitabı itikat öğrenme alanı Ünite 9’da işlenmiştir. Kaza-kader konusu soyut ve tabiatı itibariyle zor bir konudur. Konu mutlaka örnekler ve günlük bireysel-sosyal hayattan olay çözümlemesi ile daha anlaşılır hale getirilebilir. Sadece kavramların ıstılahi manalarını vermek anlaşılmayı kolaylaştırmamaktadır. “İnancım” ders kitabı 9.Ünite’de kaza ve kader kavramları tahlil edildikten sonra insanın kaderle ilgili bazı özellikleri ve Kur’an’da kaderle ilgili bazı kavramlar izah edilerek konu daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak sadece Hz. Ömer’in halifeliği döneminde veba hastalığı olması sebebiyle Şam’a girmekten vazgeçmesi olayı örnek verilmektedir. Bunun yanında içinde yaşadığımız toplumdan olayların da kader açısından ele alınıp olay çözümlemesi yapılması konunun daha kolay anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlar konusunda cinsiyet, öğrenim durumu, yaş ve aylık ortalama gelir etkili unsurlardır. Kız, ortaokul mezunu, yaşı küçük, aylık ortalama geliri düşük öğrenciler Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlar konusunu anlamakta zorluk çektiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite VII. ve VIII.’de, mevcut öğretim programında “Peygamberim” ders kitabı siyer öğrenme alanı Ünite 3’te

işlenmiştir. Temel Dini Bilgiler ders kitabında ünite başlangıcında Hz.Muhammed'in niçin savaştığı, savaşmaya zorlandığı, savaşı önlemek için tedbir alıp almadığı gibi konularda bilgilendirme yapılmadan doğrudan katıldığı savaşlar kuru tarih bilgileri şeklinde sıralanmaktadır. Öğrencilerle yaptığımız mülakatta:“Peygamberimiz savaşçı mı idi, dini kılıçla mı yaydı, rahmet peygamberi olmak ile savaşmak nasıl bağdaştırılabilir. Misyonerler, Hz. İsa'nın barış Peygamberi olduğunu ve hiç kimse ile savaşmadığını, ancak aynı sözlerin bizim peygamberimiz için söylenemeyeceğini iddia etmektedirler” demiştir. Mevcut öğretim programında “Peygamberim” ders kitabı siyer öğrenme alanı Ünite 3'te de Hz.Muhammed'in niçin savaştığı vb. konularda bilgilendirme yapılmamıştır.

Siyer bilgileri konusunda öğrenim durumu, yaş ve din anlayışı/dindarlık düzeyi etkili unsurlardır. Ortaokul mezunu, yaşı küçük ve din anlayışı/dindarlık düzeyi düşük öğrenciler siyer bilgileri konusunu anlamakta zorluk çektiklerine inanmaktadır. Öğrencilerin programda ihtiyaçlarına en çok cevap veren konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler Kitabında siyer öğrenme alanı konularının genel olarak olay anlatımının olay tarihine bağlanarak neden? niçin? leri fazla irdilemeden anlatılması ve öğrenciden bu bilgilerin biraz ezbere dayalı öğrenmesinin istenmesi konuların zor anlaşılmasına sebep olabilir.

İbadet bilgileri konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi ve yaş etkili unsurlardır. Erkek, bekar, ortaokul mezunu, farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren ve yaşı küçük öğrenciler ibadet bilgileri konusunu anlamakta zorluk çektikleri eğilimi göstermektedir. Öğrencilerin programda ihtiyaçlarına en çok cevap veren konular arasında da bulunmaktadır.

İmanın mahiyeti-sıhhati konusunda cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Erkek, bekar, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrenciler imanın mahiyeti-sıhhati konusunu anlamakta zorluk çektikleri görülmektedir. Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler Kitabı itikat öğrenme alanı Ünite II.'de, iman konusunda imanın mahiyet analizi yapılmadığından ve imanın sıhhati konusunda sadece birkaç şartın sıralanması öğrencinin bu konuyu zor anlamasının sebebi olabilir. Ancak Kur'an Kurslarında okutulmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan "İnancım" kitabında bu zorluk giderilmiştir.

Temizlik/abdest konusunda cinsiyet ve ibadete katılım düzeyi etkili unsurlardır. Kız ve farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler temizlik/abdest konusunu anlamakta zorluk çektiklerini öncelemiştir. Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında hem ilgilendikleri hem de öncelikle öğrenmek istedikleri konular, fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular arasında da bulunan bu konu, Temel Dini Bilgiler ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite III.'te, mevcut öğretim programında "İbadetim" ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite 2'de işlenmiştir. Temel Dini Bilgiler ders kitabındaki temizlik konusu içinde temizlik yönünden sular alt başlığı altında; mutlak sular, mukayyed sular, vb. izahatını öğrenciler anlayamamaktadır. Ayrıca bu bilgilere günümüz hayat şartlarında ihtiyaç ve gerek olmadığını düşünmektedir.

Ahlak(i görevler) konusunda cinsiyet, öğrenim durumu ve yaş etkili unsurlardır. Erkek, ortaokul mezunu ve yaşı küçük öğrenciler ahlak(i görevler) konusunu anlamakta zorluk çektiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular arasında da bulunan bu konu Temel Dini Bilgiler

ders kitabı ahlak öğrenme alanı II., III., IV., V. ve VI. Ünite’de işlenmektedir. Öğrenciler bu görevleri madde madde öğrenmekte zorluk çektiklerini düşünmektedirler. Ahlaki görevler konuları mevcut öğretim programında bulunmamaktadır.

Özür(lünün) hali konusunda cinsiyet ve medeni durum etkili unsurlardır. Kız ve dul öğrenciler özür(lünün) hali konusunu anlamakta zorluk çektiklerine inanmaktadır. Temel Dini Bilgiler ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite III.’te, mevcut öğretim programında “İbadetim” ders kitabı ibadet öğrenme alanı Ünite 2’de işlenmiştir.

Nikah-boşanma konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Kız öğrenciler nikah-boşanma konusunu anlamakta zorluk çektiklerini belirtmiştir. Bu konu mevcut öğretim programında bulunmamaktadır.

Ecel-ölüm-ahiret konusunda din anlayışı etkili unsurdur. Din anlayışı seviyesi yüksek öğrenciler ecel-ölüm-ahiret konusunu anlamakta zorluk çektiklerini düşünmektedir. Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu Temel Dini Bilgiler ders kitabı itikat/inanç öğrenme alanı Ünite VII.’de, mevcut öğretim programında “İnancım” ders kitabı itikat öğrenme alanı Ünite 8’de işlenmektedir.

Allah'a iman konusunda cinsiyet etkili unsurdur. Erkek öğrenciler Allah'a iman konusunu anlamakta zorluk çektiklerine inanmaktadır. Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri ve öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu Temel Dini Bilgiler ders kitabı itikat-inanç öğrenme alanı Ünite II. ve III.’te, mevcut öğretim programında “İnancım” ders kitabı itikat öğrenme alanı Ünite 4’te işlenmiştir. Temel Dini Bilgiler ders kitabında soyut iman konularından

olan Allah'a iman konusu iman'ın ne olduğu, Allah ile insan ilişkisi, yaratma gibi imanı anlamaya yardım edecek bilgiler verilmeden doğrudan Allah vardır, birdir şeklinde konuya girmektedir. İnancım ders kitabında konu bu eksiklikler giderilerek etraflıca işlenmiş ve anlaşılır hale getirilmiştir.

Meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti konusunda cinsiyet ve din anlayışı etkili unsurlardır. Kız ve din anlayışı seviyesi düşük öğrenciler meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti konusunu anlamakta zorluk çektikleri görülmektedir. Öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunan bu konu Temel Dini Bilgiler ders kitabı itikat öğrenme alanı Ünite IV.'te, mevcut öğretim programında “İnancım” ders kitabı itikat/inanç öğrenme alanı Ünite 5'de işlenmiştir. Temel Dini Bilgiler ders kitabında meleklerin mahiyeti anlatılırken mahiyet analizi yapılmadan bilinen kelimelerle “yemezler, içmezler, nurdan yaratılmışlardır, vb.” anlatılması konunun anlaşılmasını zorlaştırmış denebilir. İnancım ders kitabında ise, mahiyet analizi yapılmış ancak yeterli değildir. Bu konunun iyi anlaşılabilmesi için “varlık” konusuna kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Peygamberlik-vahiy konusunda yaş etkili unsurdur. Yaşı küçük öğrenciler peygamberlik-vahiy konusunu anlamakta zorluk çektiklerini düşünmektedir. Öğrencilerin, siyer öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden konular arasında da vahyin gelişi olarak bulunmaktadır.

Bu bulgulardan öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konulardan; erkek öğrenciler ibadet bilgileri, imanın mahiyeti-sıhhati, Allah'a iman ve ahlak(i görevler), kız öğrenciler ise tecvit, ezber-talim, Hz.Muhammedin katıldığı savaşlar, hac ve yapılışı,

temizlik/abdest, özür hali, nikah-boşanma ve meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti; bekar öğrenciler hac ve yapılışı, ibadet bilgileri, zekat ve iman mahiyeti-sıhhati, dul öğrenciler ise tecvit, ezber-talim ve özür hali; ilkokul mezunu öğrenciler tecvit ve ezber-talim, ortaokul mezunu öğrenciler ise Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar, hac ve yapılışı, ibadet bilgileri, iman mahiyeti-sıhhati, ahlak(i görevler) ve siyer bilgileri; farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiren öğrenciler temizlik/abdest ve ibadet bilgileri; yaşı küçük öğrenciler Hz.Muhammedin katıldığı savaşlar, hac ve yapılışı, ibadet bilgileri, iman mahiyeti-sıhhati, ahlak(i görevler), zekat, siyer bilgileri, peygamberlik-vahiy ve kaza-kader, yaşı büyük öğrenciler ise tecvit ve ezber-talim; aylık ortalama geliri düşük düzeyde olan öğrenciler Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlar, hac ve yapılışı ve zekat, din anlayışı düzeyi düşük öğrenciler meleklerin(cin-şeytan) mahiyeti ve siyer bilgileri konularını; dindarlık düzeyi düşük öğrenciler siyer bilgileri, düzeyi yüksek öğrenciler ise ecel-ölüm-ahiret konularını anlamakta zorluk çektiklerini düşündüklerini belirtmiştir.

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularından hareketle ulaşılan sonuçlara ve geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

1. Sonuçlar

1. Öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında en yüksek ortalama puanı *“Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için”* ve *“tecvit/mahreç öğrenmek için”* amaçları, en az ortalama puanı ise *“Kur'an Kursu öğreticisi olmak için”* amacı almıştır.

Kur'an Kurslarına geliş amaçlarında öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, aylık ortalama geliri ve din anlayışı faktörleri etkilidir. Buna karşılık öğrencilerin dindarlık düzeyi etkili faktör değildir. *“Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kurslarına geliş amaçları; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir”* hipotezimiz doğrulanmamıştır.

2. Öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişlerini etkileyen faktörlerde en yüksek ortalama puanı *“anne-baba, eş ve çocuklarının teşvikiyle”* ve *“arkadaşlarının, komşularının teşvikiyle”* faktörleri alırken en az ortalama puanı *“dinlediğim /izlediğim radyo/tv programlarının yönlendirmesiyle”* faktörü almıştır.

Öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişlerini etkileyen faktörlerde öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, aylık ortalama geliri, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörlerdir.

“Yetişkin öğrencilerin Kur’an Kursuna gelişlerinde etkili olan faktörler; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmıştır.

3. Öğrencilerin, itikat-inanç öğrenme alanındaki ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; “*kaza-kader, ölüm-ahiret hayatı, Allah’a iman/Allah’ın varlığı ve meleklerle iman/mahiyetleri*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*inancı doğru öğrenme*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konularda öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, yaşı, aylık ortalama geliri ve din anlayışı etkili faktörlerdir. Buna karşılık ibadete katılım düzeyi ve dindarlık düzeyi etkili faktörler değildir.

“Yetişkin öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

4. Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanındaki öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; “*Allah’a iman/Allah’ın varlığı, kaza-kader ve ölüm-ahiret hayatı*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*mezhep-tarikat*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin itikat-inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım

düzeyi, yaşı ve aylık ortalama geliri etkili faktörlerdir. Buna karşılık din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörler değildir.

“Yetişkin öğrencilerin itikat/inanç öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

İtikat-inanç öğrenme alanında öğrencilerde sorun olarak görülen, ilgilendikleri konular ile öğrenmek istedikleri konular arasında paralellik dikkati çekmektedir. Bu da öğrencinin bilinçlilik düzeyinin yüksek olduğunu gösterdiği söylenebilir.

5. Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; “*hac-umre, zekat ve temizlik*” konuları en çok ortalama puan alırken, “ *Hz. Peygamberin ibadeti*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konularda; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı ve aylık ortalama geliri etkili faktörler iken, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörler değildir.

“Yetişkin öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

6. Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istediği konulardan; “*oruç, zekat ve hac-umre*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*ibadet-iman ilişkisi*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, din anlayışı etkili faktörler iken, aylık ortalama geliri ve dindarlık düzeyi etkili faktörler değildir.

“Yetişkin öğrencilerin ibadet öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

İbadet öğrenme alanında öğrencilerin sorun olarak gördükleri/zihinlerini meşgul ettikleri konulardan zekat ve hac-umre konuları öğrenmek istedikleri konular arasında da bulunmakta iken, sorun olarak görülen temizlik konusu öğrenilmek istenen konularda 5. sıraya gerilerken, 6. sırada olan oruç konusu 3. sıraya yükselmiştir. Öğrencilerin zekat ve hac-umre konularında şuurluluk düzeyleri yüksek kabul edilebilir.

7. Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; “*ana-baba hakkı, kul hakkı(temel haklar) ve Allah'a ve Peygambere karşı görevlerimiz*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*ahlakın önemi*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konularda öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete

katılım düzeyi, yaşı ve aylık ortalama geliri etkili faktörlerdir. Buna karşılık din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörler değildir.

“Yetişkin öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

8. Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istediği konulardan; “ *Allah'a/Peygambere karşı görevlerimiz, Hz. Peygamberin ahlakı ve ana-baba hakkı*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*ahlakın fert ve topluma faydası*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istediği konularda; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörler iken, aylık ortalama geliri etkili faktör değildir.

“Yetişkin öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Ahlak öğrenme alanında Allah’a/Peygambere karşı görevlerimiz ve ana-baba hakkı hem ilgilenilen hem de öğrenilmek istenilen konular arasında bulunmaktadır. Sonuç, bu iki konuda öğrencilerin şuurulu davrandıklarının ifadesi olarak görülebilir. Ancak sorun olarak görülen kul hakkı (temel haklar) konusu öğrenilmek istenen konularda 8. sıraya düşerken, 10. sıradaki Hz. Peygamberin ahlakı konusu 2. sıraya

yükselmiştir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin ilk yetişkinlik döneminde bulunması bu yükselmeye sebep olabilir.

9. Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konulardan; “*vahyin gelişi, Hz. Muhammed’in mucizeleri ve Hz. Muhammed’in savaşları*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*mezhepler*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konularda öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörlerdir. Buna karşılık aylık ortalama geliri etkili faktör değildir.

“Yetişkin öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini en çok meşgul eden konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

10. Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan; “*Hz. Muhammed’in çocukluğu/gençliği, Hz. Muhammed’in yaptığı savaş ve anlaşmalar ve Hz. Muhammed’in mucizeleri*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*Hz. Muhammed’in ibadeti*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konularda öğrencilerin; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, aylık ortalama geliri ve dindarlık düzeyi etkili faktörler iken, din anlayışı etkili faktör değildir.

“Yetişkin öğrencilerin siyer öğrenme alanında öncelikle öğrenmek istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Hızlı Peygamberin mucizeleri hem ilgilenilen hem de öğrenmek istenilen konular arasında olması dikkat çekicidir. Bilhassa televizyon programlarında mucize konularının sık işlenmesi bu konu üzerinde hassasiyet oluşmasına sebep olmuş olabilir.

11. Öğrencilerin, Kur'an Kursu Öğretim Programı'na konulmasını istedikleri derslerden; “*arapça, hadis, tefsir, meal ve bilgisayar*” dersleri en çok ortalama puan alırken, “*ölüm-ahiret*” en az ortalama puan alan ders olmuştur.

Öğrencilerin Kur'an Kursu Öğretim Programı'na konulmasını istedikleri derslerde; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, aylık ortalama geliri ve din anlayışı etkili faktörler iken, dindarlık düzeyi etkili faktör değildir.

“Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kursu Öğretim Programı'na konulmasını istedikleri dersler; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

12. Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konulardan; “*oruç, namaz ve imanın şartları*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*meal*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konularda; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, aylık ortalama geliri ve din anlayışı etkili faktörler iken, dindarlık düzeyi etkili faktör değildir.

“Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında çok fazla ihtiyaçları olmadığını düşündükleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Belli bir hazır bulunuşlukla Kur'an Kurslarına gelen öğrencilerin bu konuların mahiyetlerini öğrenmek istemeleri sebebiyle konularla ilgili çok basit bilgilere ihtiyaç olmadığını düşündükleri kabul edilebilir.

13. Öğrencilerin, mevcut Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda ihtiyaçlarına en çok cevap veren konulardan; “*Kur'an öğrenimi ve tecvit-talim*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*ahlak bilgileri*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin, mevcut Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda ihtiyaçlarına en çok cevap veren konularda; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı ve aylık ortalama geliri etkili faktörler iken, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörler değildir.

“Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda ihtiyaçlarına en çok cevap veren, mutlaka yer almasını istedikleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte

iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

14. Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konulardan; “*Kur'an öğrenimi, tecvit, ezber-talim ve hac ve yapılışı*” konuları en çok ortalama puan alırken, “*kadınların ibadeti*” konusu en az ortalama puan alan konu olmuştur.

Öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konularda; cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim durumu, ibadete katılım düzeyi, yaşı, aylık ortalama geliri, din anlayışı ve dindarlık düzeyi etkili faktörlerdir.

“Yetişkin öğrencilerin Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiklerini düşündükleri konular; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve ibadete katılım düzeyine göre önemli bir farklılık göstermekte iken; yaş, aylık ortalama gelir, din anlayışı ve dindarlık düzeyi ile anlamlı ilişki göstermektedir” hipotezimiz doğrulanmıştır.

2. Öneriler

1. Öğrencilerin Kur'an Kursuna gelişinin ilk amacının “*Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek için*”, ikinci amacının ise “*tecvit ve mahreç öğrenmek için*” olması sebebiyle Kur'an-ı Kerim ve tecvit/mahreç öğretme tekniklerinin de devamlı geliştirilerek uygulanması gerekmektedir. Çünkü, toplumumuzda çok önemli görev ifa eden Kur'an Kurslarının amacı, “*Kur'an-ı Kerimi usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek, doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri(tecvit,*

*tashih-i huruf ve talim) uygulamalı öğretmek, ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek” şeklinde belirlenmiştir.*²⁰⁸

2. Öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişlerini etkileyen faktörlerin başında “*anne, baba, eş ve çocukların teşviki*”, ikinci sırada ise “*arkadaşlarının, komşularının teşviki*” gelmektedir. Öğrencilerin Kur'an Kurslarına gelişlerinde aile ve yakın çevrenin önemli düzeyde etkisi olduğu görülmektedir. Bu, Kur'an Kurslarının bulunduğu çevrede iyi izlenim bıraktığını göstermektedir. Bu sebeple, bu izlenimi daha da kuvvetlendirecek, Kur'an Kurslarını tanıtıcı etkinliklerin artırılması faydalı olacaktır.

3. Öğrencilerin, itikat-inanç öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden ve öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan en çok ortalama puan alan konular olan;

a- *Kaza-kader* (e iman) konusu, yetişkin öğrenmesinde'soyut öğrenmeye karşılık somut öğrenme'seklinin dikkate alınarak somut örnekler ve olay çözümlemesi ile işlenerek daha anlaşılır hale gelebileceği gibi, öğrencinin kaderci bir anlayıştan kurtularak sorgulayıcı bir anlayışa ulaşmasını sağlayabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, Kur'an Kurslarında itikat-inanç öğrenme alanı için okutulmak üzere yeni hazırlanan “ İnancım” adlı kitapta yukarıdaki konu çağdaş ve bilimsel veriler de dikkate alarak hazırlanmış olmakla birlikte, kader ve kaza kavramları tahlil edilmiş ancak konu yeterince somutlaştırılmamış ve Hz. Ömer'in veba hastalığı sebebiyle Şam'a girmekten vazgeçmesi olayından başka olay çözümlemesi yapılmamıştır.²⁰⁹

²⁰⁸ D.İ.B. **Kuran Kursları ile Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği**, s.4

²⁰⁹ Temel İslam Bilgileri “**İnancım**”, D.İ.B. yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006, s.187-191.

b- *Allah'a iman/Allah'ın varlığı* konusuna “İnancım” ders kitabında, bir önceki ünite de Allan-insan-alem ilişkisi işledikten sonra geçilmiş ve konu yetişkin öğrencilerin anlayabileceği şekilde işlenmiştir.²¹⁰

c- *Meleklerle iman-mahiyetleri* konusunda öğrencilerin mahiyeti anlamada zorluk çekmekte olduğu gözlenmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kısaca da olsa varlık problemine değinilmesi faydalı olabilir. İnancım ders kitabında bu eksiklik görülmektedir.²¹¹

d- *Ölüm-ahiret hayatı* konusunda (çoğunlukla kadın) öğrencilerin nitelik yönünden bilgi eksikliği içinde oldukları gözlenmektedir. İnancım ders kitabında konu nitelik bakımından işlenmiş ayrıca ölüm ve ötesi ile ilgili yanlış inanışlar da üniteye eklenerek güncelleştirilmiştir.²¹²

4. Öğrencilerin ibadet öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden ve öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan en çok ortalama puan alan konular olan;

a- *Hac-umre* konusu sadece teorik bilgilerle anlaşılamayacağından hac ve umrenin yapılışıyla ilgili görsel ders materyalinin hazırlanması faydalı olacaktır. Bu ders materyalinden faydalanabilmek için de Kur'an Kurslarının teknik donanımlarının iyileştirilmesine çalışılmalıdır.

b- *Oruç ve zekat* konuları ibadet öğrenme alanında okutulmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na hazırlanan “İbadetim” ders kitabında öğrencinin anlayabileceği şekilde işlenmiştir.²¹³

c- *Temizlik* konusunda, önceki ders kitabı olan “Temel Dini Bilgiler” de temizlik konusu alt başlığında işlenen suların temizliği konusu güncelliğini yitirdiği için

²¹⁰ İnancım, s. 72-87.

²¹¹ İnancım, s. 96-102.

²¹² İnancım, s. 170-181.

²¹³ Temel İslam Bilgileri “İbadetim”, D.İ.B. yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007, s. 96-107, 115-141.

anlaşılamadığı gözlenmiş, konuda beden temizliği, ruh temizliği anlatılmadan abdest ve gusül abdestine geçiş yapılmıştır.²¹⁴ İbadetim ders kitabında konu çeşitlendirilerek anlaşılır hale getirilmiştir.²¹⁵

5. Öğrencilerin ahlak öğrenme alanında ilgilendikleri, zihinlerini meşgul eden ve öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan en çok ortalama puan alan konular olan;

Allah'a ve Peygambere karşı görevlerimiz, ana-baba hakkı, kul hakkı (temel haklar) konuları Temel Dini Bilgiler ders kitabında doğrudan maddeleştirilerek sayılmış, ancak bu hak ve görevlerin iman ve ibadetle, kişinin kendisi ve çevresindeki varlıklar ile ilişkilendirilip bireysel ve toplumsal kazanımlarının ne olduğu anlatılmadığından, öğrenci sadece madde ezberleme şeklinde öğrenmeye zorlanmıştır.²¹⁶ İbadetim ders kitabında ise, hak ve görevler konusundan önce I. Ünite'de 'Ahlak ve İnsan', II. Ünite'de 'İslam'da Ahlak' konuları işlenmiş, III. Ünite'de 'İslam Ahlakının Öngördüğü Örnek İnsan' ana başlığı altında insanın hak ve görevleri anlatılmış, IV. Ünite'de 'İslam'ın Temel Haklara Yaklaşımı' ve son Ünite'de de öğrencilere ahlaki davranış kalıplarını öğretme bağlamında 'Örnek Şahsiyetlerden Davranış Kalıpları' işlenerek ahlaki görev ve sorumluluklar yetişkinin öğrenmesini kolaylaştırıcı hale getirilmiştir.

6. Öğrencilerin siyer öğrenme alanında ilgilendikleri/zihinlerini meşgul eden ve öncelikle öğrenmek istedikleri konuların en çok ortalama puan alan konularından;

a- (İlk) *vahyin gelişi* konusu Temel Dini Bilgiler kitabında vahiy kavramı analiz edilmeden tarihi olay olarak anlatılmıştır.²¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından siyer öğrenme alanı için hazırlanan "Peygamberim" ders kitabında vahiy kavramı

²¹⁴ **Temel Dini Bilgiler**, s. 81-94.

²¹⁵ **İbadetim**, s. 34-58.

²¹⁶ **Temel Dini Bilgiler**, s. 192-212.

²¹⁷ **Age**, s. 263-264.

tahlil edilmiş ve Hz. Muhammed'in taşıdığı ruh hali anlatılarak konu daha anlaşılır hale gelmiştir.²¹⁸

b- *H. Muhammed'in mucizeleri* konusu (doğumu esnasında ve çocuk iken kalbinin yarılması gibi) Temel Dini Bilgiler kitabında anlatılmaktadır.²¹⁹ Peygamberim ders kitabında ise doğum ve çocukluk dönemi anlatılmış, ancak bu mucizelerden bahsedilmemiştir.²²⁰ Televizyonlardaki dizi ve programlarda, insanların başından geçen olayların mucize gibi sunulması, her darda kalışlarında mucizenin olması öğrencileri mucize beklentisi içine sokmaktadır. Bu sebeple, Hz. Muhammed'in doğumu ve çocukluğu anlatılırken mucize kavramının tahlil edilmesi öğrencilerin mucizeyi daha iyi anlamasına fayda sağlayacaktır.

c- *H. Muhammed'in yaptığı savaş ve anlaşmalar* konusu Temel Dini Bilgiler kitabında Ünite VI ve VII'de işlenirken, Kuran'da rahmet peygamberi olarak tavsif edilen Hz. Muhammed'in niçin savaştığı?, savaşmak zorunda bırakıldığı? konusunda açıklama yapılmadan katıldığı savaşlar arka arkaya işlenmiştir.²²¹ Öğrenciler, zihnini meşgul eden ve öğrenmek istedikleri bu sorulara cevap bulamamaktadır. Peygamberim ders kitabında da bu soruların cevabı bulunmamaktadır. Bu sebeple Hz. Muhammed'in katıldığı savaşlar anlatılmadan önce niçin savaştığının izah edilmesi faydalı olacaktır. Hz. Muhammed'in yaptığı anlaşmalar "Peygamberim" ders kitabında özlü bir şekilde işlenmiştir.²²²

d- *H. Muhammed'in vefatından sonraki tarihi olaylar* konusu Öğretim Programı'nda bulunmamaktadır. Öğrenciler Hz. Muhammed'in vefatından sonra meydana gelen ve bazıları toplumda siyasi, itikadi, ameli ayrışmalara sebep olan;

²¹⁸ Temel İslam Bilimleri, "Peygamberim", D.İ.B. yay., I. Baskı, Ankara 2007, s. 36.

²¹⁹ Temel Dini Bilgiler, s. 256.

²²⁰ Peygamberim, ss.10-19.

²²¹ Temel Dini Bilgiler, ss.78-86.

²²² Peygamberim, ss.87-90.

halife seçimi, biat, sahabenin birbiriyle savaşması, Hz. Hüseyin'in şehadeti gibi konulara ilgi duymaktadır. Siyer öğrenme alanı ders kitabı olan "Peygamberim" e bir ünite eklenerek bu konunun kısaca işlenmesi faydalı olabilir.

7. Öğrencilerin aile ile ilgili konularda öncelikle öğrenmek istedikleri konulardan;

a- *karı-koca hakkı, ana-baba hakkı* konuları "Ahlakım" ders kitabında işlenmiştir.

b- *Ailede ahlaki görevler ve ailede çocuk eğitimi* konuları "Peygamberim" ders kitabında Ünite V'te Hz. Peygamberden Davranış Örnekleri ana başlığı altında Hz. Peygamberin eş, baba, dede, komşu, akraba ve arkadaş olarak davranışları incelenmiştir.

8. Öğrencilerin ders olarak Kur'an Kursu Öğretim Programına konulmasını istedikleri;

a- *arapça, hadis ve tefsir* dersi (okunan kutsal metinlerin ve hadislerin daha iyi anlaşılmasına yönelik) isteği programa seçmeli ders olarak eklenip müftü, vaiz ve kurum içinden veya dışından ilahiyat fakültesi mezunu kişilerin görevlendirilmesi ile çözülebilir.

b- *Bilgisayar* dersi isteği de aynı şekilde 10 kişinin isteği ile kurs açabilen ilçe'Halk Eğitimi'merkezleri ile birlikte çalışılarak çözülebilir.

9. Öğrencilerin Kur'an Kursu'nda öğretilen ancak, -zaten herkes tarafından kolaylıkla bilinebilmesi sebebiyle- çok fazla ihtiyaçlarının olmadığını düşündükleri konulardan; *imanın şartları, oruç, namaz, temizlik-abdest, dini-milli bayramlar/geceler ve ahlaki görevler* konularından dini-milli bayramlar/geceler ve ahlaki görevler(.. e karşı görevlerimiz) mevcut öğretim programında bulunmamaktadır.

İmanın şartlarında 6 maddenin sayılmasına, oruç, namaz ve temizlik-abdest konularında ise ortaöğretim, lise ve üniversite mezunu öğrenciler²²³ ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında bulunan bu konuları öğrenmiş olduklarından fazla ihtiyaçları olmadığını, çok gerekli olmadığını düşünmektedir. Zorunlu eğitim sebebiyle Kur'an Kurslarına gelen öğrencilerin ilköğretim mezunu olma oranlarının artarak devam edeceği söylenebilir. Kur'an Kursları Öğretim Programı ilköğretim mezunu öğrencilerinin hazır bulunuşlukları göz önüne alınarak ibadetlerin farz, vacip, sünnet ve müstehaplarının sayılması yerine ibadetin mahiyeti ve ibadeti yapan kişiden beklenen davranışların neler olduğunu öğretici şekilde yeniden konu içeriği düzenlemesi yapılması daha yararlı olabilir.

10. Öğrencilerin öğretim programındaki konulardan anlamakta zorluk çektikleri;

a- *Hac ve yapılışı* konusundaki anlama zorluğunu gidermek amacıyla, haccın ve yapılışının anlatıldığı görsel ders materyalinin Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanması yararlı olacaktır.

b- *Zekat* konusundaki anlama zorluğu yeni ders kitabı İbadetim Ünite V'te giderilmiştir.

c- *Kaza-kader*(e iman) konusu soyut iman konularından olduğu için anlamaktaki zorluğun giderilebilmesi için somutlaştırılarak, günlük hayattan örnekler ve olay çözümlemesi ile anlatılması daha yararlı olacaktır.

d- *Hz. Muhammed'in katıldığı savaşlar* konusundaki anlama güçlüğü, Kur'an'da alemlere rahmet olarak gönderildiği bildirilen²²⁴ Hz. Muhammed'in niçin savaştığı, savaşmak zorunda kaldığının anlatılmasıyla giderilebilir.

²²³ Araştırmamıza katılan öğrencilerden cevapsız bırakanlar hariç olmak üzere, % 33'ü ilkokul, % 65.9'u ilköğretim mezunudur. Bkz. I. Bölüm, s.17.

²²⁴ Enbiya, 107.

KAYNAKÇA

ALTAŞ, Nurullah, “**Öğrenci Velilerinin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine Karşı Tutum Düzeylerinin Dini Tutum Düzeyleriyle İlişkisi**”(Ön Araştırma), A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi (Ayrı Basım), C. XLW, S.1, Y.2004, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2004.

BALTACI, Cahit, “**Cumhuriyet Döneminde Kuran Kursları**”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S.6, İstanbul 1999, s.16.

BOTWINICK, Jack, **Aging and Behavior: A Comprehensive İntegration of Research Findings**, Newyork: Springer Pub. 1976, s. 110.

BUYRUKÇU, Ramazan, **Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma** (Göller Bölgesi Örneği), Fakülte Kitabevi, İsparta 2001, ss.25-51.

BÜLBÜL, A.Sudi, **Halk Eğitime Giriş**, AÜAÖF Yayınları, Eskişehir 1991, s. 44.

CELEP, Cevat, **Halk Eğitimi**, Anı yayınları, 3. Baskı, Ankara 2003, s. 42.

DAM, Hasan, **Yetişkinlerin Din Eğitimi**, Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi 2002, ss. 16, 26.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

- **İstatistikler**, 2005, 2006.

- **Kur’an Kursları Öğretim Programı** (Yüzünden okuyanlar İçin), Ankara 2004.

- **Kuran Kursları ile Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği**, Ankara 2002.

- Temel İslam Bilgileri “**İnancım**”, (Editör) M.Emin ÖZAFŞAR, Recai DOĞAN, I.Baskı, Ankara 2006.

- Temel İslam Bilgileri “**İbadetim**”, (Editör) M.Emin ÖZAFŞAR, Recai DOĞAN, I.Baskı, Ankara 2007.

- Temel İslam Bilgileri “**Ahlakım**”, (Editör) M.Emin ÖZAFŞAR, Recai DOĞAN, I.Baskı, Ankara 2007.

- Temel İslam Bilgileri “**Peygamberim**”, (Editör) M.Emin ÖZAFŞAR, Recai DOĞAN, I.Baskı, Ankara 2007.

DUMAN, Ahmet, **Yetişkinler Eğitimi**, Ütopya Yayınları, Ankara 1999, ss. 37, 45, 104-107, 109, 125, 131-132.

ELİAS, John, **The Foundations and Practice of Adult Religious Education**, Robert E. Krieger Pub. Company, U.S.A., 1982, s.93.

FÜRST, Walter / WITTRAHM, Andreas, “**Religiöse Entwicklung im Erwachsenenalter**”, Empirische Ergebnisse und praktisch-theologische Diskussion eines Kooperationsprojektes zwischen dem Seminar für Pastoraltheologie der Universität Bonn und dem Bistum Aachen, Bonn/Aachen 2002, ss.16-17, 41-42, 44.

GERAY, Cevat, **Halk Eğitimi**, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi,(Yayın No.73) Ankara 1978, ss. 22-23.

GÜNEŞ, Firdevs, **Yetişkin eğitimi** (Halk eğitimi), Ocak Yayınları, Ankara 1996, ss. 7, 11, 40, 43, 55-64, 104-105.

GÜRAN, Kemal, “**Halk İçin Din Eğitimi**”, Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmi Seminer Tebliği, Ankara: Aydınlar Ocağı, 9-10 Mayıs 1981, s. 312.

GREELEY, Andrew- GALEN, L. Gockel, “**The Religious Effects of Religious Education**”, Research on Religious Development:A Comprehensive Handbook, (ed.Merton P. Strommen) Hawthorn Books inc., New York, 1971, ss. 280-281.

HALLAHMİ Beit B.- ARGYLE, Michael, **The Social Psychology of Religion**, London, 1975, ss. 69-70.

HARİS, K.Diana - COLE, William E., **Sociology of Aging**, Houghton Mifflin, U.S.A. 1980, s. 308.

İLO (Uluslararası Çalışma Örgütü), **İşçi Eğitimi ve Teknikleri**, (Tercüme: N. Erkan), İLO yay., Ankara 1983, s. 92.

İMAMOĞLU, Olcay, “**Some Corraletes of Religiosity Among Türkisch Adults and Elderly Within a Cross-Cultural Perspective**”, Religion, Belief and Spirituality in Late Life, (eds) L. Eugene Thomas- Susan A. Eisenhander, Springer Pub., New York, 1999, ss. 93-110.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim yayınları (10. Basım), İstanbul 1999, ss. 334, 341-343.

KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Arastırma Yöntemi**, Nobel Yayınevi, Ankara, 1998, ss. 79-81.

KILAVUZ, M.Akif, “**Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi**”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı:2, Y:2002, ss. 61-62.

KNOWLES, Malcolm, **Yetişkin Öğrenenler**, Göz Ardı Edilen Bir Kesim, Çev: Serap Aydın, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1996, ss. 25, 29, 55.

KÖYLÜ, Mustafa, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, Etüt Yayınları, Samsun 2000, ss. 38, 40-42, 138-140, 160-161, 168, 172-185.

KURT, İhsan, **Yetişkin Eğitimi**, Nobel yay, Ankara 2000, ss. 7, 8, 165, 169.

LOVE, John, **Dünya’da Yetişkin Eğitime Toplu Bakış**, çev. Turhan Oğuzkan, Ankara 1985, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, s. 58.

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, **Kişilik ve Din**, DEM yayınları, İstanbul 2004, s. 146.

OKÇABOL, Rifat, **Halk Eğitimi** (Yetişkin Eğitimi), Ütopya Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2006, ss. 47, 126-143.

ONUR, Bekir, **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitapevi, 6. Baskı, Ankara 2004, ss. 55-57, 112, 114-117, 175, 226.

OSER, Fritz - GMÜNDER, Paul, “**Der Mensch-Stufen seiner religiösen Entwicklung**”, **Die religiöse Entwicklung des Menschen**, Stuttgart: Calwer Verlag, 2000, ss. 123-124.

ÖZBAYDAR, Belma, “**Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**”, İstanbul: 1980, ss. 49-50.

Resmi Gazete, “**Milli Eğitim Temel Kanunu**” (1739 sayılı), 24.06.1973 tarih ve 14574 sayı.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, “**Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi**”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.10, Y:1962, s. 146.

TOSUN, Cemal, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem A Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002, ss. 155-156.

TOSUN, Cemal - DOĞAN Recai, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi** (İlköğretim 4. ve 5. sınıflar İçin), Pegem A Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003, s.114.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, **Yetişkin Eğitimi Terimleri**, Çev: Ferhan Oğuzkan, Ankara 1985, s. 68.

VOGEL, J.Linda, **The Religious Education of Older Adults**, Birmingham, AL: Religious, Education Press, 1984, ss. 42-43.

YAZICI, Seyfettin, **Temel Dini Bilgiler** (İtikat, İbadet, Ahlak, Siyer), D.İ.B. yayınları, 33. Baskı, Ankara 2007.

YEŞİLYAPRAK, Binnur (Editör), **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Pegem A yayınları (7.Baskı), Ankara 2004, ss. 85-95.

ÖZET

ÜNAL, Ali, Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim (Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması), Doktora Tezi, Danışman, Prof. Dr. Cemal TOSUN, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

Araştırmada, Kur'an Kurslarında yetişkinler din eğitimi bağlamında; yetişkin, yetişkin eğitimi, yetişkin din eğitimi, yetişkinlik dönemi gelişimsel özellikleri ve dini ihtiyaç, yetişkinlerde öğrenme konuları ele alınarak yetişkinlerde din olgusunun dini öğrenme ile ilgili teorik zemini oluşturulmuş, mevcut Kur'an Kurslarında uygulanan “Öğretim Programı”nın yetişkinlerdeki din olgusu ve yetişkin öğrenmesine uygunluğu araştırılmıştır.

Yetişkinlerdeki din olgusunu ve gelişimini, yetişkinlerin Kur'an Kurslarına ve Kur'an Kursları Öğretim Programı'na yönelik tutumlarını ve bu tutumları etkileyen faktörlerin neler olduğu sorusu Ankara ili evreninde atama yoluyla belirlenen 50 Kur'an Kursunda (Erkek/Kız) öğrenim gören yetişkin öğrencilerden 1014'ü üzerinde yapılan alan araştırması yoluyla incelenmiş ve tespit edilmiştir. Bu tespitte, evrenin tamamına uygulanan ve 52 madde'den oluşan “Anket Formu” ile elde edilen nicel verilerin değerlendirilmesinde nitel destek amacıyla “Yarı Yapılandırılmış Mülakat” ölçme araçları uygulanmıştır. Yetişkin öğrencilerin din anlayışı ve dindarlık düzeyini ölçmek için, nicel ölçme aracında, geçerlik-güvenirlik testi yapılmış “Dini Tutum” ve “Geleneksel-İlmihalci Tutum” ölçeklerine de yer verilmiştir.

Araştırmanın evreni, Ankara ili genelinde 2004–2005 öğretim yılı itibariyle eğitim-öğretime açık olan 325 (kız/erkek) Kur'an Kursudur. Araştırmanın örneklemini ise; alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzey dikkate alınarak atama yoluyla belirlenen 50 Kur'an Kursu oluşturmaktadır.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, SPSS tekniği ile *tek faktörlü varyans analizi*, *t testi*, *LSD çoklu karşılaştırma testi* ve *Pearson Correlation (İlişki) testi* kullanılmıştır.

ABSTRACT

ÜNAL, Ali, Religion Phenomenon in adults and Instruction in Kor'an Courses (A Field Research with an example of the city Ankara), Doctorate Thesis, Advisor, Prof. Dr. Cemal TOSUN, Institute of Social Sciences, Teacher Training for the Culture of Religion and Ethics Course for Primary Schools' Program, Department of Religious Education, Ankara, 2008.

In this study, with regard to the religion instruction of adults in Kor'an Courses; the subjects of adults, instruction of adults, special developmental traits of adulthood and their religious need and education of adults are dealt and the theoretical foundation of the religion phenomenon with regard to religious learning is established. It is searched if the "Instruction Program" in current Kor'an Courses is suitable for the religion phenomenon in adults and adults education or not.

The question of what are the factors affecting the religion phenomenon in adults and its development, the attitudes of adults towards Kor'an Courses and the instructional program of Kor'an Courses and what affects these attitudes are investigated and found out by means of a field research done with 1014 adult students having education in the decided 50 Kor'an Courses (men, women) in the city Ankara in this confirmation, "Half Established Interview" is used as an instrument with the aim of providing a qualitative support to the quantitative data obtained with "Survey Form" which includes 52 points, the validity-reliability test is done in the qualitative assessment instrument to assess the religious understanding of adults and their religiousness level and "Religious Conduct" and "Traditional İlmihalci Conduct" instruments are also present in the test.

The area of the research are the 325 Kor'an Courses (in Ankara) which are providing education for 2004-2005 years. The examples of the research are the 50 Kor'an Courses which are chosen by means of appointment regarding the low, medium and high socio-economic status.

In the analysis of the data of the research, SPSS technique, variance analysis, t-test, LSD multiple Comparison test and Pearson correlation test are used.

EKLER

Ek. 1 Anket Formu

Ek. 2 Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Formu

Ek. 1

ANKET FORMU

Sayın Kur'an Kursu Öğrencisi;

“Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim – Ankara Örneği” adlı Doktora Tezi için yapmamız gereken alan araştırmasına yönelik hazırlanan bu anket, öğrencilerimizin özgün fikirleri ve katkılarıyla belirli sonuçlara varmayı amaçlamaktadır.

Değerli katkılarınız için teşekkür eder, saygılar sunarım.

Ali ÜNAL

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İDKAB Öğretmenliği (Din Eğitimi) Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi

- 1- Kur'an Kursunuzun adı :.....
- 2- Kur'an Kursunuzun bulunduğu İlçe :.....
- 3- Yaşınız :.....
- 4- Cinsiyetiniz. 1) Erkek 2) Kadın
- 5- Medeni durumunuz . 1) Bekar 2) Evli 3) Dul
- 6- Sizinle aynı evde yaşayan kaç çocuğunuz/kardeşiniz var: Çocuk.....
Kardeş.....
- 7- Eğitim durumunuz.
1)İlkokul 2)Ortaokul 3) Lise 4) Üniversite
5) Y.Lisans/Doktora
- 8- Evli iseniz, eşinizin eğitim durumu
1)İlkokul 2)Ortaokul 3) Lise 4) Üniversite
5) Y.Lisans/Doktora
- 9- Evli iseniz, eşinizin mesleği.
1)Memur 2) İşçi 3) Serbest 4)Emekli 5) İşsiz
- 10- Ailenizin aylık ortalama geliri:.....
- 11- Kuran Kursuna geliş amaçlarınızdan üç tanesini önem sırasına göre yazınız.
1).....
2).....
3).....

- 12- Aşağıdaki maddelerden üç tanesini, sizin Kur'an Kursuna gelmenizdeki etkili oluşuna göre; 1, 2, 3 şeklinde numaralandırınız.

Anne-Babamın teşviki	
Eşimin teşviki	
Çocuklarımla teşviki	
Arkadaşlarımla/Komşularımla teşviki	
Kur'an Kursu Öğreticisinin teşviki	
Okuduğum kitap/makale vs. yönlendirmesiyle	
Dinlediğim/izlediğim radyo/tv programlarının yönlendirmesiyle	

- 13- İman-İnanç ile ilgili kafanızı en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- 14- İbadet ile ilgili kafanızı en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- 15- Ahlak ile ilgili kafanızı en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- 16- Siyer ile ilgili kafanızı en fazla meşgul eden konulardan üç tanesini önem sırasına göre yazınız.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- 17- Size itikat ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- 18- Size ibadet ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- 19- Size ahlak ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız
- 1).....
2).....
3).....
- 20- Size siyer ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız
- 1).....
2).....
3).....
- 21- Size aile ile ilgili sadece 3 (üç) konu öğretilecek dense, öğrenmek isteyeceğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız
- 1).....
2).....
3).....
- 22- Size; **itikat ,ibadet ,ahlak ve siyer ders konularının dışında,Kur'an Kursu** programına 3 (üç) tane ders konulacak dense, konulmasını istediğiniz üç dersi önem sırasına göre sıralayınız
- 1).....
2).....
3).....
- 23- Kur'an Kursun'da öğretilen konular arasında **-zaten herkes tarafından kolaylıkla bilinebilmesi sebebiyle-** çok fazla ihtiyacınız olmadığını düşündüğünüz konu/konuları sıralayınız.
- 1).....
2).....
3).....
- 24- Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında öğrenmenizin çok da gerekli olmaoğunu, **“bunu zaten her yerde öğrenirim”** diye düşündüğünüz konu/konuları sıralayınız.
- 1).....
2).....
3).....
- 25- Mevcut Kur'an Kursu Programında sizin ihtiyaçlarınıza en çok cevap veren **“olmasa olmaz”** dediğiniz üç konuyu önem sırasına göre sıralayınız.
- 1).....
2).....
3).....

26- Kur'an Kursunda öğretilen konulardan anlamakta zorluk çektiğiniz üç konu ismini zorluk derecesine göre yazınız.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

27- Kur'an Kursunda öğretilen konular arasında olmayan, ancak sizin için ihtiyaç olduğunu düşündüğünüz üç konu ismini önem sırasına göre yazınız.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

	!! Lütfen 28-50 sorularda tercihinizin karşısına X işareti koyunuz	Kesinlikle Katılımı yorum	Katılımı orum	Fikrim yok	Katılı yorum	Kesinlikle katılıyorum
28	Allah'ın varlığına inanmak gerekir					
29	Allah'ın sevgisini kazanmak benim için önemlidir					
30	Kur'anda anlatılan her şey doğrudur					
31	Hız.Muhammed'in sevgisini kazanmak için gayret göstermek gereklidir.					
32	İhtiyaç sahiplerine yardımcı olmak benim için önemlidir.					
33	İslam'ın yasakladığı konulardan uzak durmak gerekir.					
34	Ramazan ayında oruç tutmak benim için önemlidir.					
35	Ahret günü ve ölümden sonra hayat vardır.					
36	Kur'an günümüze kadar değişmeden gelmiştir.					
37	Günde beş vakit namaz kılmak benim için önemlidir.					
38	Namazların sünnetinin de kılınması gerekir.					
39	Sünnet olan ibadetleri yerine getirmek benim için önemlidir.					
40	Ramazanda teravih namazı kılmak benim için önemlidir.					
41	Faizli her türlü alışverişten uzak durmak gerekir.					
42	Erkeklerin altın takınması İslam'a göre yasaktır.					
43	Resim bulunan eve melekler girmez.					
44	Namaz kılmayanların dini inancı zayıftır.					
45	Kurban dinin bir emridir.					
46	Resmî nikah yanında dîni nikah yaptırmak benim için önemlidir					
47	Dini hükümler şartlar değişince değişir.					
48	Cuma namazı kılmayanlar Müslüman sayılmaz.					
49	Kolonya abdesti bozar.					
50	Çok kadınla evlilik İslam'a uygundur .					

51- Aşağıdakilerden hangisi ibadetlerinizi yerine getirme durumunuzu en iyi tanımlar.

- 1) İbadetlere fazla ilgi gösteremiyorum
- 2) Bazı aksamalarla birlikte ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum
- 3) Farz ibadetleri eksiksiz yerine getiriyorum
- 4) Farz ibadetler yanında sünnetleri de eksiksiz yerine getiriyorum
- 5) Bütün ibadetleri(farz,vacip,sünnet,müstehap vs.) yerine getiriyorum

52- Kur'an Kursuna devam ettiğiniz süre içinde yerine getirilen eğitim-öğretim etkinliklerinin gözlemlediğiniz eksiklikleri nelerdir, bu eksiklikler nasıl telafi edilir?

Not: Gerektiğinde sayfanın arka yüzünü kullanabilirsiniz.

EK.2

YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

1. Adınız Soyadınız
2. Okumakta olduğunuz Kur'an Kursu
3. Medeni Durumunuz, Eğitim Durumunuz
4. Yaşınız, Aylık Ortalama Geliriniz
5. İman-İnanç/ibadet/ahlak ve siyer öğrenme alanındaki konulardan en çok ilgilendiğiniz konu/konular nelerdir?
6. İman-İnanç/ibadet/ahlak/siyer öğrenme alanındaki konulardan öncelikle öğrenmek istediğiniz konu/konular nelerdir?
7. Hangi konulara ihtiyacınızın olmadığını düşünüyor sunuz?
8. Hangi konuları anlamakta zorlandığınızı düşünüyor sunuz?
9. Kur'an Kurslarında uygulanmakta olan öğretim programını yeterli buluyor musunuz?
10. Yeterli bulmuyorsanız, hangi dersler eklenebilir?